BIBLIOTECA PENTRU TOTI COPIII

DOAMNA CHIAJNA

A. I. Odobescu

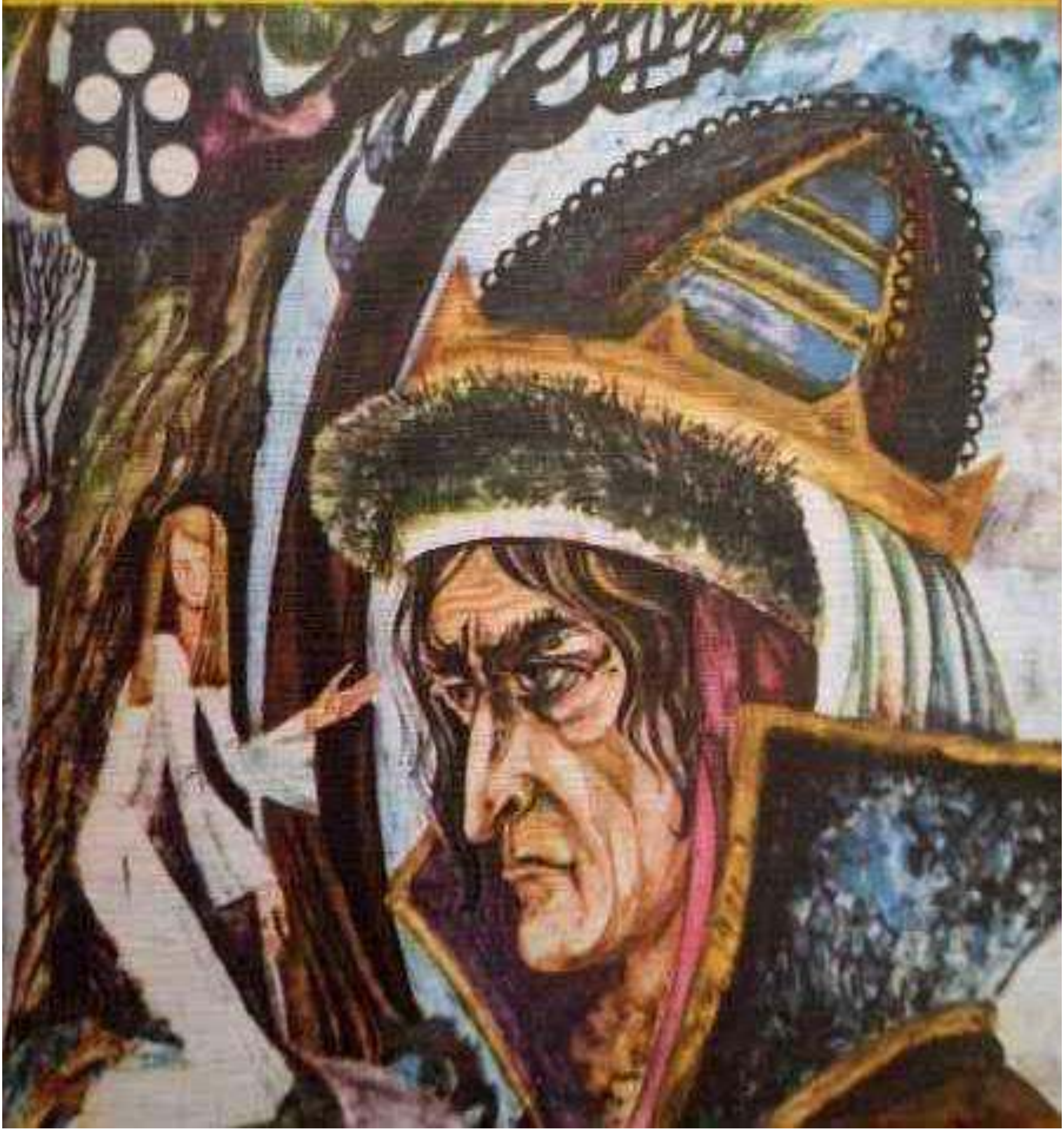

Alexandru

ODOBESCU

◆

DOAMNA CHIAJNA

CUPRINS

Tabel cronologic 3

SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI

<Prefaţa ediţiei din 1860> 10
<Prefaţa ediţiei din 1886> 11

Mihnea Vodă cel Rău — 1508—1510

I Măneşti 13
II Curtea de Argeş 17
III Cotmeana 30
IV Sibii 36

Doamna Chiajna — 1560 —1568

I Mormântul 43
II Nunta 52
III Fuga 67
IV Pustnica 82

ΨΕΥΔΟ–ΚΥΝΗΓΕΤΙΚÒΣ

Domnului C.C. Cornescu 96
I Să mă încurc oare şi eu în calea vânătorilor? — Cartea ta şi precuvântarea mea. — *Utile dulci* sau Sosii şi d<omnu>l Socec. — Ce zice Nimrod despre podagra mea. — Arcadia pe câmpul Bărăganului. De la moş Doru, drept în pustii. — La conac! — Vai de bietul Gogol, ce era să paţă! 99
II Ţiganii de zestre. — Grives en caisse. — Disertaţiune filologică, îmbâcsită cu erudiţiune. — 1 000 galbeni venit pe an. — Graurii ştiu franţuzeşte mai bine decât d<omnu>l Littré! Din fabulele lui la Fontaine până în pădurile Rusiei. — „Amărâta turturea, of! Sărmana, vai de ea! 110
III Pentru ce poetul Lucreţiu ştie mai bine seama cârmuirii decât stăpânirea noastră. — Chiau! Chiau! prin pădure. — Unde ne acăţăm de coada câinelui. — Braşoave şi palavre vânătoreşti. — De ce vulpea are coada lungă, şi ursul n-are deloc 126

IV D-aş şti şi eu carte câtă ştia răposatul Lessing! — Ditirambă în onoarea Artemidei. — Bine trăia Diana la curtea lui Henric de Valois! — Cuvioasă gravură nemţească. ΚΥΝΗΓΕΤΙΚῸΣ, salată elenolatinească. — Sfârşim tot la coadă. ..136
V Iată-ne acum şi în Roma! — Mai mare ruşine pentru cotgogeamite împărat! — Sculptura istorică pe Arcul de Triumf al lui Traian. — Platon şi Xenofon ne poftesc la vânătoare. — Tren de plăcere prin epoca glaciară. — Faraoni vânători. Păcat că Guilom Tell vorbea nemţeşte! De la capra-neagră la iubită şi viceversa. — Poemă câmpulungeană. ..152
VI Cum se pricepeau să cânte la vânătoare Rossini şi Haydn, Méhul şi Weber. — Tonton, tonton, tontaine, tonton!! — Duşmănia literară, sau efecte intuitive şi anachronistice ale hambertinului de la „Café-Anglais“ asupra poeziei române. — Trecem dincolo de Bagdad. Concert simfonic pe apă şi pe uscat, dat mistreţilor şi cerbilor de şahul Persiei, Khosru Anuşirvan. ..173
VII ΖΩΓΡΑΦΊΑ privită din punctul de vedere al teoriilor lui Darwin. — Amor şi vânătoare! — Cum se îngropau la Roma urmaşii bietului Ovid, răposat, ca vai de dânsul, cam pe la Kiustengè. — Pustia de oglindă, multe rele face! — Rubens n-a fost vânător, dar Horace Vernet, fără îndoială. — Filosofia absolută a esteticei vânătoreşti. — Italia ne-a cam dat de ruşine. ..188
VIII Bibliografie cinegetică a secolului de mijloc. — Înşirăte mărgărite artistic şi vânătoresc. — Mistreţul de Snyders. — Wouwerman şi calul bălan. — Văzut-ai la Luvru pe *Bonne, Nonne* şi *Ponne*, sau pe Mitte şi Turlu, adică pe Desportes şi pe Oudry? — Prinţişorii nemţi de mult visau a Versalia. — Ridinger şi babiţa. — Tot Ridinger şi marchizul de Carabas. — Tot Ridinger şi Sir Edwin Landseer. — Cum te dau de gol băieţii de la noi. — Cum umblu eu să te aduc pe tine a deveni un sportman fashionabil. ..202
IX „La Carpaţi mi-am adus jalea!“ — Poezie prelinsă şi dichisită. — Prepelicarul în geantă şi bicaţina în vânt. — Literatura cinegetică a muscalilor. — Tiroleză fără acompaniament de muzică. — *Steeplechase* sistematic d-a curmezişul artelor vânătoreşti. — Uf! Să răsuflăm un moment subt umbrarul lui Kyr Ioniţă Buzdrună ..217
X Încă un hop! — Sus pe plaiul Buzăului. — Studiu antropologic, lexico grafic şi moral asupra locuitorilor din comuna Bisoca. — Basmul cu Fata din Piatră şi cu Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat. — Vultur, dihor şi râs, sau zamfir, smarand şi rubin. — Câte se pot întâmpla unui neamţ, daca nu pricepe româneşte ..234

XI La cotul munţilor. — Tot basmul cel cu Fata din Piatră şi c<ele>-l<alte>. — Porumbiţa şi mărgăritarul. — Ce au spus despre munţii Năculele, de la obârşia Râmnicului, Caiu Valeriu Catul, Francois Villon, autorul anonim al *Romancerului del Cid Campeador* şi mulţi alţii. — Iepurii din *Codicele civil* şi cel din *Dictionnariulu Academicu.* — Ne luăm ziua-bună în tinda d<omnu>lui Sterie, arendaşul de la Bisoca. *Post-scriptum* unde se spune ceea ce n-a ştiut să spună răposatul C. Negruzzi în statistica ce a făcut lupilor din Moldova 253
XII Capitolul cel mai plăcut pentru cititor. 273

Aprecieri 274

CZU 859.0–03
O 24

Textele au fost reproduse după cartea: A. Odobescu, *Scene istorice. Pseudo-cynegeticos*, ediţie îngrijită şi note de G. Pienescu, prefaţă şi tabel cronologic de Constantin Cubleşan. Ediţia a II-a (revăzută). Colecţia „Biblioteca pentru toţi". Editura Minerva, Bucureşti, 1984.

Au fost făcute o seamă de redactări pur ortografice, date fiind rigorile unei ediţii destinate tineretului studios.

Coperta: *Isai Cârmu*

ISBN 9975-904-60-2

© LITERA

CUPRINS

TABEL CRONOLOGIC

1834 *Iunie 23* În casele părinteşti de la Curtea-Veche, se naşte, la Bucureşti, Alexandru I. Odobescu.

1844 Alexandru Odobescu devine elev al Colegiului „Sf. Sava“ din Bucureşti, reuşind excelent la examen în faţa lui Petrache Poenaru.

1850 *Noiembrie* Alexandru Odobescu pleacă la Paris pentru desăvârşirea studiilor şi devine elevul lui Alfred Dumesnil, ginerele lui Jules Michelet.

1851 *Martie 17* A. I. Odobescu prezintă, la Paris, în cadrul Cercului românilor, conferinţa *Viitorul artelor în România*.

Mai În primul număr al revistei *Junimea română*, ce apare la Paris, publică, nesemnat, articolul *Muncitorul român*.

1852 *Ianuarie* Apare *Calendarul popular...*, editat de C.A. Rosetti şi Winterhalder, în paginile căruia va publica, fără semnătură, fragmentul istoric *Fecioara din Orleans*.

August 3 Însoţindu-l pe tatăl său, pleacă, într-un voiaj de o săptămână (până la 12 august), la Londra.

1853 *Decembrie* 11—13 Îşi susţine examenul de studii obţinând menţiunea „*assez bien*“.

1854 *Octombrie 8* În drum spre ţară, se opreşte la Köln, apoi la Dresda, Praga, trece prin Pesta şi, pe Dunăre, cu vaporul ajunge la Giurgiu (11 octombrie), de unde se îndreaptă spre Bucureşti cu birja.

1855 *Mai 28* Publică poezia *Odă României,* în paginile revistei *România literară*, ce apărea la Iaşi.

Septembrie În aceeaşi *România literară*, publică studiul *Despre satira latină*, o demonstraţie de erudiţie puţin obişnuită în presa noastră literară la acea oră.

Noiembrie Publică, în paginile *României literare*, poezia *Întoarcerea în ţară pe Dunăre.*

1856 *Ianuarie 6* Pleacă prin Craiova la Turnu Severin, însoţit de maiorul Racoviţă.

1857 *Ianuarie 1* Este numit la Secretariatul de stat, şef al biroului francez, având-l ca subordonat, printre alţii, şi pe Grigore Alexandrescu.

Aprilie Împreună cu C. Cornescu face o excursie la Câmpulung, Piteşti, Curtea-de-Argeş.

August 11 Moare Ioan Odobescu.

Octombrie În revista *Românul* publică în foileton nuvela istorică *Mihnea-Vodă cel Rău.*

1858 *August 14* Alexandru Odobescu se căsătoreşte cu Alexandra (Saşa) Prejbeanu, fiică naturală a lui Kiseleff, nepoată, în linie maternă, a prinţilor ruşi Bagration. După câteva zile, pleacă în voiaj de nuntă pe un traseu ce atinge Dresda, Berlin, Paris.

1859 *Februarie 21* Este numit procuror la secţia a II-a a Curţii de Apel.

Iunie 10 În aceeaşi funcţie, trece la secţia I-a.

1860 *Martie* Începe publicarea nuvelei istorice *Doamna Chiajna* în *Revista Carpaţilor*, condusă de poetul G. Sion.

Mai 25 Este numit membru al Comisiei documentare.

Septembrie 22 Din însărcinarea lui V. Boerescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, formează, împreună cu A.T. Laurian, I. Maiorescu, I. Brăteanu, P. Cernătescu, Florian Aaron şi I. Eliade o Comisie de adunare a materialelor pentru formarea unei istorii naţionale. Comisia îl va avea ca preşedinte pe A.T. Laurian, iar ca secretar pe G. Sion.

1861 *Aprilie* Editează *Revista română*, împreună cu G. Cretzianu, D. Berindey şi P. Iatropol.

1862 *Februarie 1* Este numit de către Alex. Ioan Cuza în funcţia de director în Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice pentru departamentul Valahiei.

Apare *Câteva ore la Snagov* — un „fals jurnal de călătorie“.

Iulie 16, 17 şi 18 Participă la Braşov la sesiunea „Astrei“.

Septembrie În paginile *Revistei române*, începe publicarea romanului lui Nicolae Filimon *Ciocoii vechi şi noi.*

1863 *Mai 26* Este numit ad-interim Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, în urma demisiei lui Cristian Tell.

Iulie 31 Este semnat decretul de numire în funcţia de Ministru al Departamentului Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

August 17 În urma demisionării lui Ioan Ghica din postul de ministru al „treburilor străine“, Al. Odobescu este desemnat ad-interim pe acest post, pe care îl va ocupa până la 7 septembrie.

Octombrie 12 Neîmpărtăşind punctul de vedere al guvernului privind secularizarea averilor mănăstireşti pe care el le vedea destinate unor opere sociale şi culturale, Al. Odobescu demisionează din funcţia de Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

1865 *Iulie 26* În familia scriitorului Al. Odobescu se naşte o fetiţă, căreia i se dă numele Ioana.

1867 *Mai* Însoţit de fiica şi soţia sa, pleacă la Paris pentru a definitiva pavilionul românesc din cadrul Expoziţiei universale. El duce cu sine Tezaurul de la Pietroasa. În drum trece prin Viena şi München.

1869 *August* Împreună cu V. A. Urechea, pleacă la Copenhaga unde participă la Congresul internaţional de antropologie şi arheologie preistorică.

1870 *Aprilie* Vizitează Grecia, împreună cu prietenul său C. Cornescu. După o şedere la Constantinopol se îndreaptă spre Athos.

Septembrie 10 Este ales membru al Societăţii Academice Române, la propunerea lui Al. Papiu-Ilarian.

Octombrie 1 Fiind în Elveţia cu Saşa, hotărăşte să plece singur în Italia. După ce traversează lacul Leman se înscrie pe itinerariul: St.-

Maurice, Baveno, Milano, Monza, Bologna, Ravenna, Florenţa, Roma, Livorno, Pisa, Veneţia, pentru ca, la 26 octombrie, să ajungă la Viena, de unde cu vaporul se va întoarce acasă.

1871 Iulie Iniţiază publicarea unor cercetări asupra aşezămintelor antice din România. Începe cu *Notiţe despre localităţile însemnate prin rămăşiţe antice în districtul Dorohoi,* tipărită mai întâi în *Monitorul oficial,* apoi preluată de *Trompeta Carpaţilor şi Românul.*

Septembrie La propunerea sa, sunt aleşi membrii onorifici ai Societăţii Academice următorii cărturari străini: Emil Egger (Franţa), G. Capellini (Italia), E. Desjardins (Franţa), Alexis Uvarov (Rusia), W. Fröhner, Ferdinand de Lasteyrie, Charles de Linas, Fr. Bock şi A. Ubicini (Franţa).

1872 *Mai 15* În revista *Columna lui Traian,* condusă de B.P. Hasdeu, începe publicarea unei ample bibliografii a scrierilor relative la Dacia.

1873 *Februarie 15* Publică în revista *Columna lui Traian* pamfletul *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice,* comentând ironic unele pretinse descoperiri ale lui Cezar Bolliac.

Decembrie 9 Devine membru-corespondent al Institutului Arheologic din Roma. I se înmânează diploma semnată de savanţii Lepsius şi Mommsen.

1874 Preia conducerea Teatrului Naţional din Bucureşti.

Aprilie Face parte, împreună cu D.A. Sturdza, M. Kogălniceanu, Th. Rosetti şi Ioan Slavici, din Comisia pentru publicarea documentelor Hurmuzachi.

Iunie Apare una dintre cele mai importante lucrări ale sale: *Pseudo-cynegeticos.*

August 2 Împreună cu I.C. Massim, G. Sion şi I. Caragiani este numit în Comisia pentru examinarea traducerilor din autorii elini.

Octombrie Ministrul Instrucţiunii, Titu Maiorescu, iniţiază la Universitatea din Bucureşti o serie de cursuri speciale, neprevăzute până atunci în programa de învăţământ. Astfel îl invită pe Al. Odobescu să susţină cursul de arheologie.

1875 În broşură, îi apar basmele *Jupân Rănică Vulpoiu* şi *Tigrul păcălit*.

1876 *Februarie 28* I se conferă medalia „Bene merenti“.

1877 *Septembrie 15* I se acordă premiul „Năsturel“ pentru lucrarea recent apărută, *Istoria arheologiei.*

1878 *Martie 3* Împreună cu B. P. Hasdeu, V. A. Urechea şi Th. Aman este investit cu Ordinul „Steaua României“ în grad de ofiţer.

Iulie 3 I se decernează ordinul rusesc „Sf. Stanislas“.

1879 *Mai 23* Împreună cu membrii Societăţii Academice, Al. Odobescu ia parte la înfiinţarea ca instituţie de stat a Academiei Române.

1881 *Octombrie* Scriitorul este numit secretar de legaţie la Paris.

1883 *Iunie* Este distins, pentru întreaga activitate la legaţia din Paris, cu gradul de comandor al Ordinului „Steaua României“.

1885 *Martie* Demisionează din diplomaţie. Din cauza unor încurcături de ordin financiar — amploarea datoriilor este copleşitoare — se vede nevoit să revină la Bucureşti.

1888 *Mai* Pleacă la Bologna pentru a participa, din partea Universităţii bucureştene, la sărbătorile universităţii locale. Rămâne apoi la Paris, în urma intervenţiei lui T. Maiorescu, care îi obţine o bursă necesară pentru terminarea volumului I din *Tezaurul de la Pietroasa*.

1889 *Iulie* Starea proastă a sănătăţii îl obligă să se angajeze, pentru a preda lecţii de istorie, la Liceul particular „Sf. Gheorghe“, condus de Anghel Demetriescu.

Octombrie Cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la înfiinţarea Universităţii bucureştene, vorbeşte despre Petrache Poenaru, obţinând un remarcabil succes.

1891 *Octombrie* Preia conducerea Şcolii Normale Superioare.

1892 Devin publice sentimentele sale pentru o altă persoană şi încearcă să-i explice soţiei sale această stare critică prin care trece. Pasiunea sa se îndreaptă spre Hortensia Keminger („adevăratul mormânt al inteligenţei, al iluziilor, ba chiar al vieţii mele“, cum îi va scrie el lui Anghel Demetriescu), care îi va supravieţui, murind în 1953.

1893 Are repetate accese de gută. Boala se agravează.

1894 *Iulie-august* Încercând să-şi amelioreze sănătatea, merge, prin Braşov — Cluj — Bistriţa, la Sângeorz, unde va petrece zile mai liniştite, făcând excursii la Ronda şi Valea Vinului. Prin Vatra Dornei se întoarce apoi la Bucureşti.

1895 *Ianuarie* Aproape complet izolat, se retrage într-o locuinţă din strada Cuza Vodă, nr.5, unde caută să-şi afle liniştea, afundându-se în studii personale.

Noiembrie 12 Ajuns la disperare, din cauza bolii, se sinucide şi este condus pe ultimul drum de o mare mulţime de cărturari, profesori, foşti elevi etc.

SCENE ISTORICE
DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI

CUPRINS

<PREFAŢA EDIŢIEI DIN 1860>

După titlul şi după cuprinderea acestui mic volum, fieşcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpuşneanu. Ca orce imitaţie, încercările mele sunt, negreşit, cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puţin să păstrez, pre cât s-a putut, formele şi limba *Letopisiţelor* naţionale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vârtos Ţara Moldovei; să adun datine, numiri şi cuvinte bătrâneşti, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi[1].

Faptele istorice ale unei ţări sau ale unei epoci au totdeauna un interes mai viu când traiul şi ideile, obiceiele şi graiul de acolo sau de atunci ne sunt cunoscute. Scopul romanţelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; ăsta este şi folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult izbutesc a caracteriza, într-asemenea scrieri uşoare, o epocă, sau o naţie; cei cu bunăvoinţă, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări!

---

[1] *Mihnea Vodă* a fost publicat în foiţa ziarului *Românul* din 1857; *Doamna Chiajna* s-a tipărit în *Revista Carpaţilor* din 1860.

Am însemnat, pretutindeni, cu numele autorilor, în note, faptele adunate în istorie *(n. a.)*.

CUPRINS

<PREFAŢA EDIŢIEI DIN 1886>

Curând se vor împlini treizeci de ani de când am dat mai întâi în tipar aceste două mici încercări de restituire a vechilor datini strămoşeşti, scrise într-o limbă care era încă întrebuinţată şi preţuită pe vremea copilăriei mele.

Abia m-aş fi gândit să le dezgrop, azi, eu însumi, din uitare, după aşa lung răstimp, dacă nu m-ar fi îndemnat cu tot dinadinsul la această faptă câţiva tineri din Craiova, iubitori de literatură română, printre care, în primul rând, domnii *N.P. Romanescu, M. Săulescu şi N.P. Guran*, precum şi merituosul editor craiovean al „Bibliotecii literare".

Domnia-lor, şi nu eu, au judecat aceste prime ale mele scrieri demne de a figura în acea culegere naţională.

Totuşi, dacă generaţiunea cititorilor de astăzi ar găsi cumva că d<omnia>-lor nu s-au înşelat pe deplin, atunci poate că mi-aş lua şi eu seama şi, la vârsta înaintată la care am ajuns, m-aş cerca, chiar de acum înainte, să dau fiinţă la mai multe alte studii şi plăsmuiri de aceeaşi natură, pe care nepăsarea puţin îmbietoare a publicului nostru m-a făcut să le las, de mari de ani, în stare de schiţe, de note, de proiecte, de visări.

La 1860 însă, atunci când încă credeam, ierte-mi-se o zicătoare poporană, că tot ce poate zbura se şi poate mânca, iată cu ce precuvântare am dat zbor în lume modestelor mele încercări tinereşti:

„După titlul şi după cuprinderea acestui mic volum, fieşcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a d<omnu>lui Constantin Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpuşneanu. Ca orice imitaţiune, încercările mele sunt cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puţin să păstrez, pre cât s-a putut, formele şi limba *Letopisiţelor* naţionale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vârtos Ţara Moldovei; să adun datini, numiri şi cuvinte bătrâneşti, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi.

Faptele istorice ale unei ţări sau ale unei epoci au totdeauna un interes mai viu, când traiul şi ideile, obiceiele şi graiul de acolo sau de atunci ne sunt cunoscute. Scopul romanţelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; acesta este şi folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza într-asemenea scrieri uşoare o epocă sau o naţiune; cei cu bunăvoinţă, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări!“

Mihnea Vodă cel Rău a fost publicat mai întâi în foiţa ziarului *Românul* din 1857 şi tras atunci în broşură osebită; *Doamna Chiajna* s-a tipărit pentru prima oară în *Revista Carpaţilor* din 1860; în acest din urmă an, am format din îmbe un mic volum tipărit cu litere chirilice, sub titlul general: *Scene istorice din cronicele româneşti*. Bune sau rele, „Biblioteca literară“ mi le retipăreşte acum tot cum au fost de la început. Abia se vor ivi vreo trei-patru neînsemnate îndreptări de fapte.

Paris, 1886

MIHNEA VODĂ CEL RĂU[1]

1508—1510

CUPRINS

I

MĂNEŞTI

„Să n-aibi milă!“

Ca la două ceasuri cale-n jos de Ploieşti curge apa Cricovului, care, cu mii de pâraie ce se resfiră şi se-mpreună, împestriţează matca sa răzlăţată şi nisipoasă; de-a stânga, câmpia şeaţă se lungeşte până în poalele munţilor; d-a dreapta malul se-naltă râpos şi acoperit cu păduri vechi şi stufoase. Pe o culme mai semeaţă a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetăţuia lui Dracea, armaşul din Măneşti; din zidurile ei înnegrite, vederea cuprindea toată lunca, cu bordeiele şi coşarele ţărăneşti răsipite prin tufişe şe bălării; mai departe, turnurile bisericii din Târşor, pe care o zidise, cu vreo câţiva ani mai nainte, Vladislav Vodă, ce chiar într-însa, zice Cronica[1], „au pierit de sabie"; şi, în fund de tot, plaiurile aburoase ale Câmpinei şi ale Breazei.

---

[1] Această „scenă“ a fost publicată prima oară în „foiţa“ — foiletonul — ziarului *Românul*, al lui C.A. Rosetti, în numerele 16, 17, 18, 21 şi 22 din 1/13 octombrie, 5/17 octombrie, 8/20 octombrie, 19/31 octombrie şi 22 octombrie/ 3 noiembrie 1857 (anul I), sub titlul generic *Scene istorice din cronicele Ţării Româneşti*, menţinut şi la publicarea celei de a doua ediţii *(Scene istorice din cronicele Ţării Româneşti)*, de astă dată în broşură, în acelaşi an, 1857, la Bucureşti, în tipografia lui Ferdinand Om, unde se trăgea şi ziarul *Românul*. A treia ediţie apare trei ani mai târziu, în 1860, tot la Bucureşti, în „Libreria“ A. Daniilopulo, din „Pasagiul Român“, în acelaşi volum (p. 3—43) cu a doua ediţie a „scenei“ *Doamna Chiajna*, sub titlul generic *Scene istorice din chronicele româneşti* — suntem la un an după Unire! —, titlu menţinut şi în fruntea următoarelor trei ediţii publicate în timpul vieţii scriitorului, în anii 1886 *(Scene istorice din cronicele româneşti — Mihnea Vodă cel Rău — Doamna Chiajna,* Ediţiunea a III-a, a IV-a pentru *Mihnea Vodă cel Rău),* Craiova, Editura librăriei S. Samitca, <colecţia> „Biblioteca literară“ (p. 13—58), 1887 (în volumul I al culegerii *Scrieri literare şi istorice* ale lui A. I. Odobescu, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., p. 63—104) şi 1894 *(Mihnea Vodă cel Rău* şi *Doamna Chiajna — Scene istorice din cronicele româneşti,* Ediţiunea a V-a, a VI-a pentru *Mihnea Vodă cel Rău)*, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., <colecţia> „Autori români vechi şi contemporani“, p. 5—46.

Într-o zi noroasă de primăvară, puţin în urma Paştilor, crivăţul sufla iute şi-ngheţat din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu freamătul bătrânilor stejari, chiotele de vânătoare ale bătăiaşilor şi lătrătura chelălăită a copoilor; căci departe, tocmai în Valea Comanacului, Mihnea, fiul armaşului, se desfăta vânând fiarele sălbatice, după obiceiul boieresc de pe atunci, când stăpânul, pentru a sa mulţumire, ridica de prin sate toţi vecinii cu gloata, de rămâneau ţarinele nearate şi ogoarele pustii[2] .

Un glas de bucium s-auzi deodată sunând tare din cetăţuie, şi vânătorii, deşteptaţi din zgomotoasa şi sălbatica lor beţie, printr-acea grea şi păcinică chemare, se întoarseră cu larmă spre casă, unii purtând pe umeri dobitoacele ucise, atârnate pe bârne, alţii ducând câinii de zgarde şi curuii în lănţuşe. În fruntea lor mergeau călări, cu frâul legat de oblânc, Mihnea şi feciorul său, Mircea Ciobanul; tatăl, om matur şi vârtos, avea scrise pe faţa sa păroasă şi posomorâtă şi-n ochii săi arzoi şi-ncruntaţi, străşnicia caracterului său; băiatul, abia ieşit din copilărie, vădea o fire şi mai sălbatică, care-i şi meritase porecla de Cioban.

---

[1] Constantin Căpitanul *(n. a.)*.

[2] Vezi în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir *(n. a.)*.

Amândoi purtau ciobote de piele groasă, până la genunchi, poturi de dimie albă, un cojoc scurt, de oaie neagră, cu glugă la spate, şi chimir cu oţele; la gât aveau grumăjer rotund de zale de fier, şi-n cap o ţurcă flocoasă, adusă la o parte; la brâu, satâr şi jungher. Unii din vânătorii pedeştri purtau săneţe, ceilalţi, arcuri şi săgeţi. Astfel păşea ceata înainte, şi înnoptase bine când ajunse în curtea cetăţii.

— Descalecă mai în grabă şi sui-te-ncoa! strigă lui Mihnea, din capul scării şi cu glasul năbuşit de lacrimi, o femeie cam trupeşă, ce nu-i puteai zice nici tânără, nici frumoasă, boierul socru, biet, trage ca să-şi dea sufletul, şi mereu cere de domnia-ta.

— Iată-mă-ndată..., şi Mihnea descălecase, urcase îngusta şi direapta scară de piatră, şi, prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatălui său.

Când deschise mica uşă de brad, el zări pe bătrânul armaş uscat şi galben, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă, zăcând lungit pe spate pe o velinţă albă, în căpătâiul unui pat ce ţinea, d-o parte, toată întinderea odăii. Alături ardea o făclie de ceară galbenă, şi un biet călugăr bogonisea pe sloveneşte, dar cu glas slab, rugile agoniei; în perete, o mică candelă lumina o veche troiţă de lemn, şi, mai încolo, pe ziduri, stau rânduite, peste un zăblău vărgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete şi dispuieri luate de pe la duşmanii învinşi. O singură armă, o ghioagă de fier ţintuită, mare şi grea, buzduganul însuşit slujbei de armaş-mare, sta aşezată pe velinţa flocoasă d-a dreapta bolnavului, şi mâna-i osoasă, dar slăbită, printr-o mişcare spasmodică a nervilor, căta încă s-o ridice.

Când Mihnea intră în odaie, ochii unchiaşului, afundaţi sub cercul albit al sprâncenelor, clipiră ca o candelă ce moare, şi buzele-i vineţite şoptiră tremurând aceste cuvinte:

— Fătul meu!... fă inimă vitează!... nu te lăsa!... fii stâlp ţeapăn casei noastre şi nu-ngădui să cază biată moşie părintească pe mâna oltenilor, p-a Basarabeştilor — trăsni-i-ar Domnul din senin! c-aşa avem noi lăsat cu blestem de la moşi strămoşi: pace şi răgaz să n-avem cu neamul lor cel urgisit... De-ţi va da Domnul Dumnezeu putere şi tărie, să nu cruţi, să n-aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, când te vor vedea înfrânt şi ticăit... Mâna mea s-a muiat... nu mai poate ridica buzduganul ăsta, vechiul meu tovarăş, bunul meu prieten; ...ia-l acuma tu în mâinile tale, şi proaşcă să faci, când vei izbi cu dânsul în duşmanii noştri... Să n-aibi milă!...

Glasul i se curmă; ca un fior i se strecură prin tot trupul şi rămase încleştat!... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morţii, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngăietură înfundată de cătuşe şi de lanţuri. Erau bieţii vecini robiţi şi puşi în fiare de răposatul armaş, care zăceau aruncaţi în fundul pivniţelor cetăţuii sale, şi acum, în mijlocul nopţii, îşi scuturau dureroasele lor lanţuri.

Apoi totul intră în tăcere; prin odăi abia se auzea ceva suspinuri de femei, şi p-afară văietarea viforoasă a crivăţului. Întunericul domnea peste tot.

Deodată însă începură a se deosebi tropote de cai, şi curând după aceea câţiva călăreţi băteau tare cu paloşele în poartă. Stoica, om vechi al casei, deschise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferestruie şi întrebă:

— Cine e?

— Oameni buni! răspunseră d-afară.

— Ce cătaţi aşa înnoptat pe la casele creştinilor?

— Suntem de la domnie, noi, boieri ai ţării, şi venim să ne închinăm noului Domn ales de obşte, lui Mihnea Vodă.

La aceste cuvinte neaşteptate, Stoica deschise poarta şi boierii, descălecând, merseră până la Mihnea, îi sărutară mâna cu smerenie, iar cel mai bătrân dintre dânşii grăi într-astfel:

— Ani mulţi întru noroc şi fericire urăm mariei-tale! Aflatu-fi-vei din zvonul şi jalea obştii că s-au pristăvit fericitul Domn şi bun creştin Radu Vodă, iar norodul cerând cu o glăsuire ca să-i fii măria-ta sprijin şi părinte, boierii ţării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie, şi pe noi, supusele măriei-tale slugi, ne-au trimis ca să te rugăm, din partea tuturor îndeobşte, să primeşti volnic şi bucuros această sarcină. Deci fie-ţi, Doamne, milă de moşie şi nu o lăsa în prada hrăpitorilor, care de toate părţile pohtesc la dânsa ca să o strice şi să o jăfuiască. La măria-ta aleargă toţi cu nădejdea, ca puii la cloşcă. Nu-i lepăda: îndură-te, Doamne, de pământenii măriei-tale şi le deschide aripă de apărare!

Mihnea stăpâni în sineşi bucuria, mulţumi cu sânge rece boierilor şi îndată porunci să i se gătească cai de plecare.

La revărsatul zorilor, Mihnea cu fiul său şi cu Stoica, boierii trimişi în solie şi câţiva călăraşi se porniră pe drumul Curţii de Argeş.

Buna jupaniţă Smaranda, acum Doamnă a Ţării Româneşti, rămase cu slujitorii şi femeile sale ca să-ngroape, a doua zi, pe bătrânul Dracea, armaşul din Măneşti, la mănăstirea Târşorul.

CUPRINS

II

CURTEA DE ARGEŞ

„Nu-i aşa c-avuţiile-s
amăgitoare?...“

Să aflăm acuma prin care împrejurări această cinste nevisată se dete lui Mihnea.

Radu Vodă, căzând sub grea afurisanie şi urgie a patriarhului Nifon, se răpusese de o groaznică şi cumplită boală, şi, cu toată cinstea Voievozilor, se îngropase la mănăstirea sa din Deal. Fratele lui, Vlăduţă, era încă prea tânăr ca să ia cârma ţării; boierii de toate părţile umblau cu zavistii, care de care s-apuce domnia; Basarabii, care mai erau şi bani moşteni ai Craiovei, voiau să aşeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau olteni, şi boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai prejos. Însă sila d-a ţine ţara în vrăjbi îndelungate, şi mai ales temerea d-a vedea viind Domn de la Vladislav, Craiul Ungariei, care, prin solul său Emeric de Joborg, făgăduia neîncetat boierilor că le va trimite pe Danciul, fiul lui Ţepeluş Vodă, care trăia în Ungaria, la graful Zapolia, şi care negreşit ar fi închinat ţara protectorului său, în sfârşit şi frica turcilor ce ameninţau necontenit d-a năvăli preste români, făcură pe boieri ca s-aleagă dintre dânşii pe cel care, prin firea sa mai semeaţă, se părea că va fi cel mai viteaz apărător al ţării; acesta fu boierul Mihnea, fiul Dracii, armaşului din Măneşti[1].

Iată dar pricina pentru care-l vom găsi, câteva zile după moartea tatălui său, în Curtea domnească de la Argeş; însă nu va mai fi aci asprul vânător cu cojoc de oaie. Azi Mihnea a-mbrăcat chepeneag de catifea roşie cu ceaprazuri şi cu bumbi de aur, cioareci albi tiviţi cu găitane de fir, cizme cu pinteni poleiţi ş-un gugiuman de samur cu surguci de pietre scumpe. Astfel se coboară el, cu alai, din Curţile domneşti, până-n vale, la biserica pe care Radu Negru Vodă o lucrase cu mare meşteşug, împestriţând cărămizile şi scobind flori în piatră.

La uşa bisericii îl întâmpină mitropolitul Maxim cu mai mulţi arhierei, purtând crucea şi Evanghelia, pe care Domnul le sărută cu multă cucerie; la urmă merse de-ngenunche drept la uşa din mijloc a altarului, îşi rezemă capul gol de sfântul preastol, iar mitropolitul, punându-i omoforul pe cap, îi citi cu glas măreţ rugăciunile de încoronare ale împăraţilor bizantini şi-i unse fruntea cu sfântul mir.

---

[1] Constantin Căpitanul, Fotino, Şincai, Engel *(n. a.)*.

Sculându-se, Mihnea sărută preastolul şi icoana Adormirii Maicii Domnului ce sta pe iconostasul din dreapta, ca hram al mănăstirii, şi viind în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puse pe cap coroana Voievozilor şi-i dete-n mână spata şi buzduganul domnesc, ce le ducea, pe o perină roşie, marele-spătar. Atunci preasfântul părinte împreună cu marele-postelnic îl duseră de subsuori până la strana poleită ce se-nălţa pe trei trepte la dreapta în biserică, purtând pajerea ţării săpată în lemn. Când se urcă noul Domn p-acel scaun bogat, cântăreţii glăsuiră rugăciunea: *Tebe Boga hvalim!...*[1], şi oastea de afară slobozi puştile şi săneţele cu chiote de bucurie şi începură a suna din tobe, din pauce, din trâmbiţe şi din surle.

Toţi boierii stau rânduiţi şi ascultau liturghia. Când se sfârşi dumnezeiasca slujbă, Mihnea ieşi din biserică, îmbrăcă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloşul şi încălecă pe un armăsar cu harşa de fir şi cu zăbale suflate cu aur. Atunci se porni alaiul îndărăt la Curţile domneşti.

În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanţii cu gârbace şi vânătorii de plai şi de Olt cu lungi săneţe; în urma lor veneau roşiorii şi verzişorii călări, despărţiţi în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtând mintene roşii şi verzi; apoi caii domneşti, acoperiţi cu grele harşale de fir şi de mătăsuri; îndată după aceştia, Mihnea, însoţit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vârf şi la mânere, şi urmat de boierii de taină, cu vătaşii, aprozii, armăşeii şi lipcanii lor. Apoi urmau copiii din casă, toţi feciori de boieri, îmbrăcaţi cu şavanele şi cu cabaniţe de felurite stofe scumpe, având mari podoabe şi fotaze la cai[1]; ei şi cu aprozii purtau sângeacul sau steagul cel mare şi două tuiuri turceşti date de la Împărăţie. După dânşii veneau lefegiii cu haine galbene, simenii şi scutelnicii pedeştri; apoi gloata boierilor mazili şi boiernaşilor, iar la sfârşitul tutulor cetelor, o grămădire amestecată de slugi boiereşti, de orăşeni, de neguţători şi de săteni.

---

[1] *Tebe Boga hvalim* — Te Deum laudamus. Pe tine te lăudăm, Doamne! (pe slavoneşte) — *(n. a., 1887 şi 1894).*

Alaiul se opri în Curţile domneşti; Mihnea descălecă, trecu printre boierii rânduiţi în îndoit şireag, intră în sala mare a spătăriei şi se urcă pe tronul domnesc, scoţând coroana din cap, drept semn de jale pentru tătâne-său ce murise.

Marele-postelnic sta în picioare la dreapta lui.

Mai întâi veni mitropolitul Maxim ca să-i sărute mâna, şi-i rosti câteva cuvinte de urare în limba sârbească. Călugărul Maxim fusese trimis de Craiul Ungariei ca să împăciuiască pe Radu Vodă cu Bogdan, Domnul Moldovei, şi de atunci, deşi era sârb de neam, rămăsese ca mitropolit în ţară[2]. Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău unde nu se pot înţelege d-a dreptul, şi părintele, întorcându-se spre norod, îi dete obicinuita binecuvântare.

După dânsul înaintă un boier bătrân; postelnicul, vorbind către Domn, îi spuse:

— Sluga măriei-tale, Pârvu vornicul Basarab, sărută poala măriei-tale.

— Te afli zdravăn, jupan Pârvule? întrebă Mihnea cu un zâmbet de bunătate prefăcut şi amăgitor.

— Slavă Domnului, măria-ta; ne ţinem şi noi cum putem.

---

[1] Miron Costin *(n. a.)*.

[2] Şincai, Enghel. Acest mitropolit era din neamul Brancovici *(n. a.)*.

— Dar neica Barbu cum trăieşte? Nu-l văd p-aici.

— E şezător la dregătorie, măria-ta, în Craiova.

— Bine face. Ei, măre boieri, domnia-voastră, zice el aruncându-şi ochii asupra gloatei, să fie în Ţara Românească mulţi bărbaţi de treabă şi cu temei, precum sunt aceştia (vrând să însemneze pe Basarăbeşti), în frica lui Dumnezeu vă zic c-ar fi blagoslovenie cerească!... Spune-mi, jupan Pârvule, pare-mi-se c-aveai mai mulţi prunci?

— Cu adevăr, am trei feciori, măria-ta, ş-au crescut flăcăi mari.

— Apoi să la facem de căpătâi; să-i însurăm. Ce nu-i arăţi şi nouă ca să-i cunoaştem?

— Nu ştiu cum să dovedesc măriei-tale mulţumită pentru atâta milă şi cinste ce dai casei mele.

— La boieri vrednici toate se cad, jupan vornice!

Atunci, trei tineri, între 15 şi 25 de ani, cu mândre şi drăgălaşe chipuri, veniră să sărute mâna domnească.

— Acesta e fiul meu Ilie, pe care am socotit peste puţin să-l căsătoresc, zise bătrânul boier, în ochii căruia se citea bucuria unui părinte.

— Să fie comis-mare în zilele mele, şi voi să-i fiu nun.

— Acestălalt, adaose Pârvu, e fiul meu Neagu, care a învăţat multă carte de la fericitul patriarh Nifon.

— Să-mi fie mie logofăt de aproape.

Tânărul, închinându-se adânc la Mihnea, îl rugă, drept har, să-i lase vătăşia de vânători.

— M-am deprins cu dânşii, şi ei cu mine, ca trup cu suflet, măria-ta, zise el cu glas neted şi hotărât.

— Fie-ţi pe plac, răspunse Mihnea în nemărginita sa milostivire.

— Acesta e cel mai mic al meu fecior, Dragomir.

— Voi chiar de azi să-l număr printre copiii mei din casă.

Tatăl şi toţi trei feciorii se-nchinară lui Vodă, şi postelnicul începu a numi pe ceilalţi boieri.

Ceremonia se sfârşi, şi toată boierimea rămase încântată de noul stăpânitor; fiecăruia îi dase sau îi făgăduise un os de ros.

— Dumnezeu să-i dea ani mulţi de viaţă şi de domnie! zicea fiecare, ieşind din pragul domnesc.

* * *

Nu trecu mult timp şi sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pârvu Basarab, cu Ilinca, fiica lui Radu, spătarul din Albeşti.

În ziua aceea Curtea domnească se-mpodobi ca de o sărbătoare, şi-ntr-adevăr vrednici erau amândoi logodnicii de asemenea podoabă. Amândoi tineri, frumoşi şi bogaţi, se păreau meniţi pentru o desăvârşită norocire. Când tânăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu, cu auritul văl de beteală răsfirat pe un biniş de suvaiu alb, cu grumazul acoperit cu şiruri de mărgăritare şi cu cununia de flori pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea mai blândă şi cea mai smerită a Pururei Fecioare.

Acea frumuseţe pătrunse pe toţi, iar mai cu seamă pe Mihnea, în a cărui inimă deşteptă patima cea mai fieroasă şi mai neruşinată.

Nunta se făcu însă cu veselie; covorul pe care stau mirii la cununie era semănat cu galbeni venètici; de toate părţile prin odăi ploau, pentru boieri, zaharicale, iar în curte, pentru norod, bani mărunţi de argint şi de aramă, cu mărcile banului Barbu Basarab şi lui Mihnea Voievod. La masă, ginerele şezu la dreapta lui Vodă şi purtă în cap gugiuman domnesc; după cină, boieri şi jupaniţe se prinseră în horă, şi când veni ceasul de a se sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cânte ca cocoşul, ca să vestească că se apropie ziua.

Toţi se-ntoarseră pe la casele lor cu făclii şi cu masalale, toţi veseli, mulţumiţi, dar nimeni mai mult decât tinerii însuraţi.

Însă abia intrase ginerile în odaia făgăduinţei, cumpărând cu cai şi cu arme această dorită plăcere de la fraţii şi de la rudele miresei, ce stau la uşă şi-l opreau d-a intra, abia avuse vreme, în dulcea lor grăbire, să stingă candela, când nişte tâlhari, pătrunzând pe furiş într-acel cuib de fericire, sugrumară în pat pe Ilie şi luară cu sine trupul mortului, pe mireasă leşinată şi toate sculele ce erau risipite prin odaie.

A doua zi, spaima şi jalea erau scrise pe toate feţele; nimeni nu ştia ce să zică, ce să gândească; Mihnea singur simţea în sineşi nu mustrarea unui cuget de om, ci mulţumirea unei inimi de fiară sălbatică ce şi-a îndestulat patima urâcioasă.

Unii boieri şopteau, într-adevăr, dar pe ascuns şi numai acasă la vornicul Pârvu, cum că s-ar fi zărit într-acea noapte oameni d-ai lui Stoica, credinciosul lui Vodă, ce acum ajunsese logofăt-mare, strecurându-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul, c-acest omor nu s-ar fi făcut numai ca să prade bogăţiile lui, în sfârşit, că ar fi găsit a doua zi cămărăşeii boabe de mărgăritar risipite chiar prin odaia de culcare a lui Vodă, de unde un om tiptil scosese, când se crăpa de ziuă, un trup de femeie învelit într-o rasă.

Aceste vorbe ajunseră până la urechile lui Mihnea, şi puţin după aceea el pofti la masă pre câţi auzise c-ar fi grăit aşa.

La ospăţ, Mihnea se arătă foarte mâhnit pentru pierderea unui aşa bun şi tânăr slujbaş ca Ilie. Când cuparul îi aduse potirul de aur din care beau Domnii, şi când păhărniceii dreseră pe la toţi prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulţumită pentru darul şi mila dumnezeiască şi rosti, cu glas întristat, un cuvânt în care arătă cum că „toate sunt trecătoare pe pământ: tinereţe, pricopseală, sănătate, frumuseţe şi slavă, toate daruri ale proniei; cum că se scutură ca frunzele toate bunurile câte ni le dăruieşte, pentru o zi, milostivirea cerească; dar, mai vârtos, cum n-or să fie zadarnice şi amăgitoare averile şi bogăţiile care le agonisim noi muritorii şi care ne vin de la zadarnica omenire?!“

Auzind aceste înţelepte şi tânguioase cugetări, bătrânul Pârvu lăcrima, iar ceilalţi boieri stau pe gânduri, obidiţi, şi câteodată ziceau, dând din cap: „Adevărat c-aşa este!“

Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahane de argint, un morman de pilaf alb şi fumegos.

— Poftiţi, luaţi, boieri! le zise Domnul, şi fiecare, pe rând, turnă cu lingura din sahan; însă abia apucaseră să ia în gură şi s-amestece, când toţi, strâmbându-se ca de durere de măsele, aduseră mâna la gură şi-şi scuipară pe tipsii dinţii lor împreună cu boabe de mărgăritar. Unii, de durere, umblau să se scoale de la masă.

— Staţi pe locuri, boieri! strigă atunci Mihnea, cu glas tare. Ci, nu vă zăticniţi din gustare! Fie-vă aceasta numai pildă la zisele mele de adineaori, ce le-aţi încuviinţat cu gândul şi cu graiul; fie-vă drept învăţătură, ca nu doară cumva să pohtiţi la bogăţii ca la vreun bine mare. Ispitele lumii sunt multe şi de tot felul, dar nu sunt spre folosul omului; averea ademeneşte pe om, ş-apoi îl scârbeşte; aşa şi bobul de mărgăritar, e mai mare şi mai cu preţ decât bobul de orez, dar sparge dinţii. Astfel cuget eu în mine, şi drept aceea am vrut să aibă şi boierii mei dovadă plăsmuită, ca nu doară cumva, vreodată, să spună vreun bârfitor, lumea e plină de oameni răi! că am pohtit eu la dobânzi... Ei! spuneţi acuma, boieri domnia-voastră, nu-i aşa că avuţiile-s amăgitoare?

Şi la aceste din urmă cuvinte, un zâmbet batjocoritor i se juca pe buze, iar logofătul Stoica, râzând înghesuit de strâmbările bieţilor ştirbiţi, se mira în gura mare cum de nu i s-a întâmplat şi lui să dea peste un bob de mărgăritar în pilaf, şi, cu o slugarnică viclenie, făcea mare haz de gluma înrăutăţită a stăpânului său[1].

Cu atâta se sfârşi ospăţul, dar Mihnea pricepu că sfiala intrase în inimile boierilor şi că prepusurile se schimbase în siguranţe, la ochii Pârvuleştilor! Deci, înainte chiar d-a fi ochit, el trebuia să dea lovirea cea grea. Hotărârea o luase, dar îi lipseau mijloacele; Basarabii erau împrăştiaţi prin toată ţara; ei îl înconjurau până şi-n palat; de aceea, în casa sa, se temea tiranul de a cere sfat chiar de la credinciosul său Stoica, ca nu cumva, auzindu-se vorbele lor, să prevestească cineva pe Banoveţi. Îi trebuia însă neapărat un om ca să întindă laţurile şi să pună cursele în lucrare.

***

Într-o zi, stând cu logofătul în odaie, deodată el chemă un fustaş de la perdea.

— Să ceară Doamnei, îi zise, cheile de la pivniţă şi să-mi deschidă.

Fustaşul plecă să-mplinească porunca, şi Domnul cu Stoica se coborâră în beciurile boltite ale palatului.

După ce intră, Mihnea porunci pivnicerilor să iasă şi să-l lase singur cu logofătul; însă, din întâmplare, Dragomir, fiul

---

[1] Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradiţiune păstrată prin grai, despre un boier lacom la avuţii *(n. a.)*.

Pârvului, ce de curând intrase printre copiii din casă ai Curţii, şi, de curiozitate copilărească, se coborâse cu chelarii în pivniţă, fiindu-i teamă de dojana lui Vodă, se ascunse încet şi pe furiş în fundul unei buţi goale, şi de acolo, tremurând de groază, el putu deosebi următoarea vorbire[1]:

— Ştii, Stoico, de ce te-am adus aici?

— Ascult, măria-ta.

— Pe sus, în case, nu-ţi dă nimeni pas să vorbeşti cevaşi în taină; pare că stau pereţii şi trag cu urechea.

— Aşa, măria-ta, mă mir cine a putut bănui adevărul despre moartea lui Ilie şi despre cele ce s-au petrecut aici cu mireasa lui, care — Dumnezeu s-o ierte! a şi murit acum pe mâinile maicilor.

— Păcat de dânsa, că era gingaşă şi voinică muiere; ca o balauroaică mi se sumeţea împotrivă...

— Ei! vezi, Doamne, toate acelea le spune acuma lumea întocmai precum s-au petrecut; d-aceea bine faci să te fereşti.

— Apoi doară că nu o fi blestem ca şi d-aicea, de sub pământ, să iasă zvon de ceea ce vom chibzui. Asultă-mă tu bine; vezi că nu mai e de dus mult cu Craiovenii; au prins de veste de toate şi, ca copoii, adulmecă orice mişcare a domniei. Ei! până aci! am obosit tot înghiţindu-mi amarul; sunt sătul de atâta făţărie! Voi, în sfârşit, să-mi ridic piatra de pe inimă, să mă mântui cu totul de dânşii.

— Măria-ta eşti Domn şi ai toată puterea; porunceşte, ce să facem?

— Să găsim, Stoico, un mijloc d-a-i pune pe toţi dodată la mână, şi atunci nici pruncul din mumă să nu scape!... Aoleu, neam blestemat de Basarabi! căci nu te iveşti acum colea sub palma mea, ca să te strivesc ca p-această jiganie! şi mâna lui turti cu furie, pe fundul unui butoi, un păianjen ce-şi urzea în tihnă iţele sale.

---

[1] Cronicarul anonim în *Magazinul istoric pentru Dacia*, tom. IV *(n. a.)*.

— Banul Barbu n-a mai venit la Curte, adause Stoica dus pe gânduri, se vede că se teme de ceva... Neagu a trecut cu vânătorii săi peste Olt; nici asta nu e semn bun. Ştii ce?... Măria-ta să le scrii pohtindu-i cu politică la scaunul domniei, iar cărţile să le dăm în mâini de oameni zdraveni, care să nu-i slăbească din vedere. D-or veni de bunăvoie, îi prindem cu tot nemetul lor aici; iar dacă vor simţi ceva ş-or vrea să pribegească, atunci mesiţii măriei-tale îi vor aduce ferecaţi. Cât despre Pârvu şi copilul său, îi avem mai aproape şi se pot lesne priveghea.

— Bine le-ai gândit tu; mâine să-mi faci carte către Barbu şi poruncă de învârtejire Neagului; să rânduieşti oameni ca să nu scape din ochi pe Pârvu. Toate să fie puse, până mâine, la cale, şi Doamne ajută! Când m-oi vedea scăpat şi de odrasla asta de olteni blestemaţi, o să mi se mai veselească inima în mine. Acum cheamă pe pivniceri şi să le bem aldămaşul... Noroc bun, măre bădiţă!

— Să-ţi fie de bine, măriei-tale!

Pivnicerii şi butarii se coborâră sub boltă.

— Ei! feţii mei, le zise Mihnea, să trăiţi! bună treabă mi-aţi lucrat voi aicea; toate-s trainice şi curate; pereţii spoiţi; pe jos e aşternut nisip neted şi mărunt; buţile stau bine înţepenite pe chezaşii lor; tocitorile sunt aşezate frumos pe căpătâie. Acum să vă vedem şi vinurile! Ia trageţi-mi încoa câte o cinzeacă de la cep.

Şi Mihnea mergea şi gusta, din bute în bute, vinurile de la Dealul Mare, de la Drăgăşani, de la Săcuieni, de la Greaca, pelinurile stifoase şi profire, ţuica de prune şi de drojdii, rachiurile de sacâz şi de anason din Chipru şi din Anadol[1]. Când ajunse spre fundul întunecos al bolţii, întrebă:

— Dar colo-n fund ce e?

— Ia! sunt nişte buţi goale, să trăieşti, măria-ta! Dar iaca mai încoace un butoiaş de vin de Drăgăşani, tocmai de când cu Laiotă Basarab. Ce mai vin! să trăieşti, măria-ta! parcă bei miere şi ţi s-aprinde foc la inimă.

— Ado-ncoace; pune pâlnia mare şi toarnă cu vedriţa, ca să bem norocul lui Laiotă ş-al neamului său de Basarabi! Şi azvârlind pe gât un pahar de vin chihlimbariu, rânji ca câinele când vede că i se găteşte prada.

Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hârtie ieroglificele sale pisanii, când copilul Dragomir, spăimântat de cele ce auzise din fundul buţii, alergă la casa tătâne-său şi destăinui planurile tiranului. Până-nserat, Pârvu îşi ridicase casa, ca să pribegească, şi doi lipcani de olac se trimiseră cu această veste banului Barbu şi vătafului Neagu. Tot neamul Basarabilor, până să nu prinză Domnul de veste, trecuse Dunărea şi ducea jăluirile sale la Poarta Sultanului.

Mihnea, văzând că acei boieri au întâmpinat răzbunarea sa, îşi înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi; porunci să se prade, să se ardă şi să se sfărâme până la pământ toate casele şi toate bisericile lor, pre unde se vor fi aflând, în Curtea de Argeş, în Târgovişte, în Craiova, în Brâncoveni; pe slujitorii şi pe preoţii lor îi căzni, şi, la urmă, închizându-i pe toţi în mănăstirea Bistriţei, ce era clădită chiar de banul Barbu Basarab, îi dete foc de arseră toţi într-însa.

---

[1] *Anadol* — Anatolia, regiune în Centrul Asiei Mici, la nord de munţii Taurus.

De atunci înainte tiranul, lepădând orice văl de făţărie, începu a face răutăţile pe faţă. Pe boieri îi omora; avuţiile le lua; soţiile şi fiicele le necinstea; dăjdii multe punea asupra ţării. Pe mitropolitul Maxim, ce sta împotrivă la nelegiuirile sale, necutezând a-l ucide, îl depărtă, dându-i solie la Curtea lui Vladislav, Craiul Ungariei[1].

În urma plecării mitropolitului, el silui pe o nepoată a lui, şi fratele acesteia, un sârb anume Dumitru Iacşăg, îşi scăpă zilele fugind în Ardeal, unde aşteptă ceasul răzbunării[2].

Se vede dar că Mihnea urma viaţa sa de desfrânare atât cu jupaniţele boierilor curteni, cât şi cu femeile de pe afară, şi toate aceste se petreceau sub ochii Doamnei Smarande, care, stăruind toată ziua la furcă şi la război, la cămară şi la jicniţă, păzind praznicele şi posturile, spovedindu-se şi făcând mereu la mătănii, trecea toate cu vederea şi trăia o viaţă de găzdoaie harnică şi de bună creştină.

În anii domniei lui Mihnea Vodă se căsători şi fiul său Mircea şi luă de soţie pe fata lui Rareş Vodă de la Moldova, anume Domniţa Chiajna.

Astfel trăia la culmea puterii şi a măririi familia răposatului Dracea armaşul, şi nu prevedea groapa ce sta căscată dinainte-i; astfel şi lupul cu puii săi pustiază codrii fără d-a bănui laţul ce-i va înstruna într-o zi pe toţi.

---

[1] Constantin Căpitanul, Chronicarul anonim *(n. a.)*.

[2] Engel *(n. a.)*.

CUPRINS

III

COTMEANA

„Fuga e ruşinoasă...
dar e sănătoasă...“

Un an şi jumătate trecuse de când Mihnea ţinea cârma ţării, şi boierii pribegi — Basarabii şi alţii câţi putuse să scape din mâinile tiranului — după multe şi anevoioase rugăminte, dobândise în sfârşit ajutor de la Împărăţia Turcească. Sultanul Baiazit dase poruncă paşei de la Dunăre ca să intre cu oştire în Ţara Românească şi să aşeze în scaunul domniei pe Vlad cel Tânăr sau Vlăduţă, fratele răposatului Radu Vodă.

Deci, în toamna anului 1509, trei pâlcuri de oaste turcească sta gata să treacă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Neagoe Basarab, răzbi mai nainte de celelalte în Oltenia, şi acolo se adaose cu pandurii şi cu vânătorii ce veneau cu bucurie să se închine la vechea lor căpetenie.

Toate acestea se auzise, dar nu lămurite, la Curtea lui Mihnea, şi Domnul socoti de folos a trimite în cercetare preste Olt pe fiul său Mircea, cu vreo câţiva aprozi credincioşi, dându-i şi pe logofătul Stoica ca să-l însoţească.

Mircea, temându-se a merge d-a dreptul în Râmnicul Vâlcei şi ne-voind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraş, mai nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana, puţin mai în jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog. Sfinţise soarele din dosul piscurilor Coziei, când el poposi în pacinica vâlcea unde stă pitită mănăstirea, ca un cuib între munţi. La poartă era un turn ce acum s-a dărâmat; ograda, încinsă cu ziduri, înfăţişa pe dinăuntru patru şiruri de chilioare cu tinde lungi şi arcuite; în mijloc se afla o bisericuţă[1].

---

[1] Această mănăstire, ce ţine de Cozia, a fost zidită de Mircea cel Bătrân şi dreasă de Alexandru Ipsilant *(n. a.)*.

Aprozii aşezară vreo două-trei corturi în curte; iar feciorul de Domn şi credinciosul Stoica, după o cină de sehastru mai mult decât cumpătată, merseră să se odihnească în chilia stariţului, ce slujea de arhontărie.

— Părinte, când va toca de noapte, să trecă cu toaca pe la uşa noastră, ca să mergem şi noi la biserică, zise Mircea călugărului ce-i însoţise cu felinarul, de la trapezărie până la sălaşul lor.

Călugărul se gătea să se ducă.

— Blagosloveşte, părinte, îi spuseră călătorii.

— Domnul să vă blagoslovească, feţii mei! şi trăgând uşa chiliei, o închise cu clanţa.

Abia apucase însă să-i fure somnul, când, deodată, o sumedenie de călugări cu rasele ne-ncinse, cu pletele şi bărbile zbârlite deteră năvală în chilie şi-i deşteptară cu aceste vorbe spuse pe sărite:

— Fugi, măria-ta, scapă-ţi zilele!... Ne-au călcat hoţii! Sunt la poartă o mie şi mai bine de haramini levinţi, cu săneţele gata de foc şi cu paloşele goale... Zic că sunt ai lui Neagoe Basarab, şi cer să te dăm pe măria-ta... Fă-ţi pomană cu noi; fă ce-i face şi ieşi de aici, că e vai şi jale de măria-ta şi de biată mănăstire!

Aceste cuvinte, spuse pe nerăsuflate şi de mai mulţi dodată, făceau o larmă care sperie şi ameţi pe tihniţii şi somnoroşii călători.

— Ce ziceţi? cum? ce e? întrebau ei uluiţi.

Dar pricina era netedă: Neagoe, aflând în Râmnic că Mircea, fiul lui Vodă, ar fi mas de conac noaptea pe ascuns la schit la Cotmeana, se repezise cu vânătorii săi şi năpădise pe la miezul-nopţii, cerând să-i deschidă porţile; călugării s-au temut să nu le facă vreo stricăciune de va găsi pe vrăjmaş în zidurile lor; de aceea, plini de spaimă, îndemnau pe Mircea să fugă.

— Dar pe unde? întreba acesta, de vreme ce ziceţi că lotrii stau la poartă.

— Iată, p-această fereastră, îi răspunseră, arătându-i o crăpătură îngustă ce da în partea pădurii.

— Fuga e ruşinoasă!... cugetă prinţul, zăticnindu-se la ideea de a fugi fără de împotrivire.

— Dar e sănătoasă! adaose înţeleptul Stoica.

În minutul acesta, strigătul: „Foc! dăm foc la mănăstire!...“, repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-şi piardă cu totul minţile; ei împinseră pe bietul Mircea desculţ, fără căciulă, numai în cămaşă şi cu brâul târâind[1], până la fereastră şi-l îmbrânciră jos. Stoica sări după dânsul.

Ş-amândoi, în întunericul nopţii, o luară d-a fuga prin păduri.

Călugării, mântuiţi de primejdioşii lor oaspeţi, deschiseră porţile pandurilor învierşunaţi. În furia intrării, unii dintr-aceştia apucaseră pe nevinovaţii călugări de barbă, dar Neagoe se repezi, încruntat ca paloşul, la dânşii: „Să nu stricaţi pe nimeni!“ strigă el în gura mare, şi curtea se umplu de oaste.

Aprozii lui Mircea, văzându-se împresuraţi d-atâta gloată, unii se predară de bunăvoie, alţii, cercând să stea împotrivă, căzură sub numeroasele loviri ale duşmanului.

Neagu puse să cerceteze prin chilii, prin pivniţe, şi, neaflând pe nimeni, crezu c-a fost amăgit. Vânătorii lui aprinseră focuri în curtea mănăstirii şi p-afară, şi, după vecinicul obicei de popas al românilor, puseră căldarea de fiertură în crăcan şi-ncepură să povestească basme şi zicători glumeţe.

---

[1] *Cronica anonimă* în *Maga<zinul> istor<ic> pentru Dacia*, tom. IV *(n. a.)*.

Când tocă de otârnie la schit, Neagoe intră în biserică, se închină cu smerenia unui făt de Domn cuvios, şi, la ieşire, vărsă în mâna stariţului un pumn de bani de aur, ca să-i fie spre pomenire.

— Să-ţi dea Domnul slavă şi mărire! zise călugărul, cu faţa luminată de o cucernică lăcomie, şi ceilalţi şoptiră: „Amin“.

Din-zi-de-dimineaţă Basarabul îşi ridică tabăra şi se întoarse în Râmnic.

Pe când la Cotmeana se petreceau acestea, Mircea şi Stoica urmau prin păduri calea lor cea rătăcită; plini de groază şi temându-se încă să-i fi urmărit, ei fugeau înainte, speriindu-se de orice zgomot, de orice şoaptă, de frunzele ce fâşiau pe cracă, de vântul dimineţii ce mătura uscăturile, de broasca ce sălta în mlaştină, de vătuiul ce zbughea din iarbă. La fieşce sunet ei se ascundeau în tufe, ş-apoi frigul umed al nopţii de toamnă îi făcea să pornească de iznoavă, desculţi şi despuiaţi. Multă vreme ei rătăciră pe poteci şi pe cărări pierdute, până ce deteră într-un drum mare.

Atunci, de mai multe ori se întâlniră cu cete de ostaşi ce mergeau, şuierând din frunză, către Olt; dar frica îi făcea să se pitească între bolovanii drumului şi să-şi oprească suflarea până-i vedeau depărtaţi.

Astfel petrecură toată noaptea; însă mâna dumnezeiască îi puse pe calea dorită; când se revărsa de zori, drumeţii pricepură că sunt aproape de Curtea de Argeş.

Se risipise pâcla dimineţii, şi soarele se înălţase vesel ca d-un stat de om pe cer, când ticăiţii călători ajunseră în cetate, doborâţi cu totul de osteneală şi de feluritele încercări ale acestei groaznice nopţi.

Sosirea lor şi vestea ce aduceau pricinuiră o nouă jale în palatul domnesc. De-cu-noapte începuse de prin toate părţile să vină ştiri cum că turcii ar fi trecut Dunărea la Giurgiu, şi, la urmă, că Basarabii ar fi intrat cu oaste şi cu Domn nou de la Împărăţie în Bucureşti; în sfârşit, că un nor de turci înainta cu mers grabnic ca lăcustele spre Curţile domneşti.

Auzind toate acestea, Mihnea trimise să adune în grab' boierii la sfat; dar pe unde se duceau aprozii să-i cheme, veneau îndărăt cu răspuns, care că pribegise peste noapte, care că de-cu-seară plecase să întâmpine pe turci la Bucureşti. Trimise atunci să strângă în curtea palatului puţina oştire ce se afla şezătoare la Argeş; dar toată se risipise sau apucase să treacă peste Olt, la Neagu Basarab.

Copiii din casă se răspândise fiecare pe la părinţii săi, astfel încât Mihnea se văzu deodată năpustit de toată Curtea şi de toată oştirea sa, singur cu ai săi şi cu câteva bătrâne slugi părinteşti.

Atunci sângele se aprinse într-însul şi turbarea îi cuprinse sufletul, în minutul acela când oricare altul s-ar fi deznădăjduit. În zadar se oţăra împotriva restriştii şi căta în capul său îfierbântat un mijloc de împotrivire. Toate erau mute la al său glas, toate în preajmă-i stau mărmurite şi reci ca gheaţa; nici o fiinţă nu se aprindea la focul ce ardea într-însul. În zadar umbla cu pas repede prin odăi, ştergându-şi sudoarea de pe frunte, şi izbea cu pumnul în pereţi, răcnind: „Nu; nu se poate să cază într-astfel Mihnea! Săriţi, la mine copii!“ Dar nimeni nu venea, şi numai bolţile răspundeau cu urlet la răguşita sa chemare.

Mircea şi Stoica încă nu ieşise din a lor amorţeală; spaima şi obosirea sleise cu totul sângele într-înşii. Ei şedeau încremeniţi pe laviţe, cu capetele pe mână, cu ochii tulburi şi holbaţi; semănau a fi pierdut orice simţire.

Domniţa Chiajna, care peste vreo câţiva ani avea să fie eroina de la Şerbăneşti, sta lângă dânşii, cercând a-i îmbărbăta, şi-i suduia cu aspre cuvinte, arătându-le că datoria lor este să alerge prin cetate, să adune de pre unde vor putea luptători şi să vândă cu al lor sânge cinstea tronului şi a neamului lor.

Zadarnice poveţe! Când erau părăsiţi de toată boierimea, de toată oastea şi de tot norodul, unde erau ei să mai găsească apărători?

În împrejurări ca acestea românul e mai înţelept; el nu-şi primejduieşte zilele până când nu vede câtuşi de puţină nădejde de izbândă; atunci, mai bine se trage înapoi, ca la urmă să poată sări mai departe.

Aşadar, potolindu-se şi văzând, în sfârşit, că nu e prin putinţă a sta cu armele împotriva cotropitorilor, Mihnea porunci să se gătească de plecare. Atunci ai fi văzut pe toţi, slugi şi stăpâni, cu feţele pălite, cu ochii sticliţi, alergând prin odăi, ridicând avuţiile domneşti în lăzi şi în boccele, ca să le încarce, îmbrâncindu-se, împiedicându-se şi mai rău într-acea pripă deznădăjduită.

Când se sfârşiră pregătirile, Doamna Smaranda şi Domniţa Chiajna se urcară jalnice în rădvan, una — umilită ca un voinic ce s-ar vedea silit să fugă dinaintea vrăjmaşului, fără d-a se lupta; cealaltă — oftând după casa ei aşa frumos deriticată, după cămara-i plină cu merinde, după trâmbele de borangic neţesute şi după bogatele cusături rămase pe gherghefuri.

Mihnea, tânărul Mircea, Stoica şi câţiva credincioşi slujitori umblau călări pe de laturile rădvanului, trişti şi ofiliţi ca osândiţii ce au apucat calea ocnei. În urmă-le venea un chervan mare mocănesc, plin până în coviltir de sipeturi, care ducea pe drumul băjenăriei bogăţiile lui Mihnea Vodă.

Ei apucară spre munţi şi trecură graniţa în Ardeal.

CUPRINS

IV

SIBII

> *„Să ştie tot omul că am omorât pe Mihnea Vodă!“*

Cât ajunse în Ardeal, într-acea ţară unde atâtea neamuri războinice, unguri, saşi, români şi săcui, stau înghesuite şi în veci gata pe vrajbă, gândul cel dintâi al Domnului mazilit fu să strângă o adunătură de oameni cu simbrii, în capul cărora să meargă să-şi ia domnia înapoi.

Planul său nu izbuti; oştirile lui Vlăduţ îi risipiră simbriaşii, şi el atunci se duse să se aşeze, cu toată familia, în Sibii; dar inima lui încă nu era înfrântă şi capul lui se muncea mereu cu ideea d-a redobândi tronul. De aceea trimise pe Stoica, cu bogate daruri, în Visegrad[1], la Craiul Vladislav al Ungariei, ca să-i arate plângerile sale împotriva boierilor ţării şi să-i ceară totodată ajutor şi ocrotire.

Vladislav, linguşit d-a vedea atâta supunere din partea unui Domn român, îi răspunse printr-o carte măgulitoare, în care îl numea „bunul său frate“ şi-i făgăduia că-l va sprijini cu oaste în primăvara viitoare, îndatorindu-l însă să primească legea catolică şi să-i închine Ţara Românească, unind-o prin lege şi tractaturi de supunere cu Crăia Ungariei. Zâmbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihnea să primească toate aceste învoieli umilitoare. Lege, familie, avuţie! ce n-ar fi jertfit el oare acum pentru o sângeroasă răzbunare?!

Ah! ce sălbatică veselie îi umplea sufletul, când, printre visele viitoarei sale măriri, zărea capetele Basarabilor înşirate în ţepe la porţile-i domneşti!

---

[1] *Visegrad* — numele german al Cetăţii Alba (Iulia).

Vremea d-acum însă cerea ca s-ascundă asprele aplecări ale inimii sale şi să stea cu zâmbetul mulţumirii în veci gata pe buze, pentru orice semn de compătimire sau de cinste, pentru orice făgăduinţă de ajutor.

Craiul Vladislav scrise totdeodată orăşenilor din Sibii, poruncindu-le ca pe „Mihnea Voievod, pe ai săi şi toată casa şi neamul lor, nebântuiţi, siguri şi fără împiedicare, să-i ţină acolo, în mijlocul lor, şi în cinste să-i aibă; preste acestea, pe toţi să-i apere şi să-i ajute şi să fie datori în tot timpul a le prinde parte, nici să cuteze altmintrelea a lucra“[1].

Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieţei mari de către magistrul oraşului, şi toţi „înţelepţii luători de seamă şi credincioşi ai Craiului iubiţi“ sibieni se făgăduise să împlinească cu credinţă, luare de seamă şi înţelepciune poruncile iubitorului lor Crai.

De atunci înainte, Mihnea, pus sub credinţa de obşte şi botezat în legea catolică, cu mare pompă, dinaintea sibienilor papistaşi, fu privit ca cea mai însemnată persoană din cetate. Norodul îl cinstea, îl iubea şi se închina la dânsul; adevăr e că nimeni nu putea fi mai milostiv decât Domnul român. În toate zilele magistrul oraşului, Ioan Agota, şi judeţii şi juraţii veneau să cerceteze de trebuinţele prinţului. În casa lui, comitele de Temişoara, Ioja de Şom, trimis acum în părţile Bârsei, nobilul Ioan Horvat de Vingart şi toţi grofii şi nemeşii din Sibii şi de prin prejur alcătuiau o Curte care se bucura de belşugul şi de traiul domnesc al Voievodului mazil. La mese şi seara în adunări, Mihnea le povestea jafurile şi prădările boierilor, duşmanii lui, şi lesne-crezătorii săi ascultători se mirau, în simplitatea lor săsească, ce oarbă ţară e aceea ce se dă în mâna unor astfel de tâlhari şi leapădă un Domn, care, străin şi pribeag, în câteva luni numai, umpluse Sibiiul de bunătăţile sale.

---

[1] Şincai *(n. a.)*.

Un biet poet latin, Ioan Salius, ce se bucura şi el de cinstea de a fi printre numeroşii oaspeţi ai prinţului, începuse a pune pe versuri laudele sale, arătând vechea slavă „a neamului său domnesc, întinsa lui stăpânire, dreapta-i străşnicie împotriva prădătorilor ş-a furilor, râvna lui d-a uni creştinătatea sub o singură cruce, dorinţa-i d-a scăpa Bizanţul de păgâni, urâcioasa viclenie ce-i răpise tronul, tocmai când era în mijlocul tăriei ş-a grămezilor de aur..."[1] . Însă atunci când era poetul să-şi pornească Pegasul pe căile zâmbitoare şi înfloritoare ale viitorului, când era să cânte glorioasa redobândire a tronului, ce se apropia, şi să-şi ia plata cuvenită inspiratelor sale strădanii, o împrejurare cruntă curmă deodată strălucitoarele nădejdi ale Domnului şi ale linguşitorilor săi.

Şederea lui Mihnea în Sibii strânsese acolo mai mulţi oameni ce purtau cu dânşii câte o veche răzbunare, şi care, plini de jalnica aducere-aminte a trecutului, urmăreau ca piaza-rea pe îmblânzitul tiran.

Nemilostiva ursită sau pronia răsplătitoare făcuse ca aceşti oameni să se întâlnească, să-şi destăinuiască unul altuia aceeaşi ură şi împreună să chibzuiască a lor răzbunare.

* * *

În casa lui Danciu Ţepeluş stau adunaţi, într-o seară, trei oameni. Unul, de vârstă medie, purtând îmbrăcăminte ungurească, are un obraz pe care se citeşte o prostatică râvnire la măriri; acesta e stăpânul casei, fecior de Domn şi neîmpăcat duşman al lui Mihnea, carele se suise pe tronul hotărât lui de Vladislav, şi acum încă îi răpise sprijinul ocrotitorului său. Al doilea e un boier bătrân de Ţara Românească, cu barbă albă şi cu fruntea înnorată de o veche mâhnire; acela e Radul, spătarul din Albeşti, a cărui fiică, Ilinca, fusese jertfită cu atâta cruzime de către fostul Domn, chiar în noaptea ei de cununie.

---

[1] Vezi epitaful latin al lui Mihnea, în Engel *(n. a.)*.

În sfârşit, un tânăr purtând zeghea sârbească ţine mâna pe hangerul de la brâu, pare c-ar fi gata să spele în sângele tiranului necinstea unei surori siluită de dânsul; îl cheama Dumitru Iacşăg şi e nepotul mitropolitului Maxim.

Ei se par a fi după o lungă sfătuire; iar bătrânul boier, întinzând cu încetul mâna într-un vas de aur ce sta pe masă, scoase dintr-însul o hârtie îndoită şi citi cuvântul: „Hangerul!“

Iacşăg săltă de bucurie, strigând:

— E al meu!

Ceilalţi doi răspunseră:

— Dumnezeu să te ajute!

Radul, posomorât, aruncă în foc o altă fâşie, pe care scria: „Ştreangul!“, şi Danciul rupse cu necaz una care zicea: „Otrava!“

Fără de a mai spune o vorbă, ei se despărţiră.

A doua zi era 12 martie 1510 şi praznic mare al sfântului Papă Grigore. Toată obştea cuvioasă, muieri şi bărbaţi, asculta cântările latineşti ale băratului şi răsunetul măreţ al organului. Pe piaţa mare, dinaintea bisericii, nu e nimeni; d-o parte se vede numai un zid boltit; de cealaltă, un tufiş de pomi îndesaţi.

Acuma slujba s-a sfârşit; creştinii, îmbrăcaţi ca de sărbătoare, ies de toate părţile, făcându-şi cu aiasmă semnul crucii pe frunte, şi se răspândesc pe la casele lor. Mai în urmă de toţi, şi umblând cu pas greu, se coboară pe treptele de piatră ale catedralei Mihnea Vodă, însoţit de nedezlipitul său Stoica şi de Ioan Horvat de Vingart[1]; contoşul Domnului, sur şi lung, cu ceaprazuri de fir, e deschis la piept şi lasă să se vază o scumpă blană de samur, la fel cu căciula de pe cap. Nimeni dintr-înşii nu poartă arme într-o zi mare ca aceea.

— Frumoasă şi măreaţă slujbă! zise Domnul către Horvat.

— În curând se vor bucura de dânsa şi pământenii măriei-tale, când cuvioasa-ţi râvnă îi va adăpa la izvorul adevăratei credinţe.

— Aşa e, negreşit. Ştiu bine că voi întâmpina oareşicare anevoinţe, piedici şi zavistii; dar lăsaţi-vă pe mine, zise el, zâmbind în silă, voi purta crucea în mână de fier. În zadar vor încerca boierii şi mai ales blestemaţii de Basarabeşti...

Atunci, sărind ca un trăsnet din tufiş, un om se repezi la el cu hangerul în mână şi, în iuţeala izbirii, îl pironi cu fierul drept în pietrele bolţii de pe piaţă. Abia avu vreme Mihnea să-i zică cu o mirare plină de dispreţ: „Tu cine eşti?“ şi, pierzând orice simţire, căzu mort pe brânci. Hangerul, izbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele şi ieşi sângerat prin spate.

Tovarăşii lui Mihnea rămaseră încremeniţi de spaimă, şi ucigaşul se făcu nevăzut; dar peste câteva minute un om striga în gura mare din clopotniţa bisericii: „Să ştie tot omul că am omorât pe Mihnea Vodă!“[2]. Acela era Iacşăg.

La acea semeaţă şi groaznică strigare, ce se răspândise ca o furtună prin tot oraşul, norodul întreg se tulbură; începură a trage clopotele, şi cetăţenii, prin case, îmbrăcau zeaua de sârmă şi coiful de fier şi se înarmau ca la o mare primejdie. Adunaţi toţi d-a valma şi cu zgomot pe piaţa mare, ei priveau cu jale la strălucitul răposat, când strigările turbate ale lui Iacşăg şi vaietele familiei domneşti, ce sosise în grab' pe locul de omor, întărâtară mânia norodului. Un cetăţean mai aprins şi mai îndrăzneţ dibui pe ucigaş în turnul cel înalt şi cu o împuşcătură îl lovi drept în cap[1] . Trupul lui Iacşăg căzu sfărâmat pe pietre.

---

[1] Nicolae Olahul *(n. a.)*.

[2] Constantin Căpitanul *(n. a.)*.

Acesta fu semnul izbucnirii.

— Săriţi pe ucigaşi!... zbierau din toate părţile.

— Danciu şi Albescu au fost înţeleşi cu tâlharul acesta! strigă Stoica după treptele bisericii, presupunând acum tainica lor înfrăţire.

— Pe dânşii, copii!... Ei au ucis pe bunul Domn! pe milostivul Mihnea!... pe tatăl sărmanilor!... pe fala Sibiiului!!!... Pe dânşii, copii! daţi, daţi năvală!...

Aceste strigăte, repeţite de mii de glasuri, porniră gloata cu volbură de pe piaţă, şi toţi se repeziră la locaşele bănuiţilor omorâtori.

Acolo se petrecură groaznice măcelării[2]; pe toţi din casă, stăpâni şi slugi, îi sfâşie norodul învierşunat, şi trupurile lor, trunchiate şi târâte prin ţărâna uliţei, le azvârli, ca stârvuri, afară din cetate. Astfel uneori soarta îneacă în acelaşi potop pe vinovat şi pe răzbunători!

Abia noaptea aduse ceva linişte în oraş, dar cetăţenii rămaseră armaţi, ca să ducă a doua zi cu cinste trupul lui Mihnea Vodă până la cel din urmă al său sălaş, în biserica Sfintei Cruci de la Dominecani[3].

---

[1] Constantin Căpitanul *(n. a.)*.

[2] Şincai *(n. a.)*.

[3] Sigler *(n. a.)*.

Sibiiul amăgit plânse multă vreme pe crudul tiran căruia dincolo de Carpaţi îi zicea „Mihnea cel Rău“. Judecătorii Curţii crăieşti făcură cercetare asupra acestor nenorocite împrejurări, şi familia Domnului rămase, cinstită şi apărată, în Sibii, până când soarta armelor, iarăşi protivnică, o sili să treacă la Ţarigrad.

Mircea Ciobanul a fost Domn al Ţării mulţi ani după acestea, şi mai mulţi Domni din neamul Dracii, armaşului din Măneşti au stat, la deosebite vremuri, pe tronul ţărilor noastre.

Bucureşti, 1857

DOAMNA CHIAJNA[1]

1560—1568

CUPRINS

I

MORMÂNTUL

Clopotele bisericii domneşti din târguleţul Bucureştilor băteau cu glas jalnic şi treptat; iar de sus, de pe colnicea dealului dimpotrivă, le răspundea, cu răsunet tânguios şi depărtat, mica turlă rotunjită a bisericuţei lui Bucur.

Era pe la sfârşitul lui februarie, anul 1560, şi de curând se adusese în oraş trupul Mircii Vodă, cel poreclit Ciobanul, care, la 25 ale lunii, murise pe drum, când se întorcea din Ardeal[2]; ori că boierii pribegiţi acolo, pe care el se-ncercase, cu făgăduieli mincinoase şi cu viclene jurăminte, a-i înapoia în ţară,-i urziseră cu otrăvuri pieirea, ori că Dumnezeul milostiv se-ndurase în sfârşit de nevoile bieţilor creştini împilaţi de acest crunt stăpânitor şi hotărâse acum ceasul asprei sale judecăţi.

---

[1] Această „scenă istorică“ a fost tipărită mai întâi în publicaţia lui G. Sion, *Revista Carpaţilor* (Bucureşti, anul I, tomul I, februarie şi martie 1860, p. 9—19, 265—281, şi tomul II, mai 1860, p. 97—129), cu subtitlul *Episod istoric*. A doua ediţie a apărut în acelaşi an, 1860, în aceeaşi broşură (p. 45—115) cu ediţia a treia a naraţiunii *Mihnea Vodă cel Rău*, sub titlul generic *Scene istorice din cronicele româneşti*, a treia ediţie 1886 *(Scene istorice din cronicele româneşti — Mihnea Vodă cel Rău — Doamna Chiajna*, Ediţiunea a III-a, Craiova, Editura Librăriei S. Samitca <colecţia> „Biblioteca literară“, p. 1—79), a patra în *1887* (în ediţia *Scrieri literare şi istorice ale lui A.I. Odobescu*, volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., p. 105—175) şi a cincea în 1894 *(Mihnea Vodă cel Rău şi Doamna Chiajna — Scene istorice din cronicele româneşti*, Ediţiunea a V-a, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., <colecţia> „Autori români vechi şi contemporani“, p. 47—122).

[2] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim şi Engel *(n. a.)*.

De patru ori[1] Mircea fusese aşezat Domn cu sila în ţară de Poarta turcească, şi numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale; iar mai ales pe boieri-i bântuia şi-i muncea cu răutate, ca doară să le plătească cu amar şi cu chinuri omorul tătâne-său, Mihnea Voievodul, şi lunga izgonire a neamului său, şi pizma lor cea ne-mblânzită. Drept răzbunare, mulţi dintr-înşii căzuseră sub sabia beşliilor, mulţi iar, fugăriţi în Ardeal, aşteptau acolo să le vină şi lor rândul pe roata schimbătoare a soartei româneşti.

Se-nţelege dar că cu moartea Domnului trebuiau acum să le renască nădejdile şi să se asmută ale lor nalte râvniri.

Însă Mircea îşi dase obştescul sfârşit pe scaunul domniei, în mijlocul ţăriei sale; deci toată măreaţa pompă a unei domneşti înmormântări umplu târgul, la a sa pristăvire, de o jale adâncă şi-ngrijată.

Noua Curte domnească din Bucureşti, clădită printre sălciile de pe malul stâng al Dâmboviţei şi-nconjurată de ţepene ziduri cu creste-nalte şi cu înguste ferestrui de meterez, era plină de o gloată posomorâtă, pe care abia o ţinea în strună un şirag îndesat de dorobanţi şi de aprozi. Sus în casele domneşti, al căror lat acoperiş de şindrilă se-ntindea jur-împrejur cu ştreşine largi şi revărsate, stau adunaţi, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, toate căpeteniile ţării.

Preoţii se coborâră mai întâi pe scară şi începură, cu obicinuitul viers alene, cântecele de îngropăciune; de două laturi se întindea oastea pedeastră, cu prapurele plecate, cu săneţele în jos. În mijlocul ei mergeau cerniţi boierii de taină, unii purtând p-ai lor umeri sicriul luminatului mort, alţii ţinând pe mâini plioapa, pe care stau încrucişate sabia şi buzduganul domnesc; îndată apoi, călcând cu pas sigur şi apăsat, venea văduva răposatului, Doamna Chiajna, pe al cărei chip, în veci încruntat, nimeni nu putea dovedi păsurile inimii sale; părul ei începuse a cărunţi, dar trupul său era nalt, portul ei, drept şi falnic, ochirea-i, straşnică şi hotărâtă; capu-i căta mândru în sus, fără grijă şi fără sfială. Pentru cea din urmă oară ea îmbrăcase albele podoabe şi vălul de beteală ale miresei, ca să ducă pe soţul ei la vecinicu-i lăcaş, căci după ziua aceea văduva nu mai scotea veşmintele cernite. Aşa era obiceiul vechimii.

---

[1] Engel *(n. a.)*.

La dreapta ei umblau doi coconi tineri, ca de 14 şi 15 ani, cu haine negre şi cu feţe obidite. Aceştia erau moştenitorii, acum sărmani, ai lui Mircea. Cel mai mare de ani, Pătru, beteag şi mărunţel la boi, înainta cu greu, sprijinindu-se într-o cârjă; fratele său Alexandru îl însoţea; şi amândoi plânşi şi tăcuţi, semănau duşi pe jalnice gânduri.

D-a stânga Chiajnei, două copile, ceva poate mai în vârstă decât fraţii lor, dar îmbrobodite în marame negre, ce le ascundeau cu totul obrajii, dovedeau numai prin suspine şi prin plânsori năbuşite adânca lor durere.

După tânguioasa familie, alaiul se prelungea cu toţi oamenii casei, amestecând, cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor, văietările lor, cu călăraşii domneşti, ce se îngrijiseră a face la caii lor lăcrimarea ochilor cu praf de puşcă[1], şi, în sfârşit, cu tot norodul oraşului, ce umbla cu capetele goale, pentru jălire.

---

[1] Cantemir, *Descrierea Moldovei (n. a. — 1887)*. Dimitrie Cantemir spune, în *Descrierea Moldovei*, că, la înmormântările domneşti, călăraşii frecau ochii cailor cu praf de puşcă, ca să-i facă a lăcrima *(n. a. — 1894)*.

Alaiul colindă uliţele povârnite ale micului orăşel ce abia atunci începuse, numai pe malul stâng al gârlei[1], a se împlini ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaş ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier sau boiernaş ajuns; trecu şi prin Piaţa Mare, unde şetrele precupeţilor, scaunele măcelarilor şi tarabele gelepilor[2] turci, armeni sau greci erau închise în ziua aceea, şi se întoarse iarăşi în Curtea domnescă, unde răsunau clopotele bisericii, pe care o zidise chiar Mircea Vodă Ciobanul[3], şi în care, dintre toţi Domnii, el mai întâi s-a îngropat.

Toţi pe rând intrară în sfântul lăcaş; năsălia fu aşezată jos, chiar lângă strana domnească; se zise prohodul, şi slujba se urmă toată după rânduiala sa; dar când, pe la sfârşit, începură arhiereii, apoi slujbaşii cei mari şi cei mici să se apropie de mort şi să-i sărute mâna dreaptă şi crucea dintr-însa, câţiva boieri, mai mult tineri şi noi poposiţi în biserică, ai căror cai şi arme se auzise tropotând şi zornăind p-afară în vremea slujbei, înaintară cu semeţie, şi, punându-se drept în faţa sicriului, începură să strige în gura mare către obştea spăimântată din biserică:

— Fie-vă ruşine, măi fraţilor, să vă spurcaţi buzele pe aşa mâini pângărite! Scârbă să vă fie a pleca capul la trupul unui om care a fost urgia oamenilor şi biciul Satanei! Oare nu vă e destul că, pre cât a fost tâlharul acesta cu zile, el a hălăduit în domnie atâţia mari de ani; ba încă v-aţi colăcit, ca târâtoarele, la poalele lui şi i-aţi lins laba cea mohorâtă, pe care nu cutezaţi a o muşca?! Acum, încaile, prindeţi la inimă! lepădaţi-vă jositoarea slugărie! Vedeţi că ochii i s-au stins; coardele puterii sale s-au rupt; acum cel puţin îndrăzniţi şi voi a face ca mine, Badea cluciarul, şi ca tovarăşii mei, toţi boieri ai ţării, pe care năprasnica silnicie a Ciobanului ne-a ţinut alungaţi pe la străini. Veniţi şi vă plecaţi crucii mântuitoare, ce cu drept o smulg din mâinile nelegiuitului; iar stârvul lui scuipaţi-l ca mine şi azvârliţi cu pietre într-însul!

---

[1] Constantin Căpitanul, vorbind despre clădirea mănăstirii Radu Vodă, de către Alexandru Vodă, fiul Mircii, zice: „din jos de Bucureşti“, adică afară din oraş *(n. a.)*.

[2] Neguţătorii străini *(n. a.)*.

[3] Engel numeşte această biserică *Ghiced*, ceea ce înseamnă, mi se pare, pe turceşte, *Sentinelă (n. a.)*.

La aceste vorbe îndrăzneţe, însoţite cu fapta, toţi rămaseră încremeniţi de ciudă. Chiajna singură se repezi către cutezătorii tineri, şi cu ochirea-i fulgerătoare îi opri în loc:

— În lături, mârşavilor! strigă ea cu glas puternic. Asta vă e, biet, vitejia, neruşinaţi păgâni ce necinstiţi un mormânt?! Spuneţi, ce ştiţi mai mult a face, mişeilor, uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări, ce priviţi de sub ogheal[1] păsul ţării şi alergaţi, ca dulăii, la pradă?! Ce?! Oare socotit-aţi voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămână turma în ghearele voastre, ca să jefuiţi după cum vă place? Hei! măre băieţi, mai va până atunci! Mircea s-a dus, dar fiul său a rămas, şi Chiajna îi e mumă şi va şti să-l apere de voi!

---

[1] În textul de bază al acestei ediţii: *obială*, cuvânt greşit întrebuinţat — căci expresia curentă este „a privi de sub ogheal“ (= „a aprecia — o situaţie, un lucru — numai în vederea satisfacerii unui interes individual“) — şi, în ediţia din 1894, greşit glosat prin „plapumă“, de vreme ce „obiala“ este numele unei bucăţi de cârpă sau de postav cu care îndeosebi ţăranii şi militarii îşi înfăşoară laba piciorului. Cuvântul care corespunde contextului şi glosei din ediţia a V-a a „scenei istorice“ *Doamna Chiajna* fiind „ogheal“, presupunem fie că Odobescu socotea forma *ogheal* ca regionalism moldovenesc, obţinut prin palatalizarea „formei literare“ *obială*, şi deci s-a simţit obligat să o „corecteze“, de vreme ce acţiunea „scenei“ se petrece în Ţara Românească, unde fenomenul palatalizării este quasi-necunoscut, fie că — şi această ipoteză ni se pare mai plauzibilă — a preluat cuvântul cu forma şi sensul pe care le-a întâlnit în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir.

Ochii pribegilor se-ntoarseră către Pătru, pe care Doamna îl arăta cu degetul, zicând acestea; dar când văzură trupul mic şi gârbovit al tânărului, un zâmbet de dispreţ le înflori pe faţă, şi Badea cluciarul adăugă râzând:

— Aolău! vai de biată moşie, dac-o fi să-i meargă toată seama şoldâş, ca Făt-Frumos ăl ghebos! Dar tacă-ţi gura, nu vorbi de pomană, jupaniţă, că doar nu vom rămânea, sărac de noi, râsul lumii, că adică nu s-a mai aflat dintre noi altul mai vrednic de domnie decât ăst pitic slut şi şchiop!

Râseră boierii cu hohote; dar Chiajna, turbată de mânie, smulse c-o mână vârtoasă de pe plioapa sicriului buzduganul şi sabia domnească, şi dindu-le în mânile fiu-său:

— De e şchiop şi mărunt, zise ea, iată cârja ce-i va sprijini betegia, şi iată paloşul ce-l va înălţa cu capul mai pre sus de toate capetele voastre! Dar nu plătiţi vorba ce o pierd cu voi. Pe ei, copii! strigă îndreptându-se către lefegii, şi întorcându-se la preoţi: Sfinţiile-voastre, urmaţi-vă datoria!

Atunci, zăngănitura ostaşilor ce dau năvală, larma gloatei turbate, ce se îmbrâncea, cântările preoţilor zorind a sfârşi slujba, sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor, făceau toate la un loc un vuiet încurcat, un fel de luptă amestecată, din care fieşicine căta să-şi scape zilele, astfel încât în puţină vreme se strecurară toţi, şi biserica rămase deşartă.

* * *

În mijlocul linişti ce urmase acelui zgomot neobicinuit, un tânăr, la chip mândru şi plăcut, ieşi dintr-o strană afundată, unde el se ascunsese cu inima pătrunsă de o cucernică jale. Un muntean negru cu găitane de fir, cioarici la fel, cu pajeri pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cizme nalte în picioare, cu pinteni de argint; la coapsă un paloş scurt şi drept, şi-n mână o ţurcă de samur cu surguci: iată îmbrăcămintea sa.

El umbla să iasă din biserică, când, pe ţărâna încă grămădită a noului mormânt, zări o femeie zăcând înfăşurată într-o lungă maramă de zăbranic negru; se apropie, pipăi o mână mică şi rece, ridică marama de pe obraz şi, pentru întâia oară, inima-i simţi, la vederea unei necunoscute, fiorii ce dă primejdia unei fiinţe iubite. Niciodată până atunci el nu văzuse aşa fragede şi dulci trăsuri în luptă cu suferinţa; niciodată sufletu-i nu se umpluse de o mai vie şi mai îndoioasă îngrijare pentru o viaţă scumpă şi dorită. Sta îngenuncheat şi cuprins ca de un farmec dinaintea acelei zâne aromite, şi vinele-i băteau cu iuţeală, şi suflarea-i se revărsa din sânul său, pare c-ar fi vrut să împartă cu dânsa viaţa ce în pieptu-i se îndoise.

Cu-ncetul, tânăra copilă îşi veni-n simţiri; ochii ei albaştri clipiră sub lungile-i gene bălaie, şi — vezi câtă e puterea tainică şi neprevăzută a iubirii! — tânăra Domniţă, ce căzuse leşinată la vederea cumplitelor fapte ale pribegilor, nu se spăimântă zărind acum dinainte-i un om ce învederat trebuia să fie de seama lor; dar pe chipul acestuia domnea într-acel minut atâta senină mărinimie, atâta smerită supunere, încât sufletul ei nu presupuse vreun rău, şi buzele-i, rumenindu-se uşurel, şoptiră încetişor:

— Îţi mulţumesc c-ai fost milos şi m-ai scăpat d-acei oameni fără de lege!

Apoi, pricepându-se singură cu un bărbat necunoscut, se sculă binişor şi, cu pasul încă şovăind, se îndreptă către casele domneşti.

Radu (căci aşa îl chema pe tânăr) rămase uimit în loc; el urmări cu ochii pe blânda fecioară ce curând se pierdu ca o umbră şi, strângând pe pieptu-i marama ce-i rămăsese în mâini, jură că viaţa-i întreagă va fi închinată îngerului acestui vis încântător. Din minutul acela, el ce se hrănise cu laptele duşmăniei, el ce visase numai crunte răzbunări, el care, auzind moartea lui Mircea, se grăbise, cu câţiva pribegi, să calce hotarul ţării cu ura în inimă, cu dispreţul izbândei pe buze, cu hotărârile cele mai sângeroase, simţi acum, într-o clipă, toate aceste aspre dorinţe risipindu-se, şi patimile-i, ca şi traiul său, din minutul acela se schimbară cu totul.

Radu era fiul vornicului Socol, boier odinioară mare şi tare în ţară; pe acest Socol îl trimisese Pătraşcu Vodă ca sol la Crăiasa Ungariei, Izabela, când aceasta intrase izbânditoare în Cluj (22 octombrie 1556)[1], şi solul se întorsese cu bogate daruri şi cu înalte năzuiri; râvnitor chiar la domnie, vornicul otrăvi într-ascuns pe bunul Pătru; dar oştile lui Suleiman, ce aduceau în locu-i pe Mircea, îl goniră din ţară şi-l siliră să-şi caute scăparea în Ardeal. Socol încredinţă atunci starea şi familia sa grafului Francisc Kendi şi plecă la Ţarigrad ca să-şi câştige favor la Poartă; dar Mircea îl preîntâmpinase şi, săpându-i din vreme groapa, nenorocitul peţitor fu aruncat în mare, din porunca Sultanului. În zadar mai pe urmă îşi ceruse nevasta şi pruncii lui averea de la Kendi; ungurul tăgădui şi păstră pe seamă-i vistieria şi turmele şi stogurile de bucate ale boierului român[2].

Deci acum fiul acestuia venea să-şi redobândească drepturile părinteşti; el se unise cu vreo câţiva din boierii pribegiţi care, nerăbdători de a-şi revedea vetrele, sosise călări chiar în ziua pogribaniei Domnului, cugetând, ca nesocotiţii, să smulgă cârma ţării din mâinile văduvei; însă Mirceoaia era în stare de a le sta împotrivă; unii dar dintr-acei cutezători fură prinşi şi ferecaţi, alţii scăpară în învălmăşeală şi se pregătiră a veni de iznoavă cu oaste din Ardeal.

---

[1] Sigler, Forgaci *(n. a.)*.

[2] Engel, *Analele săcuilor,* Forgaci, Verantie, Şincai *(n. a.)*.

Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiţi, cu oaste, Chiajna, care aşezase acum în tihnă pe fiul ei Pătru Şchiopul pe scaunul domniei, nu se tulbură prea mult, cu gândul că îndârjiţii boieri vor fi strâns în Ardeal vreun stol de adunătură, pe care lesne-l va răsipi oştirea ei; trimise, dar, împotrivă-le pe marele sărdar cu ceva călărime.

Amândouă părţile se loviră la satul Romaneştii din Dâmboviţa[1], dar vitejia pribegilor înfrânse pe oamenii domniei, şi biruitorii alergară spre Bucureşti.

Tot neamul domnesc, cu ce boieri mai avea pe-mprejuru-i, fugi la Giurgiu, şi, de acolo, însăşi Doamna trecu Dunărea ca să ceară ajutor de la paşa din Rusciuc. Adunându-şi apoi toate puterile pământene, şi roşiorii, şi ferentarii, şi lefegiii, şi toate crucile de pedestraşi, sprijinită, pre de altă parte, de spahii turceşti, Chiajna, în fruntea oştirii sale, apucă drumul înapoi către Bucureşti, risipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicei sale ordii. Boierii, prinzând de veste despre acestea, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, aşteptând ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Şerbăneştii[2].

Un râuleţ ce şerpuieşte sub o coastă despărţea amândouă taberele. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strâmtorat la poalele dealului şi fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbăteşte şi purtând zale de piept ş-un hanger în mână, străbătea rândurile, îmbărbăta pe români cu vorbe linguşitoare, pe turci cu bogate făgăduieli, şi le însufla tuturor aspra sa voinicie. Ostaşii, minunaţi şi îmbiaţi de învierşunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga şi le da pildă ca să lovească pre vrăjmaşi, deteră năvală, trecură într-o clipă micul pârâu şi, printr-o crâncenă măcelărie, zdrobiră cu desăvârşire mica oaste boierească. Acolo pieriră, luptându-se vitejeşte, Badea cluciarul şi mulţi alţi oameni dintre pribegi[1].

---

[1] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *(n. a.)*.

[2] Idem *(n. a.)*.

Într-această nenorocită bătălie, boierii îşi aduceau cu durere aminte de atâţi voinici tovarăşi ce se dase d-a gata pradă şi fusese robiţi şi ucişi în ziua nesocotitei lor semeţii în biserica din Bucureşti; printre aceia ei socoteau şi pe tânărul Radu Socol, în care-şi pusese mari nădejdi, şi care acum, neştiut de nimeni, trăia retras şi ascuns pe malul Motrului, în dărâmăturile cetăţuii de la Socoleşti, muncindu-şi sufletul îndoios între ură şi iubire.

CUPRINS

II

NUNTA

Printre oamenii pe care firea i-a lipsit de ale trupului desăvârşiri, sunt unii care, preţuind încă din vârsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalţi oameni şi de toţi batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adâncă zăcăşie, care în veci le ţine mintea veghează şi le porneşte sufletul la viclenii şi la răutăţi; alţii, iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sunt de tineri cuprinşi d-o tainică melancolie, d-o îndoioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă şi sănătoasă, cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă.

---

[1] Idem *(n. a.)*.

Din felul acesta era junele moştenitor al lui Mircea, Pătru Şchiopul; anii săi tineri, mintea-i îndărătnică, cu greu i-ar fi păstrat scaunul domniei, de n-ar fi stat la mijloc mumă-sa, Doamna Chiajna, muiere capeşă şi dăunoasă, care ştiu să doboare cu armele împotrivirea românilor şi să cumpere cu bani bunăvoinţa Porţii. Într-adevăr, drept răspuns la trimiterea unor bogate daruri, însoţite cu făgăduinţa de a mări până la patruzeci de mii galbeni haraciul ţării[1] — care, din 3 000 de asprii ce fusese la început, subt Mircea Bătrânul (1383), se urcase, sub Laiotă Basarab, la 10 000 galbeni[2], Ştefan, vel-portarul Împărăţiei, aduse hatişeriful ce întărea Domn pe fiul ei Pătru[3].

Uneltirile Doamnei Chiajne izbutise toate; ea era stăpână tare şi mare; în zadar se mai cercară unii din boierii pribegi, precum Stanciu Benga, Matei Marga, Radu logofătul, Vâlsan şi alţii să-i dârapene cu armele domnia; la Boieni ei fură învinşi şi risipiţi[4]. Nu rămăsese altă nădejde decât o tăcută supunere; cei mai mulţi dintre boieri se învârtejiră p-această înţeleaptă cale. Printre dânşii veni să se închine statornicitei domnii şi tânărul Radu Socol, pe care un interes tainic şi mult deosebit de năslirile celorlalţi îl ademenise la Curţile domneşti.

Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu mustrările unei conştiinţe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adâncă, îngerească, ce-i legase inima de un neam urgisit, căinţa d-a fi călcat un legământ de ură şi luptă cu acel nestăvilit farmec ce-l făcuse să-şi urască jurata răzbunare şi tulburase menirea vieţii sale: iată clătirile sufleteşti ce sfărâmau sânul Radului. Cu ce scop oare, cu ce hotărâre îşi părăsise el pustia casă părintească de la Motru şi venise în Bucureşti? Însuşi el nu putea şti; dar o răsăritură a inimii îl avântase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zâna înflăcăratelor sale visări.

---

[1] Raportul ambasadorului Wysz, de la mai 1568, citat de Hammer în *Istoria Împărăţiei Otomane (n. a.)*.

[2] *Istoria Ţării Româneşti*, tipărită greceşte de fraţii Tunuzli *(n. a.)*.

[3] Cronicarul anonim în *Magazinul < istoric > pentru Dacia, < tom.>* IV *(n. a.)*.

[4] Constantin Căpitanul şi Cronicarul anonim *(n. a.)*.

Cu ce dulce încântare, cu ce uimire cerească privea el la tânăra Domniţă, când, cu pas lin şi uşor, cu chip blând şi smerit, ea păşea în acea biserică unde pentru întâia oară ea s-arătase privirii lui! El căta la dânsa-n tăcere, şi uneori ochii lor se-ntâlneau, iar ea închina atunci capul, ş-un nor de roşeală i se lăsa pe faţă. Când apoi Radu rămânea singur în biserică, inima-i înmuiată căuta locul unde mai întâi îşi văzuse visul fericirii sale; dar genunchii lui rămâneau încremeniţi dinaintea mormântului în care zăcea ucigaşul părintelui său, şi, îngrozit de mustrare, el se smulgea din acele dulci curse ale ispitei.

Acestea se petreceau prin anii o mie cinci sute şaizeci şi câţiva, chiar în mijlocul veacului al şaisprezecelea.

Începuse dar acea epocă când turcii, atât pentru oblăduirea ţinuturilor creştine cuprinse de dânşii, cât şi pentru înclinările de pace şi de prietenie ce legase Padişahul cu unele puteri apusene, simţise trebuinţă a se sluji cu oameni care să vorbească limbile europene şi să fie mai dedaţi decât osmanlâii cu obiceiurile ghiaurilor. Creştinii turciţi aveau, dar, adesea, pe vremea aceea, mai bună primire la Poartă şi mai lesne înaintau ca cei născuţi şi crescuţi în legea lui Mohamet; într-adevăr, Curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici care-şi lepădase vechea credinţă şi ajunsese la înalte dregătorii, atât în Divan, cât şi la Ordie; marele vizir Mahomet Socoli era pământean din Bosna, ca şi viteazul apărător al graniţelor Hozrev paşa; alţi viziri, precum Sinan paşa, Daud paşa, erau arnăuţi şi croaţi; Ali cel Gros era din Herţegovina; capudanul paşa Piale era ungur, eunuhul Ceafar paşa, rus, corăbierul Ohiali, calabrez; iar serascherul cel favorit Ibrahim, vizirul eunuh Suleiman şi viteazul corsar Hairedin Barbă Roşie, spaima Mării Mediterane, erau toţi din viţă grecească[1].

Se înţelege însă că mai ales acest din urmă neam se folosi de asemenea aplecări ale cotropitorilor săi. Grecii, care după luarea Ţarigradului[2], se dase afund, fugind, care prin ţările Apusului, care prin ţinuturi mai depărtate ale Împărăţiei, alungaţi, prigoniţi, silniciţi pe unde-i nimereau biruitorii, cu câte puţin şi treptat prinseră la suflet; cu cât mai mult scădea însemnătatea şi puterea veneţienilor şi genovezilor, cărora Sultanii de mai nainte le dase voie a locui şi a ţine cantoare în mahalalele Pera şi Galata, dincolo de portul Stambulului[3], cu atât mai mult îndemânatica măiestrie a grecilor îşi făcea vânt şi se dovedea prin neguţătorii isteţe şi bine nimerite, prin bogăţii adunate de prin toate ţările vecine în haznaua Patriarhiei şi ale mănăstirilor greceşti, prin slujbe dibace şi folositoare, împlinite turcilor la vremi priincioase. Până într-atât izbutiră ei a-şi face mână bună la turci, încât Împărăţia le arăta a sa bunăvoinţă şi a sa încredere, dându-le mansupuri şi întrebuinţându-i ca slujbaşi ai Bisericii, ca soli, ca vameşi, ca dragomani şi chiar, uneori, ca cârmuitori de ţinuturi.

Grecii au avut pururea acel dar d-a fura inima şi d-a cârmui pe nesimţite voinţa stăpânului lor; firea le este a se strecura pe la cei cu puterea şi a le amăgi minţile printr-un farmec, care ar fi o netăgăduită predomnire morală, de n-ar avea mai adesea o făţarnică slugărie drept mijloc şi o mârşavă lăcomie drept ţel[1].

---

[1] Hammer, Cantu *(n. a.)*.

[2] *Ţarigradul*, adică „Cetatea împăraţilor“ — vechiul Bizantion, devenit, după dorinţa împăratului Constantin cel Mare (306—337), capitală a Imperiului Roman sub numele Constantinopol (330) — a căzut sub năvala otomanilor în anul 1453.

[3] *Stambul* — numele turcesc al porţiunii din oraşul Constantinopol locuită de turci (*n. a.* 1894). Scherer, *Istoria negoţului* (*n. a.* 1887).

Astfel, din vechile neamuri ale Împărăţiei Răsăritului, din Paleologi, din Comneni, din Rali, din Cantacuzeni, din Duci, care de mult se risipise ori trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului[2], începură a se ivi lăstari scăpătate, care, uitând vechea fală a strămoşilor şi râvnind, prin slugărie, la ocrotirea vizirilor, câştigară, cu acest chip, bogăţii însemnate, dobândiră înrâurire în Divanul turcesc şi căpătară chiar cinstiri de la trufaşii lor stăpâni. Prin mijlocirea acestor oameni puternici, cu care se amestecase, în favoarea puţin cumpănită a turcilor, şi mulţi alţi greci mai de rând, toate jeluirile, toate cererile creştinilor raiale sau înclinaţi cu osmanlâii, îşi luau un sfârşit mai repede şi, de nu mai puţin costător, totuşi mai puţin primejdios.

Doamna Chiajna, în prevăzătoarea-i îngrijire, cugetă a-şi căpăta reazemul unor mai puternici dintre acei greci, şi, închipuind mijlocul unei încuscriri, ceru prin carte patriarhului Iosaf ca să-i caute doi juni din Fanar, pe care să-i facă gineri la două ale sale cocoane. Patriarhul era din neamul Paleologilor şi avea un nepot de frate, june plăcut, mândru şi bine învăţat, anume Stamatie. Fără îndoială că lui îi hotărî unchiul de soţie pe una din Domniţele romånce, iar pentru cealaltă, ca să-şi facă tot cu acest prilej şi mână bună pe lângă primejdiosul Mihail Cantacuzenul, patriarhul alese pe fratele acestuia, bătrânul şi urâtul Andronic[1].

---

[1] Această deloc măgulitoare caracterizare, reminiscenţă a spiritului antifanariotic al generaţiei de „căuzaşi“ paşoptişti, nu priveşte, desigur, „zdravăna naţie elenică“ (cf. Nicolae Bălcescu, *Românii şi fanarioţii*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, I, 1845), adică poporul grec, ci, aşa cum reiese atât din textul lui Bălcescu — text fără îndoială cunoscut de Alexandru Odobescu —, cât şi din alineatul următor, „lăstarele scăpătate“ ale vechii aristocraţii bizantine, locuind tupilate „prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului“, şi pe alţi greci, care, dornici de a parveni, li se alăturaseră. Din rândurile acestora îşi recruta Poarta Otomană „colaboratorii“ necesari în politica externă şi guvernatorii ţinuturilor creştine dependente.

[2] *Fanar* — mahala în oraşul Constantinipol, locuită de greci (*n. a.* 1894).

Mihail Contacuzenul, mână dreaptă a vizirului Socoli, era vameş mare al sărei şi trăia în Anhial[2], pe Marea Neagră, unde-şi înălţase un palat ce nu-l ţinea mai puţin de douăzeci mii galbeni; nimeni dintre greci n-avea putere ca dânsul, nimeni nu era mai temut, mai dăruit; nu se făcea patriarh, nici arhiereu în Biserica Răsăritului, care să nu-i dea lui mită; toţi îl cinsteau cu numele de *arhonta*, iar turcii, minunaţi d-a sa dibăcie, îl poreclise şi Şaitan-Ogli (Fiul Dracului), şi cu toate că el obicinuia să călărească prin oraş pe o muşcoaie sau catârcă, cu veşminte nu prea falnice, opt ciohodari şi ianiceri împărăteşti îl însoţeau pretutindeni[3].

Fratele acestui om însemnat, Andronic Cantacuzenul, care-şi ţinea casa în Pera, şi Stamatie Paleologul, nepotul patriarhului din Ţarigrad, se sculară să plece în Ţara Românească, ca peţitori ai fetelor lui Mircea.

Ştirea sosirii lor răspândi o adâncă tulburare în sânul lui Radu Socol. Pe câtă vreme Domniţa Ancuţa, pe care el o iubea cu dragoste tăinuită, se arătase închipuirii sale singuratică şi împresurată de neîntinatul văl al nevinovăţiei, o nebiruită sfială — poate şi o urmă de mustrare — îl oprise d-a pune un ţel hotărât dorinţelor sale şi d-a destăinui îndelungata sa iubire; dar când i se înfipse în inimă temerea d-a vedea spulberate de un necunoscut visele atâtor nopţi fără de odihnă, când pricepu ce dor fierbinte, ce chinuri adânci ar lăsa în sufletu-i pătimaş răpirea iubitei sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la îndoială, ci căută îndată prilejul d-a întâlni pe Domniţă, d-a-i vorbi şi d-a primi din gura ei, sau un cuvânt de mângâiere, o licărire de nădejde, sau osânda vieţii sale viitoare. Câteva zile umblă el rătăcind prin curţile domneşti, pândind minutul când să nimerească singură şi fără de martori pe Domniţa Ancuţa.

---

[1] Henricus Hilarius şi Crusius, *Turco-Graecia*, citaţi de Şincai *(n. a.)*.

[2] *Anhial* — oraş în partea de răsărit a Traciei (provincie europeană a Imperiului Otoman), pe litoralul Mării Negre.

[3] Şincai; Hammer; N. Bălcescu, *Postelnucu C. Cantacuzino (n. a.)*.

Casele domneşti din Bucureşti se-nălţau pe povârnişul malului stâng al Dâmboviţei, printre bătrâne tulpini de sălcii, închise într-un larg pătrat de-nalte şi ţepene ziduri, care pe de o parte se afundau în apă, proptite cu largi căprioreli de piatră, iar de celelalte trei părţi, înconjurate cu şanţuri adânci, îşi arătau pe dinafară numai întinsa lor faţă netencuită şi clădită cu straturi de cărămizi şi de bolovani de piatră; la mijlocul peretelui din faţa casei se afla poarta cu gang boltit, pe d-asupra căreia se înălţa un turn pătrat, cu ferestrui de meterez; iar dinaintea porţii era o podişcă care, prin mijlocul unui scripete, se lăsa pe d-asupra şanţului şi se ridica la vremi de primejdie; alte patru foişoare cu temelii întărite apărau colţurile întinsei împrejmuiri. Pe dinlăuntrul curţii, nişte lungi şiruri de clădiri cu tinde arcuite stau rezemate de acei înalţi pereţi şi slujeau de locuinţe sau *odăi* copiilor din casă, strejilor şi slujitorilor domneşti; apoi, tot în rând cu acestea, veneau grajdurile, ambarele şi şoaprele cu toate tacâmurile de drum, subt îngrijirea comişilor şi a şătrarilor; mai în laturile caselor domneşti, în care răspundeau printr-o tindă de scânduri, erau *beceriile* sau cuiniile şi cuptoarele pităriei; în sus, mai pe deal, din dosul bisericii, jicniţa cu toată zahareaua, şi-n sfârşit, de-a lungul zidului ce se-ntindea pe malul gârlei, se adăposteau saielile cu vite şi zalhanaua Curţii domneşti; căci toate trebuincioasele vieţii cătau a fi prevăzute într-această cetăţuie, aşezată pe un loc şeţ ce era apropiat de Dunăre şi de primejdioşii-i mărginaşi, şi lipsit de orice apărare firească.

Drept în mijlocul ogrăzii, d-a stânga bisericii lui Mircea, se aflau casele domneşti, clădire pătrată, mare, aridicată, cu ziduri late în poale şi fără tencuială, purtând pe d-asupra lor un coviltir cu ceardac nalt şi întins, un adevărat munte de şindrilă. Catul de jos al caselor abia avea pe ici, pe colea câte o crestătură pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite; de o parte numai, în fundul unei tinde întunecoase, se vedea gârliciul povârnit al pivniţei, cu porţile-i de zăbrele; cu toate acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguieţe şi întărite cu vergele de fier şi cu obloane ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălţate de la pământ, astfel încât peretele rămânea gol şi neted mai până sub streaşină. În dreptul porţii, şi d-asupra câtorva trepte de piatră, se afla uşa cu două canaturi de stejar, căptuşite cu tinichele şi legate cu druguri de fier; acea uşă se deschidea pe o scară de piatră, închisă între doi pereţi şi dreaptă, care ducea într-un pridvor, al cărui acoperiş sta rezemat pe stâlpi cioplіţi din bardă, şi d-a lungul căruia se întindea o laviţă învelită cu rogojini şi cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecoasă în care da, de toate părţile, uşile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi şi înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaş de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele, mai întinse şi mai luminate, erau *sălile* de adunare, *cămările* feluritelor dregătorii şi *odăile* locuite de cămăraşi şi de obştea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă, se deschidea o largă sală, al cărei tavan de grinzi înnegrite se sprijinea pe două şiruri de stâlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori, ş-al cărei fund, ieşit mai afară din peretele casei, ca un pridvor rotund cu parmaclâc, era cu totul deschis; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospeţe şi de danţ în zilele călduroase ale verii, se numea *horă* şi slujea întotdeauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre la chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei, unde era scaunul lui Vodă, sau în sacnasiul cu geamlâc înaintat pe grinzi, care era obicinuita şedere a Doamnei şi a femeilor sale. Toate aceste încăperi, precum şi deosebitele *băşci* sau cămări boltite, purtând o culă rotunjită pe d-asupra, în care se aflau, d-a rândul, paraclisul, haznaua sau comoara şi patul domnesc, răspundeau toate în horă prin nişte uşi cu tocuri de piatră nalte şi înguste, aduse sus în îndoit perghel, şi d-asupra cărora se vedea săpat, într-o firidă, vulturul ţării. Printr-acea sală se făcea toată slujba dinlăuntru a familiei domneşti; p-acolo putea cineva întâlni, trecând dintr-o odaie într-alta, pe Domn sau pe oricare altul dintr-ai săi.

Radu Socol ispitise mai de demult cum că fiicele Chiajnei, în fieşce dimineaţă, ieşind din chilia lor, treceau printr-acea horă ca să meargă în odaia cu sacnasiu, unde se adunau la lucru toate femeile Doamnei; el se socoti că minutul cel mai priincios spre a face Ancuţei destăinuirea sa va fi acela; şi-ntr-adevăr, într-una din zilele până să nu sosească în Bucureşti peţitorii ţărigrădeni, el se folosi de singurătatea sălii, prin care se strecura încetişor tânăra fată şi, ţinând strâns p-al său piept ce zvâcnea cu înfocare marama cea neagră, singurul martor al îndelungatei sale iubiri, el păşi dinaintea Domniţei şi, cu buzele tremurânde, îi zise:

— Domniţă! am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ţi acest jalnic văl. De atunci l-am păstrat, nesocotitul de mine, ca un zălog de scumpe, de dulci, de-ncântătoare nădejdi! Acum simt, vai! că visu-mi a fost o nălucă; raza ce a lucit câţiva ani asupră-mi se stinge şi trebuie să intru iarăşi în negura vieţii-mi trecute. Primeşte, dar, înapoi acest drag chezaş al amăgirii şi al deşartelor mele dorinţe.

Cu aceste cuvinte el întinse tinerei fecioare marama cea neagră; iar dânsa, al cărei fraged obraz se roşise ca pieliţa unei piersici dogorite de soare, ridică, senini, drăgălaşii ei ochi albaştri, muiaţi într-o rouă de lacrimi, şi, cu glas obidit şi galeş, îi răspunse:

— Jupan Radule! dacă cu adevăr îţi este atât de scumpă, de ce vrei oare să-mi înapoiezi acum o jalnică podoabă ce-mi aduce aminte plânsori trezite şi-mi vesteşte poate răstrişti viitoare? De mi-i crede, păstra-vei neagra-mi maramă până ce vei simţi că ţi-a pierit în inimă orice scânteie de nădejde.

Şi-ndată, pare că s-ar fi temut d-o nesocotită mărturisire, ea pripi pasul spre uşa sacnasiului, lăsând pe Radu uimit de vesele gândiri, de o fericire lui încă necunoscută.

Apoi Domniţa, intrând în cercul jupaniţelor adunate, cu anevoie îşi putu ascunde tulburarea; în zadar se încercă a-şi urma zilnicele-i lucrări, căci mâinile-i, reci şi tremurânde, pare că pierduse îndemânatica lor agerime; nici fusul de sidef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai ştiau s-apuce iţele împleticite, nici firul de mătase nu mai nimerea să-nşire mărgăritarele vărsate în poală-i; ci ochii ei căutau aiurea, la malurile înverzite ale Dâmboviţei, la norii fluturatici de pre cer, pare c-ar fi vrut să încreadă acelor mângâioşi şi tăcuţi prieteni taina ce umpluse inima ei de fericiri şi de temeri.

Muierile băgară în seamă această neobicinuită tulburare a Ancuţei şi începură să-şi dea coate, privind-o cu coada ochiului, să se cerceteze una pe alta, prin semne, de pricina acestui neastâmpăr, să-şi şoptească la ureche, zâmbind pe tăcute; dar o femeie a Doamnei Chiajne, care veni să poftească pe amândouă Domniţele din partea mumei lor, precurmă acele glumeţe şi clevetitoare bănuieli.

Ancuţa tresări ca din visare; apoi, îndată se sculară amândouă, pline de-ngrijare, şi, cu faţă smerită şi supusă, intrară în *başca* rotundă, cu pereţii şi pardoseala de piatră, unde le aştepta Chiajna, şezând pe un jeţ înalt de stejar săpat, cu treaptă sub picioare, şi alături cu o masă, pe a cărei învelitoare de hramă sta aşezată, printre hrisoave pe membrană şi printre felurite pitace domneşti, pecetea cu care Doamna, neştiind, ca toate femeile românce de pe atunci, a scrie, însemna numele său. Tot într-acea odaie era şi patul Chiajnei, acoperit cu un macat de piei de urs, iar într-o scoabă, în perete, ardea o candelă de argint dinaintea sfintelor icoane.

Domniţele se plecară în faţa mumei lor şi, ridicându-şi mâna de la pământ, îi sărutară dreapta şi o aduseră la frunte, după vechiul obicei al ţării; apoi se rânduiră dinaintea ei în picioare, cu capul plecat la ascultare. Chiajna, rece, posomorâtă ca întotdeauna, le spuse:

— Fiicele mele! s-aveţi în ştire c-am găsit să vă căsătoresc pe amândouă; aştept acum curând să sosească ginerii voştri din Ţarigrad, unde voi trebuie ca în scurtă vreme să-i urmaţi. Nu mă îndoiesc că veţi şti pururea să vă purtaţi către soţii voştri ca două domneşti cocoane ce sunteţi. Atâta vă spun!

Sora cea mare sărută de iznoavă cu supunere mâna Doamnei şi se găti să iasă; iar Ancuţa, în vinele căreia tot sângele se sleise, se-ncercă măcar să scoată un suspin, dar ochii ei întâlniră căutătura straşnică a Chiajnei, în care sta tipărită o nestrămutată hotărâre, şi îi fu şi ei nevoie d-a se supune în tăcere.

Însă o jale adâncă îi cuprinse toate simţirile. De ce voise soarta să-i arate, ca-ntr-o fulgerare, o viaţă fericită, ş-apoi aşa groaznic s-o amăgească? De ce, dintre toate mumele, pe dânsa, fiinţă blândă şi drăgăstoasă, să o dea ursita pe mâinile unei mume neîmblânzite? Cu aşa mâhnicioase cugetări îşi petrecea Ancuţa zilele şi nopţile, şi inima-i obidită mereu suspina, şi ochii săi întristaţi se topeau în lacrimi de foc.

Sosiră-n sfârşit în Bucureşti ginerii greci. Unul, copilandru, tânăr, frumos, sprâncenat, cu mustaţa mică şi neagră, cu ochi de femeie, cu părul încreţit, nalt, spătos şi tras ca prin inel, ca unul din acei palicari muieratici, purtând fustanelă fâlfâindă şi strânsă la mijloc, cămaşă de filaliu largă-n mâneci şi cusută cu bibiluri, colciaci şi cepchen de filendreş stacojiu, numa-n fir şi-n mărgăritare, fesul la o parte, iminei mici şi roşii, ş-apoi la brâu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneţia, numai cu sârmă de argint şi cu sidefuri, şi o pală de Taban[1] cu apele negre pe ţăiş şi cu mâner de pietre scumpe. Acela era Stamatie Paleologul; el intră în Curţile domneşti în săltăturile şi în dezghinurile unui armăsăruş arăbesc ager şi zglobiu, cu părul vânăt-rotat şi cu o şiră de stele roşcate pe piept şi pe spinare. Alături cu dânsul înainta pe un cal mai tihnit, dar încărcat cu grele podoabe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunt, neputincios şi gârbovit, pare că d-abia purta capul său mare, pleşuv şi cărunt, cu obarji spâni, zmezi şi slabi; dar buzele-i subţiri şi încreţite, ochii săi mici, vioi şi pătrunzători, nările-i largi şi neastâmpărate dovedeau acel duh sprinten şi isteţ, acea minte iscusită şi dedată cu intrigile şi cu batjocura, care sunt ca o însuşire a neamului grecesc[2]. Veşmintele sale-l arătau că este unul din nalţii dregători ai Bisericii bizantine[1]; în cap purta naltul calpac de hârşie fumurie cu fund de serasir; pe dânsul avea o hlamidă de sevaiu roşu, cusută cu palme de fir pe poale şi încinsă d-a curmezişul, pe sub subsuori, cu un lat brâu sau omofor, semănat cu matostaturi în şatrange; iar d-asupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur şi îmblănită cu jder, căci d-atunci începuse cazaclâii să aducă în Ţarigrad scumpele blăni din Mosc[2].

---

[1] *Pală de Taban* — sabie persienească *(n.a. 1894).*

[2] Vezi supra, p. 44, nota 1.

Împrejurul lor stau grămădiţi optzeci de călăreţi turci[3], ianiceri, spahii şi ciohodari împărăteşti, unii cu înalta cucă din vârful căreia atârna pe şalele calului o lată pană verde, alţii cu coif poleit şi împodobit cu două aripi de curui, sau cu o coadă învoaltă de păun; purtând pe dânşii nişte capoate de filendreş, de ghermesuturi şi de felurite stofe, care îmblănite, care cusute cu fir; înarmaţi cu suliţe de trestie din Hind[4], cu arcuri încordate, cu tolbe de săgeţi veninoase, cu iatagane de Horasan[5] şi cu săneţe frănceşti.

Tot norodul românesc, încă neînvăţat cu falnicele podoabe ale Curţii şi ale Ordiei lui Suleiman, privea cu mirare acest măreţ alai. Dar şi mai mare fu mirarea când slujitorii descărcară de pe catâri bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peţitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balaşuri, de rubini, de zamfiri; pline cu pahtale de aur şi de matostat, cu colane şi cu sponciuri de mărgean şi de mărgăritare, cu surguciuri de briliant; mai colo boccealâcuri de stofă cu aşternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic şi de filaliu, cusute cu bibiluri, cu gevrele şi cu brânişoare de beteală, cu feregele şi binişuri de buhur, de cănăvăţ şi de sevaiu, cu blănuri de jder, de râs şi de samur, cu gearuri şi cu taclituri turceşti; mai dincolo, lăzi cu covoare de Ispahan[1], cu oglinzi de Veneţia, cu buhurdaruri pline de scumpe miresme de Hegias[2], cu apărători de pene, cu felegene de smalţ, cu zarfuri de sârmă, cu tipsii, lighene şi ibrice de argint, cu cohale de cleştar de munte, cu linguri de fildeş săpat şi cu felurite alte bogăţii, care, de prin toate ţările, le aduceau veneţienii, armenii şi evreii, în Ţarigrad[3].

---

[1] Ducange *(n. a.)*.

[2] Hammer, *Istoria Împărăţiei Otomane (n. a.)*. — *Mosc* sau *Moscovia* — Rusia.

[3] Crusius, în Şincai *(n. a.)*.

[4] *Hind* — India (*n. a.* 1894).

[5] *Horasan* — provincie din Persia *(n. a. — 1894)*, la sud-est de Marea Caspică.

Toate aceste minunate daruri precum şi chipul plăcut al lui Stamatie, lesne fermecară minţile Domniţei celei mari; dar Ancuţa, sărmana, sta nesimţitoare, sau, mai bine, vedea cu groază apropiindu-se minutul logodnei sale cu Andronic, ce-i insuflase numai ură şi frică. Cu toate acestea, ceasul cel groaznic sosi. În biserica domnească se gătise, pentru aceeaşi zi, serbarea amânduror nunţile; patru cununii erau aşezate pe sânţita masă, şi nunii, cu patru făclii, înconjurară d-o parte o pereche veselă şi potrivită, de cealaltă, două fiinţe ce semănau una cu alta cum seamănă cruntul junghietor cu jertfa-i nevinovată. Slujba se-ncepuse, şi Ancuţa, galbenă şi plânsă, abia se ţinea pe picioare, când, din gloata adunată în biserică, un tânăr, împins ca de furia deznădăjduirii, se repezi în cercul nuntaşilor şi, ridicând pe d-asupra unei făclii un văl de zăbranic negru, îi dete foc, strigând: „Piei, amăgita mea nădejde!“ O vâlvoare de foc se-nălţă în bolta bisericii, ş-apoi o uşoară cenuşă căzu pe masa cununiilor.

---

[1] *Ispahan* — oraş comercial în centrul Persiei, renumit prin culturile de trandafiri şi prin industria de covoare.

[2] *Hegias* — provincie în Arabia *(n.a. — 1894)*, pe litoralul Mării Roşii.

[3] Scherer, *Istoria negoţului (n. a.)*.

Ancuţa cunoscuse într-acel tânăr pe Radu şi scoţând, din pieptu-i sfărâmat, un strigăt de durere, ea căzu jos, leşinată.

Această împrejurare rămase de toţi neînţeleasă; pe Ancuţa o ridicară pe braţe, şi slujba se urmă cu grabă. Amândouă Domniţele erau măritate şi, mai înainte ca să-şi ridice casele şi să se pornească cu soţii lor la Ţarigrad, câteva zile veseliile şi sărbătorile se urmară în popor. Turcii îşi arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind ţelul cu suliţa azvârlită din fuga cailor; apoi românii îşi încercau puterile la trântă şi la luptă dreaptă, apucându-se cu braţe vârtoase de mijloc, opintindu-se, smuncindu-se, învârtindu-se şi-n sus şi-n jos, şi-n dreapta şi-n stânga, până ce unul dovedea şi, izbind pe protivnic la pământ, îl punea în ghenunchi dinainte-i[1]. Pehlivanii arapi şi hindii, ce-i adusese din Ţara Turcească, făcură şi ei feluri de năzdrăvănii şi de jocuri minunate şi nevăzute locurilor noastre; unii săreau în văzduh, cu capetele în jos, peste opt bivoli puşi în rând; alţii călcau cu iuţeală pe o fâşie de tulpan întinsă, fără d-a se cufunda[2], iar unul, mai ales, schimba în tot chipul o căciulă, care, când o arunca pe pământ, pe loc se prefăcea în feluri de căciuli deosebite. De acolo a şi ieşit vorba românească „Altă căciulă!“, când vrea omul să zică că s-a schimbat starea de mai nainte a unui lucru[3].

Apoi seara se aprindeau prin pieţe focuri mari de paie şi zicea mereu tubalhanaua turcească, de juca norodul; şi uneori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei câte o vulpe cu coada muiată în păcură aprinsă, de fugea lumea încotro putea, şi muierile, speriate, se îmbrânceau şi alergau ţipând; iar bărbaţii, slobozind mereu pistoale şi desfundând la buţi cu vin, chiuiau şi benchetuiau, şi se veseleau cu cântările cimpoaielor şi cobuzelor munteneşti şi cu diblele lăutăreşti.

---

[1] Balada lui Mihu Copilul *(n. a.)*.

[2] Constantin Căpitanul, povestind nunta fiului lui Radu Vodă cu Domniţa lui Duca Vodă *(n. a.)*.

[3] Tradiţiuni de la o nuntă sub Constantin Vodă Ipsilant *(n. a.)*.

În scurt, astfel se petrecură aici la noi cununiile cocoanelor Doamnei Chiajne cu Stamatie Paleologul şi cu Andronic Cantacuzenul, amândoi coconi ţărigrădeni.

CUPRINS

III

FUGA

Câteva zile după nunţile Domniţelor lui Mircea Vodă, Stamatie Paleologul purcese în grab' la Ţarigrad cu soţia sa; iar noul lui cumnat, Andronic Cantacuzenul, fu silit să mai zăbovească, căci chiar din seara cununiilor, tânăra sa mireasă încă nu-şi venise în simţiri; dar presupunând că vremea va potoli necunoscuta ei patimă mai bine decât leacurile vracilor, grecul, bănuitor şi întărâtat, smulse pe biata Ancuţa din zadarnicele îngrijiri ale jupaniţelor curtence şi, cu tot alaiul, cu toată zestrea ei, purtată în zece care[1], el trecu la Rusciuc.

În seara când rămaseră să mâie într-acea cetate, Domniţa izbuti ca bărbatul ei să-i lase, drept locuinţă, un chioşc învecinat cu casele unde ei conăcise. Acest chioşc de lemnărie, lucrat numai în cafasuri şi în săpături de chiparos şi de iasomiu, pardosit cu lespezi de marmură sângerie şi împodobit cu toate trebuincioasele smălţuite cu sidefuri, era aşezat pe o coastă surpată, dar nu prea înaltă, a Dunării; prin vergelele încrucişate ale ferestrelor vederea se-ntindea peste toată lăţimea râului. Acolo, Domniţa Ancuţa, singură şi cuprinsă de o jale adâncă, cu inima sfâşiată, cu faţa ofilită, plângea amar cruzimea soartei sale; noaptea era înaintată, şi lacrimile-i curgeau făr-de încetare, căci de mult somnul fugise dintr-ai săi ochi; dar, cu încetul, fruntea-i obosită căzu pe a sa poală, trupu-i, slăbit d-atâtea suferinţe, parcă se cufundă de sineşi; o piroteală a minţii, o-mpăienjenire a ochilor începură a o cuprinde, când deodată i se păru că aude, ca într-un vis mângâietor, un glas depărtat ce cânta cu viers tânguios aceste duioase cuvinte:

---

[1] Henricus Hilarius, citat în Crusius, *Turco-Graecia (n. a.)*.

— Frunza-i verde, apa-i lină,
Ş-al meu suflet tulburat,
Luna vars-a sa lumină,
Dar mi-e gândul înnorat.

Unde merg, în orice parte,
N-am nimica de dorit;
Visele-mi au fost deşarte;
Ce-am iubit m-a amăgit!

Ancuţa se trezi din aromeală; glasul părea că se apropie; ea sări la fereastră. Printre zăbrele văzu luna plină colindând repede faţa senină şi albastră a cerului; pe Dunăre scânteiau razele ei răsfrânte în mii de talazuri; departe, încolo, un pescar turc trăgea la edec, în tăcere, caicul său încărcat; la poalele chioşcului, codobaturile, acele rândurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se aşterneau, în zborul lor iute, pe faţa apei, ş-apoi iarăşi se ascundeau în cuiburile lor găurite ca nişte urloaie într-acea coastă râpoasă. În repaosul nopţii se auzea numai clătirea undelor ce se izbeau încetişor de mal şi susurul alene al vântuleţului de vară. Peste puţin ochii Ancuţei zăriră o luntricică ce-nainta despicând valurile; un bărbat, cu veşminte negre, şedea într-însa. El începu din nou să cânte cântarea sa de adineauri:

— De-mi luceşte luna-n cale,
De-mi e vântul cu noroc,
Ea n-alină a mea jale,
El nu stinge al meu foc.

Dar iubita mea să vie,
Să-mi şoptească: Te iubesc!
Ş-atunci inima-mi re-nvie
Într-un rai dumnezeiesc!

Nu mai era îndoială! Acel vâslaş cutezător era Radu; acel glas plin de mâhnire era al lui!

Fericirea, în culmea sa, e nesocotită adesea ca şi deznădăjduirea. Ancuţa găsi în slabele-i mâini destulă putere ca să sfărâme zăbrelele de lemn ale chioşcului. „Radule!!“ — strigă ea cu glas pătrunzător şi sări pe fereastră. Din norocire, câţiva stânjeni numai erau până jos; Ancuţa, cu cosiţele-i plăviţe răsfirate, învelită numai într-o ie subţire şi într-o fustă de albă mătase, căzu pe nisipul jilav şi moale al prundului.

Radu sări-ntr-o clipă pe mal, trase capul luntrei c-o mână vârtoasă pe uscat, ridică c-un braţ puternic mlădiosul mijloc al tinerei femei, şi, cu scumpa lui sarcină pe braţe, săltă iute-n luntre; apoi, îmbrâncind tare ţărmul cu vâsla, câteva voiniceşti lovituri de lopată avântară micul vas departe de coastă. Ancuţa, tulburată, uimită d-atâtea vii şi felurite simţiri, rămăsese pitulată în fundul luntrei, cu capul rezemat de pieptul Radului; trupul ei tremura ca frunza; braţele-i stau încrucişate p-al său sân ce zvâcnea cu iuţeală, sub uşoara-i ie de borangic; glasul i se curmase şi, uneori numai, cu o zâmbire îngerească pe buze, un suspin întrerupt se revărsa din adâncul inimii sale pline, şi lacrimi, ca mărgăritarele, picurau dintr-ai săi ochi inundaţi d-atâta fericire.

Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării şi, cu Radu la cârmă, se strecura uşor, furată de undele repezi, ce se goneau şi se îmboldeau cu vuiet amorţit; o suflare răcoroasă zbârlea faţa apei şi legăna încetişor înaltele catarturi ale şăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pânzele lor umflate; razele lunii se răsfrângeau, cu vii licuriri, pe culmea nestatornică a valurilor, răspândind pe cer şi peste râu o dulce lumină ce se îngâna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat, un stol de babiţe stau adormite şi, uneori numai, câte o strajă de noapte din ele, întinzându-şi aripile trunchiate şi căscând în sus ciocul ei cu guşă adâncă, scotea un ţipăt ascuţit, de răspundea malul dimpotrivă, iar lişiţele, speriate, se dau afund şi se ascundeau în stuful şi în papura de pe mal. Apoi iar toate se astâmpărau, şi o şoaptă de taină se răspândea împrejur.

Într-acea linişte a firii, Radu ridică vâslele pe d-asupra apelor, şi ochii săi se lăsară cu dragoste asupra Ancuţei; dar, în căutătura ei, el întâlni atâta bucurie, atâta încredere, încât braţele-i o strânseră cu încântare de al său piept, şi buzele lor, pentru întâia oară, se lipiră într-un dulce sărutat!...

O! dezmierdare nespusă a celui dintâi sărutat pentru două tinere inimi ce de mult se doresc! Cine va putea oare să te descrie? Cine va cuteza să cânte acel cântec de izbândă? Cine va şti să spună câte simte firea omului într-acel singur minut al vieţii, când fericirea covârşaşte toate celelalte simţiri? Nici sărutarea blajină a mamei pe fruntea pruncului său adormit, nici îmbrăţişarea frăţească a robului scăpat din robie, nici mândrul zâmbet al învingătorului, în ceasul biruinţei, nu pot cuprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de griji şi de mustrare, de râvniri şi de trufie!

Radu întrerupse tăcerea.

— Ancuţo! zise el, nu ştiu de sunt alţi oameni mai dedaţi cu fericea; dar pentru mine ceasul acesta e mai presus de câte aievea mintea-mi a visat! Toată viaţa-mi până acum am trăit-o în amărăciuni; deunăzi, în sfârşit, mă simţii cufundat ca într-un nor întunecos, şi un vârtej viforatic mă-mpinse ca să mă iau după urmele tale. Ziceam în mine: „Ce-mi mai este bună viaţa?... Singur, sărman, lipsit de părinţi, de rude, de prieteni, care să prinză milă de mine, lumea îmi e pustie. Oriunde nu va fi dânsa, eu nu am pe nimeni! Să pas deci pe calea unde a trecut ea, să calc în urmele-i deşarte şi, fiindcă soarta a menit-o a altuia să fie, ca cel puţin doru-mi, ca un fum cuvios de tămâie, pretutindeni, să se înalţe la dânsa!..." Ancuţo! tu ai prefăcut acel nor în soare de lumină! Tu ai deşteptat în sufletu-mi o viaţă necunoscută! Tu ai reînviat inima-mi ofilită! Tu eşti îngerul mântuirii mele!

— Radule, răspunse Ancuţa cu glasul înecat de lacrimi de bucurie, din tot sufletul eu te iubesc! Mai mult d-atâta eu nu ştiu să-ţi spun; dar un viers tainic şopteşte de mult în mine şi-mi zice că viaţa cu tine-mi va fi dulce, că numai cu tine aş voi să mor!

În vremea acestor drăgăstoase vorbiri, prin care fericiţii tineri îşi împărtăşeau păsurile şi dorurile inimii lor, cursul râului furase luntrea şi o împinsese cu repeziciune până la gura acelei strâmtori prin care apele albiei celei mari se revarsă cu volbură în matca mai îngustă a ţărmului românesc, tocmai la capul Ostrovului Mocanu. Într-acel loc, unde apele se-nvrăjbesc şi se sfredelesc în adânci vârtejuri, vasul începu a şovăi, clătinat pe înalte talazuri, care se izbesc şi se afundă cu un urlet întărâtat. Acea şuierătură spăimântătoare a valurilor, acele mişcări furtunoase ale luntrei, înfricoşară pe Ancuţa; stăpânită de o nespusă groază, ea deodată îşi aruncă braţele după gâtul lui Radu şi, strângându-se de pieptul lui, înălţă ochii către cer şi rosti cucerită această rugă:

— Doamne! Doamne! fii cu îndurare! scapă-ne zilele! Fie-ţi milă şi nu voi să pierim în ceasul cel mai norocit al vieţii noastre!

Radu puse în grab' mâna pe vâsle şi, spărgând cu putere sila talazurilor, el se luptă voiniceşte pân-ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltând uşurel pe d-asupra valurilor, scăpând ca prin minune din mii de nevoi, izbuti să iasă din primejdioasa strâmtoare. Atunci ea începu iarăşi să plutească mai lin pe albia stângă a Dunării. De acolo se zăreau, în susul apei, zidurile cetăţei Săn-Giorgiu, care, din ostrovul său înălţat, apăra oraşul Giurgiului; iar înainte, pe limanul şăţ al Smârdei, licura un foc de paie. Radu cunoscu într-aceea semnele bătrânului său slujitor Bănică, pe care-l lăsase la mal. El cârmi într-acolo, şi, grăbind lopătarea cu ale sale braţe vânjoase, cărora şi dragostea le dase o nouă tărie, micul său vas, ce în câteva ceasuri de plutire trecuse toată întinsă Dunărea decindea, sosi în sfârşit la malul dorit, tocmai când luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineţei.

Bănică, care de mult ducea grija stăpânului său, alergă cu veselie ca să-l întâmpine; două şiroaie de lacrimi curgeau pe obrajii lui când văzu pe Radu sărind sprinten pe uscat. Sărmana bătrână şi credincioasă slugă, care-l crescuse din a sa pruncie, îl îmbrăţişa, îi săruta mâinile, râdea, plângea, îşi făcea semnul crucii, nu ştia cum să-şi mai arate bucuria, cum să mai mulţumească lui Dumnezeu.

— Bănică, îi zise Radu, de mă vezi tu acum cu viaţă, Domniţei Ancuţei să-i aibi mulţumire; dânsa mi-a fost mântuirea. Să-ţi fie de aci înainte, ca şi mie, stăpână!

Bănică sărută cu recunoştinţă mâinile Ancuţei, şi apoi, cu mirare, începu să întrebe:

— Dar cum? Ce fel s-a întâmplat...?

Radu-i curmă vorba:

— Nu e acum vremea pentru cercetări. Vorba multă, sărăcia omului! Să ne grăbim să fugim, căci zorile se revarsă şi ar putea să ne dea în urmă.

— Dar, vai de mine, stăpâne, şopti bătrâna slugă, în mintea căruia bucuria se prefăcuse acum în smerită îngrijire dinaintea unei fiici de Voievod, cum o să poată umbla Domniţa călare?! Noi avem numai doi bieţi căluşei... ş-apoi încotro să ne ducem?...

— Încotro?! Mai întrebi?! La noi acasă, la Motru, răspunse Radu.

— Ce gând ai, stăpâne? adăugă Bănică, apoi e biată casa noastră de la Motru după potriva unei fete de Domn?

— Ancuţa, moş Bănică, nu pune preţ la zădărniciile falei. D-acum înainte averea ei, ca şi a mea, stă numai în inimă. Ne iubim; ce ne pasă nouă de sărăcie? Aşa e, dragă Ancuţo?

— Unde voi fi cu tine, Radule, acolo voi fi şi fericită!

Tânărul Socol sărută dulce pe a sa iubită, şi încălecând voiniceşte calul său unguresc, el aşternu bunda sa pe oblâncul şeii, ridică în braţe pe Ancuţa şi o aşeză d-a curmezişul, rezemând-o de al său piept. Bietul Bănică, neputându-se încă bine dumeri, ridică cu mirare sprânceana, dete din umăr, ş-apoi, mormăind[1]: „Vezi, Doamne, ce-s tinereţele la om!“, încălecă şi dânsul pe mărunţelu-i bidiviu şi se luă în fuga mare după fericiţii tineri ce se depărtase în treapătul calului.

---

[1] În textul de bază, corupt: mormăi. În textul nostru, lecţiunea corectă a fost restabilită după ediţia întâi (1860), apărută în *Revista Carpaţilor.*

Călătoria fu lungă şi ostenitoare. Dar cine nu ştie câte poate juneţea şi iubirea adunate la un loc! Ei umblau mai mult noaptea pe răcoare, tot prin căi pustii şi lăturalnice, ferindu-se a deştepta băgarea de seamă a drumeţilor şi a locuitorilor; dar în cale, precum şi în conacele lor, alese tot sub veselul frunziş al pădurilor, câte dulci şi drăgăstoase vorbiri! câte visuri de fericire plăsmuite! câte nepreţuite şi încântătoare dezmierdări!

Astfel, după mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Râul cu apele sale galbene curge pe o matcă de lut năcleios, ocolită cu un desiş de verdeaţă: acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioşi, arţarii cu pojghiţe roşii, carpenii stufoşi, salba moale şi teii cresc amestecaţi cu falnici jugaştri, cu plopi nalţi şi subţiri, cu anini uşurei, cu ulmi albicioşi, cu sângeri pestriţi, cu corni suciţi şi vârtoşi. Printr-acel hăţiş felurit de arbori ce se-ndeasă şi se-mpletecesc, mierlele şi piţigoii şuieră şi ciripesc, săltând din ramură în ramură, iar pe vârful copacilor turturele sure şi porumbei sălbatici se-ngână, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuie mereu în zborul lor neastâmpărat.

Un drum îngust şi mlăştinos străbate acea luncă înveselită şi duce până la vadul Motrului, dincolo de care se vedea curtea lui Socol. Acea locuinţă, odinioară îmbelşugată şi zgomotoasă, era acum pustie şi cu totul sălbăticită; pe zidul de-mprejmuire, acum muced şi învechit, se întinsese lungi ramuri de iederă stufoasă; streaşina porţii, învelită cu blăni putrezite de stejar, se acoperise cu muşchi. Înlăuntrul curţii buruiana crescuse naltă, şi abia se mai zărea în fund o groapă adâncă şi mare, astupată p-alocurea cu surpături de zid, printre care răsărise boziile şi bălăriile; — atâta mai rămăsese din falnicele case ale vornicului Socol, pe care Mircea Vodă poruncise să le doboare la pământ! Mai în lături era o colibă învelită cu şovar, în care trăiau doi-trei rumâni scăpătaţi, singurii slujitori rămaşi la curtea boierească; în preajmă, sub nişte vechi tulpini de nuci, cu crăcile pe jumătate arse şi uscate, erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri, doage şi alte unelte de joagăr, cu care îşi câştigau pâinea acei sărmani muncitori. De altă parte, câteva înguste brazde de fasole, de praz şi de legumă; mai ici, un coşar în care se adăposteau seara puţine vite de hrană ce pribegeau ziua pe malurile gârlei; mai dincolo, o şiră de paie şi nişte căpiţe de fân. Prin iarba naltă şi deasă alergau şi se jucau câţiva copoi, şi o potecă strâmtă, cât trece omul cu piciorul, străbătea de la poartă până în bătătura locuinţei stăpânului. Aceea era singura clădire de zid rămasă în curte; era un turn nalt şi îngust, cu ferestre mici şi nepotrivite, având jos o portiţă boltită, căreia îi slujea de prag o piatră de moară crestată în două. Pe dinăuntru, o lungă scară învârtită, cu trepte mici de piatră, da intrare, la deosebite caturi, în nişte chilii pardosite cu cărămizi, din care abia două mai erau de locuit. Într-una, sus, şezuse Radu, şi în cealaltă, mai aproape de uşa inrtării, credinciosul său Bănică. Acel turn, aşezat în vecinătatea porţei, purta numele de *chindie*, căci fusese odinioară, pe când se înălţau măreţe casele vornicului Socol, locul de streajă, de unde, ca şi în curţile domneşti, se vestea cu tobe şi cu surle ceasul înserat al chindiei, când toţi oamenii casei se adunau la cină, şi porţile ogrăzii se închideau.

Ajungând în acele locuri sălbatice şi despuiate, Ancuţa nu simţi câtuşi de puţin acea compătimitoare mâhnire ce mai adesea sărăcia insuflă chiar şi inimilor miloase trăite în belşug;

ea încă se bucură de liniştea acelor pacinice ţărmuri, şi îndată-şi însuşi într-însele toate visele sale de norocire. Deci viaţa ei, ca şi a Radului, se strecură de atunci ca într-un şir de dulci şi netulburate plăceri. Zilele treceau ca un zâmbet, nopţile ca un farmec! Era o fericire de acelea pe care soarta duşmană nu le dăruieşte pentru multă vreme unor inimi de muritori!

Să ne întoarcem acum iarăşi în cercul viforos al luptelor ş-al intrigilor politice.

Andronic Cantacuzenul, amărât şi înfuriat de fuga fără veste a soţiei sale[1], alergase drept în Anhial, la fratele său Mihail, ca să-l înştiinţeze despre crunta necinste ce i se făcuse în Ţara Românească. Îm pizmaşa sa mânie, fericirea lui Stamatie i se părea o batjocoritoare umilire, pe care sufletul său trufaş nu o putea mistui. El insuflă puternicului său frate zavistiosu-i necaz şi-l făcu părtaş călduros la a sa răzbunare[2]. Mihail Cantacuzenul nu era om în mintea căruia să se şteargă lesne o înfruntare; deci el se sculă în grabă, se repezi turbat în Ţarigrad, unelti mii de tainice intrigi, iscodi mii de pâri mincinoase, şi apoi dete în genunchi la vizirul Socoli, cerând mazilirea neamului domnesc din Ţara Românească şi depărtarea din scaunul păstoresc a patriarhului Iosaf[3]. Bietul acest bătrân, pârât pe nedreptate şi tras în judecată dinaintea soborului pentru nişte vini fără de temei, fu gonit cu necinste din patriarhie şi muri ascuns într-una din mănăstirile Muntelui Atos[1].

---

[1] Până la această fugă am urmat, mai mult sau mai puţin, întâmplările istorice. Dar despre fuga soţiei lui Andronic, Henricus Hilarius ne spune că chiar Doamna Chiajna a trimis să o ia înapoi de la bărbatul său, încă de pe drum *(n. a.)*.

[2] Henricus Hilarius, în Crusius, *Turco-Graecia (n. a.)*.

[3] Henricus Hilarius, Lequien, *Oriens Christianus*; Hammer; Meletie, *Istoria bisericească (n. a.)*.

Din partea însă a familiei domneşti, Cantacuzenul întâmpină o mult mai vie împotrivire. Chiajna îşi câştigase apărători chiar în sânul seraiului împărătesc; solul ei cercase mai din vreme Porţile şi mituise pe mai mulţi din înalţii dregători. De aceea şi noul Sultan, Selim, nevoind să strice voia nici unuia din ai săi puternici viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazilie pentru Pătru Vodă Şchiopul şi, totdeodată, lui Sinan şi lui Mustafa, apărători vânduţi ai neamului Mirceoaiei, le dărui firman de domnie pentru Alexandru, al doilea fecior al Chiajnei.

Tot Chiajna era mai tare! Îngâmfată d-această nouă biruinţă, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă şi desăvârşită lovire asupra boierilor răzvrătitori; urmând dar pilda de curând dată de către Domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu[2], ea adună la un ospăţ pe Radu, logofătul din Drăgoieşti, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udrişte vistierul, pe Toader de la Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătraşcu, pe Calotă, pe Stan, feciorul Drăguleţului, pe Radu stolnicul din Boldeşti, şi le tăie capetele[3]. Îndată apoi porunci de trimiseră la banul din Craiova, la ispravnici şi la vătaşii de plaiuri, ca să prinză, ori morţi ori cu zile, pe mulţi alţi boiarini de price, printre care era socotit şi Radu, feciorul vornicului Socol, de peste Olt.

---

[1] Epistolă trimisă de către Crusius, care cuprinde povestirea lui Henricus Hilarius; Charrière, *Negociations de la France dans le Levant,* III, p. 741 et sq., nota 1 *(n. a.)*

Muntele Atos sau Sfeta Gora — numele unei congregaţii de călugări ortodocşi, ale cărei mănăstiri sunt răspândite pe versanţii Muntelui Atos, în nordul Greciei.

[2] Omorârea boierilor de către Alexandru Lăpuşneanu, aşa frumos povestită de domnul C. Negruzzi, s-a petrecut pe la 1565; iar acestea se petrec la 1567 *(n. a.)*.

[3] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *(n. a.)*.

Cu aceste împrejurări se petrecuse câtăva vreme; lunile vesele ale verii fugise, luând cu sine jocurile pe verdeaţă şi plimbările noaptea pe lună, şi acea milţumire sufletească ce naşte din razele mai călduroase ale soarelui, din mirosul bălsămat al pajiştii înflorite, din miile de nepreţuite daruri ale rodirii. Omul, ca firea, zâmbeşte cu soarele, se-ntunecă cu norii, s-alină cu seninul, se tulbură cu furtuna; fieşte schimbare a naturii are un răsunet în inima sa; fieşce frunză ce cade îngălbenită toamna, lasă un dor în sufletu-i întristat.

Aşa şi Radu cu Ancuţa, înstrăinaţi de lume, d-ale ei veselii, dar nu şi d-a sa răutate, trăiau acum într-a lor cetăţuie pustie, purtând dorul frumoaselor zile trecute şi mângâindu-se cu nădejdea primăverilor viitoare.

E tristă şi urâtă iarna la ţară, când crivăţul viforos urlă peste câmpii, când norii sau ceaţa întunecă cerul, când ploile reci desfundă pământul, când ţarina-i goală şi năpustită, dumbrava uscată, şi plugarul trândav. Apoi, în lungile nopţi de iarnă, ce întunecime plină de groază! ce de şoapte fioroase! Vântul vâjâie şi geme ca nişte jalnice glasuri ce plâng din depărtare; ploaia izbeşte cu o întărâtată stăruire în pereţii şi în ferestrele casei; oblonul se clatină şi scârţâie pe ţâţânile-i ruginite; focul bubuie şi trosneşte în cămin, şi, uneori, o pasăre de noapte, gonită din adăpostul ei de o suflare mai viscoloasă a crivăţului, îşi ia zborul, scoţând un ţipăt sfâşietor şi tânguios. Într-acele văietări ale firii, mintea de sineşi se porneşte pe cugetări mâhnicioase; închipuirea-şi plăsmuieşte vedenii cobitoare, şi tot ce e mai trist în viaţă, toate răstriştile trecute, toate temerile viitorului se răsfrâng, ca umbre sângerate, în oglinda întunecată a inimii.

Într-una din acele seri furtunoase, Radu şedea cu Ancuţa, amândoi tăcuţi şi duşi pe gânduri; un foc de surcele vâpăia pe vatră, revărsând o lumină roşatică în chilie; d-a lungul zidului se-ntindea un pat acoperit cu velinţe vărgate de ţară; d-asupra era o mescioară albă, rotundă, şi, alături, o laviţă îngustă de lemn, pe care ei şedeau; dar în perete strălucea o bogată icoană îmbrăcată cu argint. Pe dânsa era înfăţişat, cu asprul condei al zugravilor strămoşeşti, chipul Maicii Domnului ţinând sfântul său prunc pe braţul cel stâng. Luciul înnegrit al vopselelor, trăsurile uriaşe şi nemlădiite ale obrazelor, feţele lor îngălbenite, ochii lor mari şi întunecaţi, în sfârşit, acel cerc de lumină ce le împresura, la un ceas aşa înnoptat, făcea să nască în inimă o sfiaţă şi cuvioasă îngrijare.

Privirea Ancuţei se aţintise cu smerenie d-asupra icoanei, iar tânărul Socol, în sufletul căruia se deşteptau acum, una după alta, toate nenorocirile vieţii sale trecute, tresări ca d-un fior, îşi lăsă fruntea pe mână şi, cu glas obidit, întrerupse tăcerea.

— Dragă Ancuţo! zise el, vezi tu această sfântă icoană?... Ea în veci a fost martoră la răstriştile casei noastre; cu dânsa am împărţit toate mâhnirile mele... Odinioară, nişte ciobani ce păşteau turmele noastre de oi departe, în munţii Vâlcei, au găsit-o, zice, într-o veche tulpină de stejar, ş-au adus-o la tatăl meu. El, sărmanul, o primi ca o veste bună, ca un semn de noroc; dar chiar în ziua aceea, silit de duşmani să-şi lase casa, pe o groaznică vreme de furtună, el apucă drumul pribegiei şi muri pe ţărmuri depărtate... Ţărâna să-i fie uşoară!... Rămăsesem, cu mama, doi copii, o surioară şi eu, hrăniţi la masa străinilor; dar acei oameni fără de milă, la care bietul tată ne lăsase, crezându-i că-i sunt prieteni, îndată ce veni ştire despre moartea lui, ne opriră mult-puţină stare câtă mai aveam şi ne goniră de pe pragul lor, săraci şi despuiaţi. Din toate averile noastre, ei ne lăsară numai această icoană, ce, în nelegiuita lor credinţă, n-avea nici un preţ... Ce poate face o biată muiere singură, departe de ţară, de rudele ei, cu doi copii pe braţe?... Eram încă tânăr de ani, p-atuncea, dar vârsta nu mi-a cruţat nici o amărăciune!... Pe biată mama o văzui zăcând, în luptă cu boala, şi mai vârtos cu frica d-a ne lăsa fără sprijin pe lume; în sfârşit, biruită d-atâtea suferinţe, într-o noapte îngrozitoare ca aceasta, îşi dete, sărmana maică, sufletul. Eram în genunchi la patul ei de moarte, şi în faţă-mi lucea tot icoana aceasta!...

O viforoasă şuierătură a vântului, ce clătină cu vuiet învelitoarea şi uşile turnului, îi curmă povestirea. Ancuţa se strânse mai aproape de dânsul; amândoi îşi făcură semnul crucii, şi Radu urmă:

— Apoi mai trecu vreme, şi soră-mea ajunse în floarea tinereţii; blândă şi gingaşă copilă! începusem să aflu într-însa o inimă ce-mpărtăşea şi mângâia a mea jale din vremi adunată. Dar într-o zi — vezi cât îmi era ursita de duşmană! — mă dusesem cu alţi tineri să ne încercăm, în câmpie, la jocuri de arme; eram în Ardeal, şi tovarăşii ce mă chemase la acea sărbătoare erau, cei mai mulţi, feciori de nemeşi unguri... Unul dintr-înşii (Iadul să-i muncească sufletul de trădător!) răpi în lipsă-mi pe scumpa mea surioară şi fugi cu dânsa. Când mă întorsei seara acasă, pretutindeni era întuneric; furtuna urla cu turbare. Chemai! dar nu-mi răspunse nimeni. La lumina unui fulger, văzui odaia pustie, şi în faţă-mi lucea tot icoana aceasta...

Uşa chiliei se deschise cu zgomot şi Bănică intră repede şi speriat.

— Stăpâne, zise el, o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea. Nu ştiu, hoţi fi-vor, sau alţi făcători de rele, dar, după numărul şi armele lor, nu s-arată să fie cu vreun cuget curat.

Un glas s-auzi strigând d-afară:

— Deschideţi poarta la oamenii domniei!

Bănică se plecă pe fereastră şi răspunse:

— Păsaţi-vă în cale! N-avem aci loc de găzduit!

Însă Radu vru să-l oprească:

— Ci taci, moş Bănică; or fi călători şi i-a apucat noaptea pe drum. Nu voi, cât îi de săracă, să-mi fie casa închisă la cei nevoiaşi. Mergi de le deschide.

El încă bine nu sfârşise, şi un glonţ de săneaţă reteză peretele de lângă fereastră. Atunci s-auzi o larmă de oameni ce spărgeau porţile şi năvăleau cu grămada în curte. Radu scoase al său paloş, şi sluga puse mâna pe o puşcă.

— Acum, fătul meu, ori cu viaţa, ori cu moartea! Domnul să ne ajute! spuse bătrânul Bănică.

Tâlharii, într-această vreme, ca să-şi facă lumină în curte, dedese foc la şira de paie ce zbura cu flăcări spulberate de vânt; ei sparseră portiţa chindiei şi se urcau unul după altul pe scara învârtită. Bănică trase cu puşca şi răsturnă pe cel din frunte, dar o mulţime de panduri băneşti, călcând peste trupul tovarăşului mort, se repeziră cu săbiile goale asupra lui, şi bătrânul slujitor căzu înjunghiat pe pragul uşii.

Ancuţa sta îngenuncheată dinaintea icoanei. Ostaşii năvăliră în chilie, zbierând cu turbare:

— Pe dânsul, copii! daţi de tot!

Paloşul Radului zbură un minut, făcând roată împrejuru-i, dar săbiile şi lăncile îl înconjurau. Străpuns de toate părţile, arma îi pică din mână, şi el căzu mort la pământ. Groaznic fu ţipătul Ancuţei când ea se aruncă peste trupul sfâşiat al iubitului ei!

Un nor de fum umplu chilia; vâlvori de foc ieşeau pe gura vetrei, şi grinzile trosneau, scăpărând ţăndări înflăcărate. Atunci icoana cea mare căzu din perete cu un răsunet lung şi tânguios!

Vântul aruncase paie aprinse pe învelitoare, şi focul încinsese de toate părţile turnul. Pandurii se îmbrânceau şi se rostogoleau pe scară, cu ţipete şi cu zgomot, cătând să scape din primejdia pojarului; ei fugeau care încotro găsea loc de fugă.

Toată noaptea arse chindia lui Socol; în murgul zorilor, o şiră de scânteie încununa a sa creastă, care şi ele se stinseră, una după alta. Câteva zile însă mai în urmă, clădirea surpată încă fumega.

CUPRINS

IV

PUSTNICA

După ce Poarta turcească mazili din domnia Ţării Româneşti pe Pătru Şchiopul, acest domnesc cocon, adus în Ţarigrad, fuse pus în lanţuri şi trimis surghiun la cetatea Conia[1] din Anadol; dar maică-sa, îngrijată, alergase curând în urma lui şi, cu mâinile pline de aur, ceruse înapoi pe fiul ei cel robit. Patruzeci mii galbeni (afară de tot atâţia ce adusese drept haraci al ţării), împărţiţi pe la viziri şi pe la curtenii de toată mână, scăpară zilele ameninţate ale lui Pătru; dar un lucru, mai ales, întoarse spre dânsul voia vegheată a Sultanului, adică mărinimoasa predare a unei comori de o sută treizeci mii galbeni, care se dovedise adunaţi şi puşi la păstrare de neamul domnesc al Ţării Româneşti. Împăratul se milostivi şi hărăzi zece mii dintr-înşii bătrânei Doamne; iar pe coconul ei îl opri în Ţarigard cu leafă din haznaua împărătească[2], şi preste câteva luni îi mai adăugă şi douăzeci aspri tain pe zi[3] .

---

[1] *Conia* sau *Konieh* — localitate în Asia Mică, în podişul Anatoliei, situată la nord de munţii Taurus.

[2] Din raportul solului nemţesc Wysz, de la mai 1568; Hammer *(n. a.)*.

[3] Din raportul bailului veneţian Barbaro, de la 8 iunie 1569: Hammer *(n. a.)*.

Cu atâta însă nu se mulţumea Chiajna; având un fiu pe scaun, ea sârgui să-i agonisească şi celuilalt domnia vecină a Moldovei, de care se folosea pe acele vremi un Ioan Vodă, venetic armean[1], pururea învrăjbit cu turcii; drept aceea, nu puţin lucra dânsa la pâra şi la osânda lui Ioan Vodă. În sfârşit, la anul 1574, ea izbuti, prin uneltirile sale, să scoată carte de mazilie Domnului moldovenesc, şi-n locu-i să se orânduiască fiul ei Pătru[2], care şi purcese din Ţarigrad, însoţit de oaste turcească.

Din partea sa, Ioan Vodă nu primi voios ca să se lepede de domnie, ci adunându-şi boierii şi ţara, le ceru jurământ statornic ca să se lupte şi să moară împreună cu dânsul şi, începând atunci gătirile de bătălie, trimise să poftească cu leafă pe cazaci ca să-i vină întru ajutor; iar aceştia, cum îs războinici şi-n veci gata a se amestecare în tot felul de vrăjbi şi de sfădiri, se adunară o mie două sute de oameni şi veniră la dânsul[3].

Dincoace de Milcov, aflând de neprieteneasca primire ce au să facă moldovenii frăţâne-său, Alexandru Vodă îşi strânse şi el oştirea şi se găti a purcede spre Moldova, în întâmpinarea lui Pătru[4]. Pe de altă parte, Doamna Chiajna, temându-se, într-aşa priincioase împrejurări, de vreo izbucnire protivnică în Ţara Oltului, unde în veci colcotea o duşmănie ascunsă asupra neamului domnesc, hotărî să dea însăşi o raită prin oraşele olteneşti, ca să îngrozească pe cutezători şi s-amăgească cu măguliri pe cei cu bună voie.

Ea trecu repede prin Slatina, prin Caracal, prin Craiova, şi găsi mai pretutindeni casele boiereşti pustiite; care nu pierise de sabia slujitorilor domneşti, fugise în pribegie[1]; moşnenii ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdau păsul ţării şi nici măcar aduseră jeluiri Doamnei. Ce-i bună românului jeluirea, când urechea ce-l ascultă e totuna cu mâna ce-l apasă? Tace până ce Dumnezeu prinde într-o zi milă de dânsul, ori până ce însuşi se îneacă cu răbdarea, ş-atunci îşi face singur dreptate!

---

[1] Vornicul Ureche *(n. a.)*.

[2] Cronicele româneşti, Hammer *(n. a.)*.

[3] Vornicul Ureche *(n. a.)*.

[4] Constantin Căpitanul, <în *Magazin istoric pentru*> *Dacia*, I, IV *(n. a.)*.

Chiajna-şi urmă, dar, în tihnă calea spre Cerneţi şi spre Ruşava. Ea călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn vopsit, scobită rotund şi aşezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate. Opt telegari înhămaţi ungureşte, d-a lungul, cu şleauri de curea subţiri şi întinse, purtau trăsura mai uşor ca vântul. Erau tot căluşei rotunzi de Dobrogea şi bahmeţi[2] zbârliţi de Bugeac[3], aleşi tot pătrărei şi cincărei[4], negri la păr ca pana corbului, cu coadele lungi, cu coamele răsfirate, cu nara-n vânt, fugari neobosiţi ce abia atingeau, în buiestru, cu copita de ţărână. Doi surugii flăcăiandri, cu mintene numai găitane, cu căciula moţată de oaie p-o ureche, cu mâneci albe, largi şi suflecate, îi mânau din călărie, săltând uşor pe şei, chiuind vesel din gură şi plesnind din bicele lor ce se împleticeau, pe d-asupra capetelor, ca mii de şerpi încovoioşi.

Astfel zbura în cale Doamna Chiajna prin codrii din apusul Craiovei, şi începuse a înnopta când trăsura-i coborî într-o luncă unde, printre carpeni stufoşi, printre des aluniş, se strecurau apele gălbenatice ale unui râu; naintaşii trecuse apa prin vad, când, deodată, opintindu-se-n loc, începură a sforăi; ceilalţi cai le urmară pilda, şi într-un minut toate hamurile se-ncurcase; bahmeţii se răsfirau în dezghinuri, săreau în două picioare, nechezând speriaţi, cu urechea dreaptă, cu coama zbârlită, nesupuşi frâului, neascultători glasului, stau încordaţi şi nu voiau să ia din loc.

---

[1] Pe atunci se afla fugit, tocmai în Spania, un Nicolae Basarab, cum se vede în *Mag. Ung. (n. a.)*.

[2] Caii de Bugeac se numesc astfel în balade *(n. a.)*.

[3] *Bugeac* — numele vechi, tătărăsc (însemnă, ne spune Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae*, „colţ“) al unei regiuni de şes, întinsă pe litoralul nordic al Mării Negre.

[4] Cuvinte întrebuinţate în baladele poporane publicate de d<omnu>l V. Alecsandri *(n. a.)*.

— Dar ce, măre, să mai fie şi asta? strigau unii din drumeţi, ne-ncercaţi la seama cailor. Or că strechea a dat într-înşii?

— Ba aşa-s bahmeţii de la noi, răspunse cu mândrie un bătrân lipcan tătar din Bugeac, au sămânţă de Misir[1], şi calul de la Misir miroase de departe unde-i vreun zid părăsit, şi sforăie a pustiu, nechează ca de groaza morţii.

Într-adevăr, pe malul învecinat, printre desişul mărunt al unui zăvoi de copăcei, se-nălţa pe albăstreala întunecată a cerului, un perete îngust şi negru, cu muchea surpată, cu laturile crăpate, fioros şi cobitor ca urma unui păcat în amurgul conştiinţei. Zgomotul alaiului domnesc deşteptase bufniţele şi liliecii, care, din crestăturile vechii zidiri, zburau fâlfâind în toate părţile, cu ţipete ascuţite.

— Cruce-ajută! şoptiră slujitorii între sine, cătând să descurce hamurile cailor. Ce dărâmături să fie astea? Iar vreo mănăstire pângărită de păgâni, arde-i-ar focul!... Ce ştii?!...

— Ba-i, pare-mi-se, chiar chindia lui Socol, care au ars-o, mai anii trecuţi, pandurii, când au ucis şi pe Radu, feciorul lui... Aşa-i; vorbă e? Ia, tocmai aci era, în lunca Motrului. Cică, măre, c-a treia zi după ce a dat clădirea pojarului, a ieşit, noaptea, din pimniţi adânci, o stafie c-o icoană mare săpată în piept şi a apucat, ţipând în patru părţi, de unde suflă patru vânturi, şi la răsărit, şi la miezul-zilei, şi la soare-apune, ş-apoi şi-a ales cale spre steaua nopţii, şi s-a dus, măre, s-a dus tot încolo, în fundul iernii, unde-s troiene de ninsoare ca munţii...

---

[1] *Misir* — Egipt, unde sunt cai arăbeşti (*n. a.* — 1894).

— Vezi, d-aia nu s-a mai pomenit d-atunci să fie oameni cu şederea pe locurile acestea! Au băjenerit toţi rumânii de spaimă!

— Auzi, măre bădiţă! adăugară cu mirare ascultătorii; şi, fiindcă în vremea povestirii hamurile se aşezase în bună orânduială, slujitorii apucară caii de dârlog, îi trecură, făcându-şi crucea, pe dinaintea dărâmăturilor, ş-apoi surugiii, plesnind din bice, strigară cu glas ascuţit: „I! hai să meargă!!!“ şi toată ceata în goana mare porni înainte.

De auzise Chiajna ceea ce se vorbise, cine poate şti? Destul e că chipu-i rămase neclintit, fruntea-i tot încreţită, ochirea-i tot straşnică, dinţii-i tot încleştaţi.

La Cerneţi, la Ruşava, ş-apoi la Târgu-Jiului cercetările sale avură acelaşi sfârşit; pretutindeni ea găsi o aromire nepăsătoare, din acelea ce zic: „Să n-aibi teamă!“, şi adesea ascund un jăratic. Se îndreptă apoi spre Vâlcea, ca de acolo să se-ntoarcă, pe sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fiii săi.

Drumul ce merge prin munţi, din Gorji spre Râmnicul Vâlcei, la depărtare cu vreo două ceasuri de acest oraş, apucă d-a lungul printr-o vale largă, prin care curge, pe o îngustă matcă aşternută cu pietriş gros, pârâul numit Otăsăul[1]. Ai zice că apele sale limpezii se joacă cu veselie în răsfăţate încovoieturi, uneori strecurându-se binişor prin iarba deasă şi măruntă a luncii, alteori alergând cu pripă d-a curmezişul văii, de la un mal până la altul, ca suveica pe iţele războiului. D-a stânga râului sunt dealuri pe care cresc amestecaţi brazi şi paltini, frasini şi mesteceni; de cealaltă parte, munţi cu înalte piscuri îşi arată coastele lor aprigi, râpoase şi surpate, ce se destind ca un vechi perete de uriaşi, mâncat de umezeală şi de putregai.

---

[1] Acolo s-a zidit, mai pe urmă, în vale, *Mănăstirea Dintr-un Lemn*, şi sus pe munte, *Schitul Surpatele (n. a.)*.

Într-o seară, luna, înaintând liniştit pe din dosul acelor negre vârfuri sfărâmate, întuneca cu umbrele lor prelungite adânca vale, ş-apoi iar, uneori scăpând printre surpături, razele ei sticleau, ca pietre scumpe, pe valurile pripite şi colcotoase ale micului pârâu.

Era linişte pretutindeni când începu a râsuna, cu un vuiet depărtat, treapătul cailor ce purtau şi însoţeau rădvanul Doamnei Chiajne.

Un lipcan alerga înainte, ca să cerce drumul şi să deschidă calea; calul său, ce în goana mare se aşternea drumului ca suflarea de vânt pe iarba de pe câmp, fugea scăpărând din copită şi, pe tot minutul, muindu-şi gleznele în valuri, străbătea matca şerpuită a Otăsăului. Deodată, la un mal, agerul dobitoc se opri sforăind; iar călăreţul, auzind în preajmă-i un geamăt slab şi sfârşit, zări, sub o rază trecătoare a lunii, chipul sau, mai bine, umbra unei fiinţe albe şi uscate ce zăcea azvârlită pe malul verde al râuleţului. Trupul ei despuiat, ce abia-l înveleau nişte ţoale sfâşiate, părea zdrobit; mâinile şi picioarele-i slabe şi lâncede, căutând poate în răcoarea râului ceva înviere, pluteau pe d-asupra apei ca frunze-ngălbenite de toamnă; capu-i obosit căzuse pe pietrişul din matcă, şi pletele-i răsfirate se scăldau furate de valuri.

Aprodul gonaci se opri dinaintea acelei iezme ce semăna mai mult cu un morman de oase, şi îndată în urmă-i sosi tot alaiul domnesc. Toată gloata drumeţilor, până chiar şi Doamna, se coborâră din rădvan şi de pe cai şi se apropiară de locul unde se afla nenorocita ființă; toți, făcându-și cruce, priveau cu o miloasă spaimă acel trup sfărâmat, în care suflarea semăna cu cea din urmă vapăiere a candelei ce se stinge. Iar ea, dinaintea unei așa zgomotoase adunări, deschise încetinel pleoapele sale afundate: ochii ei, mari și holbați, se sticliră, cu o nespusă durere, către malul drept al vâlcelei, și trupu-i întreg, prin niște ușoare tresărituri ale nervilor, părea c-ar vrea, c-ar cere să se tragă spre un loc dorit.

Acel loc era o măgură verde, cu muchea lată și rotundă, pe care crescuse, din veacuri depărtate, un bătrân stejar, sub al cărui lat frunziș se umbrea tot dealul; nu departe de dânsul, un plop străbun își înălțase spre nori creștetul semeț. Amândoi, ca doi frați sărmani și năpustiți, crescuse singuratici p-acel costiș; amândoi de mari de veacuri, se luptase-mpreună cu crivețele și cu vijeliile; amândoi, în sute de rânduri, scuturase-mpreună când vesela frunză, când trista zăpadă; amândoi se unise ca să fie, în pustiu, lăcaș milostiv al păsărior cerului, umbrar răcoritor al turmelor zăbușite, adăpost binecuvântat al călătorului obosit!

Spre dânșii acum se îndrepta stăruita dorință, suspinul cel din urmă al neputincioasei acele ființe.

Un om o luă, dar, în brațe, și ceilalți toți îl urmară suind dealul în fața vechiului stejar; dar cu cât mai mult se apropiau, o zare de lumină neobicinuită, care sub razele lunii creștea ca un luceafăr albicios, ca o pară de foc luminoasă, părea că iese din sânul bătrânei tulpini. O sfântă groază cuprinsese toate inimile; dar împinși ca de o putere căreia nu-i puteau sta împotrivă, ei înaintau uimiți de raza lucioasă ce-i trăgea spre sine și le sorbea vederile. Când ajunseră pe muchea măgurii, drept în fața stejarului, toate în preajmă erau scăldate în lumină, toate străluceau ca într-o senină vâlvoare; iar în tulpina găunoasă a copacului, împresurată de raze argintii, domnea, ca-ntr-un cerc de slavă cerească, chipul înnegrit al Maicii Domnului, ţinând în braţul stâng pe mântuitorul său prunc.

— Maică Preacurată! strigă atunci pustnica, ce-n faţa icoanei părea că-şi dobândise un viers ce suna mai tare, mai dulce decât glasurile omeneşti, Maică Preacurată! Maică fără pată! Tu, care ai încercat numai durerile inimilor lumeşti şi care până acum nu te-ai îndurat a-mi ierta câteva zile risipite în dezmierdările vieţii! Tu, care ai privit fără jale sfâşierile inimii mele, când singuru-mi p-această lume şi mult-iubitu-mi sprijin a căzut jertfă sub mâna mohorâtă a ucigaşilor! Tu, care m-ai călăuzit prin poteci spinoase, pe sloiuri de gheaţă, când, cu sfânta-ţi icoană în braţe, am colindat, aiurind, plaiurile şi câmpiile! Tu, care m-ai adus subt această sfinţită tulpină, într-acest sălbatic sălaş de pustnicie, în care sufletu-mi dăulat şi zdrobit de răstrişte, în zadar cată odihna şi, pururea, ca o milostenie, îţi cere scurtarea ticăitelor mele zile! Tu, deci, care, şi de am păcătuit, şi de am fost culpeşă ţie, m-ai osândit după mulţimea vinilor mele! Acum, cerească stăpână, inima îmi spune că înduratu-te-ai în sfârşit de mine şi ai apropiat ceasul dorului meu!... Acum, dar, mă-nchin la poalele tale cu jeluiri, cu rugăminte, cu lăcrimări, nu doară ca să-mi cei vreo cerească răsplată — căci ce va fi partea mea dincolo de zburd-această lume e în sânul tău ş-al Domnului, şi cu voioasă bucurie îl voi primi!... — ci, Maică milostivă, tu care ai fost mumă ş-ai pătimit de păsul fiului tău, fie-ţi milă şi-mblânzeşte, alină şi spală orice duh de mânie în inima mumei ce m-a purtat pre mine, nevrednica, în sânul ei, şi la picioarele căreia mă plec acum, ca şi dânsa, cu milostivire, ca tine, să uite greşalele nesocotitei sale fiice!... În ceasul acesta, care e al meu cel din urmă, iartă-mă, maică, deşi mult ţi-am greşit eu ţie în viaţă! iartă-mă, căci cu amarnice dureri am ispăşit, vai! şi eu, păcătoasa-mi rătăcire!...

Rostind cu o cucerită şi-nfocată căinţă aceste din urmă cuvinte, sărmana pustnică se prăvălise cu fruntea în ţărână dinaintea Doamnei Chiajne.

Acea vedenie strălucitoare a unei sfinte icoane în mijlocul nopţii ş-al pustietăţii, acea dureroasă destăinuire a unei aşa jalnice soarte, acel glas prorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale, făcură să clipească sub geana încruntată a Chiajnei o umbră de îndurare; dar freamătul milei nu se coborâse încă până în inima-i oţelită, când, deodată, un nor repede şi negru trecu cobitor preste faţa lunii. Lumina icoanei deodată se stinse, şi întunericul se răspândi jur-împrejur.

Cumplita mumă se-ntoarse atunci cu o fieroasă iuţeală şi, grăbind pasul spre vâlcea, strigă c-un glas aspru:

— Nainte, copii!...

Vinovatul împietrit în rele fuge chiar şi de umbra mustrării!

Într-o clipă, Chiajna se suise-n rădvan, şi tovarăşii ei, înfioraţi de sunetul oţelit al glasului ei, ajunsese departe, gonind în urma rădvanului, când începură să simtă mustrarea în cugetele lor, biruite de ne-mblânzita lor stăpână.

. . . .

În valea Otăsăului, câteva slabe suspine, pierdute printre şuierătura frunzelor ce se legănau în adierea dimineţii, dovedită suferinţele cele din urmă ale nenorocitei pustnice. Muritoarele despuieri ale Domniţei Ancuţe, căzute chiar la poalele sfintei icoane, în sălbatica chilie ce-şi găsise ea în scorbura străbunului stejar, fură acoperite de frunzele ce le spulberă crivăţul de toamnă.

. . . .

Mulţi ani în urmă ciobanii găsiră tot acolo icoana Maicii Domnului, ce se zice a fi una din cele şapte de Luca Evanghelistul zugrăvite, şi chiar în tulpina bătrânului copac ei scobiră bisericuţa cea veche a mănăstirii zisă „Dintr-un Lemn“[1]

. . . .

Pe când Doamna Chiajna îşi urma ispititoarea colindă peste Olt şi prin Ţara de Sus, tinerii ei feciori domneşti, însoţiţi, unul de oaste pământeană şi de ajutorinţe ungureşti, altul de turcii ce i se dase ca să-l aşeze pe scaunul năzuit al Moldovei, se întâmpinase în ocolul Focşanilor şi se lăsase cu taberele lor amestecate la satul Săpăţeni, pe lunca înfrăţitoare a Milcovului[2]. Doamna mumă îi ajunse acolo, purtând în sufletu-i măcinat o îngrijată presimţire care, sub aspra-i fălnicie, se vădea printr-un neastâmpăr fioros. Ea căta în zadar să-şi potolească neodihna cu nădejdea isprăvilor viitoare; oştirile împrejuru-i, multe şi vegheate, i se păreau molatice şi nevoioaşe. Un neîncetat susur de tainică trădare îi şoptea la auz; mintea-i se muncea cu tot felul de bănuieli. Ziua, ea colinda fără repaos tabăra, vrând să încerce credinţa ostaşilor, să învie, ca odinioară, bărbăţia în inimile lor; dar iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni, şi viersul îmbolditor îi pierea pe buză; apoi iar, în tăcerea nopţii, în veci deşteaptă şi frământată de griji, ea trăgea cu urechea la strigările prelungite ale străjilor depărtate, şi adesea, cuprinsă de o nedumerită temere, alerga să pândească la perdeaua corturilor unde se odihneau în visuri de izbândă fiii săi, uneltele nesăţioasei sale mândrii.

---

[1] Tradiţiunea zice că icoana cea mare de la Mănăstirea Dintr-un Lemn a fost de mai multe ori mutată, şi s-a întors singură la locul unde era clădită mănăstirea *(n. a.)*.

Aceasta e legenda. Adevărul ni-l spune tot Odobescu, în jurnalul călătoriei de studii pe care a făcut-o în anul 1860 pe la mănăstirile din Ţara Românească, de unde aflăm că icoana miraculoasă, din naraţiune, a fost lucrată „când cu Constantin Brâncoveanu Voievod sau cu Matei Basarab“, deci cu o sută de ani după vremea când au trăit, în povestire, Radu Socol, Domniţa Anca şi apriga Doamnă Chiajna, şi că de-ntors „s-a întors“, într-adevăr, adusă de călugări, la Mănăsrirea Dintr-un Lemn, după ce „în vremile răzmiriţilor trecute“, fusese purtată din loc în loc: „când cu Tudor Vladimirescu, o dusese la Pătrunsa, iar când cu Cârjaliul < adică în timpul represiunii otomane împotriva eteriştilor, la 1821 >, a dus-o în peşteră la Bistriţa, unde s-a afumat de focul ce-l făcea pustnicul în peşteră“. (Cf. A.I. Odobescu, *Însemnări despre monumentele istorice din judeţele Vâlcea şi Argeş* — Călătorie făcută în 1860, din însărcinarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, în *Convorbiri literare*, LXVII, nr. 7—9, iulie-septembrie 1934, p. 678.).

[2] Constantin Căpitanul *(n. a.)*.

Dimpotrivă, aceşti doi tineri, bizuindu-se cu încredere pe reazemul lor ostăşesc, pe părtinirea soartei şi pe toate voioasele închipuiri ale juneţii lor, petreceau zilele în vesele ospeţe, benchetuind cu boierii şi purtătorii oştii lor şi gata a purcede asupra lui Ioan Vodă, dacă nu i-ar fi amânat din zi în zi îngrijatele presimţiri ale Doamnei mumei lor.

Într-astfel de felurite aplecări se afla tabăra frăţească a fiilor lui Mircea, când sosi ştirea cum că boierii moldoveni, temători a se vedea pe viitor înstrăinaţi de la mila noului Domn, ar fi hotărât să părăsească relei sale soarte pe vechiul lor stăpânitor şi are să vină, mânaţi de Dumbravă vornicul, ca să se închine lui Pătru Voievod[1]. Această veste umplu tabăra de bucurie; cu nădejdea viitoarei împăciuiri, străjile se ridicară, vegherea se desfiinţă, caii se sloboziră la păşune, armele se aşezară în snopi; toate se pregăteau pentru o obştească înfrăţire. Doamna Chiajna însă, care nu privise cu suflet liniştit acea nesocotită risipire a tuturor mijloacelor de o grabnică apărare, cu cât se apropiau moldovenii, mai cu dinadinsul stăruia ca tinerii Domni să se ţină în lături, cu bună şi zdravănă pază.

Norocul lor voi ca, înduplecaţi de nepregetata rugăciune a mumei lor, dorinţa acesteia să fie împlinită, şi ca dânşii amândoi să lipsească din cortul lor în ceasul când moldovenii se iviră dinaintea taberei munteneşti.

---

[1] Cronicele româneşti *(n. a.)*.

Într-adevăr, Dumbravă vornicul descălecă în faţa şatrei domneşti, însoţit d-o gloată năprasnică de boieri şi de slujitori, purtând nu veşminte de sărbătoare, nici zâmbetul smerit al supunerii, ci podoaba oţelită a unei zile de harţă şi semeaţă căutătură a unei biruinţe lesnicioase.

Osebit de aceea se zăreau în depărtare oştiri numeroase, care, după caii lor mărunţei şi păroşi, după largii lor şalvari roşii, după chiverele lor ţuguiate, după cântările lor prelungite şi după naltele lor suliţe ce luceau la soare ca spicurile pe holdă, lesne se cunoşteau că sunt pâlcurile de cazaci, venite, sub povăţuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ioan Vodă[1].

Chiajna, care-ntr-această grea prilejire ştiuse a întipări pe chipu-i făţarnic o senină şi rece mândrie, adăsta pe boierii moldoveni într-un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir şi legat jur-împrejur cu ţăruşi poleiţi.

Dumbravă vornicul intră în fruntea tovarăşilor săi; el era un voinic nalt şi spătos, purtând o ţurcă de blană flocoasă ce ascundea capu-i ras, din creştetul căruia o singură şuviţă de păr atârna în jos pe ceafa-i lată şi vânoasă; era îmbrăcat cu un mintean de urs lăţos şi-ncins cu o curea de care sta aninată o ghioagă năstrujită cu dinţi de fier, adevărat baltag de uriaş.

— Unde-s puii de năpârcă?... strigă el cu glas răguşit, intrând în cort cu mâna în şold. Le-a sosit ceasul pieirii! halal di ei, fârtaţi!

— Pare-mi-se că-n beţie ţi-ai pierdut cumpătul vorbei, jupan vornice, rosti Doamna, înstrunându-şi mânia, ori pesemne c-ai mintea ca de prunc într-atâta trupeşie!

— Taci, muiere, nu bârfi! răspunse Dumbravă, nu doară c-aţi socoti voi că-i Moldova ţară di jac, să ni joace ca pi urs o mişa pripăşită pi la munteni şi doi ficiori di lele fărmecaţi, doi lingăi nătângi, ce li pute botu a lapte?!... N-avem noi nevoie di Domn muntean. Munteanul îi om viclean; nu-i ca moldovanul, ortoman, şi dănos la mână, şi la suflet fălos[1]... Hai, voinici, drăguţii mei, daţi năvală di mi-i prindeţi şi mi-i legaţi cole, cot la cot, să-i ducem poclon lui Ioniţă Vodă, ca doi berbecei di Armindean[2]!

---

[1] Vornicul Ureche *(n. a.)*.

— Câini neruşinaţi, liftă rea!... strigă Chiajna, spumegând de turbare; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicele-i sudălmi, ci, desprinzând ghioaga de la brâu, o-nvârti de câteva ori cu braţu-i vârtos, ş-apoi, glăsuind un groaznic blestem, o azvârli drept în capul înfuriatei Doamne.

Chiajna căzu răsturnată pe spate, ş-atunci îndată, cu ochii sângeraţi, cu fălcile căscate, încercă să se ridice în ghenunchi, să se sprijine pe palme, să rostească un cuvânt; dar abia putu să iasă din gâtleju-i năbuşit vorbele: „Domnii! feciorii mei!...“ ş-o înecă sângele ce curgea şiroaie din tot capu-i găurit de ţinte. Trupu-i se zvârcoli cu scrâşniri de dinţi, săltă încă de câteva ori, se rostogoli cu creştetul în ţărână, se zgârci şi se întinse în câteva încordături dureroase, ş-apoi căzu înţepenit într-o baltă de sânge.

În vremea aceasta moldovenii şi cazacii deteră jaf taberei româneşti: fugeau muntenii care unde putea. Alexandru Vodă nimeri să scape la Cetatea de Floci; Pătru se opri din fugă la Brăila. Ioan Vodă intră în Ţara Românească şi făcu Domn pe un Vintilă; dar peste câteva luni, soarta se schimbă. Ioan Vodă muri robit la turci; Alexandru îşi dobândi iarăşi tronul, şi Pătru Şchiopul domni la Moldova lăudat şi iubit de toată obştea[3].

Bucureşti, 1860

---

[1] Din balada *Gruie Grozăveanu (n. a.)*.

[2] Sărbătoarea de la 1 mai *(n. a.)*.

[3] Constantin Căpitanul, Şincai, Engel şi alţii *(n. a.)*.

ΨΕΥΔΟ–ΚΥΝΗΓΕΤΙΚÒΣ
EPISTOLĂ SCRISĂ CU GÂND SĂ FIE PRECUVÂNTARE LA CARTEA
Manualul vânătorului

DOMNULUI C. C. CORNESCU

CUPRINS

Amice,

Când mi-ai dat mai întâi să citesc manuscriptul tău, intitulat Manualul vânătorului[1]*, ai arătat dorinţa ca să-i fac eu o*

---

[1] *Manualul vânătorului*, al lui Constantin C. Cornescu (1830—1900), conţinând, în trei părţi, relaţii istorice şi tehnice „despre puşcă“, „despre câine“ şi „despre vânat“, precedate de o introducere savantă, cu referiri la autori clasici şi cu „o grindină de citaţiuni latine“, care i-a oferit lui Odobescu pretextul „precuvântării“ sale (vezi infra, cap. al IV-lea al *Falşului tractat de vânătorie*), a fost tipărit în acelaşi an cu Ψευδο–κυνηγετικὸς şi în aceeaşi tipografie.

Ψευδο–κυνηγετικός — această divagaţie amabilă în jurul ideii de vânătoare (G. Călinescu), „mozaic de citate erudite <...>, de numeroase analize de opere plastice şi muzicale, printre care se amestecă amintirile personale ale omului iubitor de natură, de viaţă populară, de toate desfătările vieţii, ale unui temperament sociabil şi jovial“ (T. Vianu), opera de maturitate şi cea mai reprezentativă a lui A. I. Odobescu, care, după cum remarcă acelaşi Tudor Vianu, îl situează, în cultura universală, în aceeaşi „serie“ cu umanişti de tipul lui Lorenzo de Medicis, Rabelais şi Anatole France, a fost scrisă acum o sută zece ani, în primăvara lui 1874 — „subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie“ —, terminată la începutul lui mai — „7 mai 1874“ — şi tipărită în luna iunie a aceluiaşi an, în Tipografia Statului din Bucureşti. În primăvara anului următor, Mihai Eminescu, asociind, într-o recenzie (*Convorbiri literare*, an. IX, nr. 1, 1 aprilie 1875, p. 24), arta lui Odobescu artei mozaicarului, remarca „erudiţia“ autorului, stilul epistolar al eseului, care dă frazei fluiditatea *precuvântare. Mai apoi ţi-ai luat seama şi m-ai scutit de această măgulitoare sarcină.*

În cazul din urmă, rău nu te-ai gândit, căci eu, după ce am răsfoit cartea ta, m-am luat în adevăr cu plăcere pe urmele tale de vânător; dar, pe când tu te ocupai cu gravitate a-ţi alege cea mai bună puşcă, a o încărca cu cea mai potrivită măsură, a o îndrepta pe cea mai nimerită linie; pe când tu dresai, de mic şi cu o minunată răbdare, pe prepelicarul tău, ca să asculte la semnalele consacrate: Pst! Pil! *şi* Aport!; *pe când tu, în fine, studiai cu luare-aminte caracterele fizice şi etice ale celor mai obicinuite subiecte însufleţite de vânătoare, eu, ca un nevânător ce sunt, m-am apucat să colind răstimpii şi spaţiile, căutând cu ochii, cu auzul şi cu inima, privelişti, răsunete şi emoţiuni vânătoreşti.*

Colindând, m-am rătăcit, şi iată-mă abia acum ajuns din fantastica-mi călătorie cu un sac aşa îngreuiat de tot felul de petice şi de surcele, adunate de pretutindeni, încât nu mai cutez, Doamne fereşte! nici chiar eu însumi să-l arunc în spinarea Manualului *tău.*

Am luat dar pretenţioasa hotărâre a le deşerta într-un volum osebit, ce-l voi tipări numai pe seama lor, şi care, subt un titlu pedantesc şi archaic, spunând vânătorilor numai lucruri ce sunt

---

conversaţiei — „lipsesc <...> grămădirile de abstracţii, perioadele încărcate cu propoziţii subordinate <...>, relaţiile logice ale cugetărilor se cunosc mai mult din cuprinsul propoziţiilor decât din forma gramaticală a combinării lor“ —, frumuseţea şi caracterul popular al expresiei: „limba e curată şi are farmecul noutăţii. < Autorul foloseşte > o mulţime de cuvinte şi forme idiomatice, până acum scrise puţin, sau defel, dar a căror origine întăritoare este limba poporului nostru.“

A doua şi ultima ediţie integrală, tipărită în cursul vieţii scriitorului, apare în volumul al III-lea al culegerii *Scrieri literare şi istorice* ale lui A.I. Odobescu, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, p. 1—219.

cu totul de prisos artei lor, va întocmi un fel de Falş tractat de vânătorie, Ψευδο–κυνηγετικὸς, *în opoziţiune făţişă cu* Manualul *tău, care, deşi mai scurt, este însă, fără îndoială, cu mult mai folositor celor care vor să înveţe ceva cu temei.*

Dar mai nainte de a pune sub tipar, m-am simţit, amice, ca şi dator să-ţi trimit ţie prinosul acestui vraf de pagini manuscrise, pe care, bune sau rele, le datorez numai primului tău îndemn amical.

Primeşte-le precum îţi vor place; dar crede, totuşi, că, deşi îţi vin acum cam ca fuiorul popii, ele purced dintr-o afectuoasă pornire a celui care de mult este

al tău prieten,

Bucureşti, 7 mai 1874

Odobescu

Difficiles nugae[1]

I

CUPRINS

SĂ MĂ ÎNCURC OARE ŞI EU ÎN CALEA VÂNĂTORILOR?
— CARTEA TA ŞI PRECUVÂNTAREA MEA. — *UTILE DULCI* SAU SOSII
ŞI D<OMNU>L SOCEC. — CE ZICE NIMROD DESPRE PODAGRA MEA.
ARCADIA PE CÂMPUL BĂRĂGANULUI. — DE LA MOŞ DORU, DREPT
ÎN PUSTII. — LA CONAC! — VAI DE BIETUL GOGOL, CE ERA SĂ PAŢĂ!

Ai voit, amice, ca mai nainte de a o tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus sub titlul de *Manualul vânătorului* şi, după citire, să-mi şi dau părerea asupră-i.

Pentru atâta încredere, nu am cum să-ţi mulţumesc; dar, teamă-mi e că, acordându-mi *mie* o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o, iscusite vânătorule!

Oare nu ştiai, sau că ai uitat, cum că la vânătorie, ca şi la multe altele, eu mă pricep cam tot atâta pre cât se pricepea vestitul ageamiu, carele, văzându-se luat în răspăr de babele satului pentru izbânzile ce făcuse cu puşca dimineaţa, în bătătură, se apăra în dulcea limbă a poeziei şi ţinea una că:

De e curcă,
Ce se-ncurcă
La revărsatul zorilor
În calea vânătorilor?

Istoria nu adaugă mai departe dacă păgubaşele s-au mulţumit numai cu această armonioasă desdăunare, precum, în altă împrejurare, fusese silit să facă simigiul cel cu tocmeala, care, pentru plăcintele mâncate, rămase bun plătit numai cu cântecelul dascălului Caracangea:

---

[1] *Difficiles nugae* (lat.), Nimicuri anevoioase, „glume nevoiaşe“. Acest motto, împrumutat de Odobescu dintr-o epigramă a poetului latin Marcus Valerius Martialis (40—104), pe care o citează şi cu alt prilej (vezi infra, cap. IX al *Falşului tractat de vânătorie*, p. 289, nota 1), „vrea să sugereze lipsa lui de pretenţii, dar şi truda cercetării, pe care modestia şi bunul lui gust preferă s-o ascundă“ (T. Vianu).

> Deschide-te, pungulіţă,
> Să plăteşti plăcinţelele;

cântecel care, fără îndoială, este, în privinţa regulilor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizaţiune a vânătorului de curci.

Vezi să nu paţi şi tu ca simigiul, şi de unde, cu drept cuvânt, te aşteptai să fii răsplătit, chiar de la început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase, pentru toate observaţiunile adânci, pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta, să nu capeţi de la mine decât un *encomion* fluturatic şi fără temei, psalmodiat şi acela pe drâng sau cântat din frunză.

Dreptul lui Dumnezeu, în asemenea caz, şi adică dacă critica mea va fi, precum este şi lesne de prevăzut, nedemnă şi nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, ruşinea va rămânea numai pe seama mea, căci este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor şi ziselor sale, şi nu numai vânătorii ştiu cum că „toată pasărea pe lume, pe limba ei piere“.

Fie acestea zise din capul locului, ca nu cumva să se întâmple ca vreunui cititor, scârbit îndată de urâtul precuvântării, să-i vină răul gând de a lepăda cartea ta din mână, mai nainte chiar de a fi intrat în materia ei, tratată cu seriozitate şi cu ştiinţă-de-cauze, de către conştiinţiosul autor.

Mă grăbesc a declara că acel cititor va fi adevăratul păgubaş, căci, dacă nu ştie regulile vânătoriei mai bine decât mine şi voieşte cu toate acestea să le înveţe, el pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui, citind o carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicii şi reţetele greţoase ale medicinii veterinarii sunt mai peste tot locul foarte binişor furişate printre o mulţime de noţiuni istorice, de povăţuiri înţelepte şi de fapte interesante, care pot să placă şi să folosească oricărui cititor.

Ca să fiu, dar, drept şi să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ţi vină de pe urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule, că, deşi tu n-ai avut de gând, ca liricul nostru străbun Oraţiu[1], să arăţi poeţilor din viitorime poteca cea bună, însă tot ai ştiut, chiar şi în materie de vânătorie, să urmezi părinteştile lui poveţe, luând drept deviză tăcută a scrierii tale, faimoasele lui versuri din *Arta poetică*:

> Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
> Lectorem delectando, pariterque monendo[2]

Îţi urez ca să se poată aplica cărţii tale şi exametrii următori, în care sper că d<omnu>l Socec[3], carele în asemenea caz ar primi desigur să-ţi fie editor, nu va fi supărat a se vedea înlocuind, chiar cu prejudiţiul regulilor prozodiei latine, pe anticii domniei-sale quasi-omonimi şi colegi în librărie, fraţii Sosii[4] din Roma:

---

[1] *Quintus Horatius Flaccus* (65—8 î.e.n.), poet latin liric, satiric şi didactic, autor de epode (*Iambi*), satire (*Sermones — Convorbiri*), ode (*Carmina — Cântece*) şi epistole (*Epistulae*), din care cea mai frecvent citată de Odobescu în acest eseu este *Epistula ad Pisones (Epistula către Pisoni)*, cunoscută îndeosebi sub titlul *Ars poetica (Arta poetică)*, sinteză didactică a principiilor literaturii clasice latine. Horaţiu este de asemenea autorul imnului *Carmen saeculare (Cântec secular)*, scris cu prilejul serbărilor seculare romane din anul 17.

[2] Horatii, *Ars poetica*, v. 343—344:
Toată aprobarea o capătă acela care întruneşte folosul cu plăcerea,
Desfătând pe cititor şi instruindu-l totdeodată *(n. a.)*.

[3] *I.V. Socec* (1830—1896), editor şi librar bucureştean; a ţinut, între 1856 şi 1896, „librărie şi papetărie“ la parterul unei case cu etaj, clădită pe „Podul Mogoşoaiei, 7“ (azi, Calea Victoriei, nr. 13).

[4] *Sosii*, librari romani, menţionaţi de Horaţiu în *Epistula ad Pisones*, v. 345.

Hic meret aera liber Socecio, hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum[1].

Dar de vreme ce, pornindu-mă a-ţi vorbi despre vânătoare, mă văz fără veste pribegind pe răzoarele literaturii, mulţumeşte-te, te rog, amice, ca în loc de o analiză scrupuloasă a *Manualului* tău, în loc de o apreţuire a meritelor ce el va şti neapărat şi cu mai bun succes să destăinuiască la ochii oamenilor de ştiinţă şi de specialitate, într-un cuvânt, în loc de ceea ce mi-ai cerut, mulţumeşte-te, zic, să-ţi spun aci numai în ce chip, cum şi ce fel, imaginaţiunea, sufletul şi mintea mea au putut aievea să-şi însuşească plăcerile şi farmecul artei pe care tu, cel dintâi, o predai astăzi cititorilor români, înjghebată în reguli mai mult sau mai puţin riguroase.

Daca chiar în anii tinereţii, pe când trupul — *le bête (vita),* cum zice Xavier de Maistre[2] — s-avântă mai lesne după zburdările inimii, dacă pe atunci chiar, gusturile-mi stătătoare şi trândava-mi fire nu m-au iertat să deviu vânător, apoi d-acum înainte ce speranţă să-mi mai rămână? mai ales când, pe toată ziua, junghiurile în picioare şi podagra îmi chezăşuiesc, pentru restul vieţii, cea mai nerevocabilă patentă de incapacitate în deprinderile sprintene şi obositoare ale vânătoriei.

---

[1] Horatii, *Ars poetica*, v. 345—346:
Acea carte produce bani lui Socec; ea trece şi peste mări
Şi prelungeşte în secoli îndelungaţi numele vestit al scriitorului. *(n. a.)*.

[2] *Xavier de Maistre* (1763—1825), scriitor francez, născut la Chambéry, mort la Petersburg, în Rusia ţaristă, unde s-a refugiat după proclamarea Republicii Franceze (1792). Cea mai cunoscută carte a sa, *Voyage autour de ma chambre (Călătorie în jurul camerei mele,* fr.), publicată în 1795, îşi datoreşte celebritatea originalului dialog pe care scriitorul îl întreţine cu presupusul său cititor, făcând, cu discret umor, „inventarul“ amintirilor şi impresiilor sugerate de obiectele din odaia, în care *la bete*, „trupul“, cum zice Odobescu, zace, suferind şi absent, în pat.

Vorbă curată! nici un al doilea Nimrod, vânătorul biblic[1], nici un al doilea sfânt Hubert, vânătorul minunat al creştinilor[2], eu unul n-am să mă fac. Trebuie să renunţ cu totul la aşa falnice năzuiri, şi chiar dacă deasa citire a cărţii tale ar aprinde în mine un asemenea dor semeţ, nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată şi să mă hotărăsc a rămânea, şi în viitor, din ceata acelora care, când văd cloşca păscând bobocii de raţă pe malul bălţii, se miră zicând:

Să fie raţă? — Măsa găină!
Să fie găină? — Botul lătăreţ!

Dar însă, şi eu am crescut pe câmpul Bărăganului! *Et in Arcadia ego*![3]. Şi eu am văzut cârdurile de dropii, cutreierând cu pas măsurat şi cu capul aţintit la pază, acele şesuri fără margine prin care aerul, răsfirat în unde diafane subt arşiţa soarelui de vară, oglindeşte ierburile şi bălăriile din depărtare şi le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetăţi cu mii de minarele, în palate cu mii de încântări.

Din copilărie, şi eu am trăit cu tămădăienii, vânători de dropii din baştină, care neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulaţi în căruţele lor acoperite cu covergi de rogojină şi, mânând în pas alene gloabele lor de căluşei, au dat roată, ore, zile şi luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi, cărora ei le zic *mitropoliţi*, sau când aceştia, primăvara, se înteţesc în lupte amoroase, sau când, toamna, ei duc turmele de pui să pască ţarinele înţelenite.

---

[1] *Nimrod* sau *Nemirod*, personaj legendar al cărui nume apare în *Biblie* cu epitetul „vânător vestit înaintea Domnului Dumnezeu“ (*Întâia carte a lui Moise*, cap. 10, vers. 9).

[2] „Sfântul Hubert, fiu al ducelui de Acvitania şi apoi episcop de Maëstricht <şi de Liège>, pare a fi trăit între 656 şi 730“, menţionează, într-o notă ulterioară, Odobescu. Vezi infra, p. 208, nota 1 şi p. 204, nota 1.

[3] *Et in Arcadia Ego!* (*Şi eu am trăit în Arcadia!*, lat.), epigraf celebru al unui tablou de pictorul francez Nicolas Poussin (1594—1665). Arcadia, regiune muntoasă în centrul peninsulei Peloponez (azi Moreea), fiind ţinutul simbolic al vieţii patriarhale şi al idilei bucolice, epigraful citat exprimă regretul după frumoasele timpuri de altădată.

Eu n-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul şi priceputul staroste al vânătorilor tămădăieni, carele putea să înghită în largile sale pântece atâtea vedre cât şi o butie de la Dealul Mare, nici pe iscusitul moş Vlad, în căruţa căruia ai adormit tu adesea, pe când el, cu ochi de vulpe, zărea creştetul delicat al dropiei mişcând printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă, cel care, cu o rugină de puşcă pe care orice vânător ar fi azvârlit-o în gunoi, nimerea mai bine decât altul cu o carabină ghintuită, şi care pe mine, nemernicul, m-a dus de multe ori cu vânat, la conacul de amiazi.

În cartea-ţi plină de reguli tehnice şi de învăţături doctrinarii, tu vorbeşti, amice, cu despreţ superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de câinele său şi să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în zbor. Nu tăgăduiesc; în principiu trebuie să aibi dreptate. Dar ce-i faci firii? căci mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele şi mâinile au mai puţin de lucrat.

Şi-n adevăr, să şedem strâmb şi să judecăm drept: oare ce desfătare vânătorească mai deplină, mai neţărmurită, mai senină şi mai legănată în dulci şi duioase visări, poate fi pe lume decât aceea care o gustă cineva când, prin pustiile Bărăganului, căruţa în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spaţiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeaţă, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijarea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontelui, se profilează, ca muşuroaie de cârtiţe uriaşe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului şi podoaba pustietăţii. De la movila Neacşului de pe malul Ialomiţei, până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca sentinele mute şi gârbovite sub ale lor bătrâneţi. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum şi cei suri al căror cioc ascuţit şi aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite şi golaşe. E groaznic de a vedea cum aceste jivine se reped la stârvuri şi să îmbuibă cu mortăciuni, când, prin sohaturi, pică de bolesne câte o vită din cirezi!

Dar căruţa trece-n lături de acea privelişte scârboasă; ea înaintează încetinel şi rătăceşte fără de ţel, după bunul-plac al mârţoagelor arominde sau după prepusul de vânat al tămădăianului căruţaş.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată pe firele de iarbă, ea s-a pornit de la conacul de noapte, de la coliba unchiaşului *mărunt*, căruia-i duce acum *dorul* Bărăganul întreg[1] — şi tocmai când soarele e d-asupra amiazului, ea soseşte la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puţ cu furcă, adică o groapă adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornăţele, în miezul lui, ca să găseşti câte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii şi mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decât umbra căruţei sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toţi îşi povestesc câte izbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc şi cum, în sfârşit, s-a făcut nevăzută în zboru-i prelungit.

---

[1] Aluziune la cârciuma unchiaşului poreclit *Dor-Mărunt,* împrejurul căreia s-a întemeiat un sat; acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan *(n. a.)*.

După repaos, colinda prin pustii reîncepe cu aceeaşi plăcere. Vânătorul, împrospătat prin somnul, prin mâncarea şi prin glumele de la conac, se aprinde din nou de ispita norocului; el cu ochii caută vânatul, cu gândul zboară poate către alte doruri; dar simţirile-i sunt în veci deştepte; inima-i vegheată este mereu în mişcare, şi urâtul fuge, fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei câmpii.

Când soarele se plecă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat preste pustii, farmecul tainic al singurătăţii creşte şi mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalţă de pre faţa pământului; din adierea vântului prin ierburi, din ţârâitul greierilor, din mii de sunete uşoare şi nedesluşite se naşte ca o slabă suspinare ieşită din sânul obosit al naturii. Atunci, prin nălţimile văzduhului, zboară, cântând ale lor doine, lungi şire de cocori, brâne şerpuinde de acele păsări călătoare, în care divinul Dante a întrevăzut graţioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-şi deplânge răstriştea, gingaşa lui Francescă[1]:

E come i gru van cantando lor lai,
Facendo in aer di sè lunga riga;

---

[1] *Francesca da Rimini,* fiică a seniorului Guido Novello da Polenta, din Ravenna. Căsătorită împotriva vrerii sale cu seniorul Gianciotto Malatesta din Rimini, bărbat infirm şi urât, Francesca s-a-ndrăgostit de cumnatul ei, frumosul Paolo Malatesta. Surprinşi pe când tocmai, înfioraţi, se sărutau, cei doi tineri fură ucişi deodată, cu aceeaşi spadă, de dizgraţiosul Gianciotto. Această tragică poveste de iubire i-a inspirat „divinului" Dante Alighieri (1265—1321) unul din cele mai frumoase episoade din *Divina Commedia.*

Cosi vid'io venir, traendo guai,
Ombre portate dalla detta briga.[1]

Dar câte una-una, căruţele sosesc la târla sau la stâna unde vânătorii au să petreacă noaptea; un bordei acoperit cu paie — trestia şi şovarul sunt scumpe în Bărăgan — câteva saiele şi olumuri pentru vite, o ceată de dulăi ţepeni lătrând cu înverşunare, şi, în toată împrejmuirea, un miros greu de oaie, de ceapă şi de rachiu, iată adăpostul şi streaja ce le poate oferi baciul de la Rădana sau cel de la Renciu. Din acestia cată vânătorii să-şi întocmească culcuş şi cină, dacă cumva n-au avut grijă a-şi aduce aşternut şi merinde în căruţe. Pe când însă, pe sub şure şi la vatra bordeiului, ospăţul şi paturile se gătesc, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se dezmorţesc şi, prin glume, prin râsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Spune tu ce vei voi despre superioritatea vânătorii cu prepelicarul şi despre plăcerile inteligente şi alese ce resimte omul în unica societate a unui câine dresat după regulile artei; cât despre mine, eu rămân tot bine încredinţat că cele mai dulci mulţumiri ale vânătorii sunt acelea în care trupul nu se află osândit la pedeapsa jidovului rătăcitor[2], şi apoi încă acele care izbucnesc cu veselie printre nişte buni tovarăşi, întruniţi la un loc după o zi petrecută în emoţiuni izolate.

---

[1] Dante, *Divina Commedia, l'Inferno*, Cant<o> V, <v. 46—49>:

Şi precum cocorii merg cântând ale lor doine,
Făcând prin aer din sine lungi şire,
Aşa văzui viind, trăgând vaiete,
Umbre purtate de pomenita suflare. *(n. a.)*.

[2] *Jidovul rătăcitor,* personaj al unei celebre legende orientale, sortit năpastei de a nu muri niciodată şi de a rătăci în veci.

Dar chiar şi în căruţă, vânatul oboseşte
Şi dup-o cină scurtă şi somnul a sosit.[1]

Vânători şi căruţaşi, mârţoage şi dulăi, culcaţi toţi la pământ, dorm acum duşi, la târlă!... „Singure, stelele nopţii se uită de pe cer la dânşii; ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, ţiuind, scârţâind, fluierând, şuierând şi toate acele mii de glasuri senalţă cu răsunet potolit în tăria nopţii, se limpezesc în aerul ei răcoros şi leagănă în somnie auzul lor aromit. Când însă vreunul se deşteaptă şi clipeşte ochii, câmpia i se înfăţişează luminată de scânteiele strălucitoare ale licuricilor; uneori cerul se încinge pe alocurea, în depărtare, de o vâlvoare roşatică, provenită din pârjol, şi un stol întunecos de păsări se strecoară prin noapte...“

Mă opresc, căci mi se pare că, fără ştirea lui Dumnezeu şi a cititorilor, am început să traduc descrierea stepei malorosiene, una din paginile cele mai minunate din minunatul romanţ istoric *Taras Bulba* de N. Gogol, scriitor rus, carele, de nu mă-nşel, a scris, el mai întâi, pe ruseşte, comedia *Revizorul general*. Aş transcrie aci cu plăcere toată acea încântătoare descripţiune; ca şi Gogol, într-o pornire de drăgăstos necaz, aş sfârşi şi eu zicând: „Dracul să vă ia, câmpiilor, că mult sunteţi frumoase!“[2] Dar atunci ce s-ar mai alege din descrierea Bărăganului, pe care m-am încercat a o face eu româneşte?

---

[1] Eliad zice în *Zburătorul* său:

Dar câmpul şi argeaua săteanul oboseşte,
Şi dup-o cină scurtă şi somnul a sosit. *(n. a.)*.

[2] *Черть вась вазьми, степи, какь вы хороши!* — Romanţul *Taras Bulba* este o admirabilă descriere a vieţii cazacilor zaporojeni, care au jucat un aşa mare rol în istoria ţărilor române, sub domniile strălucite ale lui Matei Basarab în Ţara Românească şi a lui Vasile Lupu în Moldova *(n. a.)*.

Las dar pe Gogol într-ale sale, că mi-e teamă să nu mă prea dea de ruşine...

Dar ce făcui, vai de mine! Am uitat cu totul că este acum admis în radicalele principii de suprem şi absolut patriotism român că, de vreme ce muscalii trebuiesc în genere priviţi ca inimici şi răuvoitori ai naţionalităţii noastre, să ne dispensăm cu totul de a numi, ba chiar să ne şi impunem datoria de a desfigura pe autorii lor, de câte ori binevoim a-i traduce, a-i imita sau a-i localiza. Prin aceasta chiar le facem prea multă onoare![1]

Vous leur fîtes, seigneur,
Eu les croquant, beaocoup d'honneur.[2]

---

[1] Ironiile lui Odobescu din ultimele rânduri ale acestui capitol ţintesc atât în Petru Grădişteanu (1839—1921), literat bucureştean, care, în acelaşi an 1874, localizase, după versiunea scriitorului francez Prosper Mérimée, sub titlul *Revizorul general*, comedia *Revizorul* a scriitorului rus Nikolai Vasilievici Gogol (1809—1852), „desfigurând-o" şi nemenţionând nici numele autorului şi nici titlul original, cât şi în membrii aripii conservatoare a partidei liberale care se împotriveau apropierii politice de Rusia, apropiere politică necesară României, în condiţiile timpului, pentru cucerirea independenţei de stat. Împotriva acestor conservatori „neutralişti", Odobescu va publica, în lunile premergătoare războiului din 1877, o suită de articole în ziarul *Românul*, dintre care menţionăm *„O cugetare politică"*, *Alianţa cu Rusia la caz de război* şi *Convenţiunea de război cu Rusia*, în care va susţine necesitatea obţinerii independenţei fără compromisuri, prin război împotriva Imperiului Otoman, şi ideea dreptului tuturor popoarelor din această parte a Europei la suveranitate naţională.

[2] La Fontaine, *Les animaux malades de la peste <Animalele bolnave de ciumă*, fr.>:

Păpându-i le-ai făcut, stăpâne, multă onoare! *(n. a.).*

CUPRINS

II

ŢIGANII DE ZESTRE. — *GRIVES EN CAISSE*. — DISERTAŢIUNE FILOLOGICĂ, ÎMBÂCSITĂ CU ERUDIŢIUNE. — 1 000 GALBENI VENIT PE AN. — GRAURII ŞTIU FRANŢUZEŞTE MAI BINE DECÂT D<OMNU>L LITTRÉ! — DIN FABULELE LUI LA FONTAINE PÂNĂ ÎN PĂDURILE RUSIEI. — „AMĂRÂTA TURTUREA, OF! SĂRMANA, VAI DE EA!“

Eram băiat de vreo treisprezece ani când am învăţat să dau cu puşca; — mărturisesc însă că de atunci n-am mai făcut nici un progres în această artă; ba chiar aş putea zice din contră! Însoţisem pe tată-meu la băile de la Balta Albă, unde se adunase în acel an sarea şi marea, precum a şi povestit-o cu atâta spirit d<omnu>l V. Alecsandri[1], pe carele atunci, acolo, pentru prima oară l-am zărit, domnia-lui tânăr, vesel, şi încă de atunci cunoscut prin farmecul neaoş românesc al muzei ce-l inspiră, eu, copilul, crezând că tot ce zboară se mănâncă.

Locuiam într-un sat de pe malul stâng al Buzăului, la Grădiştea, tot într-o casă cu bătrânul colonel Enghel, acela carele, prin buna sa inimă, prin vioiciunea glumeaţă a caracterului său şi prin pocita şocăţie a vorbirii sale româneşti, a lăsat plăcute şi vesele suvenire printre subordonaţii lui, acum toţi veterani ai oştirii; polcovnicul Enghel, care, luând de soţie pe o cocoană româncă a cărei bogată zestre cuprindea o laie de robi ţigani, zicea nevestei, de câte ori se întâmpla să moară vreunul din aceşti nenorociţi: „Plinci, Anicuţa-*l meu!* a murit *la dine un sestre*!“

Colonelul Enghel îmi dărui o puşcă cu două ţevi, scurtă şi uşoară, croită şi cumpănită chiar după trupul şi după puterile mele; el mă şi învăţă cum s-o umplu, cum să ochesc şi cum să trag. De aici înainte, vai şi amar de bietele vrăbii de pe garduri! Pe toată ziua stricam într-însele câte un corn de praf şi câte o pungă de alice; dar apoi şi ce pilafuri ne gătea la masă meşterul-bucătar, *sestre* al cocoanei Anicuţe[1]!

---

[1] *24 de ceasuri la Balta Albă, 1847*, în *România literară*, foaie periodică, Iaşi, 1855 *(n. a.)*.

Mi se pare că întru atâta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică. Vezi bine că cu dânsele nu s-ar putea găti nici măcar *iahnia de mistreţ*, pe care tu o descrii în cartea ta.

D-aş fi mai lăudăros din fire, şi nefiind astfel, iată o puternică dovadă că nu sunt şi nu pot să fiu bun vânător, nici măcar ca amicul Budurof! d-aş fi, zic, mai lăudăros, aş putea să adaog că, tot pe malurile Bălţii Albe, m-am încercat a da şi-n ciovlice de cele moţate, care se tot clatină în aer şi pe uscat, strigând ca puii de jidan de pe uliţe: „kibrit! kibrit!“; am ochit adesea şi în

Ciocârlia cea voioasă ce-n văzduh se legăna[2] ;

---

[1] Într-o epistolă, adresată din „Balta Albă, satul Grădiştea din Vale, miercuri, 8 iulie 1847“ mamei sale, Alexandru Odobescu, în vârstă de 13 ani atunci, nota: „Luni la 7 iulie, colonelul Engel a plecat la Brăila, unde mă voi duce şi eu cu dânsul, lunea cealaltă. După obişnuita baie la 6 ceasuri, ne-am întors acasă; şi colonelul s-a întors îndată: mi-a adus o puşcă, cu care ucid în fiecare zi vrăbii; pun să le frigă, şi le mâncăm cu multă poftă. Aş fi vrut să-ţi trimit şi ţie, dar păcat că nu se poate. Puşca aceasta e acum pentru mine o distracţie foarte bină; merg foarte des la vânat, dar totdeauna cu câte cineva.“ (Apud: N. Iorga, *Alexandru Odobescu*, în *Oameni cari au fost*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1934, vol. I, p. 56).

[2] C. Negruzzi, în *Aprodul Purice (n. a.)* — „anecdot istoric“, publicat în 1837, la „Ieşi“, „în tipografia Albinei“; „anecdotul“ — „fragment din prima încercare de epopee naţională, *Ştefaniada*“ — dezvoltă „destul de monoton, cu multe enumerări inexpresive“ (Florin Faifer), o cunoscută legendă din colecţia *O samă de cuvinte* a cronicarului moldovean Ion Neculce (c. 1672—1745).

ba unde pui că am cutezat a trage cu puşca şi-n cârdurile de gâşte sălbatice ce trec mereu cu grămada de-a lungul Buzăului!

De nu m-ar fi oprit văcarul satului, aş fi nimerit desigur şi câte un graure din cei care zboară printre vitele din cireadă şi, împreună cu coirile, se cocoţează jucând pe spinarea boilor, care, cu o filozofică nepăsare, rabdă aşa batjocură. Oare ce vor fi zicând boii, în mintea lor, despre acele obraznice păsăruici? Şi ce gânduri vor fi rumegând ei, când se simt într-astfel călcaţi sub picioare? Mare e limba boului, păcat că nu poate grăi!

Nu ştiu însă cum şi ce fel ne aduse vorba a pomeni despre graiuri, şi aci, iartă-mă, amice autorule, să te ţiu de rău fiindcă, în cartea ta, n-ai spus nimic despre acest vânat, şi mai cu seamă despre o altă pasăre, pe care mulţi la noi o confundă cu graurele, din cauză că ea poartă, pe franţuzeşte, un nume ce s-ar crede că corespunde cu al acestuia.

Du-te într-o dimineaţă la „Capşa“[1] şi spune-i să-ţi facă, pentru dejun, un paştet din cele ce se cheamă *Pâté de grives*[2]; apoi, a doua zi la masă, cere la „Hugues“[3] să-ţi gătească o mâncare, ce ţi se va prezenta într-o gingaşă cutioară de hârtie velină albă, sub numirea de *Grives en caisse*[4].

După ce vei mânca, o să simţi fără îndoială o mustrare de cuget pentru că ai trecut cu vederea şi ai nesocotit vânatul numit *grives*, iar, după cum se crede, pe româneşte, *sturzi* şi *cocoşari* (?).

---

[1] *„Capşa“*, cofetărie, restaurant şi hotel de lux în Bucureştii de altădată, proprietate a lui Grigore Capşa (1841—1902), adăpostite, din 1862, în vechile „case Slătineanu“ de la răspântia arterei Calea Victoriei cu strada Edgar Quinet, azi cofetăria şi restaurantul „Bucureşti“.

[2] *Paté de grives*, pate de sturz *(fr.)*.

[3] *„Hugues“*, restaurant de lux în Bucureştii secolului al XIX-lea, pe podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei), peste drum de fosta clădire a Teatrului Naţional (distrusă de bombardamentele naziste din 1944) şi alături de „Grand Hotel Broft“, azi clădirea restaurantului şi hotelului „Continental“.

[4] *Grives en caisse*, sturzi în coşuleţ *(fr.)*.

Aci vrând-nevrând trebuie să mă urmezi — şi aceasta ţi va fi pedeapsa — într-o lungă controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală, şi să facă un talmeş-balmeş, pre cât se va putea mai doct şi mai erudit. Bagă de seamă că ai a face cu un membru al Academiei[1]!

Romanii — noi, strănepoţii lui Traian, începem totdeauna de la romani — romanii cunoşteau, printre altele multe, şi aceste două specii de păsărele şi le preţuiau după dreapta lor valoare; unora le zicea *turdus*, şi altora *sturnus*.

Turdi erau un soi de păsări foarte lăudat de gastronomii noştri străbuni. Poetul Marţial, pe care însă Traian nu-l prea făcea haz, zice că, după părerea lui, dintre păsări, cea mai bună de mâncare este *turdus*, iar dintre patrupede, iepurele.

> Inter aves turdus, si quis me judice certet,
> Inter quadrupedes, mattea prima lepus[2].

Fie cum zice Marţial în privinţa păsării! dar cât despre iepure, să mă ierte domnia-lui; eu ţiu cu tata Traian şi nu aprob zisele poetului. Ba încă, de nu mi-ar fi ruşine să vorbesc româneşte cam în felul *Franţozitelor* răposatului Costache Facca[3], cele cu „mantela *amour sans-fin*“[1], aş potrivi aci, şi nu fără oarecare iscusinţă, vorba românului: „Departe *griva* (adică la *grive*) de iepure!“[2]

---

[1] Alexandru Odobescu a fost ales „membru actual“, adică „activ“ al Societăţii Academice Române (vezi infra, p. 184, nota1), în şedinţa a XXXI-a, de joi, 10 septembrie 1870, la propunerea istoricului transilvănean A. Papiu Ilarian (1828—1879).

[2] Martialis *Epigram<mata>*, XIII, 92:

Dintre păsări sturzul, dacă cineva m-ar alege drept judecător, iar dintre patrupede, cea mai dintâi delicatesă este iepurele! *(n. a.)*.

[3] *Costache Facca* (1800—1845), poet şi dramaturg. De pe urma lui a rămas o piesă „în 3 acturi“, *Comodia vremii* — cunoscută mai mult sub titlul *Franţuzitele*, scrisă „în anul 1833, luna lui aprilie“ — satiră la adresa „preţioaselor“ franţuzite din mica burghezie bucureşteană.

Oraţiu însă se arată şi mai entuziast în privinţa *turdilor* şi, zău, nu se miră că unii-şi mănâncă averea dumicând la *turdi* graşi, căci nimic, zice el, nu este mai bun:

Non, hercule, miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo. . . . . [3]

Terenţiu Varrone[4], în cartea sa despre agronomie, ne vorbeşte pre larg despre creşterea şi îngrăşarea acestui soi de păsări, în case înadins clădite pentru zburătoare, *ornithon*, pe care le descrie cu de-amănuntul şi mai adaoge cum că o mătuşă a lui avea la vila sa de pe Via Salaria[1], în Ţara Sabină[2], la 24 mile de Roma, un asemenea *ornithon*, din care vindea pe tot anul cinci mii de *turdi*, câte trei dinari unul; ceea ce-i producea un venit anual de 60 000 sesterţii, adică, pe banii de acum, 12 000 lei noi[3].

---

[1] *„Amour sans-fin“* („Dragoste fără sfârşit“, fr.), sau, cum spune Elenca, una din eroinele „comodiei“ lui Costache Facca, „amur sau fen“,

— „Ah! ma şer, să-mi vezi mantela, mai suplim, mai lucru fen,
O dublură-nfricoşată şi faţă amur san fen“ — era simbolul comercial al nuanţei unei culori la modă.

[2] Eliad a publicat în vol. <al> V <-lea> (p. 287—311) al *Bibliotecii portative* (Bucureşti, 1860), puţinele fragmente de scrieri rămase de la Constantin Facca, carele a murit în 1845 *(n. a.)*.

[3] Horatii *Epistol.*, I, XV, v. 39:

. . . . Zău, nu mă mir,
Zicea, dacă unii îşi mănâncă averea, deoarece, decât un sturz gras
Nimic nu este mai bun *(n. a.)*.

[4] *Marcus Torentius Varro* (116—27 î.e.n.), poet şi savant latin de formaţie enciclopedică — „cel mai învăţat dintre romani, neobosit la carte precum erau concetăţenii săi la arme“, îl caracterizează Odobescu în I*storia archeologiei*, autor a numeroase studii monumentale de istorie literară, de lingvistică (*De lingua latina — Despre limba latină*), teatru, retorică, filozofie, istorie (*Antiquitatum rerum divinarum humanarumque — Antichităţi divine şi umane*), topografie, geografie şi agronomie (*De re rustica*) şi altele, din care întreg s-a păstrat numai tratatul de agronomie *De re rustica*.

Ce stăm de ne mai gândim, amice? Hai să căutăm a prinde *turdi* şi să ne asigurăm dintr-înşii o mie de galbeni pe an, ca mătuşa lui Terenţiu Varrone.

Dar unde să-i găsim? Iată dificultatea.

Adevărul e că naturalistul latin Pliniu[4] ne spune că *turdi,* precum şi *merulae* (mierlele) şi *sturni* (graurii), fără de a-şi schimba penele, se duc prin ţări vecine, şi că iarna sunt foarte mulţi *turdi* în Germania.[5]

---

[1] *Via Salaria,* unul din cele şapte mari drumuri ale Italiei romane; Via Salaria începea de la Poarta Collina a cetăţii romane şi traversa Italia spre nord-est, până la Marea Adriatică.

[2] *Ţara Sabină*, ţinut în bazinul superior al Tibrului, în vecinătatea nord-estică a vechiului Latium.

[3] Ter. Varronis, *De re rustica*, II, 5 *(n. a.)*.

[4] *Caius Plinius Secundus* sau *Pliniu cel Bătrân* (23—79), om de ştiinţă roman de formaţie enciclopedică, autor a mai multor lucrări în diverse domenii — militar *(De iaculatione equestri — despre aruncarea suliţei în arma cavaleriei)*, istoric *(Bellorum Germaniae viginti libri — Douăzeci de cărţi despre războaiele romanilor împotriva Germaniei)*, oratoric *(Studiosi — Cei ce învaţă)*, ştiinţelor naturii (*Naturalis Historia —Istoria naturală,* în 37 de cărţi, singura din lucrările lui care s-a păstrat până în zilele noastre, citată de Odobescu după ediţia Caius Plinius Secundus *Historiae naturalis,* libri XXXVII, cum indic. rerum ad. opt. libr. fidem, emendatissime. Ed. currante G.H. Weissii, Lipsiae, 1841, în 8°, ediţie pe care o avea în bibliotecă încă din 1855).

[5] Plinii Secundi *Histor<iae> natural<is>*, IX, 25 *(n. a.)*.

Naturaliştii moderni, şi în capul lor vestitul Buffon[1], după ce constată că pasărea, numită de latini *turdus*, poartă, în limba franceză, numirea generică de *grive*, şi că ea se aseamănă cu mierla, de care însă diferă la pene prin nişte pete regulate ce ea are totdeauna pe piept, împarte acest soi de volatile în patru specii, numite franţuzeşte: *grive*, propriu-zisă, *draine,* care este mai mare la trup decât toate, *litorne* şi *mauvis*. Aceste două din urmă sunt cele mai preferabile la mâncare.

Diferitele specii, precum şi varietăţile lor, se disting prin mărime, prin coloritul penelor şi chiar prin unele năravuri; dar, în genere, aceste păsări sunt sălbatice, puţin jucătoare, mai mult triste; ele vieţuiesc izolate; cuiburile lor sunt foarte curat clădite, şi ouşoarele lor, frumos colorate albastru sau verde. Ele trăiesc în ţările de spre nord şi vin mai cu seamă către toamnă în părţile meridionale. Sunt foarte mâncăcioase; însuşi Oraţiu ne-o atestă:

> Amite Ievi rara tendit retia,
> Turdis edacibus dolos...[2]

şi le plac cu deosebire strugurii, cauză pentru care francezii au şi creat zicătoarea: „soûl comme une grive“[3], ce se aplică celor care la noi au furat luleaua neamţului.

În cetatea Dantzig din Prusia se consumă pe an ca la 90 000 perechi din specia celor numite *mauvis*; cele zise *litorne* iernează în Austria de Jos şi în Polonia[1], iar în unele părţi ale acestei ultime ţări, câtimea speciei *grive* este aşa de considerabilă, încât se prind fără număr şi se transportă luntre pline, încărcate cu de acest vânat.

---

[1] *Georges Louis Leclerc, conte de Buffon*, vezi, sub titlul *Câteva ore la Snagov*, p. 85, nota 1.

[2] Horatii *Epod.*, II, v. 33—34:

> Acaţă de nuiele laţuri căscate,
> Momeli pentru sturzii mâncăcioşi.
> *(n. a.)*

[3] *Soûl comme une grive*, beat ca un sturz *(fr.)*.

Dacă ele însă se află aşa de multe prin ţinuturi vecine cu noi, prin Polonia şi Austria; dacă, ducând dorul viţei, ele se nasc cu grămada în împărăţia hămeiului şi a berii, este oare cu putinţă ca, flămânzite, să nu fi însemnat ele încă de mult, prin aer, căile pe unde, în timpul de acum, avea să ne calce, cu fier şi cu foc, năpastia consorţilor nemţeşti? Despre aceşti noi *bumbaşiri* ai ţării, ştim cu prisos ce soi de pasăre sunt, şi numele lor le cunoaştem mai cu prisos de cum am dori[2]; cu mult mai greu ne vine de a nimeri pe acela mai puţin ilustru al împenaţilor lor compatrioţi.

---

[1] Această delimitare politică între Polonia şi Austria, într-un moment în care aproape o jumătate din Polonia dezmembrată era încorporată Imperiului Austro-Ungar, merită a fi reţinută ca un indiciu despre caracterul democratic, paşoptist al ideilor lui Odobescu în problema dreptului popoarelor la identitate naţională, la unitate de stat şi la independenţă.

[2] Aluzie la aşa-numita „afacere Stroussberg". În anul 1868, guvernul român a concesionat bancherului berlinez Stroussberg, în condiţii financiare foarte grele (270 000 lei de km şi 7,50% dobândă anuală pentru capitalul investit), construirea liniei ferate Roman — Ploieşti — Bucureşti — Craiova — Vârciorova. Din cauza proastei administrări a depozitului de acţiuni şi, probabil, a unor operaţiuni frauduloase ale administratorului Ambronn, un protejat al prinţului Carol de Hohenzollern, în ianuarie 1871 Stroussberg nu mai putu plăti dividentele datorate subscriitorilor germani care avansaseră sumele necesare lucrărilor. Guvernul român retrăgându-i lui Stroussberg concesiunea, acţionarii, pentru a-şi apăra investiţiile, constituiră „Societatea română a acţionarilor drumului-de-fier", căreia statul român, în urma presiunilor cancelarului Bismarck, susţinute de principele Carol, trebui să-i plătească o dobândă împovărătoare de 20 250 lei anual pentru fiecare km de linie ferată şi, în 1872, un avans de 9 520 000 lei asupra datoriilor.

Am consultat pentru aceasta toate dicţionarele noastre, chiar şi pe cel făcut sub numele Societăţii Academice Române[1], şi iată tot ce am putut alege, mai cu seamă din *Vocabulariul franceso-românesc* al d<omni>lor P. Poenaru, F. Aron şi G. Hill:

> *Grive* se zice româneşte *Sturz*;
> *Draine* se cheamă în limba noastră *Cocoşar*;
> *Litorne* este un fel de *Cocoşar*, cu capul cenuşiu,
> şi *Mauvis* este un fel de *Sturz*[2].

Autorii Dicţionarului Academic nu înscriu cuvântul *cocoşiariu*; — poate că nu va fi de origine latină? Cât despre *sturdiu*, încă nu au ajuns la litera *S*.[3]

---

[1] Societatea Academică Română a fost instituită, prin decret, la 26 august 1867, şi s-a constituit, alegându-şi organele de conducere, la 31 august 1867. La 25 martie 1879, Societatea Academică Română şi-a schimbat denumirea în Academia Română.

Menţionăm că Societatea Academică Română provenea, la rându-i, din Societatea Literară Română, înfiinţată, tot prin decret, la 1 aprilie 1866.

[2] *Vocabularul franţezo-românesc*, elaborat de Petrache Poenaru (1799—1875), Aron Florian (1805—1887) şi George Hill (1805—1868), s-a tipărit, în două volume, la Bucureşti, în anii 1840 şi 1841, la tipografia şcolii de la Sf. Sava, unde cei trei autori erau profesori.

[3] Ironie la adresa academicienilor etimologişti August Treboniu Laurian (1810—1881) şi Ioan C. Massim (1825—1877), care, până în 1874, publicaseră, „dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana“, primul volum (literele A-H) din absurdul *Dictionariulu limbei romane, elaboratu ca proiectu* în care erau înregistrate numai cuvintele de origine latină, după ce, în 1871, expurgaseră lexicul românesc de „vorbele straine“, grupându-le într-un *Glosariu care coprinde vorbele d'in limb'a romana, straine prin originea sau form'a loru, cumu şi celle de origine induiósa, elaboratu ca proiectu*, tot *Dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*. Tomul al II-lea (literele I-Z) al *Dictionariului* va apărea în 1876, deci la doi ani după publicarea primei ediţii a *Falsului tractat de vânătorie*. Vezi infra, p. 291.

Într-un cuvânt, *la grive*, pe latineşte *turdus*, nu este câtuşi de piţin *graurele* românesc, cu toate că, judecând după asemuirea lor, aceste două numiri par a fi rudite.

D<omnu>l Littré[1] în monumentalul său dicţionar al limbei franceze, nu ştie ce origine să dea cuvântului *grive*. Oare acest nume nu va fi el derivat din adjectivul latin *gravis* — greu, gras — pe care îl găsim calificând pe *turdi*, în următorul vers al lui Marţial:

Sylva *graves turdos* exagitata dedit[2]?

Aceasta ar fi o derivaţiune în formă de synecdoche, către care s-ar alipi, ca o metonomie, denumirea românească de *graure*, dată unei alte păsări, pe care tot Marţial o pune în opoziţiune cu *turdi* îngrăşaţi cu măsline din Picenum[3]:

Si mini Picena turdus palleret oliva,
. . . .
Nunc sturnos inopes. . . . .[4]

Despre *sturni* nu s-a prea zis mult bine; Marţial, după cum văzurăm, îi declară buni-de-nimic, *inopes*. Pliniu[5] vorbeşte numai de obiceiul lor de a zbura în cârduri rotunde, îndesaţi unii într-alţii. Şi mai mult insistă asupra acestei particularităţi Buffon, arătând că, în zburarea lor repede şi zgomotoasă, graurii par a fi supuşi la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară, sub ordinele unui şef. Chiar şi Dante a luat furtunosul zbor al graurilor, grămădiţi în stol larg şi plin, drept termen de comparaţiune, ca să descrie, în versuri nemuritoare, cum spiritele nenorocite sunt purtate, fără repaos, de suflarea vijeliilor infernale:

---

[1] *Maximilien Paul Émile Littré* (1801—1881) — filolog şi filozof pozitivist francez, autor al unui monumental, clasic *Dictionnaire de la langue française (Dicţionar al limbii franceze)* apărut între anii 1863 şi 1872.

[2] Martialis *Epigram<ata>*, IV, 66, v. 6:

Pădurile bătute au dat sturzi graşi *(n. a.)*

[3] *Picenum* — numele unei regiuni centrale din vechea Italie, situată între Munţii Apenini şi Marea Adriatică.

[4] Martialis *Epigram<ata>*, IX, 55:

Dacă aş avea sturzi îngrăşaţi cu măsline din Picenum,
. . . .
Dar acum [am numai] grauri buni de nimic... *(n. a.)*.

[5] Plinii *Histor<ia> natural<is>*, X, 31 *(n. a.)*.

E come gli stornei ne portan l'ali
    Nel freddo tempo, a schiera larga e piena,
    Cosi quel fiato gli spiriti mali,
Di qua, di là, di giù, di su li mena;
    Nulla speranza gli conforta mai,
    Non che di posa, ma di minor pena[1].

Nu rămâne îndoială că *stornei* lui Dante, *les étourneaux* ai lui Buffon şi *sturni* lui Pliniu şi lui Marţial sunt graurii noştri, cu penele negricioase şi presărate cu pete albe sau sure, care trăiesc în Europa, din fundul Şvediei până în insula Malta, şi chiar în Africa, până la Capul Bunei-Speranţe, care după ce, în luna lui iunie, şi-au clocit ouăle lor cenuşii, în cuiburi străine sau în scorburi de copaci, se adună de petrec în stoluri, dorm noaptea în stuf, se ciorovăiesc seara şi dimineaţa, se scoală toţi deodată cu mare volbură şi trec repede, ca un nor negru îndesat, se amestecă printre porumbei şi printre ciori, se domesticesc bine în colivie, ba chiar, dacă îi pui în pension, învaţă franţuzeşte, pronunţând gras litera r, întocmai ca la Paris.

---

[1] Dante, *Divina commedia*, l'*Inferno*, cant<o> V, v. 40—45:

Şi precum graurii sunt purtaţi de ale lor aripe
    Pe timpul rece, în stoluri largi şi pline,
    Aşa şi acea suflare purta spiritele nenorocite.
Încoace, încolo, în jos, în sus le mână;
    Nici o speranţă nu le mai mângâie,
    Nu doară de repaos, ci de o mai mică pedeapsă.
(n. a.).

Se vede că Buffon — o spune însuşi — a auzit grauri vorbind nemţeşte, latineşte, elineşte şi alte limbi; cât despre mine, n-am avut parte a constata, *de visu et auditu*[1], talentele poliglote ale acestui interesant neam de păsări. Atât numai pot zice despre dânsul, că dispreţul cu care îl tratează intrigantul acela de Marţial, declarându-l bun-de-nimica, *inopes,* îndeamnă şi mai mult a lua în antipatie pe acest poet servil şi demoralizat, urmând şi întru aceasta exemplul dat de augustul meu strămoş, Marcu Ulpiu Traian.

Eu, de câte ori mi s-a întâmplat să mănânc grauri, adică *sturni* latineşti, ori *étourneaux* francezi, şi nu *sturzi* româneşti, sau *grives* franţuzeşti, le-am găsit un gust foarte bun şi mai ales un miros de vânat din cele mai plăcute. Nu căuta dar la cele ce zic autorii, şi, când vei da peste stoluri de grauri, împuşcă fără dispreţ cât vei putea mai mulţi. Poţi fi încredinţat că eu unul îţi voi rămânea tare recunoscător pentru peşcheş!

Dacă acum te simţi cam obosit de lunga digresiune zoologico- filologică prin care am răzbunat de nepăsarea ta pe *sturzi*, pe *cocoşari* şi pe *grauri*, apoi tot mai iartă-mă să adaog vreo două-trei cuvinte în materii analoage, adică să-ţi fac câteva întrebări, şi apoi, zău, vă dau pace şi ţie şi neamului păsăresc.

Mai întâi, te rog, spune-mi dacă ştii sau nu ştii ce soi de zburătoare este *grangurul*? Am auzit de la unii — şi aş dori să aflu dacă aceia nu se înşeală — că păsăruica astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun care se îndoapă cu fructe de prin grădini, *em<b>eriza hortulan<a>*, şi care cu drept cuvânt este socotit în Francia ca una din cele mai delicate îmbucături ornitologice[1]. Abia expus la dogoreala jaraticului, el se preface într-o sărmăluţă de grăsime profumată. Gândindu-mă la ele, aş vrea să fiu şi eu printre oaspeţii şoarecelui din La Fontaine:

---

[1] *De visu et auditu* — pe văzute şi pe auzite (lat.)

> Autrefois le rat de ville
> Invita le rat des champs,
> D'une façon fort civile,
> A des reliefs d'ortolans[2].

Trec la a doua întrebare. Pentru ce, rogu-te, n-ai spus nici măcar un cuvânt despre o altă pasăre de pădure care, deşi e cam rară la noi, însă este privită pretutindeni ca unul din cele mai delicate vânaturi? Francezii îi zic *gélinotte*; germanii, *Hasellhuhn* (adică „găină de alune"); ruşii — îţi amintesc numele-i rusesc, fiindcă pădurile de brad şi mesteacăn ale Rusiei sunt pline de această preţioasă zburătoare — ruşii o numesc *reapcik*; iar la noi ea se cheamă... cum se va fi chemând?... Ştiu desigur că în judeţele de munte ale Moldovei, unde vânătorii le pândesc pe muşchiul cel verde de la tulpina brazilor, acele pasări, mai mari decât un sitar şi împodobite cu sprâncene roşii ca cocoşii sălbatici, poartă numele de *ierunci*. Dar dincoace de Milcov, cum le zice? găinuşe sălbatice? găinuşe de alun?...?

---

[1] Mi-am luat seama sau, ca să zic mai adevărat, după ce am scris acestea, am aflat că *grangorele* este o pasăre galbenă şi mare cât mierla, care pe latineşte se cheamă *oriolus galbula*, iar pe franţuzeşte *loriot*. Dar numele românesc al gustosului *oriolan* tot nu l-am aflat, ci, din contra,mai mult m-am încurcat văzând în Muzeul de Istorie Naturală de la Academie două păsări de mărime şi de formă cu totul diferite, purtând amândouă numirea latină de *Em<b>eriza hortulan<a>*, fără de ecuivalente româneşti. *Confusio summa sequetur*. E pur, eu am mâncat *ortolani*, vânaţi în ţară la noi *(n. a.)*.

[2] La Fontaine, *Le rat de vile et le rat des champs:*

> Odinioară, şoarecele de oraş
> Pofti pe şoarecele de la câmp,
> Într-un mod foarte politicos,
> La mezelicuri de... [?]
> *(n. a.)*.

Când divinul cântăreţ al *Divinei Comedii*, călăuzit de maiestrul său Virgil[1], ajunge în cercul acela din Infern unde erau muncite, de o aprigă şi neîmblânzită furtună, sufletele păcătoase ale muritorilor care, aci pre pământ, dând uitării sănătoasele, dar asprele legi ale înţelepciunii îşi petrecuse viaţa în dezmierdări lumeşti,

a cosi fato tormento
Eran dannati i preccator carnali,
Che la ragion sommettono al talento[2],

atunci poetul nu află, în puternica sa închipuire, alte imagini mai potrivite spre a descrie pe acei nenorociţi, decât a-i asemui, când cu şire lungi de melancolici cocori, când cu stoluri zăpăcite de grauri, când, în fine, cu amoroase porumbiţe care, chemate de dorinţă, cu aripile întinse şi-ncordate, zboară către dulcele lor cuib, purtate prin aer de dorul ce le-ncinge:

---

[1] *Publius Vergilius Maro* (70—19 î.e.n.), poet latin. Biografia şi conţinutul operelor lui — *Bucolica (Bucolicele)*, *Georgica (Georgicele)* şi epopeea *Aeneis (Eneida)*, intrate în patrimoniul literaturii universale — sunt sintetizate în epitaful pe care şi l-a compus: „Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope; cecini pascua, rura, duces" („Mantua m-a născut, Calabria m-a răpus, acum mă ţine<-nchis> Parthenope; am cântat în versuri păşunile, ţarinele şi pe comandanţii de oşti", lat.). În *Divina Commedia,* Dante este călăuzit prin Infern de maestrul său Vergilius.

[2] Dante, *Divina Commedia, l'Inferno*, Canto V, v. 37—39:

la cazna aci descrisă
Erau osândiţi cei care au păcătuit cu carnea
Şi au pus înţelepciunea mai prejos de plăcerile lor *(n. a.)*.

Quali colombe dal disio chiamate,
Con l'ali aperte e ferme, al dolce nido
Volan per l'aer dal voler portate[1].

Răpită de armonia acestor suave versuri, ciripite în dulcea limbă toscană, inima se avântă şi dânsa pe urmele amoroase ale pasării uşoare; ochiul o însoţeşte prin spaţiu; gândul se răsfaţă în desfătările acelui cuib dorit!

Dar colo, sub adâncul frunziş al codrului, stă pitit vânătorul, cu ochiul ţintit la pradă, cu braţul ager la trăgaci. Blânda turturică a sosit, ameţită de bucurie, aproape de soţul ei; ea s-a pus alături cu dânsul pe o cracă verde a stejarului; gungunind, ea îşi scutură aripile şi-şi încovoaie guşa argintie. Soarele de amiazi varsă emanaţiuni voluptoase de căldură în rariştea pădurii şi subt umbra copacilor; razele lui se strecoară luminoase printre frunze şi sclipesc ca aurul pe undele limpezi ale pârâului. Totul în fire e linişte, tăcere, dor şi speranţă; totul, pentru norocita pereche, pluteşte în visuri de plăcere, în farmec amoros! Cu gândul, ea soarbe poate o eternitate de fericiri!

Dar deodată un pocnet fatal răsună; echo îi răspunde de prin toate adâncimile codrului trezit. O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar. Vânătorul vesel o azvârle sângerată în tolba sa. Dar soţia turturică, cea care, vai! a rămas cu zile,

Cât trăieşte, tot jăleşte,
Şi nu se mai însoţeşte!
Trece prin flori, prin livede
Nu se uită, nici nu vede.

---

[1] Dante, *Div<ina> Com<media>*, l'*Inferno, Cant*<o> V, v. 82—84:

Precum porumbii, de dor chemaţi,
Cu aripile deschise şi ţepene, la dulcele cuib
Zboară, purtaţi prin aer de ale lor dorinţe *(n. a.)*.

Şi când şade câteodată,
Tot pe ramură uscată;
Umblă prin dumbrav-adâncă;
Nici nu bea, nici nu mănâncă.

Unde vede apa rece,
Ea o turbură şi trece;
Unde e apa mai rea,
O mai turbură şi bea.

Trece prin pădurea verde
Şi se duce de se pierde;
Zboară până de tot cade,
Dar pe lemn verde nu şade.

Unde vede vânătorul,
Acolo o duce dorul,
Ca s-o vază, s-o lovească,
Să nu se mai pedepsească!

De vreme ce tu, autor al *Manualului* de vânătoare, n-ai socotit de cuviinţă a număra şi turturica printre pasările de vânat, eu am dat cuvântul răposatului întru fericire, marelui ban Ienăchiţă Văcărescu, ca să răzbune de a ta uitare pe aceste dulci şi fragede zburătoare. Totodată graţioasa şi jalnica elegie a vechiului poet român îmi va servi drept oraţiune funebră pentru tot vânatul împenat, asupra căruia m-am întins, mi se pare, cam foarte peste măsură.

Până aci dar cu păsările bune de împuşcat şi bune de mâncat! Să le fie ţărâna, adică nu... să le fie mai bine carnea uşoară stomacului, şi apoi vecinica lor pomenire!

CUPRINS

III

PENTRU CE POETUL LUCREŢIU ŞTIE MAI BINE SEAMA CÂRMUIRII DECÂT STĂPÂNIREA NOASTRĂ. — *CHIAU! CHIAU!* PRIN PĂDURE. — UNDE NE ACĂŢĂM DE COADA CÂINELUI. — BRAŞOAVE ŞI PALAVRE VÂNĂTOREŞTI. — DE CE VULPEA ARE COADA LUNGĂ, ŞI URSUL N-ARE DELOC.

În toate ţările ce se bucură de legiuiri înţelepte şi prevăzătoare, pe care le şi pune în lucrare o sistemă de administraţiune regulată ca ceasornicul, prin toate acele ţări, vine un moment al anului când dodată vânătoarea se închide. Atunci câteva luni d-a rândul nu mai auzi, nici prin holde, nici prin crânguri, pocnetul ierbii de puşcă şi şuierătura alicelor; atunci se dă recreaţiuni şi vacanţii vânatului, iar vânătorilor li se impune pedeapsa poprelii.

La noi, până acum, nici legea nu prevede nimic, dar nici înalta oblăduire nu simte trebuinţa de a se amesteca în traiul, mai mult sau mai puţin turburat, al lighioanelor sălbatice; ea deocamdată se mulţumeşte a *regularisi* vitele cu patru, şi mai ales pe cele cu două picioare.

Astfel stând lucrurile în patria ucenicilor tăi, pentru ce, o, tu, dascăle de vânătorie sistematică şi raţională, n-ai suplinit lipsele legii şi nepăsarea cârmuitorească, dând oarecare poveţe în privinţa timpului când se cuvine ca vânătorul să-şi pună puşca şi pofta în cui şi să dea nevinovaţilor săi adversari un răgaz ce, în curând, îi va asigura, tot lui, o mai spornică şi mai dăinuitoare izbândă? Spune adevărat! Câteva cuvinte asupra acestui punct n-ar fi fost ele oare foarte la locul lor în *Manualul* tău de vânătorie?

Bag însă de seamă că devin din ce în ce mai exigent şi că nu fac alta decât a scoate mereu la mărunte ponoase cărţii tale.

Sunt sigur că, de când citeşti aceste lungi pagini fără şir, ai zis mii de ori până acum: „Lipsă-mi de asemenea critică, unde se vorbeşte mai mult de ceea ce nu mi-a plăcut sau n-am socotit de trebuinţă a le spune!“

Ştii însă că sunt tot felul de firi pe lume. Când, spre exemplu, dai unui om flămând un prânz cu care îşi poate foarte bine potoli foamea, mâncând tot lucruri simple, dar sănătoase şi curat gătite, e învederat că nu se cade ca el să ceară mai mult. Dar dacă acel om este lacom din fire, şi mai ales dacă are gusturi răsfăţate, el o să se tot plângă că nu i-ai dat mezelicuri şi trufandale, prăjituri şi zaharicale; o să pretindă că, în loc de carne de vacă, ar fi trebuit să-i prezinţi dobe de mistreţ şi chebapuri de căprioară, în loc de pui de găină fripţi, prepeliţe tăvălite în mălai şi bicaţi prăjiţi în mustul lor.

Socoteşte că tot cam aşa fac şi eu cu *Manualul* tău, cerând poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată trebuinţă, şi, în puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri de lăcomie literară.

Dă-mi dar voie să mă întorc iar la vorba de mai nainte şi să arăt, în câteva cuvinte, cauzele ce trebuie să îndemne pe vânătorul înţelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale. Dar de vreme ce tu ai voit a spune acele cauze, mie mi-e teamă că eu nu voi putea; de aceea, ca să scăpăm amândoi cu faţa curată, hai să facem loc aci între noi, poetului Lucreţiu[1], pentru ca, în versuri turnate ca de bronz, precum erau şi legile Romei, să invoace el, în favoarea naturii aprinse de dor, pe născătoarea sporniciei ginte romane, pe dezmierdătoarea zeilor şi a oamenilor, pe antica Vinere[1], fecunda şi neobosita prenoitoare a seminţiilor lumeşti:

---

[1] *Titus Lucretius Carus* (c. 95 — c. 55 î.e.n.), poet şi filozof materialist roman, autor al poemului didactic *De rerum natura (Despre natura lucrurilor*, lat.), a cărui valoare constă nu numai în fondul de idei, ci şi „în patosul inegalabil, exprimat în imagini artistice grandioase, pline de sensibilitate, în care se întrupează uimirea şi entuziasmul în faţa naturii, adânca dragoste pentru om, îndurare la tristele spectacole pe care le oferă, adesea, viaţa umană din cauza ignoranţei, lăcomiei şi temerilor nejustificate“ (N. I. Barbu).

> Născătoare a gintei lui Eneu, voluptate a oamenilor şi a zeilor, spornică Vinere! tu, care sub stelele lucinde ale cerului, împoporezi marea cea plutitoare şi pământul cel roditor, prin tine tot neamul vieţuitoarelor concepe şi se naşte spre a vedea lumina soarelui. Dinaintea ta, zeiţă, dinaintea ta şi la a ta sosire fug vânturile şi norii de pre cer; sub tine, pământul împestriţat aşterne flori drăgălaşe; ţie-ţi zâmbesc valurile mării, şi cerul, înseninat de tine, luceşte de o lumină preste tot împrăştiată. Căci îndată ce primăvara deschide şirul frumoaselor zile şi îndată ce suflările înstrunate ale Zefirului reîncep a deştepta puterile fecundării, mai întâi zburătoarele, cu inima străpunsă de a ta virtute, vestesc, o, zeiţă, a ta venire; apoi turmele îndârjite saltă cu veselie prin păşuni şi străbat înot repezile râuri; astfel, aprinsă de frumuseţea şi de farmecele tale, toată firea însufleţită te urmează cu înfocare pe tine, oriunde tu o mâni a se duce. De aceea prin mări şi prin munţi, prin apele volburoase, prin locuinţele frunzoase ale păsărilor şi prin câmpiile înverzite, suflând tuturor în piept o dulce iubire, tu faci ca cu plăcere să se înmulţească în etern generaţiunile lumii[2].

---

[1] „Dezmierdătoarea zeilor şi a oamenilor“, „fecunda şi neobosita prenoitoare a seminţiilor lumeşti“, „antica Vinere“ — cum o numeşte Odobescu, întorcându-i pe româneşte numele latin (Venus, Veneris), este, în mitologia romană, zeiţa „aurie“ a frumuseţii, a iubirii şi a fecundităţii. Epitetul „născătoarea spornicei ginte romane“ este un reflex al legendei după care latinii s-ar fi tras din Lavinia, fiica regelui Latinus, căsătorită cu Eneas, fiul troianului Anchise şi al zeiţei Venus.

[2] Lucretii *De rerum natura*, I, v. 1—20:

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
Alma Venus, caeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
Concelebras, per te quoniam genus omne animantum

Aşadar, când soseşte primăvara, amice vânătorule, îndură-te şi tu, şi lasă gingaşei Vineri şi dulcelor ei dezmierdări întreagă domnirea lumii. N-ai avut tu oare timp îndestul ca să răspândeşti groază şi moarte prin crânguri şi pe câmpii? Chiar pe această zăpadă ce se topeşte acum subt adierea încropită a zefirului primăvăratic, n-au fost oare tipărite urme încrucişate ale copoilor, gonind prin pădure iepurele fricos şi vulpea vicleană, care, fiecare după firea sa, se silesc a-şi minţi gonacii şi a încurca dâra lor printre tulpinile despuiate? Dar Braica, Grivei şi Dudaş, cu botul la pământ, cu urechile blegite, cu coada întinsă, aleargă fără îndurare, şi cu glasul lor spăimântă fiara prin toate cotiturile ei. Lătrătura lor chelălăită, când mai apropiată, când apoi pierdută prin atmosfera rărită de ger, răsună cu o ciudată monotonie la urechile vânătorului, încremenit pe locu-i de pândă. Nu ştiu ce coardă misterioasă a ini-

---

Concipitur visitque exortum lumina solis.
Te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
Adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti,
Placatumque tet diffuso lumine caelum.
Nam simul ac species patefactast verna diei
Et reserata viget genitabilis, aura favoni,
Aëriae primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum perculsae corda tua vi.
Inde ferae pecudes persultant pabula laeta
Et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
Te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac montis fluviosque rapacis
Frondiferasque domos avium camposque virentis
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem
Efficis ut cupide generatim saecla propagent.
(n. a.).

mii zbârnâie la acea sălbatică armonie! Când copoii vestesc apropierea vânatului, nerăbdarea îl face să tresară mai mult decât frigul. Cu ochiul pironit către partea unde s-aude lătratul, el aşteaptă, ispiteşte, caută, măsoară luciul zăpezii fără de cărare; iar când dodată s-arată şoldanul cu urechile ciulite sau vulpea cu coada târâş, ca într-un fulger el ia puşca la cătare şi trage!. . . . .

. . . .

Pe când eram ajuns aci cu scrisul, fusei întrerupt de fetiţa mea, care venea în fuga mare să-mi aducă o veste ce o înveselise foarte; mergând în curte ca să se joace cu Capişoana, căţeaua, a găsit-o culcată pe un mindir de paie şi având împrejurul ei o grămadă de căţeluşi, mici cât pumnul şi orbi ca sobolii. Erau unsprezece bursucei, care se zvârcoleau, chiţăind, şi mierlăind, subt ugerul mamei, unii negri, alţii murgi şi alţii bălţaţi. A trebuit, negreşit, ca, dintr-o aşa de numeroasă prăsilă, să fac şi partea engherului. Aci dar, în alegerea căţeilor cu drept de viaţă, am avut ocaziunea de a pune îndată în aplicare învăţăturile şi poveţele ce se găsesc în cartea ta; am oprit dar căţeii „care aveau cap mai mare, bot mai larg, nări mai deschise, urechi mai subţiri şi mai bine croite, piept mai lat, picioare mai lungi, coadă mai groasă la rădăcină şi mai subţire la vârf".

Îţi mărturisesc, amice, că în privinţa acestei ultime recomandaţiuni — cu toată încrederea ce am în cunoştinţele-ţi şi în experienţa-ţi cinopedice — rămăsei pe gânduri, întrebându-mă ce fel de înfluenţă vor fi având grosimea şi forma coadei asupra facultăţilor intelectuale şi fizice ale unui câine. Aşadar acest apendice al şirei spinării are şi el o însemnătate etică în natură, şi prin urmare filozoful comunist şi falansterian Ch. Fourrier[1] ştia ce spune, când pretindea că omul, spre a fi perfect, ar trebui să aibă la spate o coadă cu un ochi la vârf?

Alţii, din contra, au aşteptat de la scurtarea coadei, chiar şi la animale, efecte estetice pentru acestea, dovadă caii englezeşti, cărora li se taie coada pentru frumuseţe, ba chiar şi efecte moralizatoare pentru omenire; căci, spre exemplu, Plutarc[2] ne spune că frumosul, răsfăţatul şi zburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena, tăie într-o zi coada cea frumoasă a unui câine minunat, pe care-l cumpărase cu şaptezeci de mine (vreo 6 500 lei noi), numai pentru ca, dând de vorbă concetăţenilor săi asupra acestei nevinovate nebunii a lui, să-i oprească de a cârti despre dânsul alte lucruri mai rele[3] .

Apoi mai este încă şi o vorbă românească: *„Coadă lungă, minte scurtă!“*, zicătoare nesocotită a poporului, pe care adesea o dă de minciună şi femeia cu lungi plete şi vulpea cea lung-codată.

Dar dintr-una într-alta, vorbind despre coadă, despre vânători şi despre vulpe, îmi adusei aminte o poveste pe care am auzit-o adeseori, pe când eram copil, spunând-o un bătrân vânător, căruia îi plăcea să glumească cu tovarăşii săi.

---

[1] Odobescu foloseşte aci termenul „comunist“ în accepţia pe care i-o dădeau socialiştii utopici, adică de adept al unei teorii umanitariste care îşi propunea să rezolve problema bunei stări generale prin desfiinţarea proprietăţii private, asigurarea egalităţii sociale şi economice şi a posibilităţii de dezvoltare liberă a tuturor membrilor societăţii prin viaţa şi munca lor în comun şi repartiţia *în comun* a bunurilor realizate *în comun*. Prezenţa socialistului utopic, francezul Charles François Fourier (1772—1837) în context, certifică acest sens.

[2] *Plutarchos din Cheroneea* (46—127), erudit al antichităţii, autor al mai multor scrieri cu caracter filozofic moral şi istoric, dintre care, cea mai cunoscută, *Bioi paralleloi (Vieţile paralele*, gr.) conţine 46 de sinteze biografice asupra unor personalităţi din lumea greacă şi din lumea romană, printre care şi „viaţa“ lui Alcibiade, orator şi strateg atenian care a trăit între anii 450 şi 404 î.e.n.

[3] Plutarchi *Vita Alcibiadis*, IX *(n. a.)*.

Dacă cumva vrei să dormi şi nu-ţi vine de sineşi somnul, apoi pune capul pe pernă şi ascultă:

A fost odată ca niciodată, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti, pe când se potcovea puricele... şi celelalte... şi celelalte.

A fost odată un vânător care, de câte ori mergea la vânătoare, avea obicei să ia cu dânsul pe slujitorul său, iar când se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulţime de întâmplări minunate, care de când lumea nu trecuse nimănui nici măcar prin vis, şi, la toate aceste basne, nu lipsea niciodată de a aduce ca martor pe biată slugă, adevărat om al lui Dumnezeu.

Azi aşa, mâine aşa, până când într-o zi, acesta, sătul de a face mereu de pomană meseria ticăloasă de martor mincinos, îşi ceru seama de la stăpân şi voi cu tot dinadinsul ca să-şi ia ziua-bună de la el.

Stăpânul stărui ca să afle pricina acestei neaşteptate hotărâri, şi, cu vorbe blânde, îl întrebă:

— Oare nu te mulţumeşti cu simbria ta şi cu traiul ce ai în casă la mine, de vrei să mă laşi?

— Să nu păcătuiesc, cocoane, îi răspunse slujitorul; toate sunt bune la domnia-ta. D<umne>zeu să-ţi dea tot bine! Dar să-ţi spun curat, şi să nu-ţi fie cu supărare: uite, mă mustră cugetul de atâtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua, când începi, adică să fie cu iertăciune, când începi a tăia la palavre vânătoreşti. E păcat de Dumnezeu, cocoane, să mă afundez eu cu totul în focul Gheenei şi să port eu, săracul de mine, tot ponosul păcatelor cu care domnia-ta îţi încarci de bunăvoie sufletul. Lasă-mă mai bine să mă duc cu Dumnezeu!

Aşa vorbi servitorul, şi stăpânul se puse pe gânduri; dar fiindcă el cunoştea preţul unei slugi drepte şi credincioase, se răzgândi bine şi-i răspunse într-astfel:

— Ia ascultă, băiete! Văd că tu eşti om cu frica lui Dumnezeu. Rămâi la mine şi ajută-mă ca să mă dezbar de pârdalnicul meu de nărav. Crede-mă, nici eu n-aş voi să spun ceea ce nu prea este tocmai adevărul; dar ce să-i faci năravului? Mă ia gura pe dinainte. Aşadar, să facem cum e mai bine; să facem între noi o învoială, ca să scap şi eu de aşa urât cusur, să rămâi şi tu împăcat cu sufletul. Când mă voi afla în vreo adunare, tu să stai la spatele meu, şi cât vei auzi că încep a croi câte una mai deocheată, tu să mă tragi de mâneca hainei, căci eu îndată voi îndrepta-o după fiinţa adevărului.

Aşa spuseră şi aşa rămase să fie.

Peste câteva zile, şezând la masă cu alţii, vânătorul începu să povestească că la o vânătoare la care fusese de curând, i-a ieşit înainte o vulpe, care avea o coadă, o coadă lungă, lungă cel puţin de cinci stânjeni!!!

Pe când, în focul povestirii, el rostea cu cea mai deplină încredinţare, ca şi când lucrul ar fi fost întocmai după cum îl spunea, deodată se simţi tras, pe dindărăt, de mâneca surtucului. Îşi aduse aminte de tocmeala cu slujitorul; îşi luă vorba înapoi şi, îndreptându-se că, în înfierbinţeala vânătorii, nu va fi văzut tocmai bune, reduse coada vulpii până la vreo doi stânjeni.

O nouă smânceală de haină îl făcu s-o mai scurteze cu un stânjen.

La a treia, o cionti până la doi coţi.

Simţind încă şi acum efectele restrictive ale conştiinţei servitorului, se înduplecă a mai reteza din coada vulpii:

— Doi coţi întocmai nu va fi fost, zise el asudând, dar, pre legea mea, că era de un cot şi mai bine!

Sluga, care se bucura acum şi mulţumea în sine lui Dumnezeu, auzind pe stăpânul său cum se lepăda din ce în ce mai mult de ispitele Satanei, crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăinţă şi-l mai trase încă o dată de mânecă.

Dar răbdarea vânătorului era ajunsă la culme, şi întorcându-se deodată înfuriat către neîmblânzitul său censor, se răsti la dânsul, strigând în gura mare:

— Bine, mişelule! Nu ţi-e destul cu atâta? Ce! vrei să las vulpea bearcă? Dar mai bine să te ia pe tine dracul de o mie de ori, decât să rămâie vulpea mea fără coadă!

Să nu-ţi închipuieşti, amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann[1], intitulată:

Povestea vorbei sau culegere de proverburi
de prin lume adunate
şi iarăşi la lume date,

dar precum am auzit-o de la bătrânul meu vânător, tot cam aşa ţi-o şi povestii.

Morala ei, dacă va căuta cineva o morală într-însa, este, pre cât mi se pare, că de vreme ce exerciţiile vânătoreşti au darul de a dezvolta într-un chip cu totul excepţional imaginaţiunea omenească, nu trebuie să cerem de la vânători o apreţuire rece şi nepărtinitoare a întâmplărilor şi a izbânzilor ce se ating de arta lor favorită. Celor ce sunt Ahili şi Diomezi pe câmpul de bătaie, se cade să le iertăm a fi şi Omeri, când încep a rapsodia pe lira Caliopei.

Ş-apoi, în teză generală, făcând partea slăbiciunilor omeneşti, să nu uităm că năravul din fire nu are lecuire, şi că cei mai mulţi dintre oameni sunt ca lupul, care părul şi-l poate lepăda, iar năravul ba.

---

[1] Trei volume, Bucureşti, 1852—1853 *(n. a.)*, tipărite „în tipografia lui Anton Pann“ (1797?-1854), carte considerată de G. Călinescu „o comedie a cuvintelor <...> şi în acelaşi timp o comedie umană integrală“.

De aceea, când vine unul şi-ţi istoriseşte, bunăoară, că a împuşcat de la pândă lupul, pe când i l-au adus copoii gonind; că a înjunghiat cu cuţitul de la brâu şi a culcat la pământ pe ursul, care se repezise asupră-i, rănit fiind de glonţ şi înfuriat, eu unul nu sunt de părere că trebuie să te frământi aşa tare cu firea, şi mai ales mi se pare că este cu totul de prisos ca să te cerci a-i dovedi cum că se amăgeşte şi că ceea ce spune nu a fost niciodată şi nici se poate aievea întâmpla. Oare, făcând astfel, nu cam pierzi orzul pe gâşte?

Dar îmi vei zice: „Pentru ce să nu combatem erorile răspândite în public de reaua-credinţă, sau de fanfaronada unora? De ce, chiar în materie de vânătorie, să nu hotărâm marginile posibilului? Pentru ce să nu arătăm celor ce voiesc a se scrie printre vrednicii cetaşi ai sfântului Hubert, la ce punt al orizontului vânătoresc sfinţeşte soarele putinţei şi începe să licurească fofengherul[1] îndoielnic al fantasticelor plăzmuiri? La ce mintea şi gura să nu fie drepte, tocmai la aceia care cu ochiul şi cu mâna nu pot să dea greş? Pentru ce...?“

La toate aceste întâmpinări judicioase şi dictate de cea mai candită virtute, teamă-mi e că toată brasla veselă şi uşoară a vânătorilor, începând de la vătaful Pasache şi până la tiriachiul Cafea-subţire, îţi va răspunde în cor cu o păcălitură vânătorească, zicându-ţi: „Vezi, d-aia n-are ursul coadă!“

---

[1] Dacă cumva nu cunoşti această expresiune, mă grăbesc a-ţi spune că astfel numesc ţăranii, în unele locuri, luceafărul dimineţii, căruia-i zic şi *steaua porcului*. Expresiunea aleasă de mine este, fără îndoială, mai clasică, căci derivă evident din două cuvinte elineşti: φῶς <phos> — „lumina“ şi φέγγει <phengei> — „luceşte“. Terminaţiunea, dreptul lui Dumnezeu, e cam şocăţească *(n. a.)*.

Pasă atunci de-i mai învaţă carte!

Noi, însă, ceştialalţi care judicăm sănătos, care ştim vorbi şi cu gravitate, care ne silim a găsi adevărul, binele şi frumosul în orice fapt, să ne vedem de treabă şi să urmăm a culege, chiar şi din vânătorie, cugetări serioase şi impresiuni plăcute, atât pentru minte, cât şi pentru inimă.

Dar de vreme ce nu ne prea înţelegem amândoi asupra felului preferat de vânătoare — tu ţinând cu prepelicarul, şi eu cu căruţa tămădăianului — aidem, amice, să căutăm împreună, prin largul domeniu al vânătoriei, un câmp pe care ne vom potrivi poate la gusturi!

CUPRINS

IV

D-AŞ ŞTI ŞI EU CARTE CÂTĂ ŞTIA RĂPOSATUL LESSING! — DITIRAMBĂ ÎN ONOAREA ARTEMIDEI. — BINE TRĂIA DIANA LA CURTEA LUI HENRIC DE VALOIS! — CUVIOASĂ GRAVURĂ NEMŢEASCĂ. — KUNHGETIKÒΣ, SALATĂ ELENO-LATINEASCĂ. — SFÂRŞIM TOT LA COADĂ.

Sunt acum mai bine de o sută de ani de când unul din cei mai mari scriitori ai Germaniei, Lessing, a scos o carte sub titlul de *Laocoon sau despre mărginile respective ale poeziei şi ale picturii*[1]. Într-acest cap de operă de critică şi de bun-gust, autorul descrie cu fineţe, cu claritate şi cu eleganţă, mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte pune în lucrare ca să intereseze, să mulţumească, să mişte şi să răpească pe om. Mi-a venit în gând că o carte de felul acesta s-ar putea scrie, luând cineva de subiect vânătoarea, spre exemplu, şi analizând pe rând toate impresiunile ce ea produce asupra imaginaţiunii şi asupra simţămintelor omeneşti, atât prin împărtăşirea omului la înseşi acţiunile ei, cât şi prin descrieri literare, prin imitaţiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vânătoare.

---

[1] Tipărită mai întâi la 1766 şi tradusă în limba franceză, la 1802, de Ch. Vanderbourg *(n. a.)*.

S-ar putea deştepta, într-o asemenea operă, mii de idei energice şi salubre care ar scălda mintea obosită şi sufletul amorţit în roua întăritoare a timpilor de antică vârtoşie trupească; apoi ar veni rândul cugetărilor dulci şi duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vânătorului şi care, cu tot nesaţiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor şi de îndurare să-i roureze geana. Într-acea carte şi-ar găsi locul şi întâmplările comice, şi spusele glumeţe, şi petrecerile zgomotoase, care înveselesc viaţa vânătorească; apoi, într-însa s-ar vedea încă cum artele şi poezia au ştiut să-şi însuşească şi au izbutit să răsfrângă în producţiuni de merit toate aceste felurite fapte şi simţiri.

Într-astfel, mintea cititorului, preumblată prin spaţiu şi prin răstimpi, fără însă a pierde un minut urmele vânătoriei, ar vedea, ca într-o panoramă, desfăşurându-se dinainte-i toate acţiunile pornite din această crudă, dar bărbătească aplecare a firii omeneşti; călăuzită de o critică judicioasă şi atrăgătoare, ea ar trece în revizuire toate creaţiunile prin care geniul sau talentul au ştiut, cu mai mult sau mai puţin succes, să conceapă, să ilustreze, să reproducă şi să idealizeze instinctele şi faptele vânătoreşti ale omului din toţi secolii şi din toate părţile lumii.

Unei asemenea cărţi — ca să nu-i lipsească nici ei patronagiul mitologic sau divin — unei asemenea cărţi i-aş da, în fiecare din părţile sale, câte un titlu luat din regiunile ideale ale vânătoriei; aş caracteriza-o, pe rând, prin trei capete-d-operă ale artelor plastice, în care par a se fi întrupat toate cugetările cele mai nobile, cele mai puternice, cele mai graţioase, ce instinctul vânătoriei a putut vreodată să insufle unor oameni de geniu.

Aceste trei capete-d-operă, măreţe embleme ale artei vânătoreşti, le-aş afla în statua antică, numită *Diana cu ciuta,* din galeria Luvrului, în grupa *Dianei de Poitiers,* sculptată de artistul francez Jean Goujon, şi în gravura pictorului german Albert Durer, reprezentând vocaţiunea miraculoasă a *sfântului Hubert.*[1]

În aceste trei creaţiuni se vede într-adevăr unul şi acelaşi scop; dar, în câteşitrele, el este exprimat sub forme perfecte, a căror singură diversitate dovedeşte cât sunt de fecunde şi de variate simţirile şi gândurile ce au putut să se rezume în aşa frumoase şi felurite concepţiuni. Cine ar şti să descrie toate perfecţiunile, tot farmecul acestor trei opere, cine ar putea să rostească tot ce spune ochiului şi minţii aceste splendide idealizări plastice ale artei vânătoreşti, acela ar face cel mai minunat panegiric al acestei arte; acela ar fi totodată rapsodul, trubadurul şi psalmistul seminţiei lui Nimrod.

---

[1] Despre *Diana* cu ciuta, care se numeşte şi *Diana de la Versalia,* fiindcă a stat lung timp în acest loc, după ce mai întâi s-a adus în Francia sub Francisc I <1515—1547>, descoperită fiind în lacul Nemi (?) din Italia, şi a fost succesiv expusă în castelurile de la Meudon şi de la Fontainebleau, vezi: Braun, *Vorschule der Kunstmythologie*, Gotha, 1854, n<r.>52. — Clarac, *Musée de sculpture*, Paris, 1850, vol. <al> IV <-lea>, n<r.>1202, stampa 284. — W. Fröhner, *Notice de la sculpture antique du Musée Impérial du Louvre*, Paris, 1870.

Diana de Poitiers a lui Jean Goujon <1510—1569?> e reprodusă în Clarac, <op. cit.>, vol <al> V<-lea>, n<r.> 2600, stampa 359. O notiţă despre J. Goujon figurează în vol. I. Réveil a publicat toate operele lui, care se află şi în *Musée des Monuments français*, de Robillard Péronville, Paris, 1803—1811.

Gravura lui Albert Dürer, intitulată *St. Hubert*, şi executată cu apă-tare pe fier, se află reprodusă în P. Lacroix, *Les arts au Moyen-âge et à l'époque de la Renaissance*, Paris, 1869, p. 343. Pentru biografia artistului, vezi: *Histoire des peintres de toutes les écoles* par Ch. Blanc, *École allemande*, şi viaţa lui Eye, Leipzig, 1860. — Pentru diferite reprezentări ale sfântului Hubert se poate consulta: Guénebault, *Dictionnaire iconographique des Monuments de l'antiquité chrétienne et du Moyen-âge*, Paris, 1843 şi *Dictionaire iconographique des figures, légendes et actes des saints*, de acelaşi, Paris, 1850, edit. J. P. Migne *(n. a.)*.

Acela ar lăuda-o cântând imnul elenicei Artemide, zgomotoasa sor' gemene a *argintarcatului* Apolon şi venerata fecioară care poartă săgeţi de aur, bucurându-se de larma vânătorească; care, prin codri umbroşi şi pe piscuri furtunoase, străpunge cerbii; care, întinzându-şi auritul arc, azvârlă darde ucigătoare, de se cutremură creştetul înalţilor munţi, de răsună pădurile întunecoase sub gemetele fiarelor izbite, de se înfiorează pământul şi marea cu toţi peştii din ea[1].

Acela ar face să răsune fanfara triumfală a vânătorilor feudale, reamintind prozaicului nostru secol imagini poetice din timpii de cavalerească cortezie, din acei timpi de vesele şi elegante petreceri, când nobilul castelan, subt ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare pe falnicu-i armăsar, ca să vâneze, cu sprintena şi tumultuoasa lui haită de arcaşi, de slujitori, de dulăi şi de ogari, cerbul şi mistreţul de prin codri, sau ca să doboare, pe sub nori, cocorii, repezind asupră-le agerii săi şoimi, legaţi de oblâncul şeii!

---

[1] *Hymni Homerici*, XXVII, *In Dianam*, v. 1—9:
„Αρτεμιν ἀείδω χρυσσλάκατον, κελαδεινὴν
παρθένον αἰθοίην, ἐλαφηβόλον, ἰηχέκιραν
αὐτοκασιγνήτην χρυσαορυ Ἀπόλλωνός
ἢ κατ᾽ ὄρη σκιοεντα καὶ ἄκριας ἠμενοέσσας
άγρὴ τερπομὲνη, παγχρύσεα τόξα τιταίνει,
πέμπουσα στονόεντα, βελη τρομέει δε κάρηνα
ὑψηλῶυ ὀρέων, ἴαχε δ ἐτὶ δάσκιος ὑλη
δεινὸυ ὑπό κλαγγῆς θυρῶν φρίσσει δέ τε γαῖα
πόντος τ᾽ ἰχθυόεις. . . . .
(n. a.).

Acela ar cădi cu sfinte miresme, cu smirnă şi cu tămâie, altarul vânătorilor, povestind cum sălbaticul uriaş al anticelor legende germanice, cum vânătorul afurisit care-şi vânduse sufletul către diavol pentru ca să poată lovi tot drept, printre brazi şi printre stânci, cum acea fantastică fiinţă, a posomorâtelor visuri păgâne, printr-o minune cerească, se prefăcu în blândul şi cuviosul episcop şi *apostol al Ardenelor* creştinate[1]!

A fost, fără îndoială, un vânător inspirat şi a ştiut să mânuiască bine arcul şi săgeţile artistul sub a cărui daltă s-a mlădiat statuia Dianei de la Luvru, acea mândră şi sprintenă fecioară de marmură, care s-avântă, ageră şi uşoară, sub creţurile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale şi larg despicată la umeri. O mişcare vie şi graţioasă a grumazului a înălţat capu-i cu perii sumeşi la ceafă în corimb, şi pe fruntea-i, coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de mânie. Peplul îi înfăşoară, ca un brâu, talia zveltă, şi cutele văşmântului ascund sânu-i feciorești; dar braţele-i goale, unul se încovoaie în sus, ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri; cellalt se reazemă pe creştetul cornut al ciutei. Ce neastâmpăr va fi făcând pe zeiţă să calce aşa iute pământul, sub crepidele-i împletite pe picior ca opincile plăieşilor noştri? Pe cine ameninţă ea cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate? Trimite ea, oare, în câmpii etolici ai Calidonului, pe mistreţul uriaş, care va muri înjunghiat de mâna regescului vânător Meleagru[1]? Urzeşte ea o crudă răzbunare în contra nenorociţilor fii ai nesocotitei Niobe[2]? sau că, încruntată, se găteşte a da pradă câinilor pe îndrăzneţul Acteon, care, vânând prin dumbravă, a cutezat să-şi desfăteze vederile cu uimitoarea privelişte a castei zeiţe, scăldându-se în pârâu[3]?...

---

[1] Aluzie la legenda medievală despre convertirea cavalerului Hubert. Plecând să vâneze în vinerea Paştilor, când, după canoane, petrecerile, deci şi vânătoarea, sunt interzise, Hubert s-a trezit deodată în faţa unui cerb, care purta între coarne o cruce. Răpus de uimire, dar înţelegând mesajul, Hubert şi-a gonit câinii, a aruncat armele şi costumul de vânătoare, şi, cucernic, s-a călugărit, devenind, în viaţă, episcop de Maëstricht şi de Liège, şi, după moarte, sfânt al Bisericii catolice şi patron al vânătorilor.

---

[1] *Mistreţul din Calidon* (ţinut al Greciei antice), „o năprasnică fiară“, „mare, cum Epirul ierbos n-are tauri mai mari“, cu ochii „de foc şi de sânge“, cu coama stând „ţeapănă-n sus, ca un gard de suliţe înalte“, cu colţi colosali, „deopotrivă cu dinţii elefanţilor indici“, care, când grohăia, „pe latele spete-i curgea spuma fierbinte“ şi „fulgere-mproşca din gură“ — cum îl descrie poetul latin Publius Ovidius Naso (43 î.e.n. — 17 e.n.) în cartea sa de inspiraţie mitică, *Metamorfoze* —, trimis în mânie de „zân-Artemida-ntr-ornată în aur“ să pustiască ogoarele regelui Aineus, pentru că, „după un an de belşug“, acesta uitase altarele-i „fără tămâie“ şi fără de jertfe; mistreţul din Calidon a fost ucis de „mâna regescului vânător Meleagru“, fiul lui Aineus.

Vezi şi infra, sub cap. VII, descrierea basoreliefului *Mistreţul din Calidon*, şi la p. 256, nota 2.

[2] Aluzie la una din crudele răzbunări ale zeiţei Artemida şi a fratelui său geamăn, Febus Apolo, împotriva frumoşilor fii şi frumoaselor fiice ale nesocotitei Niobe, soţia regelui teban Amfion, care îndrăznise să se considere pe sine superioară Latonei.

O versiune a acestei legende, prelucrată după *Tales of ancient Greece (Poveşti din Grecia antică,* engl.) de G.W. Cox, a fost publicată de Odobescu în ediţia *Scrieri literare şi istorice...*, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, volumul <al> III <-lea>, p. 229—303, sub titlul *Niobe şi Latona*, în grupajul *Zece basme mitologice*.

[3] Aluzie la legenda tebanului Acteon, care, pentru vina de a-şi fi desfătat, din întâmplare, „vederile cu uimitoarea privelişte“ a zeiţei Artemis „scăldându-se în pârâu“, a fost preschimbat în cerb şi sfâşiat de propriii săi câini de vânătoare.

Cugetul ei e o divină taină. Artistul a ştiut numai să împietrească, în repedea şi mândra pornire a mersului zeiţei, acel vers caracteristic al piosului cântăreţ:

> Cu inima vitează ea trece pretutindeni, prăpădind odrasla fiarelor sălbatice[1].

Astfel a izbutit a crea un ideal sublim al artei vânătoreşti!

O inspiraţiune de altă natură a dat naştere, în al XIV-lea secol, Dianei lui Jean Goujon, care şi dânsa va rămânea pururea ca o măreaţă simbolizare a aceleiaşi idei. Dar sculptorul francez, unul din luceferii acelei epoci, cu drept cuvânt numită *Renaştere*, în care producţiuni de frunte în litere şi arte, ca florile primăvara, răsăreau prin toată Europa din imaginaţiunile stimulate de studiul modelelor antice, Jean Goujon, trăit la Curtea desfătată a regelui Henric al II-lea de Valois, văzuse adesea pe frumoasa ducesă de Valentinois, pe Diana de Poitiers, favorita regelui şi adevărata stăpână a Franciei, prezidând la splendidele şi voioasele vânători regale ce se dau în pădurile de la Fontainebleau şi de la St. Germain. Pe chipul acelei voluptuoase regine a frumuseţii, mâna măiastră a răspândit aureola unei divinităţi vânătoreşti.

Însă creaţiunea sa, modulată în linii unduloase şi pline de morbideţe, nu mai are nimic din aspra candoare şi din energia virginală a anticei Artemide. Diana lui Goujon e o zeitate lenoasă; ea se odihneşte, pe jumătate culcată. Trupu-i fără văşmânt nu ascunde nici una din dezmierdările sale; gura-i zâmbeşte cu o trufaşă nepăsare; păru-i, în viţe unduioase, e ridicat cu o măiestrită eleganţă, sub podoaba artistică de pe creştet; braţul stâng, ornat cu brăţări la umăr şi la mână, ţine un arc destins; iar mâna dreaptă, cu un mănunchi de flori, înconjoară şi mângâie grumazul unui cerb măreţ. Adăpostită sub coarnele trufaşe ale nobilului animal, zeiţa îşi reazemă trupul pe şalele lui; un câine se odihneşte sub picioarele pe jumătate lungite ale Dianei, şi altul, lăţos, stă alături cu cerbul.

---

[1] *Humni Homerici*, XXVII, *In Dianam*, v. 9—10:

ή δ' αλκιμον ἦτορ ἔχουσα
πὰντη ὲπιστρέφεται, ϑηρῶν ὸλέκουσα γενὲϑλην
(n. a.).

Un aer de nobilă moliciune domneşte într-această grupă; înfăţişarea-i fastuoasă şi elegantă repoartă mintea către timpii când plăcerile vânătorii, cu tot cortegiul lor de lux şi de galanterie, erau numai petrecerea favorită a regilor şi a fericiţilor de pre această lume.

Când de la aceste două modeluri, caracterizate unul prin graţia corectă şi prin vigoarea juvenilă a Antichităţii, celălalt prin eleganţa mai răsfăţată şi mai somptuoasă a Renaşterii, ne întoarcem privirea asupra gravurii vechiului artist german, mai înainte de toate, mintea noastră încearcă ca un simţământ de sfială. Ne întrebăm dacă acea scenă complicată, cu tot vulgarul aparat al vânătorii, posedă cu adevăr în sine elementele unei opere estetice; dacă cumva frumosul poate să existe acolo unde el nu izbeşte chiar de îndată vederile. Ne iutăm, ne întrebăm...

Dar cu cât privim mai cu băgare de seamă combinarea acestei compoziţiuni, în care geniul tudesc se vădeşte cu toate naivele sale amănunte şi cu toate precugetările sale reflective, cu atât mai mult încolţeşte în noi o simţire îndoielnică de mulţumire, care creşte treptat şi ajunge, până la sfârşit, a ne pătrunde de o admiraţiune anevoie de definit. Nu eleganţa, nici graţia formelor, nu perfecţiunea, nici simplitatea corectă a compunerii deşteaptă în noi acest ciudat simţământ, ci mai mult nu ştiu ce cugetare adâncă care a prezidat la concepţiune, nu ştiu ce misterios efect pe care-l produce întrunirea intenţionată a atâtor detaliuri, aşa de naiv reprezentate.

Scena se pertece la poalele unei stânci păduroase, pe care o încunună un castel feudal cu turnuri şi cu metereze; la dreapta curge un râu, în undele căruia se resfrânge umbra tufişului de pe mal; peste râu trece o punte de piatră; la stânga, tărâmul se-nalţă acoperit cu câţiva rari copaci, mai mult frânţi şi uscaţi. Prin această stearpă pădure se zăreşte cerbul, purtând cu smerenie crucea răstignirii pe al său creştet, înfiptă în faţa latelor sale coarne. Pe întâiul plan se află vânătorul cu calul şi cu câinii săi; el a descălecat şi a dat în genunchi, privind cu o cuvioasă mirare vedenia ce-i trimite cerul. Costumu-i este îmbrăcămintea vulgară a vânătorilor contemporani cu artistul. Calul stă neclintit, fără ca să vadă ceea ce produce pietoasa mirare a stăpânului, şi ogarii, câteşicinci, nedând seama la ceea ce se petrece, se odihnesc ca de popas.

Toate părticelele acestei compuneri sunt lucrate, ca toate operele lui Albert Dürer, cu o scrupuloasă acurateţe; totul e exact, dar nimic în particular nu are o formă care să placă mai mult decât simpla şi reala natură. Stânci, copaci şi animale, toate sunt în nesimţire, toate stau în nepăsare; singuri, cerbul miraculos şi vânătorul pocăit produc contrast, prin pozele lor, în care se străvăd simţăminte adânci; cerbul, în repaosul său cumpănit, pare a simţi de ce preţ nestemat este sfânta podoabă ce el poartă; vânătorul vede uimit, chiar în obiectul persecuţiunilor sale, chiar pe fruntea vânatului, semnul ce-l va mântui de păcate; el se-nchină la dânsul, rostind poate, în cugetul său, maxima pe care, cu şapte secoli în urmă-i, a formulat-o într-astfel renumitul vânător al meziului-ev, Gaston Pheobus: „Prin vânătoare scapă omul de păcatul trândăviei, căci acela care fuge de cele şapte păcate de moarte trebuie, după legea noastră, să fie mântuit; prin urmare, vânătorul bun va fi mântuit“[1].

Iată în ce mod arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte, a ştiut să traducă, cu penelul, ideile care se rezumă în legendara vânătoare a sfântului Hubert, patronul vânătorilor creştini din Occident.

Mă opresc, căci mi se pare că iar am greşit calea. Întreprinsesem, pe cât ţin minte, a căuta în cercul literelor şi al artelor, imagini vânătoreşti asupra cărora să ne potrivim la gusturi, şi iată că mă pomenesc vorbindu-ţi despre arta germanilor şi despre gravură, două lucruri care, pre cât iar ştiu, îţi sunt deopotrivă urâte.

Nu cred, în adevăr, ca la tine pictorul Albert Dürer să aibă mai multă trecere decât compatrioţii lui, muzicanţii Beethoven[2] şi Mendelsohn, şi negreşit că nu invenţiunea gravurii cu apătare, ce i se atribuie, îi va câştiga mai mult preţ în ochii tăi.

---

[1] *Gaston Phoebus, comite de Foix* (1331—1391). Cartea lui s-a tipărit mai întâi la 1507, sub titlul: *Des déduitz de la chasse des bestes sauvaiges et des oyseaux de proie*: „En chassant on évite le péché d'oisiveté, car qui fuyt les sept péchés mortels, selon notre foy, il devroit estre sauvé: donc bon chasseur sera sauvé.“ — Sfântul Hubert, fiu al ducelui de Acvitania şi apoi episcop de Maëstricht, pare a fi trăit între 656 şi 730. Cât despre Albert Dürer, pictor şi gravor din Nürenberg, viaţa lui se întinde de la 1471 până la 1528 *(n. a.)*.

[2] *Ludwig van Beethoven* (1770—1827), „marele om în care e personificată arta muzicală“, cum îl caracterizează Odobescu într-un interesant articol din tinereţe — *Viitorul artelor în România* (1851). Evocând, în articolul citat, tabloul armonic al celei de a şasea simfonii beethoveniene, *Simfonia pastorală*, Odobescu nota „într-o pagină vrednică a sta alături de cele mai bune descrieri ale unor opere de artă din *Pseudo-cynegeticos*“ (T. Vianu): „Cine poate să audă furtuna descrisă de dânsul în *Simfonia pastorală*, fără de a se simţi pătruns de aceeaşi groază care o simte omul în luptă cu elementele desfrânate! Îţi pare mai întâi că auzi tunetul murmurând groaznic în cer; deodată un fulger străbate norii, îi sparge, şi auzi

Poate însă că, pentru hatârul patronului tău, sfântul Hubert, mă vei ierta în cazul de faţă şi vei primi chiar ca, sub rubrica gravurii lui Dürer, să se grupeze, în opera proiectată, tot ceea ce ţie nu-ţi place în arta vânătoriei.

Aceasta îţi va fi cu atât mai lesne, cu cât, desigur, proiectul de carte va rămânea, cât despre mine, pururea în stare de proiect, şi că, aşteptând să-mi vină momentul de inspiraţiune şi talentul de critică ce mi-ar trebui ca s-o pot scrie, eu unul voi rămânea întocmai ca vrabia care mălai visează.

Aşadar, fii pe pace; n-am să aştern aci tot ce ar trebui să se afle în acea monogragie filozofică, isorică, literară şi estetică a vânătoriei. Nu zic că această semeaţă idee nu mi-a trecut un moment prin creieri şi că n-am început chiar a citi, cu acest scop, tractatele în proză, Κυνηγετικοί[1] al lui Xenofon şi al complinitorului său Arrian, notele despre vânătoare, cuprinse în *Onomasticonul* lui Iuliu Polux, ba încă şi poema elenă a lui Opian, apoi şi cea latină a lui Graţiu Faliscu, în fine, chiar şi

---

ploaia izbind cu putere pământul; viscolul începe, se aud şuierând frunzele pomilor, şi vântul chiuie cu sunete ascuţite, în vreme ce un tunet, din ce în ce mai slab, se aude abia în depărtare; cu încetul totul se linişteşte, şi nu mai auzi decât un vânt uşor scuturând picăturile de ploaie după foile ierbii; pe urmă se face soare pe câmpii, îţi pare că vezi soarele ieşind luminos dintre nori, care fug către orizont, în vreme ce curcubeul se destinde pe cer; atunci se aude deodată strigătul de bucurie al prepeliţelor care ies iarăşi la soare, şi, departe, ca din ecoul unei văi, se aude mugetul oilor şi fluierul păstorului; cine va putea descrie mai bine decât Beethoven această scenă a cărei frumuseţe nu e de comparat cu nimic alt?“

[1] Citeşte: *Cynegeticoi* (gr.).

serbedele versuri fragmentate ale lui Marcu Aureliu Nemesianu Cartaginezul, imitatorul lui Opian.[1]

Vina este a ta! Cine te-a pus să înşiri de aceste nume în Introducţiunea ta, însoţindu-le cu o grindină de citaţiuni latine? În calitatea mea de academic mi s-au aprins călcâiele de focul clasicităţii, şi iată pentru ce ai fost silit să rabzi, în această epistolă, o contrabombardare de versuri latineşti, ba chiar şi elineşti. Acum ţine-te bine şi de aci înainte!

Dar cu toată pofta ce am de a te copleşi subt un nemete de erudiţiune cinegetico-academică, trebuie să-ţi mărturisesc că am constatat cum că autorii antici care au tractat despre vânătoare, *de venatione,* sunt tot aşa de plini de amănunte tehnice ca şi *Manualul* tău, şi, prin urmare, nu m-am simţit nici aci în stare de a face analize. Apoi, mi-a fost milă de noi amândoi, când m-am gândit că ar trebui să traduc pe dea-ntregul

---

[1] Toată lumea ştie că generalul atenian *Xenofon* a trăit cam de la 445 până pe la 335 înainte de Chr.; dar scriitorii citaţi în urmă-i, fiind cu mult mai puţin cunoscuţi, însemnăm aci epoca vieţuirii şi patria lor: *Flav<ius> Arrian<us>*, istoric elen, născut la Nicomedia, în Bitinia, la anul 105 după Chr., a căutat mereu să imite pe Xenofon; s-au păstrat din scrierile lui: *Expediţiunea lui Alexandru, Indicele, Periplul Pontelui Euxin, Manualul lui Epictet, Tractatul de tactică, Tractatul de vânătoare* şi altele. — *Iuliu Pollux (Polydeucte)*, sofist şi gramatic elen, născut la Naucratis în Egipet, pe la anul 130 după Chr., ne-a lăsat un lexicon în zece cărţi, care poartă numirea de *Onomasticon* şi în care cuvintele sunt dispuse după materii; la începutul cărţii <a> V <-a> tractează pe larg despre ale vânătoriei. — Poetul elen *Opian* a trăit în al II <-lea> secol după Chr. şi a murit foarte june, lăsând o poemă despre vânătoare (sfârşitul pierdut) şi alta despre pescuire. Alte opere ale lui s-au nimicit. — *Graţiu Faliscu* a trăit la Roma pe timpul lui August <30 î.e.n. 14 e.n.> şi a lăsat numai poema *Cynegeticon.* — *M<arcus> Aur<elius> Olimpius Nemesianus* a trăit în secolul <al> III <-lea> după Chr. Din trei poeme ale lui, despre vânătoare, despre pescuire şi despre plutire, au rămas numai 325 versuri din cea dintâi *(n. a.)*.

13 capitole ale *Cynegeticelor* lui Xenofon, alte 35 ale urmaşului său Arrian şi vreo 85 paragrafe din *Onomasticonul* lui Polux.

În Opian, în acel „noian de graţii" — „βυδὸς τῶν χαριτῶν"[1], cum îl numeşte cu îngâmfare sholiastul Ioan Tzetzes[2], aş găsi, fără îndoială, frumuseţi îndestule de citat; dar tinerelul poet din Anazarba Ciliciei nu prea ştia să-şi cumpănească bine avânturile prolixe ale înfocatei sale muze, şi ce ai zice, rogu-te, când, spre a-ţi reaminti numai poetica descriere a vânătorii de lei din cântul al IV-lea, aş mai transcrie aci o sută treizeci şi patru exametri elineşti?

Mă vei ierta însă a fi mai puţin discret în favoarea câinelui, şi pe lângă lăudăroasele cuvinte ale d<omnu>lui de Quatrefages[3], pe care tu le-ai tradus, pe lângă poveţele tale, de care m-am şi folosit, precum ţi-am arătat mai sus, lasă-mă să adaug şi să pun unul după altul, portretul câinelui, făcut, în versuri elineşti, de Opian, şi un fragment analog din poema lui Graţiu Faliscu, ale cărui versuri grele de înţeles ne-au păstrat limba tehnică a strămoşilor noştri, vânătorii latini, limbă pe care poetul, ca om de meserie, trebuie să o fi cunoscut adânc.

Iată mai întâi ce spune Opian despre câine:

> Împreunând neamurile de câini, să ai grijă a căta speciile care se potrivesc între ele şi se aseamănă mai mult. Astfel le vei împerechea mai bine; dar vânătorii au observat însă că cele mai frumoase din toate sunt acelea care rămân necorcite. Sunt, negreşit, o mulţime de specii, iar forma şi chipul unora din ele sunt astfel: trup lung, sănătos şi plin; cap uşor cu vedere bună; ochi care lucesc vânăt; gura mare cu dinţi ascuţiţi, iar

---

[1] Citeşte: *Vytos ton chariton* (gr.).

[2] „Sholiastul" *Ioan Tzetzes*, filolog bizantin din secolul al XIII-lea e.n.

[3] *Jean Louis Armand de Quatrefages* (1810—1892), naturalist şi antropolog francez, Membru al Academiei Franceze de Ştiinţe.

urechile scurte şi îmbrăcate cu o piele subţire; gâtul lung şi, dedesubtu-i, un piept puternic şi lat; labele de dinainte sunt, într-adevăr, mai scurte, înţepenite pe picioare drepte, cu fluiere înaintate; şoldurile largi; şira coastelor aşezată pieziş; coapsele cărnoase, dar nu grase, şi la spate au o coadă tare, lungă şi bine umbrită. Astfel de câini se întrebuinţează la alergături îndelungate după căprioare, după cerbi şi după iepuri iuţi la fugă[1].

Să trecem acum şi la Graţiu Faliscu:

Împreunează dar între dânşii câinii de acelaşi soi, pentru ca prăsila să poarte semnele străbunilor, şi află că părinţii care zămislesc tineri pruncii lor, îţi vor da câini metagonţi enormi. Mai întâi de toate să aibi cea mai mare grijă ca să împerechezi câini de o bărbăţie încercată; apoi a doua îngrijire trebuie să fie ca înfăţişarea lor să nu stea mai prejos şi să nu dea de ruşine a lor fire. Aceştia trebuie să fie cu faţa în sus, cu urechi păroase pe frunte, cu gura mare, astfel ca măselele căscate să verse foc mişcându-se, cu pântecele strânse îngust la vintre, cu coada scurtă, cu şale lungi, cu coama măruntă pe grumaz, nu prea stufoasă, dar îndestulă, ca să-i ferească de frig, iar sub umerii lor sănătoşi să se-nalţe un piept care să ducă la alergătură multă şi să nu se obosească de cele mai mari goane. Fugi de câinele a cărui labă lasă urme late; acela e moale la treabă; mie îmi plac picioarele ţepene, cu muşchi uscaţi şi cu călcâie solide la luptă.[1]

---

[1] Opiani *De venatione <Despre vânătoare,* lat.> I, v. 394—413:

„Εθνεα σοί κυναν θάλαμητολέοντι μελέσθω,
ἄρμενά τ'ἀλλήλοισν τ'ὲξοχα φύλα...

. . . .

Ω δε μὲν ευ κεράσειας' ἀτὰρ πολύ φέρτατα πάντων
φῦλα μένειν μονόφυλα τά τ' εξοχα τεκμήραντο
ἄνδρες ἐπακτῆρες· τά δὲ μυρία φῦλα πὲλυται,
τῶν ἀμόθεν μοσφαί τε καὶ εἴδεα τοῖα πελέσθω·
Μηκεδανόν, κρατερὸν δέμας, ἄρκιον, ἠδε κάρηνον
κοῦφον, ἐυγληνον· κυαναῖ στίλβοειν ὀπωπαί·
καργχαρόν, ἐκτάδιον τελέθοι στόμα· βαιὰ δ'υπεθεν
οὖατα λεπταλέοιοι περιστέλλοι θ' ὑμένεσσι·
δειρὴ μηκεδανὴ καὶ στήθεα νέρθε κραταιά
εὐρὲα· τοί πρὸσθεν δέ τ'ὀλιζότεροι πόδες έστων·
ὀρθοτενεῖς κὼλων ταναοὶ δολιχήρεες ἰοτοί·
εὐρέες ώμοπλάται, πλευρῶν ἐπικάρσια ταρσά
ὀσφύες' εὐσακοι' μὴ πίονες' αὐτάρ ὄπίσθε
στρυφνή, τ'ἐκτάδιός κε πέλοι δολιχόσκιος οὐρή·
Τοῖοι μὲν ταναοῖσιν ἐφοπλἰζοιντο δρόμοισι
δόρκοις ἠδ' ἐλάφοισιν ἀελλοπόδη τε λαγωῶ.
(n. a.).

Toate merg bine, dar bag de seamă că, numai în privinţa coadei, Opian şi cu Graţiu Faliscu nu se prea înţeleg între dânşii; latinul o vrea scurtă — „*cauda brevis*“; elenul, din contra, pretinde ca câinele să aibă la spate o coadă ţeapănă, „σιρυφνή“[2], lungă, „’εϰτάδιός“[3], şi care să umbrească departe, „δολιχόσϰιος“[4], adică să fie şi lungă şi stufoasă. Se vede că în tot timpul importanta cestiune a coadei a fost controversată, căci

---

[1] Gratii Falisci *Cynegeticon,* v. 263—278:

> Junge pares ergo, et majorum pignore signa
> Feturam, prodantque tibi Metagonta parentes,
> Qui genuere sua pecus hoc immane juventa.
> Et primum expertos animi, quae gratia prima est,
> In Venerem jungunt: tum sortis cura secunda,
> Ne renuat species, aut quae detrectet honorem.
> Sint celsi vultus, sint hirtae frontibus aures,
> Os magnum, et patulis agitatos morsibus ignes
> Spirent, adstricti succingant ilia ventres,
> Cauda brevis, longumque latus, discretaque collo
> Caesaries, non pexa nimis, non frigoris illa
> Impatiens; validis tum surgat pectus ab armis.
> Quod magnos capiat motus, magnisque supersit.
> Effuge, qui lata pandit vestigia planta;
> Mollis in officio; siccis ego dura lacertis
> Crura velim, et solidos haec in certamina calces.

(n. a.).

[2] Citeşte: *stryfne* (gr.).

[3] Citeşte: *ectadios* (gr.).

[4] Citeşte: *dolichoscios* (gr.).

> adhuc sub judice lis est.[1]

Chiar de m-aş încerca să împac întru toate pe Opian cu Graţiu Faliscu, punând aci şi descrierea câinelui din *Cynegeticele* lui Xenofon, unde ambii poeţi par a fi găsit mai tot materialul lor adunat gata, tot ar rămânea pricină de sfadă între Roma şi Atena, de vreme ce şcolarul lui Socrat cere ca coada la câine să fie lungă, dreaptă şi ascuţită, iar Arrian, făcând lauda unui câine vestit al său, spune că acel model al rasei câineşti avea o coadă subţire, lungă, aspră la păr, mlădioasă, încovoiată, şi la vârf mai stufoasă[2].

Dar ce atâta vorbă despre coadă? Românul pretinde că „din coadă de câine, sită de mătase nu se poate face“, şi apoi, numai la peşte se zice că-i coada mai ferită chiar şi decât capul.

Din acestea se vede curat că poporul român, moştenitor al credinţelor şi al înţelepciunii latinilor, nu se arată în proverbele sale aşa tare încântat, ca poeţii şi prozatorii eleni, de coada cea lungă a câinelui, de încovoieturile ei mlădioase, de perii ei aspri şi umbroşi.

Fără de a mai căuta în zadar o soluţiune pentru interesanta controversă *de cauda canis*[3], hai să o lăsăm şi de astă dată încurcată.

Pe lumea aceasta, cele mai bune şi frumoase lucruri trebuie să aibă o margine.

---

[1] Horatii *Ars poetica*, v.78:

până acum pricina este în judecată *(n. a.)*.

[2] Xenophontis *De venat<ione>*, IV: οὖρὰς, μαϰρὰς όρϑὰς, λιγυράς. Arriani *De venat<ione>*, libel. V: οὖρὰς λεπτὰς μαϰρὰς δασείας τὴν τρίχα, ὑγράς, εὔϰαμπεῖς, τὸ ἄϰρον τῆς οὖρὰς δασὖτερον *(n. a.)*.

[3] De cauda canis — despre coada câinelui *(lat.)*.

CUPRINS

V

IATĂ-NE ACUM ŞI ÎN ROMA! — MAI MARE RUŞINE PENTRU COTGOGEAMITE ÎMPĂRAT! — SCULPTURA ISTORICĂ PE ARCUL DE TRIUMF AL LUI TRAIAN. — PLATON ŞI XENOFON NE POFTESC LA VÂNĂTOARE. — TREN DE PLĂCERE PRIN EPOCA GLACIARĂ. — FARAONI VÂNĂTORI. — PĂCAT CĂ GUILOM TELL VORBEA NEMŢEŞTE! — DE LA CAPRA-NEAGRĂ LA IUBITĂ ŞI VICEVERSA. — POEMĂ CÂMPULUNGEANĂ.

Să sărim acum, pe nerăsuflate, din literatura cinegetică a anticilor, în sfera artelor vânătoreşti, tot la dânşii.

Dacă vreodată, amice, te va ajuta norocul să mergi la Roma, ca român, negreşit te vei duce să vizitezi Forul lui Traian, şi vei admira, în mijlocul acelei pieţe, prăbuşită sub nivelul cetăţii moderne, măreaţa columnă de marmură, care iese din pământ încolăcită cu istoria originilor noastre naţionale. Acea imagine încă vie a războaielor dacice, scoase la bun capăt de gloriosul Traian, o vom vedea poate într-o zi, dacă va voi Dumnezeu şi guvernul nostru! turnată în bronz cu tot proeminentul relief al însufleţitelor sale sculpturi, împărăţind pe una din pieţele capitalei noastre; aş adaoge chiar că, mai la locul său decât oriunde, ea ar fi în faţa Academiei, la puntul unde s-a aşezat deocamdată statua ecuestră a Voievodului românesc Mihai Viteazul, care, dacă ar putea vorbi, sărmanul, ar spune desigur tuturor cât se simte de ruşinat, văzându-se expus a juca rolul de căpetenie pe o vastă şi erudită scenă, ce pare înadins croită pentru împărătescul simulacru al dominatorului *Urbis et Orbis.*[1]

Dar neavând deocamdată nimic de vânat pe piaţa S<fân-

---

[1] *Urbis et Orbis* — Cetăţii <Romei> şi Universului *(lat.)*.

tu>lui Sava din Bucureşti[1], să ne întoarcem — cel puţin cu gândul — la Roma, şi, aflându-te acolo, tu, ca vânător român, nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul Forului Roman, la

---

[1] Pe piaţă, nu! dar ia să ne abatem, în treacăt, prin sălile de pe jos ale Academiei, ocupate provizoriu de Muzeul de Antichităţi.

Scenele de vânătoare au fost foarte mult întrebuinţate ca subiecte decorative de către sculptorii antichităţii. Chiar şi în muzeul nostru, unde nu ne prea putem lăuda până acum cu multe sculpturi antice, tot însă se văd două scene vânătoreşti.

Una e pe un fragment de piatră (0,19 m nălţime, 0,24 m lărgime), purtând jos inscripţiunea elenă ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ <Aurelios Diogenes>. Pe această lespede trunchiată se mai văd picioarele unui călăreţ, cu partea de jos a calului alergând; sub dânsul,râtul şi copitele unui mistreţ, asupra căruia se azvârle un câine cu botul căscat şi cu coada în sus. Săpătura e cam grosolană, dar desenul e plin de mişcare.

Cealaltă scenă de vânătoare e, în adevăr, mai dezvoltată, dar, din nenorocire, mai puţin distinctă. Ea se află pe un brâu îngust care încinge buza de sus a unui sarcofag, ale cărui laturi externe sunt acoperite cu sculpturi. Acest interesant monument a fost adus de peste Olt (de la Reşca sau de la Celei, după toată probabilitatea), de către răposatul ban Mihalache Ghica, şi depus în curtea caselor sale, care, apoi, vânzându-se prefecturii de Ilfov, sarcofagul a servit câţiva ani d-a rândul drept jgheab şi iesle pentru caii dorobanţilor. Sunt însă doi ani de când am izbutit, cu ajutorul prefectului, d<omnu>l C. Manu, şi al Comitetului Permanent, a face să se aducă la muzeu toate pietrele antice care zăceau neîngrijite în acea curte. Printre dânsele e şi sarcofagul.

Pe una din laturile sale cele mari sunt patru personagii în picioare, înfăşurate în togele lor; fiecare se află subt o osebită arcadă, formate fiind acestea prin doi pilaştri, la colţuri, şi prin trei coloane despărţitoare. Pe cealaltă lature mare, se văd trei genii aripaţi, fiecare pe câte un osebit postament; geniul din mijloc sună din cimbale, şi ceilalţi doi dănţuiesc, ţinând în mâini câte o ciorchină de struguri şi câte un mănunchi de căpăţâni de mac. Pe una din laturile mici, alţi doi genii, tot aripaţi şi tot pe postamente, cântă, unul din flaut şi altul din nai. Pe latura opusă, iarăşi doi genii, dar pe un singur postament, se ţin îmbrăţişaţi. Trag ei oare stânga de Coliseu, în capul străzii San-Gregorio, acolo unde se înalţă, încă şi astăzi, un antic şi falnic Arc de Triumf, numit al lui Constantin cel Mare.

Istoria acestui monument nu prea face onoare primului împărat creştin, căci, ca să vorbim curat, Arcul nu este câtuşi de puţin al lui; nu este nici măcar dăruit, ci este tocmai lucru de furat.

Cum? ce va să zică: un Arc de Triumf furat? Atâta nămilă de marmură, cu boltă mare cerească la mijloc şi cu alte două arcade mai mici în laturi, cu opt columne de *gialo antico*[1], cu opt statui de marmură frigiană viorie, cu întreite frize, cu timpane şi cu medalioane sculptate, atâta clădărie, de patru ori cel piţin cât Turnul Colţii, cum oare să o facă zapt cineva, fie măcar acela şi un borfaş încoronat?

Deşi-mi vine foarte cu greu să aduc aşa necuviincioasă pâră împotriva sfântului împărat şi patron al Bucureştilor, dar, am

---

împreună un danţ îmbinat? sau sunt ei chipurile emblematice ale luptei amorului, pe care elenii le numeau *Eros* şi *Anteros*? La colţurile sarcofagului se văd patru Victorii, purtând foi de palme şi coroane: două mai mici, două mai mari.

Acum să venim şi la brâul superior, pe care, jur-împrejur, se zăresc, sub ştersura rozătoare a timpului, vreo douăzeci şi patru animale, vreo trei sau patru bărbaţi, toţi în poze foarte animate, şi poate încă şi câţiva copaci. Animalele par a fi lei, mistreţi, cerbi şi tauri sălbatici, atacaţi cu furie de câini colosali şi pândiţi sau izbiţi de către vânători. La un loc, între altele, se vede lămurit cum un vânător, proptit într-un genunchi, îşi îndreptează suliţa către un taur, care, cu coarnele plecate, se repede asupră-i. Oare nu vom fi având aicea reprezentarea uneia din acele scene vânătoreşti, care negreşit se petreceau adesea prin pădurile Daciei, între colonii romani şi buorii uriaşi *(bos urus)*, ce au lăsat şi până azi creştetul lor fioros pe stema Daciei răsăritene? *(n. a.)*.

[2] *Gialo antico* — marmură cu fundul galben *(it.)*.

mai spus-o şi într-alt loc, eu ţin întotdeauna cu Traian şi nu pot să las ca să i se ia ce este al lui.

Apoi toată lumea ştie că, pe când marele Ulpiu biruia pe germani, pe daci şi pe parţi, pe când el umplea întinsul său imperiu de edificii sumptuoase şi de lucrări de artă folositoare, senatul şi poporul Romei se întreceau care de care să serbeze cu mai multă pompă binefacerile şi triumfurile gloriosului împărat. Îi decretară dar tot felul de clădiri comemorative, la care lucra ilustrul arhitect şi sculptor grec Apolodor. Atunci senălţară în Roma Forul lui Traian cu toate edificiile decorative dimprejuru-i: portice, bibliotecă, templu; atunci bazilica Ulpiană cu cinci rânduri de stâlpi de granit; atunci columna războaielor dacice cu statua învingătorului d-asupra; atunci, în fine, la capul Căii Apiane, pe care el o restaurase, un Arc de Triumf, pe care însă nu-l putură sfârşi pre cât încă fu marele împărat cu zile.[1]

Urmaşii lui, geloşi de a sa mărire, mai mult se gândiră a-şi face loru-şi monumente, decât a consacra pe cele ce aminteau poporului neasemuita glorie şi dreptate a fericitului Traian. După ce trecură însă două sute de ani la mijloc, se găsi împăratul Constantin, care, de când îi venise gustul de a-şi face din Bizanţ o nouă capitală, se deprinsese straşnic a despuia fără ruşine capetele de operă ale lumii, ca să-şi împodobească cu ele Constantinopolea sa.

El văzu Arcul lui Traian stând fără căpătâi, în răspântia Căilor Sacră şi Triumfală; la bază îi lipseau cu totul ornamente, şi pe frontispiciu n-avea nici o inscripţie votivă: „Stai! zise el, tot n-are Arcul acesta stăpân; aidi să-l fac al meu!“ Şi puse îndată de-i ciopli, pentru piedestaluri, nişte grosolane figurii de Victorii pocite; iar pe ambele feţe ale aticului aşternu lungi dedicaţiuni, în care spunea cum el a scăpat lumea de tiranul Maxenţie, cum a liberat cetatea, *Liberatori Urbis,* şi a întemeiat pacea, *Fundatori quietis.*

---

[1] L<uigi> Rossini, *Gli archi trionfali, onorarii e funebri degli antichi Romani*, Roma, 1836. — L<uigi> Canina, *Gli edifizi di Roma antica*, Roma, 1851. — Dr. H<einrich> Francke, *Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen*, Leipzig, 1840. — Dioni Cassii *Histor<iarum> roman<orum>*, LXVIII *(n. a.)*.

Astfel Arcul lui Traian se pomeni într-o zi că a devenit Arcul lui Constantin.

Dar ce folos? În zadar inscripţiunile laudă pe noul triumfător, sculpturile din căpătâiele aticului şi cele de la timpanele Arcului ne amintesc izbânzile lui Traian în contra dacilor şi parţilor; statuiele aşezate pe întabulamentele columnelor sunt ale regilor barbari robiţi de Traian; în fine, cele opt medalioane sculpturale care, alăturate câte două, împlinec golurile dintre columne, d-asupra arcadelor laterale, ne atestă şi ele pietatea şi iubirea de vânătoare ale învingătorului Daciei.

Patru din acele mari medalioane reprezintă sacrificii făcute de împărat pe altarele zeilor mitologici; alte patru sunt scene vânătoreşti.

Pe unul din acestea, Traian, în tunică scurtă, cu *tibiale* sau poturi vânătoreşti pe pulpe şi cu toga pe umeri, iese cu alţi doi soţi de sub un portic, ţinând calul de frâu; alături e un mândru june cu hlamida azvârlită pe spate, purtând de zgardă un frumos ogar. Câteşipatru ţin în mână lănci înalte cu ascuţiş romboidal la vârf, de cele ce se numeau *contus*. Totul arată că ei se gătesc să plece la vânătoare.

Pe al doilea, împăratul, în goana calului său, cu capul gol, cu mantia fâlfâindă, cu o spadă lungă şi îngustă ridicată în sus, urmăreşte pe un urs, care, fugind, îşi întoarce capul spre dânsul. Doi tovarăşi, asemenea călări şi fugind cu spadele plecate pe sub crăcile unui copac, însoţesc pe Traian.

În al treilea medalion, aceleaşi trei persoane călări — împăratul în frunte — străbat în fuga mare un tărâm stufos şi mlăştinos, ameninţând cu darde scurte, *venabula*, un mistreţ gata a se preda.

În cel d-al patrulea, vânătoarea e terminată. Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimb, ca icoanele sfinţilor noştri, stă în picioare subt umbră de copaci, şi dă ordine altor trei bărbaţi, toţi cu suliţe în mână, din care unul, mai în lături, ţine de frâu un cal; un servitor, în partea opusă, popreşte în loc un alt cal. Dinaintea împăratului e un leu mare, lungit mort la pământ.

Cu fiecare din aceste scene vânătoreşti se află împerecheată câte o scenă religioasă în care împăratul aduce rugăciuni şi ofrande zeilor; când e să plece la vânătoare, el învoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul rusticul, al Laţiului, purtător de baltag, acoperit cu piele de leu; când merge să vâneze ursul, el îşi oţeleşte vârful lancei în focul de pe altarul lui Apolon lung-săgetătorul, ἑκηβόλος[1], după ce a ucis mistreţul, el îi înfige căpăţâna în copacul sacru care umbreşte statua Dianei vânătoriţe; şi, în fine, după ce a biruit pe leu, el îi depune vârtoasa coamă la picioarele belicosului zeu Marte.

În nici un period al ei, sculptura antică n-a fost poate mai în stare de a înfăţişa, cu un caracter mai energic şi mai adevărat, asemenea scene, în care sălbăticia şi gravitatea subiectelor reclamă oarecare asprime în mânuirea daltei. Vigoare în loc de graţie, demnitate în loc de frumuseţe, strictă exactitate la reproducerea naturii omeneşti în loc de forme estetice ideale, iată calităţile ce caracterizează stilul sculpturii din timpul lui Traian. Aceste calităţi le-au avut, mai mult decât oricare alţii, artiştii aceia care au săpat marmurele columnei dacice, precum şi basoreliefurile Arcului triumfal. Producţiunile lor constituie ceea ce s-ar putea numi *sculptura istorică*, căci sunt interpretaţiuni credincioase şi perfecte ale faptelor ce ele reprezintă, şi fiindcă, în cazul de faţă, faptele au fost măreţe, operele de artă au ştiut şi ele să păstreze un aspect cu totul impunător.

---

[1] Citeşte: *ecevolos* (gr.).

Este lucru cunoscut că cei vechi n-au nimerit sau n-au voit să înfăţişeze animalele sub formele lor reale; de aceea să nu cătăm prea de aproape la fiarele din medalioanele Arcului; dar vânătorii, dar Traian mai ales, în pozele, în mişcările, în expresiunea, în musculatura lor, sunt adevăraţi eroi de vânătoare, precum în realitate erau eroi şi pe câmpul de bătălie.

În aceste preţioase rămăşiţe ale artei romane din periodul eroic al imperiului, avem totdeodată dinaintea ochilor imaginea clară şi vie a acelei vânători pe care singură o permitea Platon cetăţenilor republicii sale, „vânătoarea cea perfectă, după cum zice filozoful, care se face în contra patrupedelor, cu cai, cu câini şi cu însăşi puterea trupului, în care fiara, învinsă prin alergături, pin răni, prin loviri, cade sub propria mână a vânătorului, vânătoarea care singură aprinde în om zeiescul dar al bărbăţiei“[1].

Dar strecurându-ne încetinel prin tot felul de cotituri fără pericol, iată-ne ajunşi pe tărâmurile aprige ale vânătorii celei mari, în care goana fiarelor devine uneori o luptă crâncenă şi-n care omul adesea trebuie să dea însuşi piept în faţa primejdiei.

---

[1] Platonis *Leges*, VII, 824: μόνη δὴ πᾶσι λοιπὴ καὶ αρίσιη ἡ τῶν τετραπόδων ἵπποις, καὶ κυσὶ κσὶ τοῖς ἐκυτῶν θήρα αὼμασιν· ὼν ἅπάντων κρατοῦσι δρόμοις καὶ πληγαῖσ, καὶ βολαῖς, αὐτόχειρες, θηρεύοντες, ὅσοις ἀνδρὶας τῆς θειάς ἐπιμελές. *(n. a.)*.

La asemenea cazuri, prepelicarul tău, amice, nu are ce-ţi face, şi chiar — după cum te pretinzi — nici cuţitul de la brâu nu te prea poate ajuta. Cât despre căruţa mea, doară numai luând-o mârţoagele la fugă, poate că m-ar scăpa (Doamne fereşte!) de aşa năpaste!

Cu toate acestea, şezând acuma colea, fără grijă, răsturnat în jeţul meu, privind liniştit pe fereastră cum mugurul liliacului se despică şi-nverzeşte subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie, şi asultând, cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbute ciripesc şi cum brotăcelul cântă vesel înturnarea zilelor calde, te încredinţez că mi-ar place să străbat, fără totuşi de a mă mişca din loc, şi codrii umbroşi, alergând cu gândul în goana cerbilor, şi piscurile de stâncă, după urmele ideale ale caprei-negre, şi vizuinile de prin munţi, în prepusa dibuire a urşilor, şi luncile cu răchită, după umbra dârei de mistreţ, ba chiar şi pustiile nisipoase, pe unde mi s-ar năluci vânători eroice de tigri înfricoşaţi şi de lei fioroşi!

Dar fiindcă, până acum, nici prin vis piciorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri, şi fiindcă însumi, o mărturisesc cu umilinţă, n-am fost niciodată la acea aspră şcoală în care, după spusa anticului dascăl de vânătoare[1], „cetăţenii învaţă a fi meşteri în războaie şi în toate cele unde trebuie omului să ştie a cugeta, a vorbi şi a lucra bine“, de aceea, zic, nu mă voi încumeta a spune ceea ce aievea n-am văzut cu ochii, ci, legănat în răsfăţările poeziei şi ale frumoaselor arte, voi cerceta numai cum alţii, mai pricepuţi, au cugetat, au vorbit şi au lucrat, descriind şi reprezentând episode caracteristice din viaţa plină de neastâmpăr a vânătorii celei mari.

---

[1] Xenophontis, *De venatione*, I: ἕκ τούτων γαρ γίγνονται τἀ είς τὸν πόλεμον ἀγαθοὶ, εἰς τε τὸ ἄλλα ἕζ ον ἀνὰγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πραττειν *(n. a.)*.

Dar în ce parte să ne întoarcem mai întâi privirile? Pe cine să întrebăm a ne spune în ce timp, în ce loc a fost vânătoarea mai preţuită, mai măreaţă, mai trebuincioasă, mai desfătătoare?

Căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pământului, cutreierând colosalele vegetaţiuni antediluviane şi luptându-se cu fiare uriaşe, ale căror seminţii s-au stins acum demult de pe faţa lumii? Tu ai spus, la începutul cărţii tale, că vânătoarea este o aplecare firească a omului, veche ca şi dânsul; eu voi adăuga, tot spre lauda vânătoriei, că acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspiraţiuni artistice, şi aceasta ne-o dovedesc cu prisos figurile de elefanţi-mamuţi cu coame stufoase, cele de reni cu late coarne răschirate, de urşi ai speluncilor şi de alte animale dispărute, ce s-au găsit pe unelte de corn, pe arme de os şi pe plăci şistoase, gravate cu sula de către oamenii străvechi, care, în timpii perioadei glaciare a Europei, se adăposteau în peşterile de la Madeleine, de la Augerie, de la Massat şi din alte staţiuni cufundate azi sub tărâmul Perigordului, al Gasconiei şi al multor provincii din Francia meridională[1].

Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcaşi şi de lănceri, cârdurile nenumărate de zburătoare, turmele nesfârşite de animale, ce stau puse pe şireag printre ieroglifele templelor egiptene sau pe pereţii de piatră văroasă ai palatelor ruinate din Niniva şi din Babilon? Ca să vâneze lei şi tigri, girafe şi gazele, ba chiar iepuri şi cocori, faraonii Egiptului, despoţii Asiriei şi tiranii perşi ridicau în picioare ordii şi popoare întregi; iar după terminarea acelor năprasnice măceluri, legiuni de zugravi şi de pietrari erau osândiţi ca să aştearnă pe ziduri, pentru încremenirea viitorimii, toate acele nemărginite epopei vânătoreşti, care, prin nemilostiva lor monotonie, sperie şi obosesc azi ochii călătorului minunat[1].

---

[1] Despre descoperirile de asemenea natură ale d<omni>lor Lartet, Chrysti, de Vibray, Garrigou şi alţii vorbesc toate publicaţiunile care se ocupă de timpii preistorici, aşa de mult studiaţi în anii cei din urmă. În anul acesta chiar, pentru prima oară, s-au descoperit oase de reni, sculptate cu figuri de acelaşi animal, şi într-o peşteră din Elveţia, la Thaingen. Cine ştie dacă şi peşterile munţilor noştri nu ne păstrează destăinuiri de felul acesta? *(n. a.)*.

Asculta-vom, de pe râpele înverzite ale lacului Celor Patru Cantoane, voiosul şi semeţul cântec al plăiaşului elveţian, cadenţat de muza lui Schiller, amanta libertăţii? Fiul lui Guilom Tell îl întonă cu glas puternic, şi echo îl repetă din sânul munţilor inimaţi în Uri, în Schwytz şi în Unterwalden:

Mit dem Pfeil, dem Bogen,
Durch Gebirg' und Thal,
Kommt der Schütz gezogen
Früh am Morgenstrahl.

Wie im Reich der Lüfte
König ist der Weih —
Durch Gebirg' und Klüfte
Herrscht der Schütze frei.

Ihm gehört das Weit:
Was sein Pfeil erreicht,
Das ist seine Beute
Was da kreucht und fleugt.[2]

---

[1] <J.G.>. Wilkinson, *Private Life, Manners and Customs of the ancient Egyptians*, <London, 1837>. — <A.H.> Layard, *Nineveh and Babylon,* <London, 1853> *(n. a.)*.

[2] Schiller, *Wilhelm Tell*, Act<ul al> III <-lea>, Scen<a> I:

Cu săgeata, cu arcul,
Prin munţi şi prin văi,

Aci mă aflu din nou în mare primejdie ca să azvârli din mână foaia pe care, cu mai multă sau mai puţină răbdare, tu te sileşti a mă citi. Cum! am cutezat a-ţi pune subt ochi chiar şi versuri nemţeşti?! Oare putea-vei să mă ierţi?...

Dă-ţi osteneala, rogu-te, a căta în josul paginii, traducerea şchiopătândă a acestor frumoase strofe, în care colcotesc cele mai nobile simţăminte ce iubirea de vânătoare poate aprinde în inima unui om, şi sper că tu, vânător, te vei împăca îndată cu poetul, dacă nu şi cu limba lui.

În acea limbă este scrisă cea mai expresivă poemă a vieţii vânătoreşti, eroica dramă a lui Guilom Tell, în care răsuflă, peste tot, aerul liber şi curat al plaiurilor alpestre şi iubirea necumpătată de patrie a cetăţenilor liberei Elveţii. O ţară întreagă scăpată din robie numai prin inima vitează şi prin săgeata dibaci mânată ale unul vânător, iată desigur cea mai falnică izbândă cu care se poate mândri vânătoarea. Poetul s-a pătruns de acea mândrie de vânător, şi auzi-l cu câtă dragoste vorbeşte el chiar şi de înţelepciunea caprei-negre, care, când merge cu cârdul să pască la înţărcători, pune straja la

---

Vânătorul calcă întins,
De timpuriu, la raza dimineţii.

Precum în împărăţia vânturilor
Domn este vulturul,
Prin munţi şi prăpăstii
Domneşte liber vânătorul.

Al lui este spaţiul;
Tot ce atinge a sa săgeată
Este prada lui,
Tot ce se târăşte şi zboară!
(n. a.)

pândă, ca să tragă cu urechea şi să fluiere când se apropie vânătorul.[1]

Tot despre acea sprintenă şi sfioasă fiică a stâncilor a zis şi poetul latin, în versuri mai vii şi mai colorate decât cel mai nimerit tabel:

Pendentem summa capream de rupe videbis;
Casuram speres; despicit illa canes[2].

Iată cum ştie poetul să ne facă a simţi chiar şi decepţiunea vânătorului. Ajuns pe culmele alpestre,

pe stânci de scuţi de gheaţă, troiene de zăpezi
pe care o suflare le-aruncă repezi jos,

el se opreşte, se uită în dreapta şi în stânga, cătând să zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi, şi apoi întărâtat, obosit, mânios de zadarnica-i osteneală, el strigă în limba lui Byron... ba stai; mai bine să-l facem să vorbească româneşte, în versuri pe care însuşi ajutorul lor va fi şi uitat că le-a scris odinioară, în depărtatele-i *Ceasuri de mulţumire*:

Aşa; şi-n aste locuri căpriţa a sărit.
Piciorul ei cel ager m-a încurcat de tot:

---

[1] Schiller, *Wilhelm Tell,* Act I, Scen<a> 1:

Das Thier hat auch Vernunft;
Das wissen wir, die wir die Gemsen jagen.
Die stellen klug, wo sie zur Weide gehn
'ne Vorhut aus, die spitzt das Ohr und warnet
Mit heller Pfeife, wenn der Iäger naht.
(n. a.).

[2] Martialis *Epigram<mata>*, XIII, 98 <-99>

Vei vedea capra-neagră atârnată de vârful unei râpe;
Speri că va cădea; dar ea cată cu dispreţ la câini.
(n. a.).

Câştigul meu de astăzi abia de va plăti
Primejdioasa-mi muncă...[1]

Altădată însă vânătorul, mai norocos în goana sa, îşi cântă cu veselie izbânda, şi, în inima-i mulţumită, dorul iubitei sale vine de se amestecă cu plăcerile vânătoriei. Atunci poetul — acela care, în secolul nostru, a ştiut mai bine decât oricare să împrospăteze, cu o nouă dulceaţă şi cu un mai viu profum, limba îmbătrânită a lui Ronsard — Alfred de Musset, a pus în gura plăiaşului un cânt vesel, în care bucuria triumfului la vânătoare se îngână cu dulci amintiri de amor:

Chasseur, hardi chasseur, que vois-tu dans l'espace?
Mes chiens grattent la terre et cherchent une trace.
Debout, mes cavaliers! C'est le pied du chamois. —
Le chamois s'est levé! — Que ma maîtresse est belle! —
Le chamois tremble et fuit! — Que Dieu veille sur elle! —
Le chamois romp la meute et s'enfuit dans le bois. —
Je voudrais par la main tenir ma belle amie. —
La meute et le chamois traversent la prairie; —
Hallali, compagnons, la victoire est à nous! —
Que ma maîtresse est belle et que ses yeux sont doux![2]

---

[1] C.A. Rosetti, *Ceasuri de mulţumire*, Bucureşti, 1843, traduce astfel aceste versuri din *Manfred*-ul lui Lord Byron, Act I, Scen<a> I:

Ye toppling crags of icel
Ye avalanches, whom a breath draws down.
. . . .
. . . . Even so
This way the chamois leapt; her nimble feet
Have baffled me; my gains to-day will scarce
Repay my breack-neck travail.
(n. a.)

[2] Alfred de Musset, La coupe et les lèvres, Act al II<-lea>, Scen<a a> II<-a>:

Vânătorule, semeţe vânătorule, ce zăreşti tu oare în spaţiu?
Câinii mei râcâie ţărâna şi caută o urmă.

Cântă şi chiuie vesel vânătorul, căci izbânda este a lui! A prins capra în pădure; şi, în vale, iubita-i cu ochi dulci îl aşteaptă ca să-l strângă de mână. Sufletu-i acum înoată în bucurie. Au trecut, s-au şters zilele de dor pe când el rătăcea prin luncă, suspinând doina vânătorească:

Lunca ţipă, lunca zbiară
Pentru-un pui de căprioară,
Vai de biata inimioară;
Ca şi lunca geme, zbiară
Pentru puica bălăioară.

Frunza creşte, frunza cade,
Căprioara n-o mai roade.
Vai de mine, ce m-oi face?
Doru-n sufletul meu zace
Şi-inimioara-mi nu mai tace!

Inimă, fii răbdătoare
Ca pământul sub picioare,
Pân’ ce puica bălăioară
S-o întoarce-n luncă iară
Cu cel pui de căprioară![1]

Săriţi, voinici! E copita caprei-negre.
Capra-neagră s-a sculat! Frumoasă mai este iubita mea!
Capra-neagră tremură şi fuge! Dumnezeu să mi-o păzească!
Capra-neagră întoarce haita şi fuge în pădure.
Aş vrea să ţiu de mână pe draga mea iubită.
Haita şi capra-neagră trec peste păşune:
Hura! tovarăşi, izbânda este a noastră!
Mult mi-e frumoasă iubita şi dulci îi mai sunt ochii!
(n. a.).

[1] *Poezii populare ale românilor*, adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri, Bucureşti, 1866, p. 225 *(n. a.)*.

Puica s-a întors în luncă; ea a înfrânt şi a zdrobit inima poetului mai rău decât crudul vânător când sfâşia fără milă sânul căprioarei, şi atunci, tot dânsul, tot de Musset, mlădiindu-şi lira pe un ton mai duios, adă-ţi aminte, amice, cum, în câteva versuri repezi şi armonioase, adevărate mărgăritare picate din acel corn de poetice îmbelşugări ce i-l revarsă suava lui muză într-o frumoasă noapte de mai, cum ştie, zic, a schiţa în treacăt o întreagă elegie vânătorească:

Suivrons-nous le chasseur sur le monts escarpés?
La biche le regarde; elle pleure, elle supplie;
Sa bruyère l'attend; ses faons sont nouveau-nés;
Il se baisse; il l'ègorge, il jette à la curée
Sur les chiens en sueur son coeur encore vivant.[1]

Sărind, cu ciuta şi cu capra, din pisc în pisc şi din stâncă-n stâncă, cine ne opreşte acum de a ne strămuta până şi în munţii noştri?

Aci ne aşteaptă *Vânătorul Carpaţilor*, pe care s-a cercat al cânta, într-o lungă baladă descriptivă, un muntean român, un câmpulungean, care, fără îndoială, a gustat plăcerile şi ostenelile vânătorii de munţi şi a resimţit în sufletul său toate învietoarele freamăte ale vieţii de plăiaş. Dacă natura l-ar fi înzestrat cu darul de a spune precum simte, d<omnul> N. Rucăreanu ar fi făcut desigur un cap-d-operă nemuritor. Dar ştii că are românul o vorbă care cam zice că acolo unde nu este putinţa, la ce-i bună voinţa?

---

[1] Alfred de Musset, *La nuit de mai*:

Urma-vom vânătorul pe munţii râpoşi?
Ciuta îl priveşte; ea plânge şi se roagă.
Culcuşu-i de burieni o aşteaptă; iezii îi sunt de curând născuţi;
El se pleacă; o înjunghie şi aruncă în pradă,
Cânilor asudaţi, inima-i încă vie.

(n. a.).

Cu toate acestea, în balada *Vânătorul Carpaţilor* sunt imagini care se văd a fi fotografiate de pe natură. Păcat că au aspectul tern al fotografiei, şi nu coloritul viu al vieţii! Sunt şi expresiuni neaoşe româneşti de o originalitate preţioasă, care ar luci ca nestemate într-o frumoasă salbă de versuri armonioase.

Subiectul baladei este, fără îndoială, conceput cu o bogată şi adesea fericită varietate, căreia, din nenorocire, cititorul se vede silit a-i duce mereu jalea; căci pe tot minutul el simte în sine mintea învrăjbindu-se cu urechea. Eu unul mărturisesc că, pătruns fiind de măreţele dorinţe ale poetului, am încercat un fel de simţământ dureros, văzând cât de puţin limba şi versul au venit în ajutorul puternicei sale închipuiri, al <sic!> nobilelor sale aspiraţiuni. De ce nu poate omul toate câte le doreşte? Dar, vai! sunt puţini, foarte puţini aceia;

Non omnia possumus omnes[1].

O chemare către vânători, la revărsatul zilei, deschide şirul neregulatelor şi capricioaselor strofe, scrise în versuri albe:

Uşor ca însuşi cerbul păşeşte vânătorul
Pe coama cărărată<-a> piciorului de munte.
În poalele-i se-ntinde câmpia strălucindă
De mii de briliante ce varsă Aurora
Pe geana-i rourată, pe verzile ei bucle.

El trece pe muscelele însmăltate cu flori suave; apoi păşeşte tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor şi a frasinilor, unde mur-

---

[1] Virgilii, *Eclog*<a>, VIII, v. 63:

Nu toţi putem toate.
(n. a.).

mură izvorul şi unde cântă mierla, grangurul şi sturzul. Deodată însă vânătorii se opresc:

„Atârnaţi, feciori, merindea
Sus pe ramure de arbori!
Iacă urma căprioarei
Proaspătă, de astă-noapte;
E culcată-n faţa coastei,
Sus, în higiul[1] dintre plaiuri.
Bătăiaşi, pe fuga-ndată!
Vântul bate de minune!
Luaţi bătaia sus din piscuri;
Veniţi trâmbă cam spre vale,
Drept la fagii cei înalţi;
Acolo ne ţinem noi.
De veţi auzi copoii
Peste voi trecând în dosuri,
Să tăceţi, să nu daţi gură,
Căci se-ntorc cu ea îndată;
Ştiţi că trage tot în jos,
Şi atunci să înteţiţi!

Iute la pândă, la ţiitori!
Cuprindeţi bine din muche-n vale!
Şi curmătura să nu rămâie!
Şi treceţi unul peste pârâu!“

Bătaia-acum începe, şi iarăşi încetează.
Abia s-aud copoii pe vârfuri depărtate;
Dar trec, se lasă-n scapăt, şi pare că vânatul
Cu câinii împreună s-au dus pe altă lume.
Tăcut acum e totul; munteanul nici nu mişcă;
În muta-i aşteptare se uită l-a sa umbră
Din ce în ce crescândă, şi timpul el măsoară.
Şi iar s-aud copoii. Ca fulgerul de iute

---

[1] „Pădure jună şi foarte deasă“ N. R<ucăreanu> *(n. a.)*

Sosesc din muche-n vale, din vale iar în muche.
Bătaia reîncepe; mereu se întețește;
Chefnitul[1] e aproape; cât colo frunza sună,
Ş-aci, c-o detunare, tot zgomotu-ncetează.
Din fundul văii-adânce, c-un pas mai rar, dar sigur,
Cu deasa-i respirare, se vede vânătorul.
Măreț, alegru, sprinten, ce-aduce pe ai săi umeri
Pe zvelta căprioară şi pe pământ o-ntinde.

După aceste versuri, care, pe lângă orice alte merite, au mai ales pe acela de a se prezenta adesea sub forma limbajului vânătoresc al muntenilor noştri, după aceste versuri vine descrierea orelor de repaos: focul de brazi strălucind noaptea prin pădure, ghicitorile şi eresurile rostite până să se gătească cina, în sfârşit somnul ce vine, când încep ochii „a vedea cam sus găina".

Când apoi răsare din nou soarele, vânătoarea reîncepe.

Alte două strofe, dispuse într-acelaşi chip, împlinesc partea curat vânătorească şi negreşit cea mai interesantă a baladei. Le vom mai transcrie numai pe ele, însoţite cu notele lor filologice şi patriotice, căci urmarea, până la sfârşit, ne înstrăinează cu totul de viaţa vânătorilor. Pierzându-se, când în zadarnice doruri după timpii patriarhali şi eroici ai domniilor străbune, când în amarnice mânii în contra influenţelor străine, ce răzbat în ţară prin *căi ferate* şi prin *batele cu vapor,* balada ne face să simţim atunci, în mod obositor, toate neputinţele muzei câmpulungene. Abia dacă, într-acel haos de idei străine subiectului şi de versuri anevoioase, ne mai deşteaptă câtva descrierea furtunii care

---

[1] „Lătratul copoiului când este pe urma vânatului. Când vânatul, adică ursul, mistreţul sau lupul vulnerat, stă pe loc ca să facă rezistenţă, atunci numai copoiul latră, şi aceasta, în limbajul vânătoriei, se zice: *bat câinii.* Tot astfel latră copoiul şi tot astfel se zice când el a închis capra-neagră în colţ sau aninătoare." N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

Răzbubuie pân brazii ce şuieră ca şerpii,

sau dacă ne mai învie amintirea mândruţelor cărora vânătorul le destinează câte o „cetină frumoasă de brad verde, neuscat“, drept semn

că vânătorul
E ca bradul neschimbat.[1]

Să ne întoarcem, dar, curând şi cu plăcere către dânsul.

Curioasă idee a avut d<omnu>l Rucăreanu de a încurca pe bietul *Vânător al Carpaţilor* prin *Eisenbahn*-ul[2] lui Strussberg şi prin *Kaiserlich-Königlich-privilegirt*-ul *Dampfschiff!*[3] Ia mai bine să-l rugăm a ne fi domnia-lui încă o dată călăuză, spre a ne duce prin *aninătorile*, prin *iudele*, prin *înfurciturile* şi prin *colţanii* unde se iveşte, sfieţ sau îngrozitor, vânatul de la munte.

Vânătorul se opreşte:
„Jos, copii, pe brânci cu toţii!
Auzirăţi şuieratul
Caprei-negre printre stânce?
Ne-au ulmat; dar sunt aicea.
Drept l-aninători vă duceţi.
Şi vedeţi de le luaţi vântul,
Ca nici una să ne scape!

---

[1] „Acest ultim pasagiu l-am crezut necesariu aici pentru două cuvinte: întâi, ca să completez forma poeziei mele atât de variabilă, şi, al doilea, ca să dau o mică dezminţire acelor autori sau *filozofi romanţiari,* care au zis că vânătorul nu poate ama.“ N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

[2] *Eisenbahn* — drum-de-fier (germ.). Vezi şi supra, p. 183, nota 4.

[3] *Kaiserlich-Königlich-privilegirt Dampfschiff* — Concesiunea cezaro-crăiască a vapoarelor cu aburi (germ.).

Iar în iudele[1] din faţă
Se ţin cerbii, stau şi urşii;
Daţi la câini îndată drumul!
Fuga sus la-nfurcitură;
Alergaţi la creieri[2] unul,
Unde iese-ncornoratul[3].
Altul rămâneţi la strungă,
Unde trage, ştiţi, desculţul[4].
Dar vedeţi, cuprindeţi bine,
Ş-armele vă primeniţi!
Neamţul[5] bate... a-nchis capra

---

[1] „O grămădire de arbori răsturnaţi, a cărei numire derivă de la un vânt foarte furios ce bate mai în acelaşi timp din mai multe părţi, şi pe care vânătorii munteni l-au numit *iudă*, pentru că, ducând mirosul de pe tot locul de la om la vânat, acesta îl ulmă, fuge şi se depărtează, astfel că toată osteneala vânătorului rămâne în van. Cuvântul, dar, este simplu şi natural; acest vânt, trădând pe vânător, a meritat foarte bine numirea de *iudă* sau trădător. — Sublim rezultat al religiunii ortodoxe în ţările române! Ţăranul cel mai simplu, fără carte, fără instrucţie, fără educaţie, necunoscând decât necesităţile şi nevoile sale, ştie prin limba părinţilor săi ce a auzit şi înţeles pe toată ziua în biserică, singura lui şcoală; ştie,zic, că Iuda a vândut pe fiul lui Dumnezeu, mântuitorul lumii. — O, Doamne! Dacă acei bărbaţi ce ne-au format această limbă, sancţionând-o mai întâi prin biserica noastră, sunt în imperiul tău, între sfinţii tăi, primeşte tu această lacrimă de recunoştinţă, ce pică pe aceste rânduri, şi o transmite lor prin angelii tăi! Fă, Doamne, ca în secolii secolilor să zicem: *Doamne, fii cu noi!*, şi nu *Domine, esto nobiscum!* Fă, Doamne, ca, în toată dimineaţa, şi nu *demanetia*, să lăudăm numele tău! Ţine-ne, Doamne, tari în credinţa, şi nu în *credentia* ta! Atunci provedinţa ta ne va mântui!“ N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

[2] „Pădurea cea mai înaintată spre vârful muntelui, de unde apoi se începe golul culminante.“ N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

[3] „Cerbul.“ N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

[4] „Ursul.“ N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

[5] „Nume ce se dă mai adesea de ţărani câinilor de vânat. Fac această explicaţie ca să nu se confunde cu un alt neamţ ce vom întâlni mai încolo. N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

În colţanul cel din vale;
Eu alerg pe fuga colo;
Fiţi deştepţi la ţiitori!“

În iuzi gonesc copoii, spre vârf ei se-ndreptează,
Din ce în ce chefnitul mai mult se înteţeşte.
Un trăsnet se aude; un altul îi urmează
Şi tot se mai repetă. Apoi un răcnet mare
Cutremură pădurea şi zguduie şi munţii,
Iar câinii bat întruna, ş-un zgomot formidabil
Din ce în ce tot creşte, şi detunări teribili,
Din ţeve fulminante, răsună în ecouri,
Din stâncă până-n stâncă, din vale până-ntr-alta;
Se pierd în depărtare. Se face-apoi tăcere
Şi nu se mai aude decât murmura surdă
A râului din vale, decât svolândul şuier
Al brazilor, ce trece, se pierde peste goluri,
Dar ne-ncetat revine ca undele de mare.
O pauză... şi iată pe budur[1] vânătorul
Descinde-ncins cu capra; iar alţii-ajung acolo
Cu cerbul şi cu ursul şi cu colţat mistreţul.
E mare bucurie şi mândru vânătorul!“[2]

Negreşit că tabelul ce s-a prezentat la ochii scriitorului a fost măreţ; inima-i a bătut cu tărie la acele splendide privelişti, la acel zgomot formidabil, urmat de tăcerea prin care se auzea numai surda murmură a râului din vale şi şuierul brazilor clătiţi ca undele mării! Păcat însă că muzele geloase nu s-au îndurat a-i încorda lira pe un ton mai melodios!

---

[1] „Un fel de stâncă mare şi cu oarecare vegetaţie neregulată, unde capra-neagră se ţine mai adesă“. N. R<ucăreanu> *(n. a.)*.

[2] N. Rucăreanu, *Modeste încercări poetice, originale şi traducţiuni,* Bucureşti, 1873, p. 56—70. Titlul ce d<omnu>l R<ucăreanu> a dat cărţii sale este de natură a dezarma critica; dar noi, aci, punându-l alături cu corifei ai literaturii, ne-am simţit siliţi a-i croi un locşor, de care nici cunoscuta d-sale modestie să nu se înspăimânte, nici ilustra companie în care se află să nu se poată scandali. *(n. a.)*

Aş vrea, pe când mi se desfăşoară dinaintea minţii uimite privelişti aşa de răpitoare, ca să aud, ca prin vis, o muzică plină de farmec, bunăoară ca cea din opera *Guilom Tell* a lui Rossini, şi mai ales ca acel minunat cor de vânători, care, după ce a trâmbiţat, pe un ritm vioi şi alegru, fanfarele de chemare, se pierde apoi, cu vuiet armonios, prin tainica rezonanţă a codrilor de brazi!

CUPRINS

VI

CUM SE PRICEPEAU SĂ CÂNTE LA VÂNĂTOARE ROSSINI ŞI HAYDN, MÉHUL ŞI WEBER. — *TONTON, TONTON, TONTAINE, TONTON!!* — DUŞMĂNIA LITERARĂ, SAU EFECTE INTUITIVE ŞI ANACHRONISTICE ALE CHAMBERTINULUI DE LA „CAFÉ ANGLAIS“ ASUPRA POEZIEI ROMÂNE. — TRECEM DINCOLO DE BAGDAD. — CONCERT SIMFONIC PE APĂ ŞI PE USCAT, DAT MISTREŢILOR ŞI CERBILOR DE ŞAHUL PERSIEI, KHOŞRU ANUŞIRVAN.

Ce minunată interpretaţiune a vieţii vânătoreşti este, în adevăr, această măiastră melopee, odă scrisă în acea limbă fără rost, ale cărei sunete modulate prefiră în inima omului, mai lesne decât orice cuvinte, şi dorul şi veselia! Se pare că din îndoioasa amintire a două cântece, culese poate chiar prin munţii Elveţiei, dintr-o arie comună, din cele care se cântă vesel pe trâmbiţa de vânătoare, şi dintr-un melancolic *lied* nemţesc pe care ţăranii germani îl gâlgâiesc *(jodeln)*, adunaţi în cor, marele compozitor italian a ştiut să plămădească acest cap-d-operă al muzicii de vânătorie.

Dar Rossini a intrat cel din urmă pe calea în care alţi mari muzicanţi îi apucase înainte.

Bătrânul Haydn, părintele acelor simfonii germane pe care tu le urăşti aşa de tare, Haydn, la vârsta de 68 de ani, puse capăt sutimilor sale de compoziţiuni muzicale, prin oratoriul numit *Cele patru timpuri ale anului, — die Jahreszeiten* — în care, recapitulând toate amintirile vieţii sale, simplă şi simţitoare, bătrânul maestro cântă pe rând, cu instrumente şi cu glasuri omeneşti, toate bunurile şi toate plăcerile de peste an. Când ajunse la timpul toamnei, unchiaşul obosit nu se sfii a îmbuca bărbăteşte trâmbiţa vânătorească, şi tot ştiu încă să mlădieze, prin simpatica şi naiva dulceaţă a geniului său, stilul muzical cam pipernicit şi cam înţoponat al secolului din urmă, stil pe care l-au denumit, în ţările occidentale, cu porecla comică de *stilul perucilor, — Zopfenstil,* — şi care la noi s-ar zice: „de când cu nemţii cu coadă".

Cam tot pe timpul când Haydn scria, în Viena, oratoriul *Celor patru timpuri*, un compozitor francez, care a înzestrat scena lirică cu multe opere frumoase şi care a compus imnuri şi cantate patriotice pentru revoluţiunea de la 1793, Méhul, a dat patriei sale, în uvertura operei *Junele Henric, — le Jeune Henri,* — o încântătoare simfonie vânătorească.

Cele două naţiuni muzicante ale Europei moderne, italienii şi germanii, contestă neîncetat francezilor geniul acestei arte.

Asemenea cestiuni nu se dezbat cu puşca în mână, şi, fiindcă noi acum ne aflăm la vânătoare, timpul nu ne iartă ca să apărăm aci pe Boieldieu, pe Auber, pe Halévy, pe Gounod, pe Félicien David, nici chiar pe acel sublim geniu cu totul francez al israelitului german Meyerbeer. Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vânătorească, este că francezii au avut şi au păstrat din timpi străvechi, de prin secolii feudalităţii chiar, pre cât se ştie, o mulţime de cântece vânătoreşti, pe care slujitori speciali le sunau pe cornuri în petrecerile zgomotoase ale regilor şi ale castelanilor. Fiecare episod al vieţii de vânătoare, fiecare soi de fiară luată în goană, fiecare moment al dramei cinegetice avea cântecul său consacrat şi tradiţional, ca semnalele milităreşti.

Ţiu minte că într-un timp când, departe de toţi ai mei şi cu sufletul adânc întristat, trăiam într-un colţişor al Franciei, pe malul unui râu şi în vecinătatea unei mari păduri, în toate serile, la ora când aburii, înălţându-se de pe apă, începeau a înnegura orizontul amurgit, un sunet de corn răsuna de pe malul opus al râului şi repeta câteva ori d-a rândul una din acele fanfare vânătoreşti, al căror ritm iute şi chiar glumeţ pare că se îngână cu vibraţiunile melancolice şi prelungite ale instrumentului ce le produce. Nu-mi place, amice, a-mi repurta mintea către momente aşa înnorate ale trecutului; dar, din minutele pe care în singurătatea de atunci le socoteam deopotrivă cu secolii, numai acelea îmi erau mângâioase, când vocea cornului îmi legăna auzul în sunetele cadenţate ale semnalului de vânătoare. Pe tonurile duioase şi întunecate ale trâmbiţei metalice, se juca, cu o veselie săltăreaţă, melodia cântecului francez, şi atunci, în mine, auzul şoptea inimii mâhnite neaşteptate cuvinte de speranţă şi de bucurie. Cât voi trăi nu voi uita ce dulce îmi era acel balsam melodios; el şi acum îmi înmoaie inima de câte ori se întâmplă să aud *Uvertura de vânătoare* a lui Méhul, în care aceeaşi fanfară domneşte ca motiv de căpetenie şi răsare, sub felurite tonalităţi, printre diverse episoade muzicale pline de frumuseţi; aci, artistul a imitat tropotul cailor ce fac să răsune pământul subt ale lor copite; aci, iar, el aminteşte lătratul vesel al câinilor, când li se dă drumul la goană; aci, încă, pare că, într-o dulce melodie, cerbul, în agonia sa, plânge şi cere cu lacrimi iertare de la neîmblânziţii săi duşmani. Dar aceştia, spre a-şi deştepta mereu în suflet o nouă ardoare, repeţesc din cornuri cunoscutul semnal, pe care tot francezul îl ştie şi-l cântă pe riturnela poporană: „*Tonton, tonton, tontaine, tonton!*“

Dar este oare vreo idee pe care spiritul glumeţ al francezului să n-o fi dat, cum am zice noi, pe pârlitură? „Cântă, vânătorule, zice poetul popular al Franciei, cântă prin crânguri şi prin câmpii, cântă mereu refernul tău de vânătoare: *Tonton, tonton, tontaine, tonton!* Pe când tu vânezi cerbul din pădure, altul mai isteţ vânează în culcuşul tău; tu ţii urma ciutei, şi altul, a gingaşei tale neveste; tu dai chiorâş în fiară, şi altul face cu ochiul tinerei tale soţioare, pe care tu ai părăsit-o — *tenerae conjugis immemor*[1] — ca să baţi codrii.“ De aceea, când te vei întoarce, mândru, cu cornoratul acasă, umflând sunetul cornului tău, ia ascultă cum acel primejdios păcălitor de Béranger îţi va întoarce pe franţuzeşte zicătoarea românului: „Ce ştie satul nu ştie bărbatul!“

Chasseur, tu rapportes la bête
Et de ton cor enfles le son.
Tonton, tonton, tontaine, tonton!
L' amant quitte alors sa conquête

---

[1] Horatii, *Carmin<a>* I, 1, v. 25:

. . . . Manet sub Jove frigido
Venator, tenerae conjugis immemor,
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
. . . . Stă sub cerul friguros
Vânătorul, uitându-şi tânăra soţie,
Sau că câinii lui credincioşi au zărit o ciută,
Sau că mistreţul marsic a năvălit în holdele roditoare.
(n. a.).

Et le cerf entre à la maison.
Tonton, tontaine, tonton.[1]

Lăsăm pe francezi să râdă şi să glumească, chiar şi pe bătrânele, pe frumoasele lor arii de vânătoare, de care a ştiut aşa de bine să se folosească francezul Méhul, în uvertura sa, şi pe care nu le-a dispreţuit, cu vreo treizeci de ani mai în urmă, nici italianul Rossini, în *Guilom Tell*-ul său, şi să ne oprim un minut, între aceste două modele de muzică vânătorească, asupra unei opere de aceeaşi natură, în care se rezumă tot geniul naţional al germanilor. *Freischütz*, sau *Liberul vânător*, e titlul cap-d-operei teatrale a lui Weber[2]. Fantasie întunecată de ridicole credinţe diavoleşti, simplitatea cea mai naivă în viaţa reală, simţimântalismul cel mai idealist în dorinţele inimii: iată din ce este compus subiectul operei, şi simpatica muzică a lui Weber, aşa plină de suave melodii, pare că netezeşte, cu o suflare lină, toate asprimile, toate nesăbuitele ciudăţii ale unor aşa discordante contraste.

---

[1] *Chansons* de Béranger, *La double chasse*:

Vânătorule, tu aduci dobitocul
Şi umfli sunetul cornului tău,
Tonton, tonton, tontaine, tonton!
Atunci şi amantul pleacă de la iubita sa,
Şi încornoratul intră în casă la tine.
Tonton, tontaine, tonton!
(n. a.).

[2] *Fran<tz> Jo<seph> Haydn*, născut la Rohrau în Austria, la anul 1732, a murit la 1809; el are 527 compoziţiuni instrumentale; oratoriul *Die Jahreszeiten* este din anul 1801. — *<Étienne> H<enri> Méhul* s-a născut la Givet, în anul 1763, şi a murit la 1817. Opera *Le Jeune Henri* este compusă la 1796. — *C<arl> M<aria von> Weber,* născut la Eutin (Holstein) în anul 1786, a murit la Londra, la 1826. Opera *Freischütz* este din 1821. — *Giachimo Rossini* s-a născut la Pesaro în Italia, la anul 1792, şi a murit în Paris, la 1868; cea de pe urmă operă a lui, adică *Guilom Tell*, s-a reprezentat la anul 1829. *(n. a.)*.

Chorul din al treilea act din *Freischütz,* în care vânătorii proclamă că nimic pre pământ nu se poate asemui cu plăcerile vânătoriei,

> Was gleicht wohl auf Erden dem Jägervergnügen,

este compus pe un ritm mai puţin variat şi are o melopee mai puţin măreaţă decât cântecul vânătorilor din *Guilom Tell,* dar nici originalitatea, nici graţia nu-i lipsesc, ci caracteru-i diferă cu totul de fanfarele vânătoreşti ale francezilor. Pe sub candida veselie a melodiei zbârnâie un acompaniament surd care poartă mintea în mistice regiuni. Este, fără îndoială, un cânt cu totul german. Dar să nu te temi! Poţi să-l asculţi fără frică; n-ai să găseşti într-însul nimic din acea lângedă şi searbădă monotonie a unora din cântecele nemţeşti, pe care românul a caracterizat-o cu porecla batjocoritoare de *tararaua neamţului*.

Dacă fiarele ar fi şi în zilele noastre tot aşa de simţitoare la plăcerile delicate ale armoniei, precum erau în timpii binecuvântaţi ai vestitului *vertuoso* şi *tenore-sfogato* Orfeu, negreşit că ele ar veni singure să se predea de bunăvoie celor care le-ar executa, în rariştea unei păduri răsunătoare, un concert simfonic compus din toate cap-d-operile de mizică vânătorească despre care îţi vorbii aci în treacăt. Dar, vai! se vede că de când pe bietul Orfeu l-a luat Offenbach în răspăr, înseşi fiarele, scârbite de a vedea scăpătarea gustului artistic la bipezi, şi-au luat lumea în cap, s-au sălbăticit cu totul, şi astăzi este mai mult decât sigur că, dacă s-ar ispiti cineva să cerce a instrumenta şi a vocaliza prin codri muzică clasică, precum este uvertura lui Méhul, sau oratoriul lui Haydn, sau chiar şi chorurile lui Weber şi lui Rossini, urşi, lupi, mistreţi, vulpi, cerbi, ba chiar şi iepurii ar apuca-o îndată la picior, împreună şi cu vânătorul lor, dacă cumva acel vânător s-ar întâmpla să fie amicul meu, autorul *Manualului* românesc *de vânătorie*.

Cu toate aceste, n-a fost întotdeauna aşa! Mult mai încoace de timpii fabuloşi ai păţitului amant al Euridicei, şi chiar în regiuni lipsite de castelani feudali şi de sunători de fanfare, în ţări depărtate, asiatice, pe care noi le socotim de păgâne şi de barbare, muzica a fost preţuită ca o neapărată auxiliară a petrecerilor vânătoreşti.

Primeşte, te rog, pentru un moment, să ne întoarcem cu vreo cincisprezece sute de ani mai înapoi, pentru ca să ne încredinţăm cum că vânătorile cu acompaniament de orchestră nu sunt, precum s-ar putea crede, o deşartă închipuire a imaginaţiunii mele puţin vânătoreşti, ci că din contra, cele mai mărete serbări cinegetice au fost însoţite, chiar din vechime, cu concerte instrumentale şi vocale. Consideră totdeodată că această nouă digresiune pe câmpul artelor din antichitate, o fac şi pe dânsa numai şi numai întru cea mai mare laudă şi glorie a artei vânătoreşti, şi mai ales nu uita că pentru ca omul să facă un lucru bine, trebuie mai întâi de toate să aibă multă, foarte multă răbdare; de aceea şi înţelepciunea poporului te învaţă ca să „prinzi iepurile cu carul".

Negreşit că pentru oricare ştie să ţină un condei cu trei degete, şi pentru oricare din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gândirii şi a studiului, foarte lesne le vine de a scrie *currente calamo* despre orice materie, ştiută sau necunoscută lor. Îi vezi, nepricepuţi plagiatori ai atotştiutorului Pic de la Mirandola, tratând cu uşurinţă de *omni re scibili et quibusdam aliis*[1] .

---

[1] Nobilul italian Pic de la Mirandola, născut la 1463, învăţase la vârsta de zece ani tot ce se putea şti pe atunci, şi la douăzeci şi trei, se lăuda în Roma că poate vorbi *de omni re scibili* <lat.> — de tot ceea ce se poate şti; el muri la vârsta de 31 de ani <deci în 1494>. Mai minunaţi în ştiinţă decât minunatul italian, mulţi scriitori de acum vorbesc nu numai de tot ceea ce se poate şti, dar încă şi de câteva altele, *de quibusdamb aliis* <lat.> *(n. a.)*.

De va fi vorba de muzică, apoi îţi opăresc tot într-o leşie pe Rossini cu Offenbach, pe Auber cu un oarecare Suppé, fabricant de operete la Viena, pe Meyerbeer cu Lecocq, un alt imitatoraş parizian al caricaturistului operei; şi apoi, din acea căldare, îţi scot la lumină învăţături şi poveţe pentru formarea şi dirigarea unui Conservator naţional de muzică.

Dar cu atât ar fi puţin! Groaznic orbeşte ura pe oameni, şi mai ales pe supărăciosul neam al scriitorilor, *genus irritabile vatum*[1].

Avem dinaintea ochilor o spăimântătoare dovadă despre aceasta. Sunt în ţară la noi două foi literare care şi-au jurat neîmpăcată ură şi mânie:

> Doi Joi se Întărâtă şi fulgerul jos plumbă![2]

Convorbirile literare de la Iaşi muşcă carne vie, când găsesc, în *Revista contimporană* din Bucureşti; iar aceasta:

> Tanteane animis calestibus irae![3]

împinge urgia până-ntr-atâta, încât, spre a defăima chiar şi titlul rivalei sale, tipăreşte cu litere negre pe hârtie albă, subt acelaşi nume duşmănit de *Convorbiri*[4], felurite poveşti vrednice de vânătorul cel cu coada vulpii, în care se zice, între altele, că la anul 1852 d<omnul> Pantazi Ghica, deşertând, într-o seară, prieteneşte, pahare de Chably, de Chambertin, de Şampanie şi de Xeres, într-un cabinet la „Caffé [sic] Anglais“[1] din Paris, împreună cu Alexandru Dumas-tatăl şi cu Alfred de Musset — au răposat, sărmanii, amândoi şi nu mai pot mărturisi —, după ce d<umnea>lui le-a istorisit multe şi mărunte despre literatura, muzica, instrucţiunea şi politica României, după ce le-a vorbit pre larg despre dascălul Lazăr, despre Alexandru Vodă Ghica, despre mitropolitul Dosoftei, despre Tudor Vladimirescu, despre meşterul Manole, despre Ianache Văcărescu şi despre alţii mulţi câţi în Christos s-au botezat pe pământul românesc, în sfârşit a binevoit a le citi şi poema populară „*Înşiră-te mărgărite* de V. Alecsandri“. — „ Să nu se uite că această conversaţiune [între d<om>nii Pantazi Ghica, Alexandru Dumas-tatăl şi Alfred de Musset] se petrecea la anul 1852“, chiar după cum spune nota autorului (p. 335), şi că d<omnu>l Pantazi Ghica le-a citit atunci, pre cum zice, „în limba franceză, după textul românesc“, poema *Înşiră-te mărgărite*, pe care însă, d<omnu>l V. Alecsandri a compus-o la Mirceşti tocmai în anul 1856, adică cu patru ani în urma vestitei ei citiri de către d<omnu>l Pantazi Ghica, şi apoi a dat-o la lumină, pentru întâia oară, în *Revista română* din anul 1862 (p. 160—166).

---

[1] Horatii, *Epist.*, II, v. 102 *(n. a.)*.

[2] Heliade, *20 decembrie 1843*, în *Curierul de ambe sexe*, period IV *(n. a.)*.

[3] Virgilii, *Aeneid<a>*, I, v. 15:

> Încape atâta ură în suflete cereşti! *(n. a.)*.

[4] *Revista contimporană*, <Bucureşti,> anul II, nr. 4, 1 aprilie 1874, p. 324 <-342> *(n. a.)*.

Pe limba vânătorească, în cazul de faţă, s-ar zice că autorul articolului *Convorbiri* din *Revista contimporană* „a vândut pielea ursului, pe când ursul juca încă prin pădure“. Dar între scriitori nu este ca între vânători. Loc de joc nu încape, şi — *horresco referens*![2] — cât despre mine, zău, mă cutremur de o răzbunare literară ca aceasta. D-aş fi măcar cunoscut cu redactorii *Convorbirilor* din Iaşi, le-aş da desigur povaţa ca să schimbe cât mai curând titlul foaiei lor, pentru a cărui ruşinare s-a jertfit cu atâta lepădare de sine însuşi d<omnu>l Pantazi Ghica.

---

[1] Ironia parantezei lui Odobescu vizează greşeala de ortografie — *Caffé* în loc de *Café* — din relatarea lui Pantazi Ghica.

[2] Virgilii, *Aeneid<a>*, II, v. 204 *(n. a.)*. *Horresco referens* — mă înfior povestind (lat.).)

Trăind însă cu totul înlăturat de asemenea crâncene lupte, eu, amice, când scriu câte ceva, scriu mai mult pentru a mea proprie plăcere, fără de a cugeta rău la alţii, afară, poate, numai de astă dată, când m-am apucat a scrie pentru păcatele tale. Dacă însă chiar şi tu mă vei învinovăţi cu tot dinadinsul că m-am întins prea mult cu scrisul, şi că fac aci prea mare cheltuială de citaţiuni de prin autori străini, apoi îţi voi răspunde că acelea — mai toate nestemate culese din salbele bogaţilor — le presar pe sărăcăcioasa mea scriere ca s-o mai înţolez şi să-i dau şi ei ceva preţ; iar dacă nu scriu scurt şi cuprinzător, se vede că, rău sau bine, nici eu, ca mulţi alţii, nu mă pricep a face într-altfel.

Aşadar, supus blând la o nouă osândă, ia-te binişor după mine şi vino să ne îndreptăm paşii rătăcitori tocmai sub poalele munţilor din Kurdistan, pe calea care duce de la Bagdad la Hamadan, acolo unde este stânca stearpă şi râpoasă ce se cheamă Bisutun. Piciorul de spre apus al stâncii se numeşte, în limba locului, *Takh-i-Bostan*, adică *Bolta Grădinii*. Grădina deocamdată lipseşte, şi unii eruditi cred că aci vor fi fost vestitele grădini atârnate în aer ale Semiramidei[1], care, chiar dacă odinioară au fost aci, apoi acum au zburat cu totul în aer; — dar bolta este în fiinţă, şi pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi săpate nu prea adânc în piatră, şi poate chiar odinioară colorate. Să le descriem toate, nu este treaba noastră; pe noi ne ating numai cele două mari scene de pe pereţii laterali. Într-adevăr, pe una se vede o vânătoare de mistreţi; pe cealaltă, mai ştearsă, este o vânătoare de cerbi.

---

[1] Diodori Siculi *Bibliotheca histor.*, II, 33: după ce săvârşi aceste lucrări, Semiramida, în capul unei oştiri numeroase, întreprinse o expediţiune în contra mezilor. Sosind în faţa muntelui Bagistan, ea îşi aşează acolo tabăra şi face o grădină care avea douăsprezece stadii [mai mult de doi kilometri] în ocolul ei; era pe o câmpie şi cuprindea o fântână mare care da apă pentru plante. Muntele Bagistan, care este consacrat lui Joe, formează una din laturile acestei grădini, prin stâncile sale râpoase, înalte de şaptesprezece stadii [ca la 2 850 metri] şi tăiate drept. Semiramida puse să scobească piciorul acestor stânci şi să sculpteze pe dânsul chipul ei înconjurat de o sută de streji. Ea puse să sape pe stânci o inscripţiune cu litere siriace, în care se zicea că Semiramida, grămădind tot bagagiul şi

Stilul sculpturii, oarecare amănunte arhitectonice şi chiar costumele şi uzurile figurilor reprezentate ne înlătură de la prepusul că vom fi având aci, dinaintea ochilor, imaginea petrecerilor cinegetice ale vitezei amazone asiriene, ale reginei Semiramide,

di cui si legge
Che sugger dette a Nino e fu sua sposa;
Tenne la terra che'l Soldan corregge[1].

---

toate uneltele oştirii sale într-un singur morman, făcuse dintr-însele o scară pe care s-a urcat până în vârful muntelui.

D'Anville şi de Sacy au crezut că aceste cuvinte se pot aplica stâncilor de la Bisutun *(n. a.)*.

[1] Dante. Divina Commedia, l'Inferno, Canto V. Pasajul întreg despre Semiramida zice, v. 52—60:

La prima di color, di cui novelle
Tu vuoi saper, mi disse quegli allotta,
Fu imperatrice di molte favelle.
A vizio di lussuria fu si rotta,
Che libito fe' licito in sua legge,
Per torre il biasmo in che era condotta.
Ell'è Semiramis, di cui si legge,
Che sugger dette a Nino, e fu sua sposa;
Tenne la terra che'l Soldan corregge.

Cea dântâi din acelea despre care tu vrei să aibi cunoştinţă, — mi zise el atunci, a fost împărăteasă a multor limbi. La viţiul desfrânării a fost aşa dedată, încât neruşinarea fu iertată sub stăpânirea ei până-ntr-atâta încât însăşi a cutezat să ia asupră-şi blestemul în care căzuse. Ea este Semiramida, despre care se citeşte că a dat să sugă lui Ninu, şi apoi i-a fost şi soţie. Ea stăpânea ţara pe care o cârmuieşte acum Sultanul *(n. a.)*.

Gândul ni se repoartă mai bucuros asupra acelor puternici despoţi ai Persiei, Şapurii, Hormuzii, Khoşruii, Firuzii, Iejghirzii şi alţii, care, din vechea lor cetate a Ctesifonului, aproape de Bagdadul de acum, supărară mai bine de trei sute de ani pe împăraţi romani de seama lui Aurelian, lui Teodosie, lui Justinian, lui Eraclie; asupra acelor mândri şi luxuoşi Sasanizi, care se închinau focului după legea lui Zoroastru, clădeau palate gigantice acoperite cu sculpture şi cu poleieli şi înmuiau în fir şi în pietre scumpe hainele de pe dânşii şi hamuturile de pe caii lor.

Vânătoarea, lupta cu fiarele, alergările cu caii şi încordătura arcului erau visele de aur cu care se desfătau ei, atât în fiinţă, cât şi în priveliştea armelor, vaselor, uneltelor şi podoabelor cu asemenea scene, pe care meşterii şi artiştii lor le reproduceau mereu, în metaluri şi în pietre scumpe[1]. Subiectele de vânătoare, înfăţişate cu o vioiciune, cu o mişcare, cu un foc nespus, pot fi privite ca una din însuşirile caracteristice ale artei sasanide pe care o admirăm azi în câteva preţioase obiecte de lux ce au rămas din acele epoci depărtate, prin colecţiunile de curiozităţi artistice ale Europei, şi pe care o întâlnim în sculpturile de prin diferite ruine ale Persiei, iar mai ales pe stâncile de la Bisutun[1].

---

[1] Arta persană din timpul Sasanizilor a fost foarte puţin studiată; ea merită însă o atenţiune specială, având, pe lângă aspectul impozant al producţiunilor antichităţii asiatice, un caracter de energie şi de mişcare pe care l-a împrumutat de la operele elenilor şi romanilor. Multe muzee şi tezaure eclesiastice din Europa posedă vase, monede şi pietre scumpe gravate, de stil sasanid; dar mai cu seamă în Muzeul Ermitagiului din Sanct-Petersburg sunt nenumărate plăci şi ornamente de aur, reprezentând lupte de animale şi vânători, care acestea toate s-au găsit prin movilele din Rusia asiatică meridională. — Vezi în *Annali dell'Instituto archeologico,* vol. <al> XV <-lea>, 1843, p. 98 et sq., articolul dlui <Henri> A<drien Prévos> de Longpérier, intitulat: *Explication d'une coupe sassanide*, în care descrie un tas de argint al ducelui de Luynes (astăzi la Cabinetul de medalii din Paris), reprezentând o vânătoare sasanidă şi reprodus în *Monumenti inediti*, vol. <al> III <-lea>, pl<anşa> LI *(n. a.)*

Ambele vânători de care avem aci a vorbi sunt cuprinse în două cadre pătrate, închipuind ţarcuri îngrădite cu taraci, de care stau atârnate zăveze ori perdele, spre a încinge tot ocolul unde se petrece vânătoarea. Proptele şi mănunchi de tufiş, legaţi cu frânghii, sprijină şi întăresc taracii.

Într-unul din ambele cadre, locul ales e o mlaştină cu stuf şi cu răchită, în mijlocul căreia a rămas o lumină de apă netedă, cu peştişori şi cu păsări plutitoare într-însa. Un şireag de elefanţi, mânaţi de cornacii ce-i încalecă şi-i îmboldesc, gonesc din dumbravă turme nenumărate de mistreţi, care, în fuga mare, cu râturile întinse, cu colţii ascuţiţi, cu spinarea încovoiată şi cu codiţa sumeasă, dau năvală prin leasă şi prin mocirlă. În două luntre mari şi adânci stau în picioare câte un vânător uriaş cu capul încoronat, cu veşminte bogat ornate şi cu arcul în mână; în preajmă-le cad pe brânci gliganii şi vierii săgetaţi. Dar atât în aceste două luntri principale cât şi în alte două mai mici, ce însoţesc pe ale regeştilor vânători, şed jos, cântând din nişte harpe în formă de dreptare şi cu zece coarde fiecare, bande de femei muzicante; într-o a cincea luntre sunt cântăreţi care suflă, d-a-n picioarele, în flaute. Toate vasele sunt cârmuite de câte doi vâslaşi care, cu lopeţile, spumegă faţa apei. Pe muchea cadrului se vede cum mistreţii ucişi sunt transportaţi pe spinarea elefanţilor, şi apoi cum slujitorii îi înjunghie şi-i despintecă.

---

[1] <Robert> Ker Porter, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia etc.*, London, 1822; vol. <al> II <-lea>, stamp<ele> 63—64. — E<ugène> Flandin et P<ascal> Coste, *Perse ancienne*, Paris, <1851>, vol. I, stamp<ele> 10—13 *(n. a.)*.

A doua vânătoare, cea de cerbi, este cu mult mai confuză; figurile pe alocurea par a fi neisprăvite. Tot însă se vede pe ici şi pe colea o împrejmuire de zăbrele şi de stofe atârnate, formând o arenă cu două porţi, păzite de câte doi strejari; cerbii intră în alergătoare prin poarta din dreapta şi sunt urmăriţi de vânători; un călăreţ mai mare la trup, în goana calului, trage cu arcanul într-înşii; alţii mulţi, mai mici, se ţin, şi ei, gonind, după vânătorul principal. Cerbii se poticnesc şi cad la pământ când ajung la fundul ţarcului; dar ciutele, ferite de un alt călăreţ cu trup mare, scapă singure pe cealaltă poartă, având la gâtul lor un arcan cu coarda fâlfâindă. Pe laturile cadrului, se vede, de o parte, cum se adună şi se păzesc cu elefanţi turmele de cerbi; de altă parte, cum cerbii ucişi prin munţi păduroşi se încarcă pe spinarea cămilelor.

Dar mai mare şi mai presus de toţi actorii tabelului şi ca privitor liniştit al acestui spectacol animat, stă călare regele, cu arcul atârnat de gât, şi adăpostit subt o umbrelă rotundă pe care i-o ţine d-asupra capului un slujitor. Împrejurul lui cântă o numeroasă orchestră, aşezată de toate părţile, care pe jos, care pe o estradă înălţată cu scară. Acolo sunt şi harpiste, ca la vânătoarea de mistreţi, şi cântăreţi cu flautul, care şed turceşte, cu picioarele încrucişate sub dânşii, şi trâmbiţaşi, şi toboşari, şi muscalagii cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu diblele şi cu surlele, poate chiar şi cântăreţi din gură; într-un cuvânt, avem aci o bandă numeroasă de lăutari, reprezentată cel puţin prin douăzeci şi cinci de personaje cu instrumente variate, lucrând toţi din mâini şi din plămâni ca să încânte pe răsfăţatul Şah, în pomposul şi trufaşul său repaos. Te las să-ţi închipui ce chef şi ce mândreţe!

Oare ce zici? Nu se pricepeau bine regii sasanizi a vâna mistreţii şi cerbii?

A pluti lin pe apă şi, din sigurul adăpost al luntrei, a săgeta mistreţii, pe când auzul îţi este răpit de dulcele cântări ale unei armonioase pleiade de zâne acvatice, iată o realitate sasanidă cu mult mai încântătoare decât basmul primejdioaselor Sirene ale lui Omer şi decât visul amăgitoarei Loreley de pe ţărmurile neguroase ale Rinului!

A privi de sub umbră şi la sunetele unui concert *à grand orchestre*[1] peripeţiile unei goane şi unui măcel de cerbi, iată încă o petrecere sasanidă, care negreşit că nu este tocmai de dispreţuit.

Nu rămâne îndoială că regii sasanizi au fost oameni cu gusturi nobile şi delicate, de vreme ce le-a plăcut şi de a vâna în sunetele muzicii, şi de a vedea reprezentate în sculptură şi cu culori asemenea petreceri vânătoreşti.

Rămâne numai să ne batem capul spre a afla dacă muzicanţii lor şi, mai cu seamă, dacă vestitul cântăreţ Barbaud, care răspândea în palatele marelui Khoşru Anurşivan, *cel cu sufletul mărinimos,* „note mai dulci decât privighetoarea", erau, în comparaţiune cu Haydn, cu Méhul, cu Weber şi cu Rossini, ceea ce sculptorii de la Takh-i-Bostan sunt faţă cu artiştii moderni care au înfăţişat pe pânză scene de vânătoare, bunăoară cu P. Rubens, Fr. Snyders, Filip Wouwerman, Fr. Desportes, J.B. Oudry, J.E. Ridinger, Horace Vernet, Edw. Landseer şi alţii...

---

[1] *(Concert) à grande orchestre* — (Concert) cu orchestra completă (fr.).

CUPRINS

VII

ΖΩ ΓΡΑΦΊΑ PRIVITĂ DIN PUNCTUL DE VEDERE AL TEORIILOR LUI DARWIN. — AMOR ŞI VÂNĂTOARE! — CUM SE ÎNGROPAU LA ROMA URMAŞII BIETULUI OVID, RĂPOSAT, CA VAI DE DÂNSUL, CAM PE LA KIUSTENGÈ. — PUSTIA DE OGLINDĂ, MULTE RELE FACE! RUBENS N-A FOST VÂNĂTOR, DAR HORACE VERNET FĂRĂ ÎNDOIALĂ. — *FILOZOFIA ABSOLUTĂ* A ESTETICII VÂNĂTOREŞTI. — ITALIA NE-A CAM DAT DE RUŞINE.

Dar iată acum, fără veste, un nou orizont artistic ce mi se deschide, tot pe tărâmul vânătoriei! Zău! când pleacă omul la vânătoare, nu ştie de unde-i sare iepurele! Am zis până aci multe, ba chiar prea multe, despre litere şi poezie, despre sculptură şi muzică; am zis şi câteva despre gravură, întrucât acestea toate se ating de arta cinegetică; dar nu ştiu cum s-a întâmplat de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vânător-hoinar. Cade-se oare să o lăsăm cu totul uitării?

N-ar fi o nedreptate, un afront, ce am face de buna noastră voie vânătoriei, când am nesocoti drepturile ce ea are la născarea a încă uneia din cele patru podoabe artistice ale geniului omenesc?

Am găsit prilej de a spune cum omul, înveselit sau jalnic la vânătoare, a simţit gustul de a cânta, în elegii şi în ditirambe poetice, şi în fanfare melodioase, vitejiile şi neajunsurile sale, ba chiar şi a-şi aduce aminte cu dor sau cu mândrie de drăguţa de acasă.

Am pomenit şi de acei sălbatici ai perioadei glaciare care, în lungile lor răgazuri, au născocit arta sculpturii, zgâriind pe oase, pe pietre şi pe coarne, profile de dobitoace antediluviane.

Uita-vom acum a zice că — după cât se poate bănui — tot o aplecare de acelaşi fel a făcut să se nască şi pictura?

Dar, în cazul de faţă, nu din dovezi plastice vom putea culege o asemenea ştiinţă. Filologia ne vine aci în ajutor şi ne arată că în limba elenilor, a naţiunii celei mai artistice din antichitate, pictura se chema ζωγραφία[1], adică scrierea, γρϰφία[2], *animalelor,* τῶν ζῶων[3].

Acum, dacă s-ar scula cineva şi ar zice că aşa vor fi toate acestea, dar că *animal* nu vrea să zică *vânătoare*, şi că săpăturile din peşterile Acuitaniei, precum şi denumirea caracteristică a picturii la eleni au raport numai la *fiinţele însufleţite* în genere, şi nu, în particular, la luptele lor, care provin din instinctul *vânătoriei*, atunci ne-am vedea siliţi să mutăm judecata la tribunalul lui Darwin, care, după teoriile sale fiziologice, ne va dovedi că lupta pentru existenţă, adică *concurenţa vitală*, este unul din cele două principii fundamentale ale universului şi că orice fiinţă pre lume trăieşte şi se dezvoltă numai şi numai fiindcă a biruit în această luptă, adică a fost *vânător* şi nu *vânat*. El va adauga, poate, spre a-şi completa teoria, că vânătorului norocit îi rămâne şi dreptul exclusiv de *selecţiune naturală,* adică de a-şi alege, după al său plac, soţie sau soţii (precum se şi simte), şi că, scurt şi cuprinzător, viaţa întreagă a universului se rezumă în aceste două cuvinte: *Vânătoare* şi *Amor*!

Pornind d-aci, cum să nu credem că tot ce e bun, mândru şi frumos pre lume s-a născut din avânturi amoroase şi din porniri vânătoreşti?

Iată-ne dar asiguraţi şi despre originea picturii.

Însă spre a nu abuza peste măsură de zicala grecească a împăratului August: Σπεῦδε βραδέως![1], să dăm îndată năvală în pictura cu subiecte vânătoreşti. Mi s-a urât mie scriind, dar ţie citind!!!

---

[1] Citeşte: *zografia* (gr.).

[2] Citeşte: *grafia* (gr.).

[3] Citeşte: *ton zoon* (gr.).

Când vine vorba despre vreuna din frumoasele arte, şi mai cu seamă despre pictură, noi, în lumea modernă, ne gândim numaidecât la Italia. Acolo pare că şi-a găsit această artă şi lumina cu care se împacă mai bine, şi formele în care se răsfaţă mai bucuros, şi tiparele după care se mlădie mai cu înlesnire. Nu ştiu pentru ce răsunetul numelor lui Rafael, lui Correggio, lui Tiţian, lui Paul Veronese pare că ajunge la auz cu vibraţiuni mai repezi şi mai sonore decât ale lui Rubens, lui Rembrandt, lui Poussin şi ale tuturor pictorilor de la nord.

Fără îndoială însă, aceasta este o nedreptate a minţii noastre, şi cei din noi care iubesc vânătoarea şi artele ce au serbat-o, ar fi cei dântâi care s-ar căi şi s-ar vindeca de o aşa greşită aplecare, când ar cugeta că în toată acea grămadă de artişti iluştri, care au aşternut, trei secoli de-a rândul, toţi pereţii Italiei cu nemuritoarele lor picturi, nu s-a găsit măcar unul care să se fi dedat a zugrăvi mai cu plăcere scene de vânătoare.

Spre a găsi în Italia picturi vânătoreşti de un merit oarecare, în număr mai considerabil, trebuie să ne repurtăm în timpii antici, pe când se vede că artiştii pompeieni şi romani aflau mai multă mulţumire de a decora zidurile cu subiecte reprezentând luptele oamenilor cu fiarele şi cursele ce ei le întindeau.

---

[1] *<Caii> Suetonii <Tranquillii> Vita Octavii Augusti*, XXV. El spune că acest împărat avea obicei a zice că este totdauna mai bine ca omul „să se grăbească încetinel“ — *Festina lente!* <lat.> *(n. a.)*. Citeşte: *speide vradeos* (gr.).

Printre picturile antice de această natură ce s-au păstrat până în timpii moderni, datorim o îndoită atenţiune acelora din sala mormântală ce s-a descoperit la 1674, acum tocmai două sute de ani, într-un mal de pe Calea Flaminia, la o mică distanţă de Roma, şi în care se aflau sarcofagele lui Quintus Nasonius Ambrosius şi al femeii sale, Nasonia Urbica, urmaşi, după cum se crede, ai nenorocitului poet Ovidiu Nasone, care a murit exilat pe ţărmurile sălbatice ale Mării Negre, fără ca mâna-i, dibace pe coardele lirei latine, să se fi putut deprinde a încorda arcul sarmatic:

> Moris an oblitus patrii, contendere discam
> Sarmaticos arcus, et trahat arte loci?[1]

---

[1] Ovidii *Pontica*, I, V, v. 49—50:

> Uitând obiceele patriei, învăţa-voi să încordez
> Arcurile sarmatice şi trăi-voi după chipul locului?

Poetul Ovidiu a petrecut anii săi de exil şi a murit în cetatea Tomi, pe Marea Neagră, care, fără îndoială, era la satul Anadolkioi, aproape de Kiustengè. Vezi A. Papadopulo Vretos, *La Bulgarie ancienne et moderne,* St.-Petersburg, 1856, p. 119—146 şi 186. — S-a făcut multă dezbatere în trecut despre situaţiunea cetăţii Tomi şi despre mormântul lui Ovidiu, pe care mai mulţi ar fi pretins a-l fi descoperit în deosebite locuri ale Ungariei, Podoliei şi Rusiei meridionale. Vezi, pentru această cestiune, *Viaţa lui Ovidiu*, scrisă de J. Masson (Amsterdam, 1708), şi de Cavalerul Rosmini (Milan, 1821); disertaţiunile *De Ovidii exsilio et sepulehro* (de Rabener şi de Villenaye) în ediţiunea completă şi adnotată a operelor poetului, publicată de N.E. Lemaire, Paris, 1824, vol. <al> VIII <-lea>; şi A. Deville, *Essai sur l'exile d'Ovide*, Paris, 1859. — În Demetrii Cantemirii *Descriptio Moldaviae* (ediţiunea latină, tip<ărită> de Societatea Academ<ică> Român<ă>, Bucureşti, 1872), sunt câteva fraze şi mai multe note dezvoltate ale ilustrului autor asupra locului de exil al lui Ovidiu, pe care unii l-au crezut a fi Akermanul sau Cetatea-Albă, alţii Chilia, amândouă în Buceagul Basarabiei. (Cap, III, p. 9; <Cap.> IV, p. 19—21.) *(n. a.)*.

Un interes îndoit se leagă de picturile din mormântul Nasonilor[1], fiindcă, pe de o parte ele sunt din cele mai bune printre puţinele rămăşiţe ale artei picturale din antichitate, şi, pe de altă parte, fiindcă scenele vânătoreşti reprezentate în ele ne pun dinaintea ochilor curioase moduri de vânătoare.

Aceste picturi ocupau patru compartimente pătrate pe tavanul boltei şi corespundeau fiecare cu câte o grupă de două figuri alegorice, simbolizând cele patru timpuri ale anului. Cu primăvara se îmbina vânătoarea de cerbi; cu vara, cea de lei; cu toamna, cea de pantere, şi-n fine, compartimentul iernii era ocupat de o vânătoare de mistreţi[2].

Cele două dântâi, adică vânătoarea de cerbi şi de lei, se petrec în păduri îngrădite cu zăbrele. Un câine goneşte un cerb şi o ciută, urmăriţi şi de un vânător pe jos, care opreşte de zgarda numită *copula* pe un al doilea copoi. Alt vânător, cu suliţa, pândeşte animalele la marginea ţarcului.

Vânătorii de lei sunt mai numeroşi; ei au toţi paveze mari rotunde, dindosul cărora se ascund, lipiţi unii de alţii. Una din fiare se repede întărâtată asupra acelor mişcători pereţi de metal; dar cealaltă a izbutit a doborî jos pe un vânător şi-l striveşte sub propriul lui scut, pe care ea calcă cu o fieroasă mândrie.

Tot cu paveze şi cu ţăpoaie, *venabula*, sunt înarmaţi şi vânătorii de pantere, care închid şi rostogolesc pe animal într-un cerc de scuturi late şi solide; dar ei şi mai mult se bizuie, spre a prinde şi a ucide fiara, pe o cursă în formă de ladă pătrată, în fundul căreia au pus o oglindă. Pantera, turbată de mânie, îşi zăreşte deodată chipul răsfrânt pe faţa lucioasă a sticlei; ea stă şi se miră,

---

[1] Picturile din Bolta Nasonilor nu mai există în fiinţă; ele au fost însă publicate de <Giovanni Pietro> Bellori, *Le pitture del sepolcro de'Nasoni, desegnate et incise da Pietro-Sante Bartoli e descritte*, Roma, 1680, in folio, stamp<ele> XXVI-XXIX. Vezi şi *Oeuvres choisies des peintres de l'antiquité*, Paris, 1864, stamp<ele> 101—104. *(n. a.)*.

[2] Acest al patrulea compartiment s-a dărâmat îndată după deschiderea boltei. Desenul publicat de Bellori este dintr-o altă descoperire, făcută la 1672 în Roma, în grădinile Sertoriane, sub muntele Celius *(n. a.)*.

> ...Ea tresare, decât soţul ei Zefirul mai repede; mânia ei pe toate strălucitoarele ei pete se răsfiră şi, gata a înghiţi în adânca ei gură pe vânător, ea se opreşte dinaintea chipului ei răsfrânt în oglindă[1],

apoi se azvârlă repede spre dânsul, şi iat-o prinsă în capcană, unde o ajunge la sigur darda vânătorului, care sta pitit d-asupra oglinzii.

În timpii noştri, oglinzile slujesc vânătorilor francezi ca să prindă nevinovate ciocârlii. Dovadă că, întotdauna şi pretutindeni, oglinda, cu mincinoasele-i străluciri, ameţeşte şi pe vesela păsărică, şi pe fiara sălbatică, şi pe naiva Margareta a lui Faust,

Ah! je ris
De me voir si belle en ce miroir![2],

---

[1] Claudiani, *De raptu Proserpinae*, III, v. 262—265:

fremit illa marito
Mobilior Zephyro, totamque virentibus iram
Dispergit maculis, jamjamque hausura profunde
Ore virum, vitreae tardatur imagine formae.
(n. a.)

[2] Aceste versuri franceze <Ah! îmi vine să râd, când mă văd atât de frumoasă în această oglindă!> sunt din libretul operei *Faust*, pus pe muzică de Gounod; în drama originală, a lui Goethe, oglinda Margaretei este însemnată numai ca un joc de scenă; apoi, şi vecina Marta deşteaptă cochetăria tinerei fete, cu aceste cuvinte:

Komm du nur oft zu mir, herüber,
Und leg' den Schmuck hier heimlich an;
Spazier ein Stündchen lang dem Spiegelglas vorüber
Wir haben unsere Freude dran.

Vino tu mai des pe la mine încoace
Şi pune aci, pe ascuns, podoabele pe tine;
Primblă-te ca o oră pe dinaintea oglindei,
Şi să vezi ce mulţumire o să avem şi dintr-atâta.
(n. a.)

şi pe bătrâna cochetă, care, în doru-i plin de *parapon*, trăncăneşte verzi şi uscate, bunăoară ca versuri de acestea:

> Plângi, oglindă, plângi cu mine!
> Nu găsim ce mai cătăm!
> Când mă văz acum în tine,
> Amândouă ne-ntristăm.
>
> Tu văzuşi, văzuşi, oglindă,
> Frumuseţea-mi răsărind,
> Şi cu-ncetul eclipsândă,
> O vezi iarăşi apuind!
>
> În zadar colori silite,
> Frumuseţi de-mprumutat;
> În zadar sunt îngrijite
> Nişte flori ce s-au uscat![1]

---

[1] *Cocheta bătrână la oglindă*, poezie pe care a publicat-o, nu prea ştiu de ce, lord Stanley, în eleganta sa carte, *Fleurs de la Roumanie*, Recueil de poesies anciennes et modernes, Hertfort (Angleterre), 1856. Se vede că filoromânul englez n-a voit să uite, printre florile României, nici chiar

> Nişte flori ce s-au uscat!

(n. a.)

Cocheta bătrână la oglindă, poezie de Cezar Bolliac (1813—1881), a fost publicată mai întâi, sub titlul *Muierea trecută, la oglinda sa*, în revista *Curierul românesc*, an. XV, nr. 88, din 25 noiembrie 1843. Ironia lui Odobescu din nota de mai sus nu vizează, după cum s-ar putea presupune, numai valoarea submediocră a poeziei citate, ci este şi o replică piezişă la răspunsul dat de Cezar Bolliac unui articol polemic publicat de Odobescu în 1873 — *Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează* —, articol în care mai tânărul arheolog punea la punct, cu savantă maliţie, pe mai vârstnicul preşedinte al Comitetului Archeologic Român, Cezar Bolliac, care făcuse câteva consideraţii fanteziste despre *Uzul fumatului în timpii preistorici (Trompeta Carpaţilor*, an. XI, nr. 1045, din 4/16 februarie 1873). Polemica aceasta nu se va încheia aci şi acum. La ironia din *Pseudo-cynegeticos*, Bolliac va răspunde prompt, printr-o notiţă

Dar ce stăm să ne bocim cu baba, în stihuri vrednice de ale ei „colori silite, frumuseţi de-mprumutat“?! Dacă e vorba de oglindă şi de amăgirile ei, să ascultăm mai bine cum ciripeşte muza „plină de *nuri* şi de dulceaţă“ a clucerului Alecu Văcărescu, luceafăr trecător din secolul din urmă, pe care s-au grăbit a-l stinge duşmanii gloriei româneşti, chiar în zorile vieţii sale şi în primul susur matutin al poeziei noastre naţionale.

Poate că strofele ce am să transcriu nu vor fi tocmai la locul lor aci, în fumul de praf de puşcă cu care eu tămâiez deocamdată cartea ta, dar, în tot cazul, fragedul arhaism al acestui „cântec de lume“ va fi o sorbitură de apă limpede şi răcoroasă, după hapul de trudnică şi băbească versificaţiune ce te făcui să înghiţi:

Oglinda când ţi-ar arăta
Întreagă frumuseţea ta,
  Atunci şi tu, ca mine,
  Te-ai închina la tine.

N-ar fi mijloc să te priveşti
Asemenea după cum eşti,
  Şi idololatrie
  Să nu-ţi aduci tu ţie!

Ochii în ea când ţi-i arunci,
De tot se-ntunecă atunci,
  Şi de te şi arată,
  Iar nu adevărată.

De-aceea nu da crezământ
Oglindei, ce cu scăzământ

---

publicată în gazeta sa, *Trompeta Carpaţilor* (an. XII, nr. 1144, din 4 august 1874), iar Odobescu, la rându-i, va mai trimite o săgeată împotriva preşedintelui Comitetului Archeologic Român în lecţia de deschidere a cursului său de istoria arheologiei (22 octombrie 1874).)

Îţi face-nşelăciune
Şi tot minciuni îţi spune,

Ci câtă eşti să ştii de vrei,
Dă crezământ ochilor mei,
Fiindcă nu te-nşeală,
Nici fac vre o greşeală;

În ei te cată să te vezi
Întocmai pe cât luminezi,
Şi dintr-a lor vedere
Vezi câtă ai putere!

Crede-i, săracii, când îţi spun
Că numai ţie se supun,
Şi că tu eşti din fire
A lor dumnezeire![1]

Acum, dacă lumina oglinzii, în nestatornicia reflectelor sale, ne-a preschimbat priveliştile vânătoriei în imagini amoroase, noi să profităm fără zăbavă de învăţăturile lui Darwin şi, din sfera *selecţiunii naturale*, să ne înapoiem iarăşi privirile asupra *concurenţei vitale*. Aceasta ne va fi cu atât mai lesne, cu cât al patrulea tabel antic, cel care reprezintă vânătoarea de mistreţi, ne face să intrăm cu totul în focul acţiunii vânătoreşti, *in medias res*[2].

---

[1] Poeziile lui Alecu Văcărescu <1762—1800?>, fiul banului Ienăchiţă şi tata lui Iancu Văcărescu, sunt cele mai multe inedite; abia dacă vreo câteva s-au păstrat în memoria vechilor lăutari. Însă fiul poetului le adunase şi, dacă va vrea Dumnezeu, peste puţin voi izbuti a le publica. Viaţa acestui poet, pierdut, omorât, negreşit, în exil, în vreo cetate de peste Dunăre, la vârsta de 32 de ani, e un întreg romanţ, pe care am de gând să-l povestesc când voi scoate la lumină poeziile ce au mai rămas de la dânsul. Nu mă tem a zice că până acum nici un poet român n-a avut mai mult foc şi mai multă graţie. Aceste calităţi răsar scânteietoare, prin limba învechită şi, uneori, azi, chiar ridiculizată, a versurilor sale. *(n. a.)*.

[2] *In medias res* — în miezul lucrurilor (lat.).

Un vier uriaş fuge urmărit de un călăreţ cu două suliţe în mâini, de alţi patru vânător cu ţăpoaie şi cu săgeţi, de câini, unul liber, şi altul oprit de zgardă; în faţa vânatului se prezintă doi juni, unul cu arcul încordat, celălalt cu suliţa îndreptată spre fiară. Toţi aleargă, toţi strigă, toţi sunt aprinşi de cea mai fioroasă turbare[1]. De nu s-ar deosebi, pe sub această mişcare, sobrietatea de linii a artelor antice şi oarecare imperfecţiuni de forme, care denotă o epocă de scădere, s-ar putea crede că acest episod a fost schiţat de penelul energic al lui Rubens.

Căci şi acest Domn al pictorilor flamanzi a zugrăvit scene de vânătorie, în care fiarele sălbatice, mistreţi, tigri, lei, ba chiar ipopotami şi crocodili, intră în luptă cu omul. Sunt însă mai ales scene fioroase, în care geniul semeţ al maestrului a dat vânătorii un caracter cu totul eroic sau tragic, deşteptând admiraţiunea atât prin spăimântătoarea încăierare a luptătorilor, cât şi prin energia pozelor, prin vârtoşia musculaturii lor şi prin vioiciunea coloritului[2].

Un fior îţi trece prin vine când vezi, într-un tabel al lui Rubens, pe un cavaler numid sfâşiat de creştet şi de umăr, de către un leu puternic, care i-a sărit în cârcă şi s-a stârcit pe şoldul armăsarului negru ce se ridică îngrozit pe picioarele-i de dindărăt. Fiara aurie muşcă din umărul călăreţului; un răcnet groaznic iese din buzele căscate ale acestuia; faţa-i e învineţită de spaimă şi de durere; ochii îi sunt holbaţi; din mână-i scapă lancea.

---

[1] Toate calităţile acestei picturi, şi poate chiar mai multă mişcare, mai mult foc, se găsesc într-un basorelief antic din Muzeul Capitolin, la Roma (Sala Împăraţilor), în care se vede un vier uriaş, împresurat şi atacat de şase vânători şi de trei câini. Un june, de la spate, a tras cu arcul într-însul; alţi doi, din care unul poate fi Meleagru, îşi înfig lăncile lor în şalele lui; o femeie călare, poate chiar Atalanta, îl izbeşte şi ea cu suliţa; în faţă-i, un bărbat mai în vârstă, Telamon, se crede, ridică baltagul ca să-l lovească în creştet. Un servitor a căzut sub dobitoc, oprind de zgardă un copoi; ceilalţi doi câini, din care unul molos, saltă ca să-l apuce de rât. Acest frumos monument poartă numirea *Mistreţului din Calidon (n. a.)*.

[2] *Peter Paul Rubens* — cel mai mare pictor al şcoalei flamande, născut în Colonia, la 1577, şi mort la 1640 — a produs, printre sutimi de tabeluri de tot felul, câteva subiecte de vânătoare, care se află azi prin galeriile de la Munic, Dresda, Marsilia şi în câteva colecţiuni particulare din Englitera; apoi sunt de la dânsul şi o mulţime de desene cu subiecte vânătoreşti, chiar şi în colecţiunea Luvrului *(n. a.)*.

Dar aci artistul a trecut peste hotarele vânătoreşti; căci ne-a pus sub ochi o dramă de cele care, şi dacă aţâţă vitejia eroilor, însă îngheaţă îndrăzneala simplilor vânători. Acestora le place ca cel puţin, printre primejdii, să se întrevadă izbânda lor. Numai în asemenea caz se poate aplica calificaţiunea de *curat vânătoresc* unui tabel sau oricărui alt obiect de artă. Acolo unde fiara rămâne învingătoare şi vânătorul este sacrificat, se poate zice că artistul a ieşit din sfera artelor vânătoreşti şi opera lui inspiră un interes de groază care sfâşie toată armonia regulilor cinegetice; aceea este o notă discordantă în muzica vânătoriei, o greşeală de ortografie în gramatica ei.

În secolul nostru, un pictor francez cu talent de frunte, Horace Vernet, a reînnoit în pânzele pe care a zugrăvit vânătorile de lei şi de mistreţi din Algeria şi din Sahara, emoţiunile unor scene în care primejdia situaţiunilor joacă un rol de căpetenie; dar fiind însuşi el vânător, s-a ferit de a comite incorecţiuni antivânătoreşti ca Rubens, şi tabelurile lui, aşa vrednice de admirat, au toate acel caracter care chezăşuieşte întotdeauna vânătorilor o superioritate măgulitoare asupra fiarelor vânate[1].

---

[1] *Horace Vernet* — născut la 1789, mort la 1863. Dintre numeroasele lui tabeluri de tot felul, alegem pe cele de vânătoare: el a expus, în anul 1836, *Vânătoarea în pustiul Sahara, din 28 mai 1833*; la 1839, *Vânătoarea de lei în Meligé*; la 1855, *Vânătoarea de mufloni* [berbeci sălbatici] *de către morocani; Întoarcerea de la vânătoare de lei; Vânătoarea de mistreţi în Sahara*. A mai făcut şi numeroase gravuri reprezentând subiecte de vânători europene *(n. a.)*.

Un tabel de vânătoare africană a lui Horace Vernet e ca o povestire a vestitului ofiţer francez Jules Gerard, care, în unsprezece ani petrecuţi în Algeria, a împuşcat douăzeci şi cinci de lei şi a câştigat astfel meritata poreclă de „ucigătorul leilor“[1]. Chiar basme d-ar fi câte povesteşte vânătorul şi câte zugrăveşte artistul, tot pare că te scuturi la ideea că omul se joacă aşa lesne cu viaţa sa, pentru un simplu gust de vânător; dar când citeşti sau priveşti, mult nu trece şi afli sau cel puţin ghiceşti că fiara cea primejdioasă este mai în pericol decât omul, că ea are să pice învinsă de al ei prigonitor, şi atunci îndată, încrederea, bucuria, ba chiar şi mândria se deşteaptă toate deodată în inima-ţi, acum liniştită şi mângâiată. Atunci zici cu încredinţare: „Iată un frumos tabel vânătoresc!“

Aceste consideraţiuni pot să-ţi pară a fi idei metafizice cam confuze — adică, cum am zice, după un termen inventat şi pus la modă de un vesel şi spirituos invalid al vânătoriei, cam *filozofie absolută*[2]; — eu însă stărui a crede că, şi dacă nu ştiu eu bine să lămuresc aceste idei, s-ar putea totuşi stabili în principiu că, precum arta vânătoriei consistă numai din reguli care fac pe vânător să învingă pe vânat, şi nu viceversa, tot aşa şi operele literare sau plastice nu se pot califica cu titlul de cinegetice decât atunci numai când ele prevăd neîndoioasa victorie a vânătorului, chiar şi dacă uneori ele ar atrage un oarecare interes de milă sau de admiraţiune asupra vânatului persecutat.

---

[1] *Jules Gerard* — născut în 1817 — a descris vânătorile sale în două volume foarte interesante: *La chasse au lion*, 1855, şi *Le tueur de lions*, 1858. D<omnu>l Alfred Poissonnier şi vicomtele Adolf D'Houdetot au scris biografia lui *(n. a.)*.

[2] „Filozofia absolută!“ Această minunată ştiinţă nouă o cunosc şi o preţuiesc câţi au petrecut şi au râs în vesela societate a d<omnu>lui Iancu R..., nepot al răposatului Eliad Rădulescu; din feluritele daruri ale unchiului, dânsul a moştenit pe acela neaoş românesc de a şti minunat să păcălească cu vorba pe cei slabi de îngeri. Dintre nenumăratele anecdote glumeţe ale nepotului său, Eliad, într-un articol din *Biblioteca portativă* (vol <al> II <-lea>, Bucureşti, 1860, p. 253 şi urm.), ne povesteşte cum el a dat pe bete, într-o zi, pe unul din acei lingăi, nătângi şi morocănoşi de ardeleni, care trec uneori dincoace de munţi, în calitate de profesori, proaspăt scăpaţi din câte un păcătos de gimnaziu unguresc, lăudându-se că „li a fost succesu pe depleanu a absolvere prelectionile la filosofia, necum şi cursurile teologali; ergo se recomândăluiesc că-s batăr teologi şi

Admiţând o asemenea definiţiune pentru toate ramurile de bele-arte care se ocupă cu ilustrarea vânătoriei, putem acum

---

filosofi absoluţi", numai buni ca să tâmpească cu neştiinţa lor fumurată pe bieţii copilaşi de pe aci. Cântărind numai dintr-o clipă arama filozofului său, păcălitorul nostru, viţă de târgoviştean bun de gură, îl luă la refec, şi, lăudându-se că şi dânsul a studiat adânc filozofia, mai ales în limba engleză, începu, ca probă de ştiinţa şi de sistema sa filozofică, să-i toarne, cu o limbuţie modulată pe intonări de cele mai convingătoare, o vijelie de definiţiuni şi de formule cam de felul următoarei: „Pentru mine, domnule filozof, simţirea este un fluid individual care, redus la cea mai simplă expresie, printr-o impulsie comunicativă, şi făcând prin hipotenuză o tangentă prin fibrele simţitive străbate prin toate liniile paralele ce se unesc din natura lor într-un punct, şi prin simţibilitate produc toate senzaţiunile, toate simţămintele sentimentalismului celor cinci simţiri ce simţualmente funcţionă prin cele cinci simţuri şi cad toate în sinteza perpendicularei spre a se manifesta spiritului uman printr-o fosforescenţă supranaturală a intelectului simţitor..."

După un valvârtej de felul acesta, bietul ungurean, zăpăcit şi uluit, rămase însă bine încredinţat, „cum că onoratul şi măritul domnu Iancu este apriat a fire cu mult mai profund şi mai absolut filosof decât dânsul, de bună samă că încă ştiuse mintenaş a subşternere şi a respicare certe materie filosofice tare încâlcite, întru a cărora esenţie perceperea inteligenţei sale nece cum nu potuse bene a resbatere". — Judicaţi, acum d-voastre, onoraţi cititori, care din doi era mai tare în „filozofie absolută"! *(n. a.)*

După cum se vede, dascălul Marius Chicoş Rostogan, din *Momentele şi schiţele* lui I.L. Caragiale, şi-a făcut ucenicia de personaj literar în paginile *Bibliotecii portative* a bătrânului Ion Eliade Rădulescu.

să trecem în revizuire pe toţi acei pictori din diferite şcoli, care se numesc mai special *pictori de vânătoare*.

Dacă Italia şi cu dânsa Spania, rămân mute la fanfarele de chemare ale vânătorilor[1], apoi şcolile flamandă, olandeză, franceză, germană şi engleză răspund toate la apel, şi fiecare din ele se prezintă cu unul sau mai mulţi artişti însemnaţi, având această specialitate. În Flandra găsim pe Francis Snyders, amicul şi conlucrătorul lui Rubens; în Olanda, pe Filip Wouwerman, pictorul de cai şi mai ales al calului bălan; în Franţa, pe François Desportes şi pe J.B. Oudry, care au fost pictorii oficiali ai vânătorilor date de regii Ludovic al XIV-lea şi al XV-lea; în Germania, pe J. Elias Ridinger, portretarul vânatului înjunghiat de prinţişorii şi de grofii nemţeşti din secolul din urmă; în Englitera trăieşte încă Sir Edwin Henry Landseer, care a înfipt cu penelul pe pânză cele mai frumoase şi mai originale tipuri de câini englezeşti şi a poetizat moartea tragică a cerbilor măreţi din poienile înnorate şi din bălăriile fantastice ale Scoţiei.

---

[1] Zicând acestea nu voim a înţelege că niciodată, nici un pictor italian sau spaniol n-a reprezentat în vreun tabel al său scene de vânătoare. O asemenea aserţiune ar fi foarte lesne de răsturnat. Zicem numai că nici Italia, nici Spania n-au avut vreun pictor ilustru care să se fi dat într-un mod cu totul special la pictura vânătorilor.

Nu se poate numi „pictori de vânători" boloniezul *Domenico Zampieri,* ce-i zic şi *Dominichino* (1581—1641), fiindcă într-o zi a avut graţioasa inspiraţiune care a produs frumosul tabel, de un aspect cu totul antic, ce se numeşte *Vânătoarea Dianei,* şi care se vede în Galeria Borghese din Roma. La marginea unui crâng şi pe malul unei ape, în care se scaldă şi se joacă două fragede zâne, şapte nimfe pădureţe se întrec cu săgeţile, care de care să nimerească mai bine o porumbiţă, pusă drept ţel pe vârful unei prăjini. Diana stă, în fund, la mijlocul pânzei, şi le arată preţurile luptei, care sunt un arc de aur şi o faretră de purpură. Dindosu-i, alte nimfe privesc curioase; una, pe malul apei, se descalţă; alta opreşte în loc ogarii. În depărtare se văd mai multe figuri luptându-se, sunând din bucium, alergând şi purtând, atârnată de bârnă, o căprioară ucisă. La o parte se zăresc capetele a doi păstori, pitiţi în tufiş ca să asiste nevăzuţi la jocul zeiţelor. Opera Dominichinului e plină de graţie, de frăgezime, de mişcare.

Nu se poate iar numi „pictor de vânătoare" nici spaniolul *Don Diego Velasquez* (1599—1660), *pintor di camara*, mareşal şi amic al regelui Filip <al> IV <-lea>, fiindcă, în peisajul numit *O vedere la Prado,* din Museo de Rey de la Madrid, a zugrăvit cu penelul său energic şi realist o încăierătură înfuriată de oameni, de cai şi de câini, vânând mistreţul; nici fiindcă, într-un tabel din Galeria Naţională din Londra, unde figurează regele călare cu toată Curtea sa, a schiţat, asemeni, o vânătoare de vieri; nici fiindcă în mai multe alte portrete ale lui Filip <al> IV <-lea>, sau ale infantului Don Carlos Baltazar, i-a prezentat în costum de vânătoare, cu arme în mână şi cu câini în preajma lor.

Acestea sunt flori gingaşe, răsărite ici şi colea, pe câmpul năpustit, în Spania şi în Italia, al artelor vânătoreşti; dar cu o floare nu se face primăvara, nici cu un tabel sau două, o şcoală de pictură. *(n. a.)*

CUPRINS

VIII

BIBLIOGRAFIE CINEGETICĂ A SECOLULUI DE MIJLOC. — ÎNŞIRĂ-TE MĂRGĂRITE ARTISTIC ŞI VÂNĂTORESC. MISTREŢUL DE SNYDERS.— WOUWERMAN ŞI CALUL BĂLAN. — VĂZUT-AI LA LUVRU PE *BONNE, NONNE* ŞI *PONNE*, SAU PE MITTE ŞI TURLU, ADICĂ PE DESPORTES ŞI PE OUDRY? — PRINŢIŞORII NEMŢI DE MULT VISAU A VERSALIA. RIDINGER ŞI BABIŢA. — TOT RIDINGER ŞI MARCHIZUL DE CARABAS. — TOT RIDINGER ŞI SIR EDWIN LANDSEER. — CUM TE DAU DE GOL BĂIEŢII DE LA NOI. — CUM UMBLU EU SĂ TE ADUC PE TINE A DEVENI UN SPORTMAN FASHIONABIL.

În acest şir de artişti, care se destinde peste un spaţiu de trei sute de ani, avem ca şi o istorie întreagă a picturii vânătoreşti, a deosebitelor faze prin care ea a trecut; se pare că destinele au voit ca, în timpii moderni, această ramură a artei, bogată şi variată în identitatea ei caracteristică, să încolţească pe rând şi să poarte rod treptat în fiecare din ţările culte ale nordului Europei, fără ca într-însa să se ivească vreun interval de amorţire. Ca ramura aurită a zeiţei de sub pământ, abia un penel consacrat Dianei începea a şovăi în mâna artistului îmbătrânit, şi altul răsărea subt o climă vecină, ca să întreţină tot vie admiraţiunea pentru estetica vânătorească:

> Primo avulso non deficit alter
> Aureus, et simili frondescit virga metallo.[1]

După ce, în timp de mai mulţi secoli, vânătoria n-a avut alţi interpreţi plastici decât pe migăloşii miniaturişti, care înluminau cu poleiele şi cu vopsele cleioase mulţimea de manuscripte, după care castelanii secolului de mijloc învăţau, prin citire şi prin exemple zugrăvite, regulile însemnate în cărţi vestite pe acele vremuri, precum *De arte venandi cum avibus,* scrisă de împăratul Germaniei Frideric al II-lea, *Le livre du roy Modus et de la royne Racio, El libro de la Monteria que mandò escriver el rey Don Alonso* de Castilla y Leon, *Les déduitz de la chasse des bestes sauvaiges* de Gaston Phoebus, pe care nu l-ai trecut nici tu cu vederea, şi încă altele[2] , care au constituit mult timp toată literatura şi toată arta vânătorilor, apoi tocmai în secolul al XVI-lea, artişti adevăraţi începură a se inspira din subiecte vânătoreşti.

---

[1] Virgilii, *Aeneid<a>*, VI, v. 143—144:

> Rupând una, nu lipsea alta
> Tot de aur, şi ramura înfrunzea de acelaşi metal!
> *(n. a.).*

[2] Cartea împăratului Frederic al II-lea (1191—1250), fiul lui Frederic Barbă-Roşă, a fost mai întâi tipărită la 1596 de Vesler (Augusta Vindelicorum, adică Augsburg), 1 vol., in-8°, şi, mai completă, de Joh<ann> Gott<lob> Schneider, la Lipsca, 1788—<17>89, 2 vol., in-4°. *Le livre du roy Modus (et de la royne Racio)*, tipărit<ă> mai întâi în Chambéry, la 1486, in fol. got., a fost reprodus<ă>, cu o prefaţă de d<omnu>l Elzéar Blaze, Paris, 1859, in-8°, cu 50 stampe. — Am menţionat mai sus opera lui Gaston Phoebus, comite de Foix. — Cartea spaniolă *Libro de la Monteria,*

Am spus în ce mod mistic sau dramatic, Albert Dürer şi P. Rubens au conceput asemenea subiecte. Ei au fost fără îndoială bărbaţi de geniu, dar nu se pot numi curat *pictori de vânătoare*. Altora, mai puţin geniali, dar nu mai fără talent, li se cuvine un titlu aşa special.

Sunt aceia chiar despre care am zis adineaori că, în răstimpul de trei secoli, din al XVI-lea şi până acum, şi-au trecut din mână în mână fitilul învăpăiat al operelor de artă cinegetică,

> Et, quasi cursores, vitae lampada tradunt.[1]

În fruntea lor timpul a pus pe flamandul Francis Snyders[2], cel care a lucrat alături cu marele Rubens şi a împărţit cu dânsul

---

scrisă după ordinele regelui Alfons al XI-lea, învingătorul maurilor la „batalla del Salado“, a fost tipărită de Gonz. Argote de Molina, la Sevilia, 1582, in fol. — Voi mai adăuga la această listă de bibliografie archeologică a vânătoriei încă două cărţi curioase: una, fiindcă este opera unui rege al Franciei şi vânător vestit, *La chasse royale*, par Charles IX, roi de France, Paris, 1625, in-8°, cu stampe; şi alta, fiindcă ne descrie vânătorile cu şoimii, nu numai în Occident, dar şi la grecii bizantini, şi la turci: *Falknerktee, bestehend in drey ungedruckten Werken, über die Falknerey, nämlich*: — 1. *Das Falkenbuch* (türkish); — 2. Ἱερακοσοφίον, *das ist die Habischtslehre*; — 3. *Kaisers Maximilians Handschrift über die Falknerey...* aus dem türkishen und griechischen verdeutscht und herausgegeben von Hammer Purgstall, Wien, 1840, in-8°, cu stampe *(n. a.)*.

[1] Lucretii, *De rerum natura*, II, v. 79:

Şi ca alergătorii îşi trec facla vieţii.

Această vestită şi frumoasă imagine o prezentase mai nainte Platon, *Leg<es>*, VI: καθάπερ λαμπάδα τὸν βιὸν παραδιδόντοξ ἄλλοιὲ ἐξ ἄλλων *(n. a.)*.

[2] *Francis Snyders* (1579—1649) — a fost pictor al regelui Spaniei Filip <al> III <-lea> şi al arhiducelui Albert din Ţările de Jos. El a făcut tabeluri

meritul multor pictori în care Rubens făcea figurile omeneşti, iar Snyders animalele, fără ca acestea să dea de ruşine productele ieşite din mâna faimosului maestru. Viaţa care fierbe în oamenii lui Rubens, mişcă cu aceeaşi vigoare şi pe fiarele lui Snyders. Ochii lor scânteiază, nările lor răsuflă, fălcile lor spumegă, botul lor căscat e jilav de sânge, şi când artistul ne arată câini întărâtaţi dând năvală asupra unui mistreţ, rupându-i şalele, muşcându-l de urechi, lăsând pe unii dintr-înşii spintecaţi la pământ, pare că se şi aude răsunetul lătrăturii lor, chelălăitul lor de bucurie sau de durere, grohăitul fiarei şi sunetul cornului de vânătoare. Mai bine decât aşa nu se poate reproduce cu pensula impresiunea ce resimte câmpeanul care, trecând prin pădure, vede deodată strecurându-se pe lângă dânsul un dobitoc mare şi negru, cu haita lui de dulăi, urlând în urmă-i cu turbare.

Aci se poate mai cu seamă pricepe deosebirea ce există între Snyders, pictor din şcoala flamandă, şi artiştii din şcoala olandeză, care au tratat asemenea subiecte. Filip Wouwerman[1], spre exemplu, în loc de a ne duce chiar pe scena dramelor vânătoreşti, ne preumblă numai în preajma lor, arătându-ne când pregătirile de vânătoare în curtea castelului seniorial, când popasul în rariştea pădurii, când vesela întoarcere a vânătorilor

---

de vânătoare, animale şi naturi moarte; cele mai principale sunt în Galeriile Belvedere din Viena, Luvru din Paris, Ermitagiu din St.-Petersburg, din Bruxela, Anvers, Amsterdam, Haga, Munic, Dresda şi Florenţa. Vânătorile lui de mistreţi sunt cele mai faimoase *(n. a.)*.

[1] *Filip Wouwerman* — născut în Harlem (1620—1668) — a făcut un număr considerabil de tabeluri, de dimensiuni în genere mici, în care figurează pretutindeni cai, şi neapărat un cal alb. Mai toate galeriile publice ale Europei şi mulţi particulari posedă tabeluri de ale lui, care se vând acum, când se găsesc, pe preţ de 10 până la 40 mii franci unul. Tabelurile fals atribuite lui Wouwerman sunt încă şi mai numeroase *(n. a.)*.

izbânditori. El foarte rar ne face să fim faţă chiar la întâmplările luptei; acelea pentru noi rămân afundate în zarea aburoasă a peisajului. Din contra, Snyders ne mână mereu pe câmpul de bătaie, în mijlocul vânătorii, în sânul codrilor. Cerbul şi câinii sunt actorii de căpetenie al tabelului său; minutul ce-i place mai mult a alege este acela când animalul, zădărât de haita primenită, îşi ia inima în dinţi şi se apără cu disperare sau sare d-asupra câinilor sângeraţi, pe care i-a spintecat cu coarnele sale. Acela e şi momentul cel mai dramatic, cel mai interesant al vânătorii; neştiind încă bine cum are să se aleagă urma, privitorul îşi închipuie că dobitocul, sprinten, uşor, pe care-l împodobesc chiar armele sale, va izbuti poate să scape şi de dinţii aprigi ai dulăilor, şi de jungherul vânătorului care se apropie.

Wouwerman a fost cel dintâi pictor care a ştiut să scoată la iveală graţia călăriei şi care, reprezentând mai adesea scene cu nobili de la ţară, cu cavaleri galanţi, cu vânători, a făcut ca în pânzele sale calul să fie întotdeauna figura de căpetenie; în mulţimea cea mare de producţiuni ale lui nu se găseşte o singură pictură în care să nu se zărească măcar un şold de cal, iar mai cu deosebire un cal bălan. Aşa de mult i-a plăcut a da cailor rolul principal, încât chiar şi în *vânătorile* sale, pictorul maestru, temându-se a răschira interesul, mai niciodată nu s-a ispitit a înfăţişa cerbul în lupta sa disperată cu câinii, precum au făcut Snyders, Oudry şi chiar marele Rubens; el a înţeles că atunci când cerbul, în fuga sa minunată, se avântă ca în zbor, d-asupra rovinelor, sau iese din crâng şi se iveşte un minut prin câmpie, cu capul uşor plecat pe umeri, cu trupul şui şi elegant, cu părul plăviţ, încântător de graţie şi de iuţeală, a înţeles că ar fi peste putinţă ca atunci toţi ochii să nu se ţintească asupră-i şi ca el să nu soarbă la sine tot interesul priveliştii. De aceea Wouwerman mai adesea lasă a se bănui vânătoarea, sau o schiţează în depărtare, chemând vederea spectatorilor asupra pregătirilor şi urmărilor acestei plăceri; el îi pofteşte să asiste la *Plecare*, la *Băutură*, la *Popas* sau la acea veselă gustare ce se cheamă *Întoarcerea de la vânat*. Vânătorii, aci înghit un pahar mai nainte de a se porni, aci se odihnesc pe iarbă verde, cu caii lângă dânşii, aci iar sosesc voioşi, sunând fanfarele lor de izbândă. Damele, graţios plecate pe şeile lor de catifea neagră, se uită cum şoimii se reped în aer pe păsărelele spăimântate; una din ele s-a depărtat în taină spre pădure, şi după dânsa aleargă, în fuga calului său alb, un galant cavaler, ducându-i vălul pe care ea l-a uitat atârnat de craca unui copac; tocmai în fund, pe marginea pădurii, se zăresc, prin ceaţa umedei Olande, câinii urmărind un cerb abia profilat.

Pictorul din Harlem, ca odinioară francezul Jean Goujon, sculptorul *Dianei de Poitiers*, a privit vânătoarea, nu ca Snyders, pasionatul iubitor al sălbaticei naturi, ci oglindită prin razele mai line ale unui prism de elegantă curtenie.

Tot astfel, învăţăturile mândrului amic al lui Rubens, trecând peste o generaţiune în mintea unui alt pictor de vânătoare, francezului François Desportes[1], au luat şi aci un caracter mai puţin sălbatic, mai potolit. Pornirile impetuoase ale lui Snyders se preschimbară în mişcare, sub penelul lui Desportes; furia ce întipări acela în chipurile de animale, se prefăcu, la acesta, într-o vioiciune tot aşa de veridică, dar mai puţin întărâtată. Ce era foc şi zor pe pânzele maestrului flamand, deveni graţie naturală şi vioaie pe ale discipolului francez. Snyders zugrăvise, alături cu amicul său Rubens, vânători la care se cerea o inimă de viteaz. Desportes reprezintă petrecerile vânătoreşti ale Curţii şi ale domnilor ce o înconjurau. Cu toate acestea, în tabelurile lui, caracterul vânătoresc este cu mult mai bine marcat decât în ale lui Wouwerman; el nu se sfieşte a umple un cadru întreg cu chipul zbârlit al unui lup, apărându-se crâncen în contra unei întregi droaie de câini, care îl înhaţă de gât, de urechi, de coamă, de pulpe, de pre unde-l pot apuca. Botu-i rânjit le arată colţi ameninţători, şi limba, de goană multă, îi iese uscată din gâtlej.

---

[1] *François Desportes* (1661—1742) — pictor francez, şcolar al flamandului <Bernard> Nicasius <1608—1678>, care învăţase pictura de la Snyders. Tabelurile lui de vânătoare — portrete şi animale — sunt destul de numeroase (23) în galeria Luvrului; apoi se mai găsesc şi în muzeele de la Lyon, Grenoble, Rouen, Valenciennes, Nancy. Vezi Clément de Ris, *Les musées de Province*. — Mai multe casteluri regale au fost decorate, în parte, de Desportes: Fontainebleau, Versailles, Trianon etc. *(n. a.)*.

Negreşit, amice, că pe când te aflai şcolar în Paris, vei fi rătăcit uneori duminica — când ploua afară sau mai ales când vântul fluiera în pungă — prin lungile săli ale Luvrului, căptuşite cu tabeluri din şcoala franceză. Nu se poate atunci ca tu, având fără îndoială de copil instinctul vânătoriei, să nu te fi oprit câteodată dinaintea vreunei pânze pe care se văd frumoşi câini de vânătoare, prepelicari, copoi şi alte soiuri, stând cu îngrijare prin bălării un stol de potârnichi, sau sculând repede o pereche de fazani cu penele aurii. Acela a fost un Desportes, dacă nu cumva va fi fost o operă a lui Oudry, căci amândoi aceşti pictori şi-au împărţit, în lunga lor viaţă, favoarele Curţii Franciei, zugrăvind toate vânătorile regale şi portretând pe rând toţi câinii cei mai aleşi din haitele de la St.-Germain, de la Fontainebleau, de la Rambouillet şi de la Compiègne. Se zice că Ludovic al XIV-lea, ba şi strămoşul său, marele Ludovic al XIV-lea, se veseleau foarte când li se aduceau acele portrete, şi le plăcea să recunoască şi să-şi aducă aminte numele fiecăruia din câinii lor de vânătoare: „Acestea sunt Bonne, Nonne şi Ponne!“ — va fi zis cu gravitate Ludovic *cel Mare*, văzând cele trei căţele negre şi albe, zugrăvite de Desportes. „Aceştia sunt Mitte şi Turlu!“ — va fi strigat râzând Ludovic *Mult-iubitul*, recunoscând copoii săi, portretaţi de Oudry.

J.B. Oudry[1], care luă hotărârea de a deveni pictor de vânătoare din momentul când într-o zi profesorul lui îi zise, văzând cum schiţase un câine: „Tu n-ai să fii altceva decât un zugrav de câini!“, Oudry, care a ilustrat cu aşa mult spirit şi talent fabulele lui La Fontaine, Oudry fu contemporanul sau oarecum urmaşul lui Desportes. Nu este tocmai lesne a deosebi unul de altul pe aceşti doi artişti; modul de a vâna şi întâmplările vânătorii fiind, pe timpul lor, mai tot mereu aceleaşi, subiectele lor de tabeluri se repeţesc neîncetat; apoi, amândoi fusese mai la aceeaşi şcoală, adică învăţase de la elevi ai maeştrilor flamanzi. Cu toate acestea, observându-i bine, se văd şi deosebiri în spiritul lor. Desportes are un talent lesnicios şi îmbelşugat; el vede, pricepe şi imită natura mai mult cu o graţie naivă decât cu ştiinţă şi precugetare. Din contra, Oudry este cu mult mai priceput, mai dibaci în meşteşugurile artei; el ştie să împartă mai bine lumina, să întocmească mai frumos o grupă; el este, într-un cuvânt, mai academic. Dar prin aceasta chiar, inspiraţiunile-i sunt mai puţin vioaie şi coloritu-i mai ofilit decât ale lui Desportes. Pentru dânsul natura e dominată de artă; tigrul, sub pensula lui, se îmblânzeşte, pantera se înmoaie, leul se domesticeşte; dar cerbul îşi păstrează toată a lui eleganţă, căprioara, toată gingăşia ei, şi, în genere, el ştie, să aleagă minunat priveliști plăcute pentru a grupa într-însele scene de vânătoare.

---

[1] *Jean Baptiste Oudry* (1686—1755) — şcolar al lui <Nicolas> Largillière <1656—1746>, a gravat însuşi multe desene. Tabelurile lui sunt la Luvru, precum şi în muzeele din Dijon, Toulouse, Montpollier, Nantes, Rouen, Caen etc. Vezi Clém<ent> de Ris, *Les musées de Province (n. a.)*.

Amândoi acești pictori au trăit foarte bătrâni și se poate zice că ei au fost analiștii plastici ai vânătorilor din secolul de mărire al regalității franceze. Pe atunci plăcerile cinegetice ale regilor costau Statului milioane pe fiecare an; slujitorii vânătoriei, mari și mici, formau o întreagă armată; câinii erau crescuți și hrăniți cu miile; pădurile erau păzite cu îngrijire ca să fie mereu pline de cerbi, de căprioare, de lupi și de mistreți. Toate acestea se făceau cu lux, cu pompă, cu o solemnă maiestate. Așa se cădea marelui rege!

Înțeleptul La Fontaine, pentru care Oudry a lucrat minunate gravuri, povestind despre brotăcelul care

atât s-a umflat
încât a crapat,

a zis, sfârșind această jalnică, dar nefolositoare istorie:

Le monde est plein de gens qui ne sont pas plus sages.
Tout bourgeois veut bâtir comme les grands seigneurs;
Tout petit prince a des ambassadeurs;
Tout marquis veut avoir des pages.[1]

Potrivit cu această slăbiciune a omenirii, prințișorii și margrafii nemțești, cei despre care, fără îndoială, fabulistul zice că se umflau cât puteau ca să aibă ambasadori şi pagi, voiră să ţină şi ei haite luxoase de vânătoare, ba şi un pictor ca să-i ilustreze, ca Desportes şi Oudry pe regii de la Versalia.

---

[1] La Fontaine, *La grenouille qui se veut faire aussi grosse que le boeuf*:

Lumea este plină de oameni care sunt tot așa de nebuni.
Fieșce negustoraș vrea să clădească ca boierii cei mari;
Fieșce prințișor are ambasadori;
Fieșce marchiz vrea să aibă pagi.

D<omnu>l G. Sion <1822—1892> a localizat această fabulă în *101 fabule*, București, 1869, p. 108, *Broscoiul și boul (n. a.)*.

Acesta se întâmplă să fie un om plin de talent în naivitatea lui, precum se găsesc adesea oameni printre nemţi. Johann Elias Ridinger[1], născut la Ulm, printre şvabi, lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, când cu pensula pictorului, când cu plumbul desenatorului, când cu dăltiţa gravorului, ca să reprezinte cerbii vânaţi de nobilii lui patroni şi animale sălbatice de prin menagerii, şi ilustraţiuni la fabule copilăreşti compuse de dânsul, şi figuri de călărie şi de vânătoare cu câinii şi cu şoimii. Călătorind din loc în loc, el făcea pretutindeni chipul animalelor ce întâlnea, însemnând cu scrupulozitate provenienţa lor; astfel, nu uită chiar a scrie pe portretul unei babiţe guşate: „am împuşcat această pasăre pe Dunăre, între Peterwardin şi Belgrad". P-aci, p-aci Ridinger era să vie şi până la noi!

Dar la nimic el nu fu mai meşter decât la reprezentarea vânătorilor de cerbi, pe care le-a înfăţişat cu o artă admirabilă în toate peripeţiile lor variate. A trebuit ca în secolul nostru să apară pictorul englez Landseer[1], cu măreţele sale figuri de cerbi, dominând printr-o nespusă putere dramatică peisajele neguroase ale munţilor Scoţiei, pentru ca tabelurile şi gravurile în care Ridinger a scris epopeea cerbului să aibă rivali vrednici de dânsele.

---

[1] *Johann Elias Ridinger* (1695—1767). Pe lângă tabelurile lui cu ulei, care sunt în genere mici, el a făcut multe desene; apoi a mai publicat, în Augsburg, şi o mare câtime de albumuri şi de foi gravate, printre care vom însemna, ca mai remarcabile, pe cele următoare: — (Cine n-a văzut, fără ca să ştie, poate, d-ale lui Ridinger?) — *Parfaite et exacte reprézentation des divertissements des grands seigneurs*, 36 stamp<e>, 1729; *Reprézentation des plus remarquables cerfs et autres animaux destinés à être chassés par les grads seigneurs*, 100 stamp<e>, 1768; *Abbildung der jagtbahrem Thieren*, 90 stamp<e>, 1740; *Entwurf einiger Thiere*, 90 stamp<e>, 1740; *Fables morales titrées du royaume des animaux*, 16 stamp<e>, 1744; *L' art de monter à cheval*, 22 stamp<e>, 1722; *Chasseurs au tir et au vol*, 11 stamp<e>. — Cele mai bune tabeluri ale lui Ridinger sunt la Londra, St.-Petersburg, Lipsca şi Augsburg *(n. a.)*.

Dar Ridinger, sub a cărui mână de meşter natura sălbatică a fiarelor s-a destăinuit într-un chip aşa de măreţ, a fost totdeodată şi artistul care, cu o deplină naivitate, a făcut, cum am zice, şi catagrafia de răposare a vânaturilor senioriale din continentul Europei; numai în stampele şi în albumurile lui se mai văd încă astăzi tipurile şi costumele acelor slujitori, puşcaşi, hăitari, bătăiaşi, şoimari, care compuneau personalul vânătorilor din secolul trecut. Când răsfoieşte cineva acele pagini, pe care stau figuraţi numai oameni în livrele galonate şi cu peruci pudrate, trubaci găitănaţi, cu cornul de vânătoare încolăcit sub umere, păsărari înzorzonaţi, cu şoimul pe mână, pare că şi aude fanfarele cântate pe ton piţigăiat de corul vânătorilor din oratoriul bătrânului Haydn.

În timpul de acum, cu tot talentul artistului ce le-a gravat, acele imagini, a căror vreme a trecut, ne aduc aminte pe faimosul marchiz al lui Beranger, care, în secolul nostru egalitar, visează scutiri şi drepturi ce au fost de mult spulberate de suflarea limpezitoare a timpului.

Vivons donc en repos,
Mais l'on m'ose parler d'impôts!
A l'État, pour son bien,
Un gentilhomme ne doit rien!

---

[1] *Sir Edwin <Henry> Landseer* e născut în Londra, la 1803. Pictor însemnat şi favorit al Engliterei, el a fost numit asociat al Academiei la 1830 şi nobilit la 1850. Tabelurile lui de vânătoare şi de câini, precum şi portretele i-au creat o reputaţiune meritată în toată lumea *(n. a.)*.

Vous, pages et varlets,
Guerre aux vilains, et rossez-les!
Et toi, peuple animal,
Porte encore le bât féodal.

Seuls nous chasserons
Et tous vos tendrons,
Subiront l'honneur
Du droit du seigneur.

Chapeau bas! Chapeau bas!
Gloire au marquis de Carabas![1]

Dacă în aceste pagini învălmăşite am făcut o parte aşa de însemnată bătrânului Ridinger, pe care cele mai multe cataloage de muzee şi pinacoteci îl trec în tăcere, cauza a fost că am găsit în capul biografiei lui, scrisă de neobositul istoric al pictorilor din toate Şcoalele, de Charles Blanc[1], câteva cuvinte care — cu gândul la tine — mi l-au semnalat într-un mod cu totul particular.

---

[1] *Chansons* de Beranger: *Le marquis de Carabas*:

Să trăim dar în pace.
Dar ce! Vine să-mi ceară mie biruri?
Aflaţi că pentru averea sa
Un nobil nu datoreşte nimic Statului.

Voi, posluşnici şi scutelnici,
Bateţi pe mojici şi-i prăpădiţi!
Iar tu, popor dobitoc,
Vin' de te pleacă sub jugul boieresc.

Numai noi vom avea dreptul de a vâna,
Iar toate codanele voastre
Vor avea marea onoare
A ne plăti dreptul [feciorie datorit] stăpânului.

Jos căciula! Jos căciula!
Faceţi cinste marchizului de Carabas!
(n. a.).

Dar mai nainte de a copia după Charles Blanc, să nu uit a mărturisi un păcat în care am picat, zău, numai din dorinţa ce m-a pătruns ca să mă supun, în sfârşit, şi eu preţioasei şi puţin urmatei poveţe a lui Oraţiu:

Semper ad eventum festina![2]

Ştii, frate, c-au ajuns băieţii să te dea de primejdie în ţară la noi! Nu poţi să mai scrii un rând, fără ca să te descoasă şi să-ţi ia socoteala că adică de unde ai furat cutare idee şi de unde ai tradus cutare pasaj? Ce plăcere mai poate gusta atunci un biet român care şi-ar fi pus binişor numele său pe o carte sau pe o cuvântare, rumegate de altul şi scrise în vreo limbă străină, scrieri pe care el, mintosul, le-ar fi scos frumuşel pe româneşte, curate şi luminate şi numai bune de deochi, ca apa ne-nceputǎ?

S-au deprins să stea mereu la pândă, drăcoşii, ca şi când altă treabă n-ar mai avea; caută, miros, se furişează prin cărţi şi dibuiesc, mai rău decât copoiul când adulmecă dâra fiarei prin ţărână, şi bine n-apuci să te bucuri de vreo nevinovată haiducie ce te-ai ispitit a face prin codrii literaturii, când, fără veste, te şi pomeneşti dovedit. Atunci se fac Dunăre de mânie, d<om>nialor, pare că i-ai fi jefuit chiar pe dânşii, de averea lor.

---

[1] Charles Blanc, *Histoire des peintres de toutes les Écoles* — operă care se publică acum de vreo 25 de ani şi care a ajuns a avea peste 580 de fascicule *(n. a.)*.

[2] Horatii *Ars poetica*, v. 148:

Mereu grăbeşte către sfârşit!
(n. a.).

La noi în ţară însă a dat Dumnezeu că n-avem lege care să ne proptească de a vâna pe moşia altuia, şi până acum nu s-a întâmplat ca vreun proprietar să facă pretenţiune că l-ai despuiat de vânatul său. Dar neamul scriitorilor, totdeauna şi pretutindeni mai arţăgos, nu numai că-şi apără morţiş toate ale sale, dar încă duce şi grija autorilor de peste şapte ţări şi şapte mări. Îndată ce te-a călcat focul ca să te dovedească vreun colţat din şcoala nouă că ai făcut în carte-ţi oarecare împrumuturi tăinuite, adică, cum am zice, vreo ciupeală, fericirea lui e să te scoată în vileag. Se grăbeşte, păgânul, a da sfoară în ţară că te-a prins cu mâna în sac; te aşterne prin gazete, cu frazele originale ale hoţului de păgubaş de gât; te batjocoreşte cum îi vine la gură şi la pană; te pune la rând cu pungaşii, cu controbonzii, cu calpuzanii... Vai de lume!

Văd că tu, şiretule, te-ai ferit de asemenea neajunsuri şi, judecând după vorba românului, că „paza bună întrece primejdia rea“, ai înşirat o listă de toţi autorii cinegetici pe care i-ai consultat pentru *Manualul* tău. Ia să vedem şi eu dacă se va găsi vreunul destul de priceput ca să ghicească cum că am tradus, de pe Charles Blanc, rânduri întregi din vieţile lui Snyders, Wouwerman, Desportes şi Oudry? Cât despre Ridinger, iată, mă dau singur prins şi încep a traduce de unde-ţi spusei:

„Dacă eşti vânător, trebuie să cunoşti pe Ridinger, căci toţi vânătorii-l cunosc, prea puţin, în adevăr, prin pânzele sale, ce sunt rare, dar foarte mult prin numeroasele stampe ce s-au gravat de pe dânsul sau pe care le-a gravat însuşi el, de pre desenele sale. Numai de le vei vedea, acele gravuri, te apucă gustul vânătoriei; căci într-însele se simte miresmele răcoroase ale codrilor, şi, ca să zic aşa, abureala pătrunzătoare a fiarelor sălbatice. Toate cunoştinţele vânătorului stau cuprinse în opera numeroasă şi variată a lui Ridinger...“

Negreşit, că tu, ca şi mine, vei fi văzut adesea, în treacăt, gravuri de ale lui Ridinger, precum ai văzut, la Luvru, tabeluri vânătoreşti de Oudry şi de Desportes, ba chiar de Wouwerman şi de Snyders, precum încă nu este prin putinţă ca să nu fi văzut şi să nu fi admirat cerbi şi câini zugrăviţi de Landseer. Acest artist eminent, răsfăţat acum de o jumătate de secol de toată acea spumă a societăţii britanice care poartă numele de *high-life*, a avut meritul de a însinui gustul frumoaselor arte printre petrecerile *sportului* englez şi a creat astfel o întreagă şcoală de artişti contemporani, ce s-ar putea numi *faşionabili,* şi printre care s-a deosebit mai cu seamă, pe continent, francezul Alfred Dedreux, pictorul elegant al cavalcadelor şi al vânătorilor *du beaumonde* parizian.

În urma acestora, furnică astăzi prin capitalele Europei apusene o gloată de zugravi, care, pe toată ziua, aştern, pe pânză şi pe carton, sau chipuri diafane de cai de alergătoare, *race-horse*, şi de *jokey* pestriţi, expuşi la vederea amatorilor pe înverzitul *turf*, unde ei se întrec la *steeple-chase*, sau portrete de dulăi, de câini şi de căţei din toate acele felurite rase, cu care englezii şi imitatorii lor petrec sau se serv spre a goni şi a prinde tot soiul de vânat, începând de la mândrul *foxhound*, care s-aţine nemiluit pe urma fiarelor din codru, până la ciuful de *pinch*, care suceşte gâtul chiţcanilor, şi de la vârtosul *bulldog*, cu botul cârn şi turtit, până la delicatul *king-Charles,* cu părul flocos şi moale ca mătasea.

Dar vânătoarea, privită din punctul de vedere artistic al pasionaţilor *sportmen*, îşi are azi literatura ei, precum îşi are şi artele sale. Aş repeta nume de autori cuprinşi în lista întocmită de tine, dacă m-aş încerca să fac o analiză critică, demnă de a figura în gazeta numită *Sporting-Magazine*, şi apoi vicomtele Adolf d'Houdetot şi d<omnu>l Elzéar Blaze[1] au luat de mult asemenea sarcini, pe care ştii bine cu câtă ştiinţă, talent şi spirit le-au îndeplinit. D-aş fi mai vânător, sau dacă noi toţi am avea materie şi mijloace, mai bine ar fi să facem, pentru ţara noastră, un album sau un *keepsake* luxos, ca acela pe care o companie de nemeşi maghiari, având în fruntea lor pe comitele Em. Andrássy, omul politic de astăzi, l-au publicat, sunt scum câţiva ani, sub titlul: *Vânătoarea şi sportul în Ungaria*[2].

CUPRINS

IX

„LA CARPAŢI MI-AM ADUS JALEA!" — POEZIE PRELINSĂ
ŞI DICHISITĂ. — PREPELICARUL ÎN GEANTĂ ŞI BICAŢINA ÎN VÂNT.
— LITERATURA CINEGETICĂ A MUSCALILOR. — TIROLEZĂ FĂRĂ
ACOMPANIAMENT DE MUZICĂ. — *STEEPLECHASE* SISTEMATIC D-A
CURMEZIŞUL ARTELOR VÂNĂTOREŞTI. — UF! SĂ RĂSUFLĂM UN
MOMENT SUBT UMBRARUL LUI KYR IONIŢĂ BUZDRUNĂ.

Dar la ce să ne suim aşa de sus cu zădărniciile? La ce să călcăm orbeşte pragul semeţ al trufaşelor palate, unde o să ne întâlnim poate numai cu neajunsuri şi cu umilinţe? Nu suntem noi oare strănepoţi ai poetului care a pus mai presus de toate

---

[1] Vicomte Adolphe d'Houdetot, *Chasses exceptionnelles*, Paris, 1849.— Elzear Blaze, *Le chasseur conteur ou Chronique de la chasse*, contenant des histoires, des contes, des anecdotes, depuis Charlemagne jusqu'à nos jours, Paris, 1840 *(n. a.)*.

[2] *Les chasses et le sport en Hongarie*, d'après l'original hongrois, par Mrs. les comtes Emmanuel Andrássy, M. Sándor, B. Festelitz et les barons Orczy, F. Podmaniczky, B. Wenckheim et G. Szolheck, trad<uction> par J.B. Durringer et A. Schwiedland, Pest, gr<and> fol<io>, cu 25 stampe colorate *(n. a.)*.

auream mediocritatem[1], viaţa simplă, modestă şi fericită, pe care tot omul şi-o poate dobândi când ştie să-şi mărginească trebuinţele şi plăcerile după a sa putinţă?

Nu am învăţat noi minte din zisele vechiului nostru *letopiseţ*, când el ne vorbeşte despre deşănţatele pofte şi râvniri ale Domnilor celor lacomi şi necumpătaţi? „O, nesăţioasă hirea omului, spre lăţire şi avuţie oarbă; pre cât se mai adaoge, pre atâta râhneşte! Pohtele omului n-au hotar; având mult, cum n-are avea nimica îi pare; pre cât îi dă Dumnezeu nu se satură; având bun al său, şi al altuia bun a-l cuprinde cască, şi aşa, lăcomind la al altuia, soseşte de pierde şi al său!“[2]

Şi apoi, încă, n-am fost noi toţi legănaţi din pruncie cu acele strofe primăvăroase, în care ni s-a spus cum omul poate să guste, sub poalele glorioşilor noştri Carpaţi, toate bunătăţile vieţii tihnite? Obosit, dezgustat de deşertăciunile, de vicleşugurile, de zavistiile lumeşti, care l-au făcut pentru un timp să-şi oropsească chiar şi *citera* favorită, scumpa moştenire de la glorioşii săi părinţi, poetul român îşi aduce cu drag aminte de dulcea viaţă de la ţară, de liniştitele privelişti ale câmpului, de învietoarele plăceri ale vânătoriei, şi atunci, în versuri limpezi şi lin legănate, el ne descrie traiul pacinic şi fericit pe care noi, nesocotiţii, îl jertfim pe toată ziua zgomotoaselor amăgiri ale vieţii de oraş.

---

[1] Horatii, *Carmin<a>*, II, 10, v. 5—8:

Auream quisquis mediocritatem
    Diligit, tutus caret obsoleti
Sordidus tecti, caret invidenda
    Sobrius aula.

— Cel ce se mulţumeşte cu preţuita mediocritate, rămâne şi ferit de ruşinea unei locuinţe ticăloase, şi apărat cu înţelepciune de a râvni la palate *(n. a.)*.

[2] Aceste cuvinte, Miron Costin, în *Letopisiţul* său, le aplică la Domni şi la împăraţi. — *Cronicele României*, a doua edit<iune> de M<ihail> Kogălniceanu, Bucureşti, 1872, vol. I, p. 304 *(n. a.)*.

Ascultă-l şi acuma, amice, cât de dulce şopteşte, în vechea sa limbă:

Se întinde o câmpie
  Pe sub poale de Carpaţi.
Câmp deschis de vitejie
  La românii lăudaţi.

Surpături sunt deoparte
  D-un oraş ce a domnit;
O gârliţă-ncoaci desparte
  Un crâng foarte-nveselit.

Acolo am eu căşcioară
  Pe un vârf de delişor,
Curge-n vale-i o apşoară
  Murmurând încetişor.

Împotrivă, smălţuite,
  Dealuri altele se văd.
Şi-n vâlcelele-nflorite
  Mieii pasc, alerg şi şăd.

Lăsând ale lumii mare
  Cinsti, nădejdi şi fumuri seci,
Amăgiri cu-ncredinţare,
  Vrăjmaşi calzi, prieteni reci;

Acolo cu sănătatea,
  Cu odihna însoţit,
Toat-a vieţii bunătatea
  Dobândeam eu înmulţit.

Când la vie, la grădină,
  Când la câmp, de multe ori,
Cu o muncă prea puţină,
  Pildă dam la muncitori;

Când cu mreji amăgitoare
  Vii prindeam păsări în zbor,
Când prin țevi fulgerătoare
  Cu plumb le-azvârleam omor;

Când cu câinii prin pădure,
  Vulpe, iepure fricos,
Lupul nărăvit să fure
  Îl răneam mai cu prisos.[1]

Astfel cânta „citera împăcată“ a poetului nostu, la începutul acestui secol, de pe malurile târgoviștene ale Dâmboviței, cătând și el plăcerea lui acolo unde o arăți astăzi tu, acolo unde o aflase un alt amabil filozof și grațios versificator francez, nobil marchiz, d-asupra căruia furtunoasa revoluțiune de la 1793 trecu ca prin minune, fără ca să-l atingă. Saint-Lambert[2], în poema sa didactică asupra *Timpurilor anului*, a descris, în cântul al treilea, consacrat toamnei, vânătoarea falnică și zgomotoasă de cerbi, cu tot alaiul ei de ogari, de vânători călări și de sunători de fanfare; dar el, ca iubitor al tainicelor și liniștitelor plăceri, și-a păstrat sieși un rol în vânătoarea cea singuratică cu prepelicarul, pe care o schițează în următoarele câteva versuri armonioase și plăcute:

Tantôt dans le taillis je vais, au point du jour,
Du lièvre ou du chevreuil attendre le retour;

---

[1] *Colecție din poeziile d<omnu>lui marelui logofăt I. Văcărescu*, București, 1848 <p. 3—21>: *O zi și o noapte de primăvară la Văcărești sau Primăvara Amorului*, strofa 24 și următoarele *(n. a.)*.

[2] *Marchizul de Saint Lambert,* născut în Lorena, la 1717, a murit în Paris, la 1803; el a fost membru al Academiei Franceze și a trăit în tot timpul Revoluțiunii la Eaubonnes, lângă Montmorency; a compus mai multe scrieri poetice și filozofice. Poema lui, *Les Saisons*, a <a>părut în anul 1765 *(n. a.)*.

Et tantot, parcourant les buissons des campagnes,
Je cherche la perdrix qu'appellent ses compagnes.
Mon chien bondit, s'écarte et suit avec ardeur
L' oiseau dont les zéphyrs vont lui porter l'ordeau;
Il l'approche, il le voit; transporté, mais docile,
Il me regarde alors et demeure immobile;
J'avance, l'oiseau part; le plumb que l'oeil conduit
Le frappe dans les airs au moment qu'il s'enfuit;
Il tourne, en expirant, sur ses ailes tremblantes,
Et le chaume est jonché de ses plumes sanglantes.[1]

Sper, amice, că acum cel puţin, după ce lăudai, poate cu ceva prisos, alexandrinele curat ţesălate şi frumos dichisite ale unui poet om de treabă, şi astfel mă rostii chiar şi în versuri copiate de la dânsul, asupra plăcerilor vânătorii cu prepelicarul, acum, zic, sper că-ţi voi fi brodit gustul, îţi voi fi intrat cu totul în plac şi că deocamdată mă pot răsfăţa plutind pe deplin în apele tale.

Dar aci trebuie să mărturisesc că de când sunt eu n-am avut câine de vânătoare şi nici n-am vânat cu vreun câine de împrumut; astfel încât, de la mine însumi, adică din creierii şi din inima mea n-ai să aştepţi nimic întru lauda acestui fel de plăcere. „Atâta pagubă!“ vei zice fără îndoială, şi vei avea dreptate, căci, în aşa prilejire, în loc de a spune de la mine, în loc de a îmbăiera cu anevoinţă eu însumi descrieri rău nimerite şi cugetări prost îndrugate, mă văd silit a cere de la alţii să-mi arate şi mie cum se poate aprinde închipuirea omului din vânătoarea ta favorită, şi cum condeiul şi pensula au izbutit a ne destăinui farmecul ei.

---

[1] Câteodată, la revărsatul zorilor, mă duc în pădure ca să aştept întoarcerea iepurelui sau a căprioarei; şi, alte dăţi, străbătând bălăriile de pre câmpie, caut potârnichea pe care o cheamă soţiile ei. Câinele meu saltă, se dă în lături, şi urmăreşte cu înfocare pasărea al cărei miros i l-a adus vântul. El se apropie de dânsa, o vede; aprins, dar ascultător, el atunci se uită la mine şi stă nemişcat. Eu înaintez, pasărea se scoală; plumbul, îndreptat de ochiul meu, o loveşte prin aer, în momentul când ea zboară. Murind, ea se răstoarnă pe aripile-i tremurânde, şi iarba îngălbenită se umple de penele ei sângerate *(n. a.)*.

În zadar însă caut în domeniul artelor imagini de acest fel, care să mă fi oprit în loc de mirare şi să-mi fi strecurat în suflet acea plăcere, acel fior de mulţumire ce resimte cugetul şi inima când o idee sau o simţire adânc încercată le este transmisă printr-o operă de artă, concepută cu putere şi realizată cu talent. Nu tăgăduiesc că asemenea opere trebuie să existe prin mulţimea de picturi, reprezentând scene din vânătoarea cu prepelicarul, care pe tot anul înavuţesc colecţiunile de tabeluri şi albumele amatorilor din Europa întreagă; dar mintea mea poznaşă nu mă lasă deocamdată să mă gândesc la altele decât la păcăliturile prin care Philipon, Cham, Bertall, Daumier şi tot veselul taraf al spornicilor caricaturişti de la *Charivari,* de la *Journal pour rire,* de la *Monde illustré* şi de la alte atâtea foi glumeţe, ilustrează în fiecare toamnă, la deschiderea vânătorii, pe bieţii burghezi parizieni, negustori cinstiţi ca şi Burtă-Verde, Gură-Cască, Ton-Patera[1] şi alţi nevinovaţi *ipochimeni* de la noi.

Pare că văd colo, pe un biet vânător, bondoc şi pântecos, bălăcind ca vai de dânsul, pe ploaie şi pe zloată, într-o luncă noroioasă, cu pământ clisos de o şchioapă pe încălţăminte şi trecându-l mii de năduşeli ca să poarte în geanta îmbăierată de gâtu-i gheboşat, nu iepuri şi potârnichi ucise cu grămada, ci chiar pe odorul său de prepelicar, căruia — ostenit, se vede, de atâtea umblete pe jos — ce i s-a părut? că, decât a *sta* vânatul, mai bine i-ar veni să *stea* să se odihnească în mijlocul mocirlei, pare c-ar fi chiar şi la vatra cuinii de acasă.

---

[1] *Ton-patera* (gr.): tombateră — căciulă de modă orientală, purtată în ţările româneşti, în prima jumătate a veacului trecut de boieri şi de neguţătorii bogaţi. Aici cu sens figurat: retrograd, om cu idei înapoiate.

Apoi mai uite şi altul, slab şi costeliv ca un cal de brac, cu ochelarii pe nas, cu gura căscată, descărcându-şi puşca — meargă unde o merge! — în cocheta becaţină ce se zărea pe malul bălţii: „Aport!“ strigă el cu îngâmfare prepelicarului, şi acesta se întoarce, cam pe două cărări, cu o broască răscăcărată în bot, pe când pasărea fuge, leşinând de râs în zboru-i capricios.

Tot fabula cea veche:

> Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.[1]

Spune, într-adevăr, dacă nu sunt mulţi vânători, mari şi mărunţi, care ar putea cu tot dreptul să ia această poetică antiteză ca deviză nemințită a vredniciei lor vânătoreşti?

Din norocire, tu nici gros nu eşti, nici ochelari nu porţi; prin urmare n-ai să te zbârleşti, bănuind că în vorbele mele joacă ursul prin vecini. Dar nu se ştie în ce mâini pot să pice aceste foi zburătoare — *habent sua fata libelli*[2] — şi, ca să rămâi în bună pace cu toţi vânătorii, chiar şi cu aceia cărora le place numai vânătoarea singuratică prin crânguri şi pe mirişti, lasă-mă să-ţi aduc aminte despre o carte pe care am citit-o şi o recitesc adesea, eu, carele nu sunt vânător, cu o nespusă plăcere.

---

[1] Horatii, *Ars poetica*, v. 139:

> Munţii în lăuzie nasc un şoricel de râs.
>
> *(n. a.)*

[2] Terentianus Maurus, *De litteris, syllabis, pedibus et metris,* poemă didactică cuprinsă în *Grammaticae latinae auctores antiqui*, edit. II, Putsch, Hanovrae, 1605, p. 2383 et sq. — Au şi cărţile soartea lor *(n. a.)*.

Se vede că ruşii, de când au început a compune opere literarei, au arătat un fel de predilecţiune pentru scrierile vânătoreşti, mai ales când acestea le dau ocaziune de a desfăşura sub pana lor priveliştile naturii, pe care tot vânătorul se învaţă a o iubi.

Cunosc numai din spuse cartea lui Aksakov, care mi se pare că, sub titlul de *Записки охотника*[1], *Scrisele unui vânător,* a împrospătat şi a dezvoltat, cu un talent admirabil şi de tot original în sălbăticia sa, acel tabel al stepei din Rusia meridională, pe care l-a schiţat mâna de maestru a lui Gogol, şi pe care eu am început, mai adineaori, să-l jumulesc ca să-mi dreg şi să-mi împodobesc cu strălucitoarele lui pene păuneşti ceea ce spusese despre Bărăganul nostru condeiul meu cel smead, molatic, searbăd şi spălăcit[2].

---

[1] Citeşte: *Zapiski ohotnika* (rus.).

[2] Am vorbit despre Aksakov după aprecierile dlui Hasdeu. Poate că făceam mai bine a-l trece cu vederea, precum aş fi făcut poate şi mai bine să nu mai fi pomenit, în această epistolă, nici despre Gogol, nici despre orice alt scriitor rus. La noi, acum, când vorbeşte cineva despre slavoni, fie în materie de literatură, de filologie, de istorie, şi mai ales de agricultură, apoi îl ia lumea la ochi şi-şi aprinde paie în cap. Se găsesc chiar unii mai radicali, mai purişti, mai români decât toată „sementia romanesca“, decât toată „terrina romanesca“, ba şi decât toţi „boi romanesci“, care-l izbesc şi cu câte „una mostra de critica“ de-i răsună creierii. Sper însă că eu unul am să rămân nevătămat, deşi un amic, citind epistola mea în manuscris, m-a ameninţat că are să se supere pe mine autorul comediei *Revizorul general*, care s-a jucat iarna trecută la teatrul naţional din Bucureşti. Această ameninţare eu însă am privit-o ca un ce cu totul imposibil, căci amabilul şi spirituosul autor ştie bine cât am stăruit eu pentru ca comedia d-sale să se joace precum o scrisese, şi apoi oricine poate vedea în fâşioarele *Revistei contimporane* de estimp, unde această comedie se tipăreşte, cum că numele lui N. Gogol figurează în fruntea imitaţiunii române. Nu aci, dar, şi-ar avea locul vreo imputare de a se tăinui cumva numele autorului original. Dar să închipuim că ar ajunge pricina la adică, oare atunci l-ar tăia capul pe

Ca şi la Aksakov, Ivan Turgheniev a scris un şir de istorioare sau povestiri vânătoreşti, *Рассказы охотника*[1], ale căror scene se petrec când în într-una din acele bătrâne păduri de mesteceni, de brazi şi de anini, ce cresc sub cerul înnorat al Rusiei, pline de sitari, de cocoşi sălbatici şi de ierunci, când într-un sohat fără margini unde, printre copitele zglobiilor mânji ce pasc în herghelii, se strecoară pitpalacul limbăreţ, când pe un heleşteu cu zăgaz de taraci, din trestiile stufoase ale căruia se înalţă în aer plotoane colţurate de raţe sălbatice.

„Aidem la Lgov!“ — îi spune într-o zi tovarăşul său de vânătoare, Iermalai, curat tip de ţăran — *кръпостной*[2] — muscal, plin de frica Ţarului, a Stăpânului şi a lui Dumnezeu, dar priceput şi meşteşugariţ la vreme de nevoie; — „Aidem la Lgov; acolo o să împuşti, *batiuşka*, raţe câte vei binevoi să-ţi placă; şi cu toate că raţa sălbatică n-are nici un preţ în ochii unui adevărat vânător...“[3]

Acum înţeleg, amice, pentru ce tu n-ai vorbit în cartea ta despre aceste zburătoare, care însă din punctul de vedere al ornitologiei naţionale nu sunt tot aşa vrednice de nesocotit, de vreme ce este un vânător din cei de frunte de la noi pentru

---

d<omnu>l Petre Grădişteanu, d<um>nealui care de când este n-a „manatu boi romanesci, injugati cu jugu romanescu, la aratru romanescu, cu stremurare romanesca etc., etc., etc.“, s-ar pricepe oare d<um>nealui ca să ne toarne „una mostra?...“ *Non licet omnibus adire Corinthum! (n. a.)*.

[1] Citeşte: *Raskazî ohotnika* (rus.).

[2] Citeşte: *kreapostnoi* (rus.).

[3] Aşa începe una din povestirile lui Turgheniev, care toate cuprind câte o mică scenă de obiceiuri ale câmpenilor Rusiei, fie boiernaşi de ţară — *odnodvortzî*, fie neguţători — *kupţî*, fie robi ţărani — *krepostnâi*, precum erau sătenii până acum vreo zece ani. Ruşii, în limba lor, foarte ceremonioasă şi dulceagă, dau numirea de „tată, tătucă *(batiuşka)*“ mai-marilor, de la împărat până la pârcălab *(n. a.)*.

care Petrache, preparatorul de la muzeu, a împăiat peste treizeci soiuri felurite de raţe sălbatice, împuşcate toate pe bălţile de la Greaca şi de la Căldăruşani, pe heleşteiele de la Obileşti, de la Coconi şi prin alte locuri tot vecine. Ar fi interesant de a culege numirile poporane ale acestor specii de raţe, chiar dacă uneori ele nu ar ţine seama de bunacuviinţa saloanelor; apoi ar trebui confruntate cu cele despre care vorbesc naturaliştii, sau cel puţin cu cele zugrăvite în cartea lui Chenu, *L'Ornithologie du chasseur.* Iată un suplement pentru a doua ediţiune a *Manualului* tău!

Poate că atunci, vorbind, cu osebită laudă despre adaosele ce vei fi făcut operei tale, după ale mele povăţuiri, voi sfârşi eu istoria lui Iermalai, care p-aci, p-aci era să se înece în balta de la Lgov, împuşcând raţe ca un păcătos; iar deocamdată mă mărginesc a spune, în trei cuvinte, că descripţiunile lui Turgheniev sunt curate tabeluri ieşite dintr-un penel de meşter:

Ut pictura poesis![1]

De câte ori, citindu-le, mi s-a părut că-mi trece pe dinaintea ochilor una din acele simple privelişti ale naturii, în care pictorul olandez Ruysdael a ştiut să răspândească o umbră de melancolie care pătrunde aşa de adânc inima! Pe povârnişul unei păduri a cărei verdeaţă începe a se păli de suflările toamnei, se deschde un drum nisipos ce se pierde în zarea întunecată a depărtării, sub nori posomorâţi; vântul bate şi apleacă crăcile pe jumătate goale; pământul e presărat cu frunze uscate, ce par a se rostogoli, fâşâind d-a lungul căii. Un biet drumeţ, cu o sarcină de nuiele la spinare, suie cu greu dealul, urmat de trei câini. Atât, şi nimic mai mult![1] Dar chiar şi în umbletul apăsat al călătorului se simte tainica întristare a firii; dintr-însul şi din toate se răsfiră peste tot tabelul acel farmec duios în care inima omenească cu plăcere se afundă, când uneori fugim obosiţi de lume şi rămânem, singuratici şi netulburaţi, în mijlocul nesimţitoarei sălbăticimi.

---

[1] Horatii, *Ars poetica*, v. 361:

Ca pictura şi poezia!
(n. a.).

Fi-va, oare, şi aceasta una din simţirile în care îşi găsesc a lor mulţumire vânătorii izolaţi? De este aşa, apoi a trăi câteva ore cel puţin numai cu sine şi departe de ochii acelora care în lume îţi urmăresc gândurile şi mişcările, sau cu grijă sau cu ură; a se simţi singur, fiinţă cugetătoare, în faţa unei firi întregi fără de simţiri, şi a-şi pune toate silinţele spre a o supune la a sa voinţă — iată negreşit o nobilă ispită pentru mândria omenească; şi dacă dânsa ajunge a se însuşi în trudele singuraticei vânători, apoi neapărat acea vânătoare este o mândră, o nobilă patimă.

Aimer, boire et chasser, voilà la vie humaine
Chez les fils du Tyrol! — peuple héroïque et fier!
Montagnard comme l'aigle et libre comme l'air!
. . . .
Ce n'est pas son metier de trainer le charrue;
Il couche sur la neige, il soupe quand il tue;
Il vit dans l'air du ciel, qui n'appartient qu'à Dieu.
L' air du ciel! l'air de tous! vierge comm le feu!

---

[1] *Iacob Ruysdael* (1633—1681) — născut în Harlem, a zugrăvit numai peisage, în care alţii, şi mai cu seamă Wouwerman şi <Matthieu van der> Berghem <1616—1687> au adăogit uneori persoane şi animale. Tabelul de care vorbim se află la Luvru (*Le buisson*, nr. 471), unde l-am admirat adesea, precum şi altele, la Paris, la St.-Petersburg, la Dresda. Aci e şi peisajul lui Ruysdael care poartă numirea de *Vânătoarea*, cu figuri lucrate de <Adriaen> van der Velde <1635—1672> *(n. a.)*.

. . . .
Tu n'as rien, toi, Tyrol, ni temples, ni richesse,
Ni poètes, ni dieux; — tu n'as rien, chasseresse!
Mais l'amour de ton coeur s'appelle d'un beau nom:
La liberté.[1]

Aşa cântă poetul viaţa unui popor de vânători, care, în singurătăţile muntoase ale Alpilor, trăieşte de secoli pândind vulturul şi căpriţa pe piscuri fără urme. Arta chiar l-a identificat cu ideea vânătoriei, şi cine poate spune că n-a văzut adesea tabeluri în care, pe o pajişte înverzită, cu brazi uriaşi, trec tirolezi cu pălăriile lor ţuguiete şi împodobite cu pene de păun, purtând puşca pe ai lor umeri, iar pe stânci albicioase, ce se pierd în văzduh, s-arată sfiaţă capra-neagră cu cornitele-i crescute în formă de cârlig. Există, mai ales în Germania meridională, în Bavaria şi în Austria, printre şvabi şi stirieni, o şcoală întreagă de pictori care reproduc neîncetat asemenea scene; dar trebuie să şi spunem că magnetul lor pitoresc s-a cam trezit, chiar prin spornica lor înmulţire. Vorba francezului:

---

[1] Alfred de Musset, *La coupe et les lèvres. Invocation*:

A iubi, a bea şi a vâna, iată viaţa omului
La fiii Tirolului! — popor eroic şi mândru!
Munteni ca acvila şi liberi ca aerul!

Nu e treaba lui de a mâna plugul;
El doarme pe zăpadă, mănâncă dacă ucide;
El trăieşte în aerul cerului, care e numai al lui D<umne>zeu.
Aerul cerului! aerul tuturor! feciorelnic ca şi focul!

Tu, Tirol, tu n-ai nimic, nici temple, nici avuţii,
Nici poeţi, nici zei! — tu n-ai nimic, ţară de vânători!
Dar amorul inimii tale poartă un falnic nume:
Libertatea!

(n. a.)

Faut du Tyrol; mais pas trop n’en faut![1]

sau, ca să fim mai clasici şi să aplicăm artelor axiome de o natură mai filozofică, mai poetică, mai estetică, să amintim regula pe care s-a întemeiat mult cumpătata cultură a poporului elen şi pe care Pindar, printre alţi mulţi poeţi şi prozatori greci, a exprimat-o într-astfel:

Χρὴ δε ϰάτ αυτὸν ἀεὶ παντὸς ὀρᾶν μέτρον[2].

Ce bine ar fi fost — nu este aşa, amice? — să-mi fi adus eu mai demult aminte de o aşa înţeleaptă învăţătură! Ai fi scăpat mai ieftin şi ţi-aş fi cruţat multe din rătăcirile netrebnice, din cărările înfundate, din cotiturile zadarnice, din urmele pierdute, din *minciunile* vrednice de cel mai îndărătnic vulpoi, prin care te mân fără de milă, de când ai avut păcatul să iei aceste foi în mână.

Să voi eu însumi a rezuma acuma câte am spus până aci, zău, nu ştiu de aş putea. Măcar în privinţa artelor vânătoreşti s-ar cuveni însă să-mi adun în mănunchi notiţele risipite aci ca aşchiile şi ca surcelele ce se împrăştie fără folos când, cu o teslă rău mânuită, o calfă de dulgher stângaci ciopârteşte bârna care ieşise mândră şi temeinică din pădurile unde, sub paza Domnului, ea a crescut în largul ei.

Dar cum? Să mai vorbesc iarăşi despre plastica vânătorească a anticilor, cu idealul lor întrupat în statua Dianei vânătoriţe, cu expresivele lor basoreliefuri cinegetice de pe Arcul lui Constantin, cu picturile lor curioase din mormântul Nasonilor? Să ne mai întoarcem la vânătorile concertante ale sasanizilor din muntele Bisutun? Ş-apoi d-acolo să răsărim tocmai în fundul Europei, ca să scotocim în peşterile Dordoniei siluete de fiare antediluviane zgâriate de samoiezii Franciei? Şi aci să-mi găsesc beleaua cu galii, vânătorii cei vestiţi, pe care eu am uitat să-i pomenesc, şi pe dânşii, şi pe câinii lor aşa mult lăudaţi de toată antichitatea, şi mai ales pe zeul lor *Cernunos*, a cărui căpăţână, frumos împodobită cu o minunată pereche de năprasnice coarne de cerb, s-a descoperit, la 1771, chiar în temeliile catedralei din Paris, şi şade acum în rând cu zeii pe un altar păgânesc, expusă la privirile şi la răzgândirile tuturor oneştilor consorţi parizieni care se preumblă curioşi prin instructiva grădină a Muzeului de la ospelul Cluny?[1]

---

[1] Bun e şi Tirolul; dar iar, prea mult nu trebuie! *(n. a.)*

[2] Pindari, *Pythia*, II, v. 34:
Trebuie ca în toate şi întotdeauna omul să caute dreapta măsură. *(n. a.)*

Să trecem, să trecem înainte, uitând miniaturile scălâmbate şi ticluite de prin cărţile didactice ale secolului de mijloc; să nu ne oprim nici la gravorul Albert Dürer, nici la sculptorul Jean Goujon, care fiecare a creat în treacăt câte o splendidă emblemă a vânătoriei, unul în spiritul mistic al Germaniei, celălalt după ideile elegante şi răsfăţate ale francezilor.

---

[1] *Catalogul Muzeului*, nr. 3: „Un altar cu patru feţe, sculptate cu câte un bust de zeitate fiecare". Această figură este gravată în P. Lacroix, *Les arts au Moyen-âge et à l'époque de la Renaissance*, Paris, 1869, p. 353. Dacă galo-romanii aveau pe zeul cornorat „Cernunos", daco-romanii au avut şi ei un „Joe Cerneanu" (Jovis Cerneni), despre care se face vorbă într-una din tablele cerate, descoperite la 1790 în Abrudul Transilvaniei şi publicate mai întâi de Massmann, *Libellus aurar<i>us*, Lipsca, 1840, şi, mai de curând, de R.P. Tim<otei> Ţipariu în *Archivul pentru filologie şi istorie,* Blaj, 1867, p. 72 et sq. Nu putem şti dacă Joele dacic avea şi el coarne ca cel galic, dar e probabil că numele lui provenea de la colonia Zernes sau Cerneţii de pe malul Dunării (Massmann, *op. cit.*, p. 116—119) *(n. a.)*.

Ajunşi la timpul Renaşterii, să mai salutăm încă o dată, dar de departe, pe marele Rubens, care a zugrăvit dramatice lupte între fiare şi oameni, iar nu vânători după cum le cerem noi. Amicul său însă, Snyders, îndată ne va împăca prezentându-ne pe dobitoacele codrilor turbate şi îngrozite de goana vânătorilor. Wouwerman ne va abate un moment de la trudele vânătoriei spre a ne desfăta cu plăcerile ei câmpeneşti şi galante. Dar apoi pictorii francezi din gloriosul secol al Ludovicilor, Desportes şi Oudry, artişti pătrunzători şi dibaci în studiul naturii, însă cumpătaţi în pornirile ei, ca tot aparatul pompos al regeştilor petreceri, ne vor strămuta din nou în pădurile cu vânat şi în mijlocul haitelor de câini. La dânşii mai întâi încolţeşte sub penel figura corectă şi deşteaptă a prepelicarului.

Neamţul Ridinger, păstrând şi inventoriând, pe de o parte, tradiţiunile oficiale ale artei din secolii trecuţi, se alătură, pe de alta, şi mai mult, în naivitatea sa germanică, de sălbăticia naturii.

Cu secolul nostru apar Sir Landseer şi Horace Vernet. Înzestraţi amândoi cu talente de frunte, unul deschide orizontul dramatic al vânătorilor de cerbi din munţii neguroşi ai Scoţiei, celălalt recheamă, cu mai mult instinct vânătoresc decât Rubens, priveliştea animată a periculoaselor vânători din pustiile prigorite ale Africii.

Operele acestuia dau naştere la o şcoală de pictori moderni, care îşi aleg subiectele de tabeluri în vânătorile de prin tot felul de ţări străine şi depărtate de continentul nostru. Acea şcoală noi am numit-o *Şcoala de pictură vânătorească exotică.*

După Landseer, care pe lângă cerbi a mai zugrăvit şi câini, cai, *lorzi* şi *ladies* engleze — imitat, în Francia, de Alfred Dedreux — a răsărit o *Şcoală de pictură vânătorească a sportului.*

Apoi, pe o treaptă mai modestă a societăţii, în Englitera, în Francia şi chiar în Germania, s-au ivit pictori care au reprezentat serios vânătoarea cea mică, cea cu prepelicarul, şi au creat astfel, în lături de toţi caricaturiştii din aceleaşi ţări, ce neîncetat se leagă de biată breasla vânătorilor mărunţi, ceea ce am putea numi *Şcoala de pictură vânătorească burgheză.*

În fine, Elveţia şi Tirolul, piscurile şi căpriţele, au inspirat pe numeroşii artişti care constituie romantica odraslă a *Şcolii de pictură vânătorească alpestră.*

După această nomenclatură substanţială şi după această clasificaţiune sistematică a artelor vânătoreşti, cel ce va cuteza să zică că eu n-am cunoştinţe speciale în arte, nici metod în scrierile mele, îl rog să poftească domnia-lui la întrecere cu mine şi să-mi spună, drept probă, cărei şcoli de pictură vânătorească atribuie d<umnea>lui tabla zugrăvită de sub umbrarul cârciumii lui kyr Ioniţă Buzdrună, de la morile Ciurelului, unde trec nemţii la vânătoare, în care tablă figurează, pe un fund portocaliu, un vânător albastru trăgând cu puşca într-un iepure roşu, care ţine vesel în labe o ploscă cu vin, şi toate acestea înconjurate cu următoarea deviză, plină de dulci şi iscusite ademeniri pentru orice vânător:

Дѣка те дꙋчї ла вънат,
Бин'о'нкоа съ знчї віват!
Дѣкъ врєі съ ꙟиꙋщї тꙋн,
Іа поХтеще ла генꙋ вꙋн! (Sic!)[1]

Amice autorule, mi-aş lua acum ziua-bună de la tine şi m-aş închina ţie cu plecăciune, mulţumindu-ţi pentru momentele plăcute ce m-ai făcut să petrec, mai întâi citindu-ţi cartea şi apoi gândindu-mă la dânsa, ca să îndrug toate aceste nevoiaşe glume — *difficiles nugae*[1]. Dar şi aci mi-e teamă că o să te superi, socotind că am vrut să te las singur-singurel, tocmai sub umbrarul lui kyr Ioniţă.

---

[1] (Grafie chirilică) Citeşte:
Dacă te duci la vânat,
Vino'ncoa să zici vivat!
Dacă vrei să împuşti tun,
Ia pohteşte la ghinu bun!

Să căutăm, dar, pentru acest *ite, missa est*[2] al tovărăşiei noastre vânătoreşti, un aer mai curat, mai îmvietor, în care vechea noastră prietenie să se simtă mai la locul ei, unde să putem repeţi împreună versurile lui Musset pe care ni le ziceam şi acum vreo cincisprezece ani:

> Oui, la vie est un bien, la joie est une ivresse.
> Il est doux d'en user sans crainte et sans souci,
> Il est doux de fêter les Dieux de la jeunesse, [?]
> . . . .
> D'avoir vécu trente ans comme Dieu l'a permis
> Et... si jeunes encore [!?], d'être de vieux amis.[3]

---

[1] Martialis, *Epigram<mata>*, II, 86:

> Turpe est difficiles habere nugas,
> Et stultus labor est ineptiarum.
> Prost lucru este când se ţine omul de glume nevoiaşe,
> Şi nerozească treabă sunt fleacurile.
>
> *(n. a.)*

[2] *Ite, missa est!* (lat.) — nu *Ite, missum est!*, cum stă scris în ediţiile originale ale *Falşului tractat de vânătorie* — este o formulă liturgică, în ritualul Bisericii catolice, care precede binecuvântarea finală a preotului; în româneşte: Pleacă, s-a terminat!

[3] Alfred de Musset, *Poésies nouvelles, Sonnet à Alf. T.,* 1838:

> Da! Viaţa e un bine, şi veselia e o beţie.
> E dulce lucru de a se bucura de dânsa fără temere şi fără grijă,
> E dulce lucru de a serba toţi zeii din tinereţe [?],
> . . . .
> De-a fi trăit treizeci de ani după cum a voit Dumnezeu
> Şi... încă aşa de tineri [!?], a fi prieteni vechi.

Prieteni, da; dar tineri...?! nu prea tocmai. Ce zici? Sau, vorba românului: „Vrabia pui!“

(n. a.)

Dar ca să căutăm şi să găsim acel loc dorit, trebuie, amice, să te mai îngrijeşti despre un mertic de răbdare, trebuie să faci din nou inimă vitează. Haidi!

Macte, nova virtute, puer; sic itur ad astra![1]

De a te duce drept la stele nu prea am speranţă; dar vino cu mine până colea, în munţii Buzăului, şi poate că vei petrece pe acolo şi tu câteva minute plăcute, cum am petrecut eu, sunt acum câţiva ani, rătăcind cu ochii pe plaiurile încântătoare, iar cu auzul şi cu gândul prin fantasticele regiuni ale basmelor vânătoreşti.

CUPRINS

X

ÎNCĂ UN HOP! — SUS PE PLAIUL BUZĂULUI. — STUDIU ANTROPOLOGIC, LEXICOGRAFIC ŞI MORAL ASUPRA LOCUITORILOR DIN COMUNA BISOCA. — BASMUL CU FATA DIN PIATRĂ ŞI CU FECIORUL DE ÎMPĂRAT, CEL CU NOROC LA VÂNAT. — VULTUR, DIHOR ŞI RÂS, SAU ZAMFIR, SMARAND ŞI RUBIN. — CÂTE SE POT ÎNTÂMPLA UNUI NEAMŢ, DACĂ NU PRICEPE ROMÂNEŞTE.

Pe o frumoasă zi de vară, mă odihnisem câteva ore la schitul Găvanul — o minunată înfundătură călugătrească din munţi, câteva colibe şi o bisericuţă de bârne, semănate printr-o pajişte smălţuită cu flori, pe care o încinge un semicerc de nalte stânci pestriţe, ce poartă numirea foarte nimerită de Curcubeata. De acolo plecai călare, ca să merg la Bisoca, sat în două chipuri interesant: mai întâi, fiindcă de sub dealul pe care el şade, izvorăşte Peceneaga, un pârâu cu nume preţios pentru etnografii ţării; al doilea, pentru că într-însul trăiesc şi se prăsesc, din neam în neam, cei mai frumoşi bărbaţi din tot plaiul împrejmuitor. Ca probă despre această din urmă particularitate a satului Bisoca — particularitate pe care am putut mai târziu să o constat în toată întinderea ei — avean cu mine, drept călăuză de la Găvanul până acolo, un voinic bisocean, un fel de oacheş Apolon muntenesc, carele cunoştea ca în palmă toate cotiturile munţilor şi se mai pricepea şi la multe altele, căci era şi vânător, şi cioban, şi cosaş, şi cântăreţ la biserică, şi cântăreţ cu cavalul — Doamne iartă! pare-mi-se că mai meşter era la fluier decât în strană — ba încă ştia să spună şi basme de-ţi era drag să-l asculţi.

---

[1] Virgilii, *Aeneid<a>*, IX, v. 640:

Deşteaptă în tine o nouă vârtute, băiete: astfel vom ajunge până la stele. *(n. a.)*

Cât a ţinut calea, vreo şase ore, guriţa nu i-a tăcut. D-apoi nici eu nu-i dam vreme să răsufle: „Bădiţă, ce livede e asta?“ îl întrebam, trecând prin nişte guşi de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fân proaspăt cosit. „Cum se cheamă ierbile celea care par împletite şi la vârf găitănite?“ Şi el îmi spunea numirile tuturor florilor, ierbilor şi buruienilor, arătându-mi chiar şi pe acelea care sunt bune de leac: „Ceea este dobrişor şi cealaltă ghizdei; asta e laptele-stâncii şi astălaltă, zârnămiţoasă; ici iată brânduşe şi colea dediţei; apoi lobodă şi drob, vâzdroagă şi siminoc, iarba-ciutei şi piperig, pojarniţă şi sefterea“ şi altele multe... Dar cine le mai ţine minte! D-aş fi stat să le însemnez pe toate, poate că îmi da şi mie Societatea Academică să lucrez, nu, vai de mine, la *Dicţionariulu* cel cu vorbe numai plivite, alese şi mai cu seamă croite de pe curata lătinie, ci la păgubaşul de *Glossariu*, unde pricopsiţii noştri lexicografi şi scornitori de grai nou şi pocit azvârle, ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească[1].

---

[1] Vezi supra, p. 184, nota 3.

Din norocire, bisoceanul meu nu ştia nimic despre chipul cum ne batem noi joc în oraşe de ce avem mai scump rămas de la părinţi, şi el, în limba sa pe care aş da ani din viaţă-mi ca s-o pot scrie întocmai după cum el o rostea, în acea limbă spornică, vârtoasă şi limpede a ţăranilor noştri, îmi povestea păsurile şi plăcerile oamenilor de la munte.

Când ajunserăm pe muchea plaiului ce desparte văile despre Buzău de cele despre Râmnic, priveliştea, din veselă şi plăcută ce era, se făcu deodată măreaţă.

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, starostele munţilor din Buzău, şi pe sub dânsul se rânduiau, ca trepte ale unei scări de uriaşi, plaiul Răboiului, munţii Neharniţa, ambele Muşe, Macieşul, Brezeul, Piatra Penei, Carâmbul şi multe altele mai aşezate; dar drept în faţa noastră, adăpostite sub piscurile semeţe ale Furului şi ale Steşicului, se înălţau, ca nişte pereţi suri şi măcinaţi d-a lungul unei perdele de brădet, stâncile Năculelor, la poalele cărora se aşternea, întocmai ca un lăicer verde şi înflorat, o poiană largă şi desfătată.

Într-adevăr ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plai este întocmai o gură de rai.

Stam şi mă uitam cu acea uimire produsă adesea în noi de priveliştile neaşteptate ce ne izbesc vederile pe unele culmi despărţitoare de văi. Călăuzul meu, care, cum am spus, avea sământă multă de vorbă, mă deşteptă din acea mirare mută: „Aşa-i, domnule, că-s mândre *Pietrele Fetei* de la Năcule? Văd c-ai rămas cu ochii la ele; darmite când ai şti şi povestea lor!" — Apoi ce mai stai, voinice? îi răspunsei cu grabă; spune-o, dacă o ştii. O să-mi ţină de urât pe drum. Şi bisoceanul meu, care atâta aştepta, începu a-mi spune următorul basm, povestindu-l în al său grai poetic şi armonios, pe care în deşert mă voi sili eu a-l rechema în amintirile mele:

„Basmul meu, boieri domnia-voastră (aveam cu mine pe un neamţ care nu înţelegea româneşte), basmul meu e cam copilăros; dar pare-mi-se că nu e tocmai fără de folos!“

Aşa fu precuvântarea lui şi, precum zice bătrânul Omer:

> După a lui limbă decât mierea mai dulce curgea viersul[1].

„În vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea asta ştiau şi puteau mai mult decât ce pot şi ştiu cei de acum, pe când pruncul de trei zile îţi număra numai într-o clipă toate stelele de pre cer, şi vedea cu ochişorii cum creşte iarba câmpului şi auzea cu urechile cum sfârâie fusele când toarce păianjenul... pe vremea de atunci trăia, în plaiurile Buzăului, o împărăteasă tare şi mare, pe care o chema Doamna Neaga[2]. Ea îşi avea palatele tocmai colo, în codrii Cislăului, unde se văd şi astăzi, pe o măgură mare, ocolită cu pâraie, temeliile de zid ale cetăţii ei, iar grădinile şi livezile, în care ea se preumbla când i se făcea urât acasă, şi le avea pe colnicele Lapoşului, unde stă şi acum puţul ei cu colac de piatră, săpat cu slove, pe care, zău, nici cei mai cărturari din ziua de astăzi nu le mai pot ghici.

---

[1] Homeri, *Iliad<a>*, I, v. 249:

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλὼσσης μέλιτος γλυκίωυ 'ρέεν αυδή
(n. a.).

[2] Poate că tu sau altul îmi veţi spune că Doamna Neaga, cea de la Cislău, de la Lapoş şi de la Tisău, n-a fost tocmai pe când cu Por-împărat, de vreme ce dânsa trăia în al XVI-lea secol şi a dăruit chiar mănăstirii Bratskii din Kiev, la anul 7107 (1600), o cruce ferecată care s-a şi reprodus în publicaţiunea rusească *Воскресное Чтение*, anul <al> IV-lea, (1840), p. 436 et sq. Acestea le ştiu şi eu, ba am şi acasă o cărămidă luată din ruinele cetăţii Doamnei Neagăi, din pădurea Cislăului, care, desigur, nu denotă o mai mare vechime. Dar de unde să aştepţi de la un biet muntean din Bisoca atâta erudiţiune în istorie şi archeologie? — Notă *ad laudes gratesque B.P. Hasdeo*, căruia datorez cunoştinţa şi desenul crucii de la Kiev a Doamnei Neagăi *(n. a.)*.

Din toţi copiii câţi Dumnezeu îi dase şi-i luase înapoi la sine, Doamna Neaga rămăsese în văduvie numai cu un fecior pe care-l iubea ca lumina ochilor. Era şi drăgălaş, bată-l fericea! puil de împărat! Mândru ca strălucitul soarelui la amiazi, blând ca razele line şi mângâioase ale lunii, sprinten ca luceafărul sclipitor al dimineţii şi înţelept ca şi întreaga tăria cerurilor. Nu ştia maică-sa, nici lumea toată, cu ce să-l mai dezmierde, atât era tuturor de drag şi de plăcut.

De micuţ îl dase Doamna la carte, şi, când abia începuse tuleiele bărbii să-i umbrească pieliţa copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume, ba încă înţelegea şi graiurile tăinuite ale păsărilor şi ale fiarelor.

Atunci Doamna, cu inima îngânată între dor şi bucurie, îi vorbi aşa: „Fătul meu, cartea, câtă a fost, ai învăţat-o toată, din scoarţă până-n scoarţă; acum ca să te faci om pe deplin şi voinic cu temei, precum se cade unui bărbat şi, mai ales, unui fecior de împărat, toţi de toate părţile îmi spun că trebuie să te duci lumea să o colinzi, ca să încerci şi să ispiteşti viaţa prin tine însuţi, şi să afli multe şi mărunte ale lumii, care se vede că în carte nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi de vezi şi de învaţă; dar cată a nu te prea depărta de pe aci; adu-ţi aminte, voinicelul meu, că pre câtă vreme nu te va simţi mama colea, în preajma ei, grija, chinul şi mâhnirea din sânu-i nu vor lipsi.“

A doua zi, din-zi-de-dimineaţă, feciorul de împărat, mai mult vesel decât duios, îşi luă ziua-bună de la Doamna maică-sa, care se silea, sărmana, pe cât putea, ca să-şi stăpânească plânsul şi obida ce o-necau. Era vesel voinicelul fiindcă în curţile palatului îl aşteptau ca să-l însoţească în cale o sumă de

boieri mari ai oştilor,
puterea domniilor
şi groaza duşmanilor,
toţi călări şi înarmaţi
cu săgeţi, cu buzdugane,
şi la brâie cu arcane;
gat-a merge după soare,
să înceapă-o vânătoare
după urşi şi căprioare,
după păsări gălbioare,
ce sunt bune la mâncare
şi plăcute la cântare.

Apucară înspre miazănoapte şi, trecând pe Scărişoară, unde-i lesne cui coboară, luară apa Buzăului în sus, tot cântând şi veselind. Răsunau dealurile şi văile şi apele râului pe unde trecea mândra ceată de voinici. Dar când sosiră la înfurcitura Bâscei, acolo unde se aşterne o poieniţă verde umbrită de plopi, de stejari şi de fagi, feciorul de împărat deodată îşi opri armăsarul în loc, şi în gura mare strigă aşa către soţii săi: „Măi fraţi! vedeţi colo drept în sus muchea naltă şi pleşuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate, ţie-se după mine!“ Şi dând pinteni sprintenului său fugar, ca un fulger se repezi prin valea îngustă a pârâului. Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele colcoteau, pulberea în sus se înălţa, cu norii s-amesteca, ş-apoi în jos iar cădea, vâlceaua înnegura, şi pe voinic mi-l ascundea cu totul din vederile boierilor, care rămăsese departe, departe în urma lui.

Trecu el ca în zbor, cu fugarul spumegat, prin valea Rosilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghii; sări ca un zmeu pe d-asupra Curselor de Piatră; îşi zări ca prin vis chipul oglindit în apele cătrănite ale Ghenunei Dracului, şi printre brazi, printre molifzi, printre afini şi ienuperi, sui mlaca Cernatului până în vârful muntelui. Zbura calul nebun, cu coama şi cu nara în vânt; iar călăreţul, cu minţile răpite de mulţumire, sorbind cu desfătare în piept mirosul răcoros al brazilor şi al florilor, dor' că se simţea dus ca vântul şi ca gândul, peste stânci, peste verdeaţă, peste gol şi iarbă creaţă.

Când fu la amiazul-mare, fugarul stătu locului, şi feciorul de împărat se trezi singur-singurel chiar d-asupra Penteleului. Jur-împrejur, cât cuprindea ochiul, zări numai creste de munţi, care mai mari, care mai mărunţi. Dar mai presus de toţi se ridica creştetul gol, de pe care el privea şi vedea, jos pământul cu verdeţile, cufundându-se în toate părţile, iar sus, cerul limpede şi senin, scăldat numai în raze de lumină. Soarele dogorea drept d-asupra, şi, în arşiţa amiazului, pare că contenise orice adiere; nici o suflare nu se simţea, nici un sunet, nici o mişcare.

Sta mărmurit voinicul; — nici că mai pomenise el aşa tăcere, aşa pustiu, aşa mândreţe! — când, deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivi o pasăre măreaţă, un vultur negru cu aripile falnic întinse. Degrab' puse voinicul mâna pe arc, îl încordă şi gata era să repeadă săgeata, când, pe sus, auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsărească:

„Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ţi voi da eu nestemate,
chiar piatra zamfirului,
limpezimea cerului!“

Feciorul de împărat destrună arcul, minunat de aşa cuvinte; iar pasărea, drept mulţumită că o iertase cu viaţă, lăsă să-i pice din cioc pe oblâncul şelei voinicelului o piatră de zamfir mare şi frumoasă, limpede şi albastră întocmai ca seninul cerului.

Din ceasul când căpătă această nestemată şi o puse în sân, nu mai rămase pasăre pe cer care să nu fie robită la voinţa lui. Pentru dânsul, toate zburătoarele: mândri păunaşi, sălbăticoşi cocori, bufniţe cobitoare, şoimi dârji, găinuşe moţate, dumbrăvence cu aripi verzi, pupeze cu creste bălţate, grauri pestriţi, sitari, dropii şi ierunci, toate picau ca fermecate când ieşea el la vânătoare; iar de se preumbla numai prin codri şi prin livezi, mierlele şi privighetorile, pitulicele şi sticleţii, presurele şi sfranciocii, pietroşeii şi sfredeluşii, botgroşii şi scatiii, ţoii, ţintezoii şi piţigoii, toţi îl întâmpinau peste tot locul cu dulcile lor cântări; cucul îi vestea la tot ceasul mulţi ani cu noroc, şi prigorii cu pene albastre îl însoţeau pretutindeni, chiuind şi zburând vesel d-asupra capului său.

Trecu o zi, trecură două, ba mai trecură şi alte nouă, şi voinicelul nu se îndura ca să se înstrăineze de la mândrele plaiuri ale Buzăului, în care el domnea acum cu voie bună peste toată firea zburătoare câtă fâlfâie sub soare. Noaptea pe la cântători, până a nu se revărsa bine de zori, el era purces la vânătoare, şi mai adesea seara îl apuca prin păduri, ucigând şi stârpind alde păsări cobitoare ce se arată numai prin întuneric.

Rătăcea într-o zi pe culmea păduroasă a Istriţei, tocmai colo jos, la curmătura dealurilor, sub care încep a se aşterne câmpiile, când, deodată, fără veste, pe la sfinţitul soarelui, se ridică din vale un vânt mare şi turbat, care îndoia fagii, frângea plopii, smulgea ulmii şi clătina cu urlet tot codrul şi tot muntele. Într-o clipă norii de pretutindeni la un loc se adunară, negurile se îndesară, şi preste tot cerul se destinse un pod întunecat de fier şi de aramă, peste care trecea şi se învârtea sfântul Ilie, încurându-şi armăsarii cu tunete şi cu plesnete, şi scăpărând numai fulgere şi trăsnete de sub roatele carului său. Apoi, dintr-o năprasnică detunătură, se sparse deodată podul, brăzdat de mii de săgeţi luminoase, şi începu a curge pre pământ o ploaie groaznică,

ploaie cu şiroaie,
de făcea pâraie;
ploaie cu băşici,
de strica potici;
ploaie spumegată
'neca lumea toată;
ploaie de potop
făcea lumea snop.

Când se mai potoli furtuna, feciorul de împărat cătă a se urni din scorbura unde stătuse pitulat; dar el nu mai ştia încotro s-apuce, aşa de tare era, în codru, şi frunza deasă, şi noaptea întunecoasă, şi calea pietroasă; pe unde căta urma umblată, urma era ştearsă; pe sub atâtea tulpini surpate şi în lapoviţă înecate, pe sub atâtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute. Nu vedea, nu auzea, nici în greul pământului, nici în uşurelul vântului; numai când trăgea bine cu urechea, îi venea din depărtare la auz, chiotul ghionoaiei, ce-şi ascuţea noaptea ciocul de coaja copacilor, şi miorlăitul cucuvăilor care se chemau jalnic una pe alta prin mijlocul beznei; apoi, uneori îi trecea repede pe dinaintea ochilor şi câte o umbră neagră de lăstun rătăcit, care cădea din văzduh, cu lungile-i aripi îngreuiate de ploaie.

Toată noaptea ar fi umblat el fără spor; dar noroc că avea cu sine pe coteiul lui cel mai bărbat, cel mai priceput, cel mai credincios,

Miclăuş, câine-nvăţat;
ştia seama la vânat;
el apucă spre colnic,
uşor, sprinten şi voinic;
tot spre vale se lăsa

şi cărarea căuta,
botul prin iarbă vârând,
urmele tot mirosind.
Urma-i ici, urma-i colea!
Miclăuş n-o mai pierdea,
prin 'tuneric o simţea,
Noaptea-ntocmai ca ziua.

Astfel, cu câinele călăuză bună, voinicul apucă, d-a lungul în jos, valea Orgoaiei. Prin volbura apelor ei se rostogoleau acum cu vuiet rădăcinile de copaci şi bolovanii de piatră, surpaţi de la munte. Şi câinele şi stăpânul umblau încet şi cu sfială pe costişul lunecos; dar când ajunseră tocmai d-asupra priporului de unde se văd, în poală, urmele unei cetăţi de Uriaşi şi brazda vladnică a Troianului, Miclăuş stătu în loc, mârâind ca în preajmă de vânat. Voinicelul sticli ochii. Flăcăraie alburii ieşeau pe acolo din pământ şi zburau d-asupra tainiţei unde stătură ascunse, atâta mare de vreme, comorile de la Pietroasa, cloşca cea vestită cu puii ei de aur; dar la lumina sclipitoare a văpaielor, vânătorul zări, printre ierburi şi pietroaie, căpăţâna lungăreaţă a unui dihor care, cu ochii răzleţi, căta drept la dânsul. Trupul şi coada, dobitocul şi le încolăcise, le făcuse ghem în faţa coteiului, cum fac dihorii când n-au loc de scăpare în vizuinile lor de sub pământ. Voinicul nostru era gata să azvârle într-însul ghioaga lui cu ţinte poleite, ca să-l prăpădească, când dihorul începu a chiţăi în limba lui de lighioană şi a zice:

„Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ţi voi da eu nestemate,
chiar piatra smarandului,
verdeaţa pământului!“

Feciorul de împărat, aducându-şi aminte cât de bun augur îi fusese asemenea vorbe din graiul vulturului, lăsă ghioaga jos şi goni câinele în lături; iar lighioana, bucuroasă de a se simţi scăpată, începu să râcâie ţărâna cu labele şi scoase dinaintea voinicului o piatră de smarand, mare şi frumoasă, de strălucea verde şi rămurată ca spicul crud al grâului, ca rodul pământului.

Atâta fu voinicului, până ce ridică de jos smarandul fermecat şi-l băgă în sân; ş-apoi de atunci înainte toate jivinile câte se târăsc prin ţărână şi câte se ascund pe sub pământ, toate îl cunoscură pe dânsul de stăpân. Viezurii cu perii suri, lungi şi drepţi ca ţepele, şi bursucii somnoroşi, care ies numai noaptea din vizuini; jderii pădureţi cu blana ruginie, deasă, moale şi frumos netezită, şi vidrele colţate de pe malul bălţilor; nevăstuicile cu trup prelung şi mlădios şi cu guşe albe, care se furişează printre răzoare, vânând cuiburi de păsărele, şi veveriţele şugubeţe, cu coada vâlvoi, care sar zglobii pe crăcile copacilor ronţăind alune, ghindă şi scoruşe; pinţele cu labe scurticele la piept, iar la spate cu picioroange, care când umblă se saltă ca locustele, şi căţeii-pământului, de le zice şi şuiţe, care scot capul la amiazi din găuri, ca să latre la soare; apoi mişunii cei cu gropanele pline de grâne, şi şobolanii din smârcuri; toate lighioanele, până şi cârtiţele orbeţe şi aricii ghimpoşi, ba chiar şerpii, guşterii şi şopârlele, toate i se arătau lui în cale, sau ca să-l slujească la vreo trebuinţă, sau ca să piară de mâna lui, când avea plăcere de vânat. Cu dânsul vulpile îşi cheltuiau de pomană şi viclenia minţii şi iuţeala piciorului, căci, de fiecare minciună a vulpii, el afla prea lesne mijloace o mie ca să-i vină de hac. Apoi şi cu ursul cel mai sălbatic el îşi făcea jucărie; fără secure, fără cuţit el intra semeţ în vizuina lui, se lua cu dânsul la luptă dreaptă şi întotdeauna ursul cădea mort la pământ.

Astfel prin văzduh, astfel pe sub pământ, el era mai tare, el era mai mare; de aceea şi traiul lui era acum şi mai mult pornit pe vânătoare.

Când feciorul de împărat trecea pe dealul Balaurului, d-a stânga Slănicului, lighioana cea înfricoşată, cu o falcă în cer şi cu alta în pământ,

Şerpoaica cu solzii verzi,
— să n-o vezi, să n-o visezi! —

degrabă se zvârcolea, se pitula şi se afunda până la gurile iadului, ca să nu o vadă viteazul vânător, să nu-i reteze cu paloşul şapte capete şi să nu-i stingă şapte suflete. Oricât de mult se silea dânsul că să-i apuce înainte, iazma iadului prididea cu fuga, şi voinicul rămânea mereu să-şi scoată necazul pe păsările cerului şi pe lighioanele pământului. Da zi peste zi şi nu putea nimeri.

Aşa mai păţi într-o noapte; şi a doua zi, de ciudă şi de mânie, se porni de pe dealul Balaurului în jos, când abia se miji de ziuă, şi ajunse deodată cu zorile, când se deschideau florile, la valea stearpă şi pustie a Pâclelor de Glod.

Dacă nu ştiţi şi n-aţi văzut, să vă spun eu că acolo şi-a aşezat Necuratul cazanele cu catran şi cu smoală colcotită; pe sub pământ gâlgâie şi fierbe glodul noroios, mai rece decât gheaţa, mai negru decât ceaţa; apoi, pe guri căscate prin tot ocolul acelei văi fără de scursoare, ţâşneşte tina în sus, când de o şchiopă, când de o palmă, când de un stânjen şi mai mult; la fiecare gură împrejur s-a durat muşuroi, şi balele cătrănite, pe care Ucigă-l-toaca le scuipă din văgăuni, se scurg năclăite d-a lungul moviliţelor, se adună în nămol, se usucă de vânt, se crapă de soare şi aştern tot fundul văii cu o humă sură şi jilavă, pe care nu se prinde, Doamne fereşte! nici troscot, nici ciulini.

Când, de pe culmea vecină, feciorul de împărat făcu ochii roată d-asupra văii urgisite, el văzu o biată căprioară rătăcită, călcând cu sfială prin nămolul urâcios al mocirlei; mai departe o fiară sălbatică, un râs sta stârcit la pândă; părul de pe dânsul, lung şi subţire, alb şi cu pete negre, se zbârlise în sus; urechile-i ţuguiete cu pămătufuri de peri negri la vârf se ridicase drepte, şi ochii lui, vii şi pătrunzători ca ochii de femeie, scăpărau scântei. Numai în două-trei sărituri de pisică, el ajunse căprioara, se acăţă cu ghearele de pieptul ei, îşi înfipse dinţii în beregată şi se gătea să-i sugă cu desfătare sângele din vine, când voinicelul învârti repede praştia ca să o izbească în fiară. Dar ochii râsului, care văd şi în miezul pietrelor, zăriră ce i se gătea; el se smulse de la pieptul căprioarei şi începu să latre în limba lui de fiară:

„Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate;
ia-mi-le pe jumătate;
că-ţi voi da eu nestemate,
chiar piatra rubinului,
colcotirea sângelui!“

Ş-acum, pentru a treia oară, feciorul de împărat iertă viaţa râsului, precum iertase pe a vulturului, precum iertase pe a dihorului; el strânse praştia pe mână, iar fiara, veselă şi mulţumitoare că scăpase cu zile, scăpără din ochii ei o piatră de rubin, mare şi frumoasă, roşie şi vie, mai roşie decât fraga muntelui, mai vie decât para focului şi întocmai ca sângele voinicului.

Când o luă voinicul în mână şi o băgă în sân, pare că îi mai crescu de o şchioapă inima într-însul. De aci înainte toată firea cu suflare era prada lui. Toate fiarele pre care iuţeala sângelui le împinge, în fuga lor, a se aşterne pământului ca iarba câmpului, la suflarea vântului, toate cele care trăiesc din vărsarea sângelui, toate câte din sânge îşi iau puterea şi prin sânge o şi pierd, toate se supuseră şi ele la voinţele voinicului, ca păsările cerului, cu lighioanele pământului.

Dinaintea unui aşa minunat vânător,

cerbii de la munte
plecau a lor frunte,
mistreţii colţaţi
cădeau împroşcaţi,
capra săltăreaţă
nu scăpa cu viaţă,
lupii din pădure
picau sub secure,
iepurii fricoşi...

Cam pre aici ajunsese cu povestea bisoceanul meu, când deodată auzirăm, la spatele nostru, o detunătură de puşcă urmată de un *Donner-Wetter-Saperment!*[1] exprimat cu o energie de adevărat granadir chesaro-crăiesc. Ne întorserăm iute ochii îndărăt; dar nu mai era nimeni; tovarăşul meu neamţul se făcuse nevăzut.

— Sărăcuţ de maica mea! strigă din băierile inimii bisoceanul, s-a răpus domnul *Ininger.* (Acest fel găsise el cu cale ca să localizeze titlul de inginer al tovarăşului meu.)

Alergarăm degrabă la locul de unde venise zgomotul şi, sub o tufă, găsirăm pe neamţ răsturnat pe spate, dând din mâini şi din picioare ca să se scoale; alături era puşca lui din a cărei ţeavă ieşea încă fum; puţin mai departe se tăvălea o păsărică printre fulgii ei risipiţi pe iarbă. Calul, de pe care căzuse inginerul, se zărea departe în vale; cu şeaua pe dânsul, el apucase, vesel şi în goana mare, drumul casei, lăsând călăreţului libera facultate, sau de a rămâne unde căzuse, sau de a-şi urma calea cu orice alt mijloc de locomoţiune.

---

[1] *Donner Wetter Saperment!* corect: *Donner Wetter Sakrament!*, germ. Fulgere şi tunete! imprecaţie populară germană.

— Bine, prietene, zisei în sfârşit eu păţitului, după ce constatarăm că nu se află în nici o primejdie, fă-mă să înţeleg, mai întâi, cum ai căzut de pe cal?... Apoi, pentru ce ai tras cu puşca?... În sfârşit, pentru ce te-ai depărtat de noi?

La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decât:

— Asta, zău, nu ştiu!

Călăuzul nostru nu era mai puţin curios decât mine ca să afle cum se petrecuse lucrurile, dar el cel puţin găsea însuşi, pentru toate, câte un cuvânt de răspuns şi de mângâiere.

— Lasă, domnule; nu e nimica, că ai căzut pe spate şi te-ai rezemat în coate. Rău era dacă cădeai pe brânci, că puteai nasul să ţi-l frângi.

Căutând apoi prin iarbă, el dete peste păsărica rănită şi jumulită, care, sărmana, se zvârcolea ca vai de ea; era o biată ciocârlie. Bisoceanul, luând-o în mână, cunoscu îndată că era ucisă nu de alice, ci de ciocul gaiţei.

— Cu bună seamă, domnule, dumneata ai vrut să tragi în pasărea răpitoare, şi nu vei fi nemerit-o; dar lasă, că nu e nici o pagubă; vânatul cel bun tot al domniei-tale a rămas. Vorba românului: „Nu e pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nimereşte“.

Dar neamţul se apără că el n-a tras defel cu puşca, că puşca s-a tras singură şi că, din aceea, calul, speriindu-se, a sărit şi l-a trântit jos, unde l-a şi lăsat fără ruşine, nici păcat.

— Lasă, domnule, că şi aşa e bine! zicea bisoceanul. Dumneata tot nu rămâi păgubaş, că, şi dacă n-ai dat în vânat, vânatul ţi-a picat din cer, jumulit gata. Ş-apoi, despre căzătură, să n-aibi vreo mâhniciune, că pământul nostru românesc e bun de obrânteală:

> Cine cade pe el jos,
> Se scoală mai sănătos.

Şi, într-adevăr, domnul *Ininger* se ridicase teafăr şi fără vătămare. Se vede că somnul îl podidise pe când bisoceanul îmi povestea basmul, pe care el nu putea pricepe, şi astfel, pe nesimţite, rămăsese în urmă de noi. Pe când dar neamţul moţăia călare şi calul îşi urma calea în tihnă, o veselă ciocârlie se legăna prin aer, ciripind la soare, întocmai ca şi ciocârlia cea din graţioasele strofe ale *glumei* vechiului poet francez Ronsard, cel de viţă românească[1]:

---

[1] „Vechiul poet francez Ronsard, cel de viţă românească" şi „urmaşul banului Mărăcine" sunt două aluzii uşor maliţioase vizând legenda despre originea valahă a poetului francez, legendă pe care, în 1857, în toiul propagandei pentru unirea Ţării Româneşti cu Moldova, o popularizase Vasile Alecsandri, încercând să dea şi o justificare culturală sentimentelor de simpatie pentru Franţa, nutrite de tinerii moldo-valahi ce studiaseră, în anii 1830—1850, la Paris. Legenda va fi părut, unora — mai cu seamă celor lipsiţi de umor şi celor înclinaţi să confunde legendele cu adevărul istoric — lesne de acreditat, nu numai la noi, ci chiar şi în Franţa, de vreme ce însuşi Ronsard, într-o *Elegie dedicată lui Remy Belleau, neîntrecut poet francez (Élegie a Remy Belleau, excellent poet François)*, scrisese că străbunul său se trăgea din părţile „unde îngheţatul Danubiu se-nvecinează cu Tracia", şi scornise, probabil pentru a sa preţuire la Curtea regală a Franţei, o poveste despre ascendenţa lui nobiliară, ale cărei obârşii se pierdeau în ceţurile misteriosului şi frigurosului Orient tracic. După această poveste, străbunul poetului francez, „un boier numit marchizul de Ronsard, plin de aur şi stăpân peste mulţi oameni, multe oarşe şi multe pământuri", undeva „mai jos de Ungaria, într-un ţinut al frigului", ar fi avut un fiu comandant de oşti, viteaz ce-ndrăgise toiul luptelor, care, la un moment dat, părăsindu-şi ţara, plecă spre vestul Europei, în căutare de războaie. Trecând prin „Ungaria, Germania-de-Jos, Burgonia şi ţinutul Champagne",

Hei! Doamne, mult îmi sunt dragi
plăcerile dulcei tale vieţi,
ciocârlie, care despre amor
cânţi din-zi-de-dimineaţă,
scuturând în aer roua
cu care e stropită pana ta!
Mai nainte ca soarele să răsară,
tu înalţi trupu-ţi spălat
spre a-l şterge de nori,
clătinându-ţi aripile mărunte
şi săltându-te în mici sărituri.
Tu spui în aer aşa dulci cântări
în a ta veselă ciripire,
încât orice amant ar dori,

---

ajunse la Paris şi îşi puse spada în slijba semeţului rege Filip de Valois, care se războia pe-atunci (1346—1347) cu englezii regelui Eduard al III-lea (1327— 1377). Distingându-se pe câmpurile de luptă, regele Franţei îi dărui „îndestulătoare averi pe malurile Loarei". „Uitându-şi fraţii, părinţii şi ţara" şi căsătorindu-se după legea franceză, acest viteaz cavaler, ne-ncredinţează poetul Ronsard, în încheierea legendei despre originea stirpei sale, „născu strămoşii din care se trage tatăl ce mă făcu pe mine să văd pentru prima oară frumoasa lumină a zilei".

Plecând de la acest fantezist certificat de nobleţe, şi găsind în numele poetului francez o „urmă" românească lăsată de străbunul de pe tărâmurile Traciei — *ronce* (fr.) = mărăcine, — Alecsandri a scris (în „replică") balada *Banului Mărăcine,* care se încheie cu următorul distih rostit de regele Filip de Valois: „Ţine spada mea în dar, / Brav marchize de Ronsard" — actul poetic de înnobilare şi indigenare a banului Mărăcine. Vrând parcă să dea un lustru de autenticitate istorică scornelii poetice, Alecsandri a agăţat de baladă o notă subliniară: „În timpul regelui Franţei *Philippe de Valois,* strămoşul poetului francez Ronsar<d> s-a dus din România la Paris ca s-ajiute regelui în lupta sa cu englezii. Rămâind apoi în Franţa şi rudindu-se cu cele mai nobile familii, el şi-a schimbat numele de Mărăcină în Ronsar<d>, de la cuvântul francez *ronce*, care însemnează mărăcină."

când te aude cântând primăvara,
ca tine să fie păsărică.[1]

S-a întâmplat însă ca, în loc de poetici amanţi, ciocârlia noastră să fie auzită numai de o gaiţă flămândă şi, în cazul de faţă, urmaşul banului Mărăcine se vede silit să treacă lira în mâna strămoşului său Virgiliu, ca să sfârşească această istorioară.

Pasărea vrăjmaşă se repezi, zbierând prin aer, ca să prindă pe cântăreaţa, şi aceasta, mititica, în zadar cercă să-i scape prin fugă. „Pretutindeni unde dânsa, fugind uşurică, tăia văzduhul cu aripile ei, iată şi duşmana, cruda gaiţă o urmărea cu chiote mari prin aer“.[2]

---

[1] P<ierre> de Ronsard, l'Aloüette, printre poeziile numite *Gaités ou Gaillardises*:

Hé! Dieu, que je porte d'envie
Aux plaisirs de ta douce vie!
Aloüette, qui de l'amour
Degoizes dès le poinct du jour
Secoüant eu l'air la rosée
Dont ta plume est toute arrousée!
Devant que Phoebus soit levé,
Tu enlèves ton corps lavé,
Pour l'essuyer près de la nüe,
Tremoussant d'une aile menue;
Et te sourdant à petit bons,
Tu dis en l'air de si doux sons
Composez de ta tirelire,
Qu'il n'est amant qui ne désire
T'oyant chanter au Renouveau
Comme toy devenir oyseau.

(n. a.)

[2] Virgilii, *Georgic<a>*, I, 405—408:

Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
Ecce inimicus atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus.

(n. a.)

La ţipetele de bucurie ale gaiţei, la văietările sărmanei ciocârlii, somnorosul, plecat pe oblâncul şeii, tresări şi, în mişcarea-i zăpăcită, îi căzu puşca de pe umeri; cocoşul se lovi de scară; umplutura se descărcă cu zgomot; gaiţa şi calul se speriară amândoi deodată; una lăsă prada să-i pice din cioc; celălalt trânti jos pe călăreţ, şi astfel vânătorul fără voie şi vânatul neaşteptat se întâlniră alături, pe iarba verde a plaiului.

Dar calul, ca şi gaiţa, îşi văzu de calea sa, şi tovarăşul meu rămase pe jos. De aceea şi bisoceanul, care era cam atins în amorul său propriu de povestitor, prin somnul inginerului, îi spunea drept mângâiere:

— Vezi, domnule *Ininger,* dacă dumneata ştiai româneşte şi ascultai la basmul meu, nu erai să paţi atâtea nevoi! Dar fie! Când este vorba de vânătoare, apoi poţi să mi te lauzi că eşti născut cu tichia în cap, şi,

Vânătorul norocos
umblă bucuros
pe jos.

Astfel ne urmarăm calea spre Bisoca.

CUPRINS

XI

LA COTUL MUNŢILOR. — TOT BASMUL CEL CU FATA DIN PIATRĂ ŞI C<ELE>L<ALTE>. — PORUMBIŢA ŞI MĂRGĂRITARUL. — CE AU SPUS DESPRE MUNŢII NĂCULELE, DE LA OBÂRŞIA RÂMNICULUI, CAIU VALERIU CATUL, FRANÇOIS VILLON, AUTORUL ANONIM AL *ROMANCERULUI DEL CID CAMPEADOR* ŞI MULŢI ALŢII. — IEPURII DIN *CODICELE CIVIL* ŞI CEI DIN *DICTIONNARIULU ACADEMICU.* — NE LUĂM ZIUA-BUNĂ ÎN TINDA D<OMNU>LUI STERIE, ARENDAŞUL DE LA BISOCA. — *POST-SCRIPTUM* UNDE SE SPUNE CEEA CE N-A ŞTIUT SĂ SPUNĂ RĂPOSATUL C. NEGRUZZI ÎN STATISTICA CE A FĂCUT LUPILOR DIN MOLDOVA.

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub care se adăposteşte, ca într-o copaie, satul Bisoca. Gata a cârmi la dreapta ca să coborâm în sat, aruncai împrejurul meu o lungă şi mulţumitoare privire, voind să-mi iau astfel ziua-bună de la întinsele privelişti ale plaiului, mai nainte de a le pierde cu totul din vedere.

Soarele apunea drept dinaintea noastră; cercul lui roşiatic scăpătase până pe zarea orizontului, şi razele-i, calde şi senine, pare că se aşternuse preste tot şesul răsăritean al ţării, care ni se destindea acum sub ochi. De pe acest tăpşan culminant, de unde munţii Săcuieni cotesc spre Ţara Vrancei, tot Bărăganul, tot câmpul Brăilei, tot şesul Galaţilor, cu matca Râmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată acea lată şi oablă câmpie se arăta scăldată într-o lumină gălbuie şi lucioasă, ca faţa unei uriaşe sinii de aur; printr-însa, liniile şerpuite ale râurilor se desprindeau ca fire creţe de beteală argintie, iar suprafaţa netedă a apelor sărate din Balta Albă şi din Balta Amară oglindeau ca nişte ochiuri de sticlă, ferecate în mijlocul dauritei table. În depărtarea cea mai afundată, dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordea a Dunării, încingeau, ca un cerc plumburiu, acest curios tabel, al cărui aspect devenea cu totul fantastic, prin neobicinuite şi metalice reflexe.

Mai aproape de noi însă, sub forme şu cu culori mai reale, se vedeau, pe vârful Bisocei şi pe al Ulmuşorului, mari pietroaie sure şi murgi, unele grămădite la un loc, ca turme de vite adunate la repaos, altele risipite prin livezi, ca vacile când pasc pribege. Apoi, sub aceste muchii, la stânga, pământul se lăsa la vale în costişe şi pripoare gradate, până se cufunda în jgeaburile mult umbrite ale Râmnicului şi Râmnicelului; tot pe acolo, la locul ce se zice Între Râmnice, se zăreau încă poienile fragede şi verzi ale Năculelor, adăpostite sub stâncile roşcate, care se numesc Pietrele Fetei; şi, în fund de tot, înălţându-se în albăstreala înnegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steşicului, învelite în umbre viorii, civite şi negre.

Preumblându-mi ochii, când peste şesul cu străluciri şi scânteie, când prin munţii cu tainice şi răcoroase raze, mă aşezasem pe un bolovan de piatră şi, aşteptând să dispară cu totul soarele, nu mă puteam sătura de asemenea privelişti, ce nouă, orăşenilor, ne este dat arareori a le vedea; dar călăuzul nostru ştia că noaptea are să vină iute şi că scoborâşul până la sat ne va cere, prin întuneric, poate o oră şi mai bine; de aceea el ne îndemnă să ne pornim îndată, şi, drept mângâiere, îmi spuse că are tocmai vreme ca să isprăvească şi basmul cel cu Feciorul de împărat, norocos la vânat, până vom sosi devale.

— Bine zici, bădiţă, îi răspunsei; negreşit că trebuie să mi-l spui tot, dacă mai este. Dar stăi! Unde rămăseseşi?... Pare că începuseşi a îndruga o şiretenie de lighioane ca cea din hora dezgovelei:

Ursul cu cercei
umblă după miei.
Lupul cu cimpoi

umblă după oi.
Vulpea în papuci,
umblă după curci.
Ş-un iepure şchiop,
într-un vârf de plop,
treieră la bob.

Aşa este?

— Cam aşa, dar iar nu prea, îmi răspunse munteanul, pierzându-şi oarecum sărita, în urma glumei mele de care mă şi căiam, şi scărpinându-se la ceafă ca omul care stă la îndoială. Pesemne, boierule, adăogi el, ţi s-a făcut urât unde am tot spus anume toate soiurile de păsări şi de jivine care trăiesc pe la noi la munte. Dar de! ce să-i fac eu, dacă aşa e basmul? Va să-l spui şi eu după cum este şartul şi datina lui. D-acum înainte însă nu mai avem nimic a face cu lighioanele cele cu patru picioare, nici cu cele multe zburătoare; destul numai să vă fie în ştire că Feciorul de împărat nu avea seamănul său pe lume la ale vânătorii. Când d-abia da cu gândul să facă vreo izbândă la vânat, voinţa pe dată i se împlinea; d-aceea şi lumea întreagă, când pomenea despre dânsul, nu-i zicea într-altfel pe nume, ca: Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat.

De va fi stat o lună, sau un an sau doi, petrecându-şi viaţa fără alte nevoi decât numai cu plăcerea şi cu mângâierea de a prinde şi de a ucide fiare pădureţe şi păsări cântăreţe, cine va şti, spună-o. Pe noi ceştia, plăiaşi şi vânători de munte, atâta ne taie capul, că omul la vânătoare, fie pe ger şi ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste ca ce timp mai este, nici nu vrea să ştie cum are să-i fie, nici nu bagă-n seamă la muncă de-l cheamă, nici că ia <a>minte de orice cuvinte, ci vesel omoară vremea care zboară, fără griji trăieşte, pe pământ domneşte, şi e la vânat ca şi împărat.

Acum daţi şi d<umnea>voastră cu socoteala, dacă chiar nouă — nişte bieţi păcătoşi plini de trude şi de nevoi — vânătoarea ne oţeleşte sufletele şi ne răpeşte minţile, apoi ce încântec de fală şi de vitejie trebuie să fi fost pe voinicul fecior al Doamnei Neagăi! Vesel şi voios la inimă, ager şi vârtos la trup, el zâmbind ieşea dimineaţa din palatele părinteşti, zâmbind se înturna seara la maică-sa înapoi. Aşa viaţă, lină şi netulburată, dor'că în rai poate să mai fi gustat cineva.

Dar grijile şi mâhniciunea lăsat-au vreodată multă vreme pe om fără ca să se lege de capul lui? Firea omenească aşa este ea de la Dumnezeu osândită, ca să nu plutească neîncetat uşor ca fulgul pe apă şi să nu calce mereu tot pe căi desfătate. Căci, acolo unde este poiana mai înflorită şi cu frunzari acoperită, acolo e şi cursa priponită. Dai într-însa fără ca s-o vezi; te apucă, te glodeşte şi uneori chiar de rea nu vrei să o crezi.

Ia să vedeţi acum în cel fel păsul avea să-l ajungă pe voinicelul nostru şi cu ce gingaşe amăgiri avea să-i sece puterile şi să-i stingă fericirile.

Într-o seară ca cea de astăzi, pe la apus de soare ca acum, el şezuse să se odihnească pe unul din pietroaiele măcinate de pe dealul Ulmuşorului, tocmai d-asupra gârliciului de piatră, căruia îi zicem noi Grajdul Zmeilor, fiindcă acolo se adăposteau odinioară, în vremea de demult, fiarele cele aripate. Şedea el şi privea în jos cum negurile întunecau treptat văile şi culmile, când văzu trecând încetinel, pe d-asupra capului său, o porumbiţă, uşoară şi albă ca spuma laptelui la mulsoare, ca florile crinului la raza de soare. I se făcu dor de acea păsărică şi, ca s-o prindă de vie, puse mâna în sân, la zamfirul cel fermecat; dar ea, uitându-se la dânsul cu ochi dulci, fermecători, gunguni galeş în limba ei cea păsărească şi-i zise:

„Ah, voinice, voinicele,
nu opri căile mele;
ci te ia după-al meu zbor;
căci, cu sânul plin de dor,
te cheamă să-ţi facă dar
un scump, alb mărgăritar
mândra Fată-a Pietrelor,
din valea Năculelor.“

Aceste cuvinte, aşa dulce şoptite, deşteptară în inima voinicului un freamăt necunoscut; în sânul lui se aprinseră dorinţe nedesluşite, pe care până în ceasul acela nici în vis nu le încercase. Fără de a mai sta să cugete, el se ridică iute în picioare; sângele i se încinsese ca focul prin vine; pieptul îi zvâcnea; în tot trupul simţea un avânt neînstrunat ce-l pornea să meargă supus şi ascultător la chemarea porumbiţei. Urmărind cu piciorul pe uscat zborul ei lin, cumpătat, el cobora văi, suia dealuri, străbătea păduri, trecea lunci şi pâraie, şi de ce umbla, pare că mai uşor păşea. Când raza cea mai târzie a soarelui se prelungea sfiaţă pe foiţele ierbii înflorite din poiana de sub stâncile Năculelor, păsărica se opri pe o răsură îmbobocită, şi, cu grai dulce cântător, strigă aşa:

„Tu, ce plângi în stâncă,
la umbră adâncă,
ieşi acum din piatră,
albă, dalbă fată,
vie şi frumoasă,
blândă, răcoroasă,
cu chip luminos,
cu trup mlădios,
cu păr aurit,
pe umeri leit;
ieşi, Fată din Piatră,

să te vază-o dată
scumpul tău ursit;
căci iată-l sosit!“

Ca un vis, ca o părere, se coborî de pe stâncă mândra albă fată, naltă mlădioasă ca o trestioară, cu părul de aur, cu ochi de balaur, ruptă din soare, întocmai ca Ileana Cosânzeana. De frumoasă ce era, de albă ce s-arăta, la soare puteai căta, iar la dânsa ba! Cine-i vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul, nu putea să o privească şi să nu o îndrăgească, nu putea să o audă şi să nu i se încreadă.

Cu zâmbet gingaş pe guriţă, cu ochii galeşi şi pătrunzători, venea mândra cam descinsă, păşind uşor şi legănat prin iarba moale şi deasă a pajiştii. Ea se opri dinaintea voinicului şi, arătându-i între degeţele, un bob măruntel de mărgăritar alb, curat şi luminat ca laptele la mulsoare, ca floarea crinului la soare, ca dragostele de fată mare, ea, cu viers dulce femeiesc, care mai lesne decât săgeata străpunge inima voinicului, îi grăi, râzând, aşa:

„Da-ţi-l-aş şi nu l-aş da,
că mă tem îl vei uita
când la vânat te tot plimbi!
Ba l-aş da, de vrei să-l schimbi
cu piatra zamfirului,
limpezimea cerului,
cu piatra zmarandului,
verdeaţa pământului,
cu piatra rubinului,
colcotirea sângelui.“

Feciorul de împărat rămăsese uimit ca dinaintea unei năluciri încântătoare. Nu ştia bine dacă este deştept sau dacă visează. Nu-i venea să dea crezământ nici vederilor, nici auzului; şi cu toate acestea, zâna ce-i sta în faţă îl privea cu ochi fermecători, aruncând prin tot trupu-i, când aburi fierbinţi, când fiori de gheaţă; vorba ei îi răsuna până în suflet, dulce şi înduplecătoare. Pe când ea căta la dânsul şi zâmbea, lui i se nălucea pare că câmpul înflorise şi cerul se luminase, iar când ea deschise gura ca să-i vorbească, pentru dânsul munţii răsunară, apele se tulburară, brazii se scuturară, codrii se treziră, frunzele şoptiră, stelele sclipiră şi în loc se opriră. Atunci viaţa, să i-o fi cerut dânsa, gata şi bucuros era el să i-o dea, numai ca mereu să poată privi la ea, numai ca în veci să o poată auzi.

Degrabă scoase din sân câteşitrele nestematele fermecate, care până atunci fusese şi toată puterea şi toată bucuria lui, şi, fără să se mai gândească, fără să se îndoiască, le aruncă cu mulţumire în poala drăgălaşei copile. Buzele ei fragede şi rumeoare se răsfoiră într-un râs de nebunatică bucurie şi, apucând mărgăritarul între dinţii ei albi şi mărunţi ca şi bobul nestemat, îl puse binişor pe buzele voinicului, într-un dulce şi lung sărutat.

Atunci umbrele călduroase şi bălsămate ale nopţii de vară ascunseră în negură şi în tăcere pe fericiţii miri; singură porumbiţa cea albă îi dezmierda prin întuneric, când cu vesele cântări, când cu blânde văietări; dar când răsăriră zorile, deodată cu florile, porumbiţa amăgitoare şi la dragosti îndemnătoare, peste ţări şi peste mări zburase, prin văzduh se depărtase, fugind ca să nu mai vie, şi luând cu sine, în vecie, scumpul, feciorescul dar, bobul alb de mărgăritar.

Zile şi nopţi, luni şi săptămâni trecură. Feciorul de împărat şi Fata din Piatră trăiau înstrăinaţi de lume, singuri-singurei, el numai cu dânsa, ea numai cu el, şi altă grijă nu purtau, altă plăcere nu gustau decât ale dragostelor lor. Cercuind lume întreagă în poieniţa înflorită şi cu frunzari acoperită de sub Pietrele Fetei, voinicul năpustise codrii, urâse izbânzile sale de mai nainte. Vânătoarea era uitată; inima lui se scălda acum toată în dezmierdări noi şi necumpătate. Pasări, fiare şi lighioane trăiau de el oropsite; toate se înstrăinase şi se lepădase de al lor zburdalnic stăpân; nici una nu-l mai cunoştea, nici una nu-l mai asculta; dar nici lui, nesocotitul, de ele nu-i mai păsa. Arcul şi săgeţile, ghioaga şi praştia stau aruncate la pământ; rugina şi putregaiul se lipise de ele şi le rodeau puterea. Aşa, Feciorul de împărat, uitând vitejia vânătorească, uitând şi casa părintească, şedea ziua şi noaptea lungit moale pe covoare şi cu capul în poala copilei, se uita cu ochii în ochii ei, îi sorbea răsuflarea după guriţă şi-i cerea mereu să-l dezmierde cu cântecele ei.

„Cântă-ţi, mândro, cântecul,
că mi-e drag ca sufletul.
Cântă, scumpul meu odor!
Ici cu tine aş vrea să mor!“

Dar muierea tot muiere! Dă-i ce-ţi cere, că o să te certe de ce i l-ai dat. Cu încetul, cu încetul, începu fata a lua seama că sufletul voinicului se înmuiase de dogoreala dragostelor femeieşti; acum îi părea rău şi-i venea ciudă că iubitul ei nu mai era ca mai nainte, vitejelul plaiurilor, căruia lumea îi zicea cu laudă: Feciorul de împărat, cel cu noroc la vânat! În zadar îi cânta ea, cu viers dulce femeiesc, mândru cântec haiducesc; în zadar îl ruga să se trezească din traiul lânced şi trândav în care îl cufundase viaţa de iubire; în zadar îl tot îndemna ca să iasă cu dânsa din pustietate, ca s-o ducă să vadă lumea. El în braţe o strângea, dulce mi şi-o dezmierda, şi aşa îi tot vorbea:

„Facă lumea ce va face,
noi trăim aci în pace,
cum ni-e drag şi cum ne place!
Zică lumea ce va zice;

fericirea de aice
tot nu poate să ne-o strice!
Spună lumea ce-o voi,
noi aci cât vom trăi
fără griji ne vom iubi."

Dar urâtul, urâtul cel pocit, boala cea fără de crezământ, care din plăceri trezite încolţeşte, sufletul îl amărăşte, cu doruri se hrăneşte şi la noi plăceri râvneşte, urâtul cel urgisit, care usucă şi topeşte, mereu şi necurmat în inima copilei se prefira şi pe fiece zi mai adânc o pătrundea, în ea zilnic se-ncuiba, mai amarnic o rodea. Feciorul de împărat vedea şi simţea toate; dar leac sieşi nu-şi ştia găsi. Fata umbla mai adesea razna prin păduri şi prin livezi, cu fruntea înnorată, cu faţa lăcrimată, şi când se întorcea la soţul ei şi-l găsea văitându-şi triştea, lungit sub tulpina brazilor, ea îi zicea plângând şi suspinând:

„Scoală, dragă, scoală, frate!
nu mai pot zăcea pe spate,
că mi-am urât zilele,
mutând căpătâiele,
când la cap, când la picioare,
când la umbră, când la soare."

„Of! dragă, iubita mea!
nu pot, nu pot, chiar d-aş vrea;
boala mea nici că s-o duce
pân-ce tu nu mi-i aduce
mură-albastră şi amară,
sloi de gheaţă-n miez de vară."

„Of! dragă, iubitul meu!
ajuta-ţi-ar Dumnezeu!
eu toţi munţii i-am călcat,
mură-albastră n-am aflat,
sloi de gheaţă n-am găsit,
că pământu-i încălzit."

„Fetişoară din Buzău!
mură-albastră-i ochiul tău,
care mă ucide rău;
sloi de gheaţă netopită
e chiar inima-ţi răcită
şi de mine dezlipită.“

Când ajunge inima să fie sleită de dragoste, apoi curând piere şi mila. Fata din Piatră, sătulă şi de pustiul munţilor şi de iubirea singuratică, visa acum noaptea şi se gândea ziuliţa întreagă la locuri desfătate şi pline de lume, la oraşe cu zgomot, cu petreceri şi cu veselii, la cetăţi unde toţi să cate la dânsa cu dor şi cu drag, şi dânsa cu mândrie la toţi să se arate frumoasă şi împodobită în haine trufaşe şi în pietre nestemate. Destul, destul îşi închisese ea tinereţile în depărtări, de lume înstrăinată; destul gustase plăcerea iubirilor tăinuite. Acum inima-i zbura ca fluturele, după lumină; sufletul ei cerea zgomotul veseliilor, strălucirea averilor, vâlva trufiilor. Astfel de dorinţe îi frământau mereu minţile, şi ştim cu toţii ce se naşte în cap de muiere, într-însul neistovit nu piere.

Într-o dimineaţă, când Feciorul de împărat se trezi din somn, îngreuiat de lângoare şi de inimă-rea, Fata din Piatră pierise de lângă dânsul. O aşteptă să vie la amiazi, o aşteptă să vie seara; dar umbra molifzilor se aşternu încetinel d-a lungul pajiştii, scăzu şi crescu iarăşi, dovedind scurgerea vremii, şi nimeni, nimeni nu veni…

Atunci pricepu dânsul că copila a fugit şi în păduri l-a năpustit; atunci văzu bine că puica a zburat, s-a dus, şi pe dânsul l-a răpus. Atunci înlăuntrul lui se făcu adânc întuneric; în piept inima-i zdrobită se încolăcea ca crâmpeie trunchiate de şarpe veninos. Ziua, la soare, el se frământa în durere; noaptea, la stele, din ochi îi picura izvor de plânsoare, şi la tot ceasul, noaptea ca şi ziua, ziua ca şi noaptea, glasul lui duios răsuna prin codri: „Doamnă a inimii mele, stăpână a acestor locuri! de ce m-ai părăsit? Unde te-ai dus? Ah, unde?…“[1]

Îşi aducea aminte d-ale ei dalbe frumuseţi, d-ale ei dulci cântări, de zilele fericite pe când glasul munţilor şi al apelor răspundea cu veselul susur la glasul copilei, pe când ea umbla legănându-se, gingaşă şi uşoară, pe verdeaţa livezilor, pe când ea, tremurând, scutura de pe cosiţele-i bălaie zăpada mai puţin albă decât pieliţa ei. Atunci inima lui, cu suspine, întreba în zadar pe codri şi pe stânci: „Unde şi în ce ţară va mai fi acea mândră floare, acea drăgăstoasă româncă, cu faţa albă ca crinul, cu glas încântător de zână?… Numai râul acuma, numai apele, când se clătesc, răspund cu vuiet la gemetele mele!… Ah! unde mai sunt, stăpâna mea dorită, ah, unde mai sunt chiar şi viscolele de odinioară!“[2]

---

[1] *Tesoro de los Romanceros y Cancioneros espanoles*, recogidos y ordenados por d. Eugenio de Ochoa, Paris, 1838, p. 137: *Romances del Cid Campiador:*

Rey de mi alma, y desta tierra conde
Porque me dejas? dónde vas? adónde?
(n. a.)

Iată traducerea literală a versurilor de mai sus, aşa cum se citeşte în prima ediţie a *Falsului tractat de vânătorie* (Ψευδο–κυνηγετικὸς, Bucureşti, Tipografia Statului, p. 247):

Rege al sufletului meu şi al acestei ţări Domn,
De ce mă laşi? Unde te duci? Ah unde?

[2] François Villon (1431), *Ballades des dames du temps jadis*:

Dictes moy, où, n'en quel pays
Est Flora, la belle Romaine,
La royne blanche, comme ung lys,
Qui chantoit à voix de sereine?
Echo, parlant, quant bruyt on maine
Dessus rivière ou sus estan:

Dar toată jalea lui era în deşert; ce a fost verde s-a uscat, ce a-nflorit s-a scuturat. Într-acele plaiuri, în care el găsise mai întâi mulţumirea, vânând şi prinzând cu nepăsare păsări de pre cer şi fiare de pre pământ, în acele dumbrăvi unde apoi îşi aflase fericirea la sânul drăgălaşei fecioare, acum totul era veşted, totul era ofilit, totul se îmbrăcase într-un giulgiu de ger şi de întristare. El cercă să ridice de la pământ arcul şi săgeţile, ghioaga şi praştia; dar armele erau ruginite, puterile-i erau slăbite, ochiul vedea tulbure la ţintă, braţu-i nu mai ştia să nimerească ţelul. Deodată cu nestematele pierduse şi farmecul lor puternic; Fata din Piatră le luase cu dânsă ca să facă cu ele cercei şi ghiordane; iar el, sărmanul, el îşi aducea atunci aminte, cu dor şi cu jale, despre locul unde <se> născuse, despre căminul unde crescuse, despre măicuţa dulce care pe sânul

---

Où sont ilz, vierge souveraine?
Mais où sont les neiges d'antan?
(n. a.)

Pentru că, în textul adnotat, strofa de mai sus, alcătuită de Odobescu prin alăturare de versuri luate de ici şi de colo, din vestita *Balada doamnelor din vremea de-odinioară*, a încă şi mai vestitului în lume poet francez François Villon — născut în anul 1431, din oameni „de viţă proastă, fără vază", mort nu se ştie nici când şi nici unde — se citeşte într-o prea liberă tâlmăcire românească, reproducem aci, după prima ediţie a *Falsului tractat de vânătorie* (p. 248), traducerea ei literală:

Spuneţi-mi unde şi în ce ţară
Este acum Flora, frumoasa romană,
Regina albă ca un crin,
Care cânta cu glas de sirenă?
Echo răspunde, când se face vreun zgomot
Pe d-asupra râurilor sau peste lac:
Unde mai sunt, o, fecioară stăpână?
Dar unde mai sunt zăpezile de anţărţ?

ei îl legănase, despre toate bunurile, toate averile şi toate mulţumirile pe care le pierduse. El se îngrozea văzându-se ajuns a rătăci ca un suflet călător şi fără tărie, prin locaşele sălbatice ale fiarelor, a cerca prin codri şi prin pustii năluca fericilor, şi inima-i sângera risipită în târzii şi zadarnice căinţe.[1]

---

[1] C.V. Catulli, *Carmen* LXIII, *De Aty*, v. 50—73:

Patria, o mea creatrix; patria, o mea genitrix,
Ego quam miser relinquens, dominos ut herifugae
Famuli solent, ad Idae tetuli nemora pedem,
Ut apud nivem et ferarum gelida stabula forem,
Et earum omnia adirem, furibunda, latibula:
Ubinam, aut quibus locis te positam, patria, reor?
Cupit ipsa pupula ad te sibi dirigere aciem,
Rabie fera carens dum breve tempus animus est.
Egone a mea remota haec ferar in nemora domo?
Patria, bonis, amicis, genitoribus abero?
Abero fero, palaestra, stadio et gymnasiis?
Miser, ah miser, querendum est etiam atque etiam, anime!
Quod enim genus figurae est, ego non quod obierim?
Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer,
Ego gymnasii fui flos, ego eram decus olei.

. . . .

Ego vitam agam sub altis Phrygiae columinibus,
Ubi cerva silvicultrix, ubi aper nemorivagus?
Jam jam dolet, quod egi, jam jamque poenitet!
(n. a.)

Aceste versuri ale poetului latin *Caius Valerius Catullus* (87—154) î.e.n.), care în text se citesc într-o versiune adaptată peisajului („Ce au spus despre munţii Năculele, de la obârşia Râmnicului, Caiu Valeriu Catul…“), sunt astfel traduse de Odobescu în prima ediţie a *Falsului tractat de vânătorie* (p. 250—251):

O, patrie care m-ai făcut, o patrie care m-ai născut, pe care eu, nemernicul, părăsind-o cum fac robii fugari când fug de la stăpânul lor, mi-am purtat paşii în codrii de pe muntele Ida, ca să viu prin zăpezi şi prin locaşele îngheţate ale fiarelor, şi ca să alerg, ca o Furie rătăcitoare, prin

Câţi alţii pe lume îşi văd, ca dânsul, virtutea şi norocul spulberate prin nesocotinţa lor! Când e omul tânăr, el nu ştie, biet, să preţuiască bunurile cu care pronia cerească, mumă darnică şi iubitoare, l-a înzestrat. Se îmbată de veselia juneţii, de farmecul frumuseţilor, de plăceri trecătoare, de zburdări amăgitoare, şi, dacă într-acea beţie îşi pierde sau îşi risipeşte nestematele cu care îl împărtăşise soarta, curând, curând în urmă, îl ajunge şi ceasul amarnic al căinţei; ş-apoi, după dânsul, se cască, întunecos şi rece, tăcutul, pustiul mormânt!

. . . .

„Aşa! vă veştezıţi voi toate, plăpânde flori ale vieţii, tinereţi, iubire, plăceri, trecătoare frumuseţi, — frumuseţe, dar din cer pe care cerul pizmaş îndată ni-l răpeşte, — în grabă vă ofiliţi şi pieriţi toate, dacă printre voi doară nu se prefiră vreun fulger cu arsură, vreun fior de nemurire!

Cată cu un ochi de milă la cea tinerime de rând care, în toiul frumuseţilor trăieşte în dezmierdări şi-n desfătări se îmbată... Când va goli până la fund paharul cu-ncântările, ce o să se mai aleagă dintr-însa? Cine o să mai ştie de ea?... Groa-

---

adăposturile lor; unde eşti, în ce parte de loc te vei mai fi aflând aşezată, o, patria mea? Vederea mea doreşte a-şi îndrepta urma către tine, în scurtele momente când sufletul meu nu se află stăpânit de sălbatica-i turbare. Oare eu sunt acela care de la casa mea am venit până la aceste păduri depărtate? Sunt eu cu adevărat departe de patria, de bunurile, de amicii, de părinţii mei? Sunt eu departe de for, de palestră, de stadiu, de gimnazii? Nenorocitul, ah, nenorocitul de mine! Plângi, suflete, plângi mereu! Ce groaznice sunt schimbările ce s-au făcut în firea mea! Eu eram copilandru, eu june, eu voinic, eu băiat, eu eram floarea gimnaziilor, eu eram podoaba luptelor... Trăi-voi acum viaţa mea sub naltele piscuri ale Frigiei, unde trăiesc ciuta pădureaţă şi mistreţul rătăcitor? Mult, ah, mult mă căiesc de ceea ce am făcut; mult, ah, mult mă simt pedepsit!

pa, care o aşteaptă, o va-nghiţi întreagă. Tăcerea de veci o să stingă de pe lume, cu a ei fiinţă, ş-ale ei sterpe iubiri.“[1]

. . . .

Lacrimile de căinţă şi duioasele cugetări ale Feciorului de împărat, cel ce fusese odinioară norocos la vânat, mă pornise şi pe mine pe triste gânduri; îmi veneau acum unul după altul aminte atâtea falnice visuri ale juneţii mele, care, împreună cu anii cei repezi, s-au nimicit în zadarnicul deşert… căci repezi, vai! repezi se strecoară anii!…

---

[1] Lamartine, *Méditations poétiques. À Elvire*:

Vous tomberez ainsi, courtes fleurs de la vie!
Jeunesse, amour, plaisir, fugitive beauté,
Beauté, present d'un jour que le ciel nous envie,
Ainsi vous tomberez, si la main du genie
Ne vous rend l'immortalité.
Vois d'un oeuil de pitié la vulgaire jeunesse,
Brillante de beauté, s'enivrant de plaisir;
Quand elle aura tari sa coupe enchanteresse,
Que restera-t-il d'elle? A peine un souvenir;
Le tombeau qui l'attend l'engloutit tout entière.
Un silence éternel succède à ses amours…
(n. a.)

În prima ediţie a *Falsului tractat de vânătorie* (p. 252), aceste versuri sunt astfel traduse de Alexandru Odobescu:

Veţi trece, voi, toate, plăpânde flori ale vieţii!
Tinereţe, amor, plăcere, trecătoare frumuseţe,
Frumuseţe pe care cerul ne-o dăruieşte pentru o zi.
Veţi trece toate, dacă mâna geniului
Nu vă va da nemurirea.
Cată cu un ochi de milă la junimea de rând,
Strălucitoare de frumuseţe, îmbătându-se de plăceri;
Când ea va goli paharul cu încântările,
Ce va mai rămânea oare dintr-însa? Abia o amintire.
Mormântul ce o aşteaptă o va înghiţi întreagă,
O eternă tăcere se va întinde peste ale ei amoruri.

> Eheu, fugaces, Postume, Postume
> Labuntur anni . . . .[1]

Dar era noapte în toată puterea când începură să ne salute lătrătorii din satul Bisoca. În bătătura casei arendăşeşti ardea un foc mare; descălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor, şi domnul Sterie arendaşul ne ieşi cu plin înainte. Într-o mână ţinea o botă cu păstrăvi vii, proaspeţi şi zglobii, pescuiţi în părâul spumegos de sub poala umbrită a Pietrelor Fetei; în cealaltă purta o cuşcă cu iepuraşi de casă, plocoane trimise de stariţul unui schit vecin, care hrăneşte şi prăseşte în curtea mănăstirii d-alde aşa arzoi şi spornic vânat, rar în ţară la noi şi botezat în Codicele civil, art. 468, cu numele poznaş de *Lapinii ţinuţi pe lângă casă*, iar în *Dictionnariulu limbei romane, elaboratu ca proiectu dupo insarcinarea data de Societatea Academica Romana*, pagina 991, cu aceea, tot aşa deocheată şi puţin românească, de „*Cunicule* sau *cunicle*, specia de animali, d'in genulu *iepurelui*, forte assemine cu *iepurele*, si de acea-a numitu pre a locurea si *iepure de casa*, francesce *lapin*".[2]

Aş dori să aflu care sunt locurile unde, vorbindu-se neaoş româneşte, se mai zice şi altfel, bunăoară, — cinel, cinel, pusai degetul pe el? — *cuniclu* şi *lapin*.

> D-aşa lătinie dobitocească,
> d-aşa păcălitoare franţuzească
> unul Domnul să ferească
> limba noastră părintească!

---

[1] Horatii, *Carmin<a>*, I, XIV *(n. a.)*.
[2] Vezi supra, p. 184, nota 3.

Dar domnul Sterie, din tindă, ne pofteşte la mâncare. Drumul, basmul şi gândurile melancolice m-au secat la stomac; mă grăbesc dar a intra în casă, unde ne aşteaptă masa, care de mult stă întinsă.

Fiindcă tu însă n-ai fost poftit împreună cu mine, te las afară şi, drept mângâiere, îţi trimit de departe, ca hrană intelectuală, bună de rumegat, această poveste încurcată, însoţind-o cu o prietenească salutare… cam slabă şi searbădă mâncare!…

Dar să fie cu iertare,
Căci suntem la vânătoare!

Post-scriptum. — Nu mă iartă conştiinţa ca să nu îndreptez o eroare ce s-a strecurat în paginile de mai sus. Am zis că la noi guvernul nu s-a ocupat niciodată de a regula vânătoarea. M-am înşelat. Răposatul C. Negruzzi, care nu a fost numai un scriitor plin de talent, de spirit şi de inimă, ci a mai fost şi director al Oficiului de Statistică din Moldova, ne dă în scrierile sale următoarea notă plină de interes şi sprijinită de calcule nediscutabile:

„De la 26 ianuarie 1841 până la sfârşitul lui decemvrie 1845 s-au ucis, după cataloagele Vistieriei, aceşti lupi:

În anul	1841	113 lupi mari	
„ „	1842	198 idem	
„ „	1843	318 idem	59 pui
„ „	1844	340 idem	11 idem
„ „	1845	261 idem	101 idem
		1 230 lupi mari,	271 pui
		Total 1 501,	

şi s-a plătit din Vistierie 18 450 lei pentru 1 230 lupi mari şi 2 032 $^1/_2$ lei pentru 271 pui. În total 20 482 $^1/_2$ lei.

Să vedem acum folosul acesti legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mănânce pe an câte 12 oi. Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mulţumi cu o oaie pe lună? În cinci ani vine de lup 60 de oi, care pentru 1 501 lupi face 90 060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1 801 200 lei, din care, scăzând 20 482 $^1/_2$ lei, preţul capetelor a 1 501 lupi, rămâne folos 1 780 717 $^1/_2$ lei."

Tot cu această ocaziune, autorul *Păcatelor tinereţilor* mai povesteşte şi o istorioară pe care am socotit că nu va strica să o transcriu aci, căci ea va fi ca păhăruşul de *Fine Champagne*, după un prânz îndesat şi anevoie de mistuit — *rudis indigestaque moles!*[1]

Iată ce scria Negruzzi în luna februarie 1846:

„Viu de la vânătoare, prietene, unde am împuşcat un lup. Dă-mi voie deci să-ţi vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaşte lupul, fiara asta carnivoră şi nesăţioasă, duşmanul păstorilor şi groaza oilor. Din vremea regelui Edgard, la anul 966, lupii n-au mai văzut pământul Engliterei; şi când, din toate staturile Europei, erau proscrişi, numai în Moldova — sunt acum cinci ani — vieţuiau ca în sânul unei republici, încât era o *blagoslovenie* cum lupii şi jidanii creşteau şi se înmulţeau! Însă la 1841, Ministerul Treburilor Dinlăuntru făcu o legiuire prin care se puse preţ capului de lup. Ţăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniştiţi, şi oile a dormi mai fără grijă.

---

[1] *Rudis indigestaque moles!* (lat.): Întreg fără formă şi părţi rânduite-ntre ele! cuvinte folosite de Ovidiu în *Metamorfoze* (I, 7) pentru a sugera masa moale, informă, neorganizată a haosului primar. Asociind expresia lui Ovidiu unui „prânz îndesat şi anevoie de mistuit", cu care îşi compară eseul, Odobescu glumeşte, de bună seamă, voalând cu inimitabila-i graţie erudiţia care împânzeşte paginile *Falsului tractat de vânătorie*.

Spun, nu ştiu de e aşa, că lupii, văzând osânda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei, care, viind în capitală, şi-a tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-şi închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă şi lată, în care dovedea tetragoniceşte că, de la descălecarea lui Dragoş lupii au trăit în bună pace în ţară, că n-a mai făcut numeni *sprafcă* ca să vadă câte oi s-au mâncat; că de vreme ce lupii sunt lăsaţi ca să mănânce oi, şi oile ca să fie mâncate de lupi, apoi, după toate formele, legile şi obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mănânce oi ş.c.l., ş.c.l.

Ministrul Lupu Balş le întoarse jalba cu *nadpis* zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, şi numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamaţia, când vor da înscris şi chezăşie că nu vor mai mânca carne, ci vor paşte troscot, ca nişte dobitoace ce sunt.

Deputaţii ieşiră cu coada între vine, gândind la nedreptăţile oamenilor. Viind la gazdă şi simţind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borş cu miel, cotlete de miel şi friptură de miel.

— E, bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mănâncă oi, şi noi să nu mâncăm?

— Ba să mâncaţi, domnii mei, le zise un june supleant de profesor, omul şi lupul sunt lăsaţi ca să mănânce carne; dinţii lor cei câineşti o dovedesc. Eu, când nu mănânc carne, nu pot pronunţa nici cel dintâi vers din *Eneida*:

Arma virumque cano[1] etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filozof scopul soliei lor şi neisprava cu care au ieşit de la ministru.

— Avocatul care l-aţi avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbii latine, ale limbii mume, nu le cunoştea. Sunt sigur că petiţia ce v-a făcut era plină de barbarisme şi de solecisme, şi scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine, şi veţi vedea cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

---

[1] *Arma virumque cano* (lat.): Cânt pe bărbat<ul viteaz, pe Eneea> şi faptele sale de arme (Vergiliu, *Eneida*, Cartea I, v. 5).

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur:

Lup te cheamă şi lup eşti,
Lupii dar ce prigoneşti?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poeţii şi că, cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate călca datoria postului său; prin urmare, porunci unui comisar de poliţie să-i întirească din oraş.

Ajungând la barieră, nenorocitele fiare îşi scuturară praful de pe copite, şi, lăcrimând, tinseră labele spre cer, cuvântând acest blestem. . . . .
. . . .“

Aci autorul îşi precurmă povestea, necunoscând, după cum se vede, cuprinsul blestemului bietelor fiare nedreptăţite. Dacă pe lângă tot spiritul şi talentul ce el avea, răposatul C. Negruzzi ar fi posedat şi darul proorociei, el negreşit ar fi pus în gura lupilor un blestem de felul acesta:

„Fă, Doamne, ca toşi aceia care au gânduri rele asupra noastră să fie osândiţi, spre pedeapsa lor, a citi dintr-un capăt până-ntr-altul toată *Precuvântarea* la *Manualul vânătorului* românesc; dar totdeodată opreşte-i, Doamne, de a se folosi câtuşi de puţin de învăţăturile cuprinse chiar în corpul *Manualului*, căci fără de această a ta părintească ocrotire, va fi de acum înainte vai şi amar de neamul lupesc, în ţara binecuvântată a românilor, unde, de la descălecătoare, blajina *localnică* stăpânire ne-a îngăduit să trăim ca în sânul lui Avram, fără de a ne mai *sastisi* cu statistice iscodiri!

Amin!“

CUPRINS

XII

CAPITOLUL CEL MAI PLĂCUT PENTRU CITITOR

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

SFÂRŞIT

<1874>

CUPRINS

APRECIERI

Odobescu... se lăsă aşa de mult străbătut de muza populară, încât în prezentarea capricioasă, meşter învârtită, ruptă, reluată, a lui *Pseudokinegeticos*... amestecă la lămuriri de istorie, la frumoase descrieri de natură, la scene de călătorie, la dialoguri vii, basme trecute prin mintea inventivă şi mai ales prin comoara de mijloace literare, plină de rafinări stilistice şi de surprinderi de limbă ale acestui aristocrat în toate privinţele, care de la biroul diplomatului, de la catedra profesorului şi din salonul omului de lume vede totuşi aşa de adânc în sufletul mulţimilor neamului său.

Nicolae IORGA, *Istoria literaturii româneşti contemporane*. Partea întâi. Crearea formei (1867—1890), Editura Minerva, Bucureşti, 1986, p. 232.

Episoadele istorice ale lui Odobescu au ca model, cu bună ştiinţă, nuvela lui C. Negruzzi. Însă Odobescu e „anticar", istoric, arheolog şi ca atare atenţia lui merge în direcţiunea reconstrucţiei. Înţelegând spiritul de partid al cronicelor muntene şi cruzimea răzbunărilor politice, nuvelistul a ştiut să sublinieze elementul facţionar, evitând să strângă acţiunea în jurul eroului central. Imaginaţia lui, fără aripi, e ţinută totuşi în loc de tipicul romantic şi punctul coagulant al totului îl formează mereu personajul „damnat"... Fiul armaşului, Mihnea, urmează în scaun. Acesta începe, în virtutea demonului interior şi fără nici o raţiune de stat, să ucidă pe boieri. Apoi e izgonit din scaun, fuge la Sibiu şi aci cade omorât de Iacşăg. Toate acestea sunt narate cronologic şi abstract, fără nici o încercare de creaţie, încât propriu-zis n-avem de-a face cu o nuvelă, ci cu o cronică uşor romanţată. Plăcerea cititorului este de ordin stilistic şi într-adevăr că scriitorul însuşi a avut de gând să folosească o limbă „care era încă întrebuinţată pe vremea copilăriei“ lui. Arhaismele sunt puţine (năpustit — părăsit), toată tehnica e de sugestie. Un cuvânt aruncat la vreme pregăteşte ochiul pentru un tablou...

Doamna Chiajna e, desigur, o naraţiune superioară. Aci şi lexicul are mai multă culoare. Chiajna e „muiere capeşă şi dăunoasă“, oamenii sunt „zăbavnici“ şi plini de „zăcăşie“. Dar arheologia primează. Descrierea palatului domnesc nu-i un simplu tablou pentru plăcerea ochilor, ci un studiu de arhitectură istorică, o întâie încercare, verbală, de a determina stilul românesc...

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, 1986, p. 355, 356.

Este probabil că faima de stilist a lui Odobescu se datoreşte mai cu seamă bogăţiei bine stăpânite a perioadelor sale, pe care de la Bălcescu nimeni nu ştiuse a le dezvolta cu un suflu mai larg, cu un mai armonios simţ muzical, în întreguri sintactice mai bine articulate. De la Bălcescu, nimeni mai bine ca Odobescu nu reprezentase în proza noastră ceea ce retorica clasică numea „cadenţa“ şi „numărul“. Dar pe când la Bălcescu numărul şi cadenţa sunt mijloace în serviciul elanului şi al înflăcărării sale şi sunt adaptate la acestea printr-un fel de constrângere internă, ele sunt la Odobescu procedee preexistente ale unui scriitor savant, ale unui amator de artă, istorie şi folclor, care le aplică materiei sale prin convenţie stilistică academizantă.

Tudor VIANU, *Arta prozatorilor români*, Chişinău, Casa de editură Litera, 1997, p. 132.

De-o parte nuvelele lui istorice, cu limba aceea de o îmbinare atât de fericită a elementelor arhaice şi moderne. De alta expresiile lui literare aşa de variate. Şi, în sfârşit, seninele pagini de arheologie. E firesc să te întrebi: unde-l aşezi pe acest scriitor? Poţi să-l înşiri printre nuvelişti, când proza lui adeseori e istorie curată? Poţi să-l numeşti istoric, când cercetările lui pe acest teren au o culoare atât de literară? Este arheolog în înţelesul strâns al cuvântului acela care în călătoria la Snagov e cel mai delicios impresionist? Sau critic să-l chemi pe cel ce refuză a-şi strânge gândurile într-un sistem şi se pierde în abaterile cele mai fantastice?... Poate nici una, nici alta, poate de toate. Dovedit rămâne însă că în toate din aceste direcţiuni a fost estet şi gânditor, că în toate ne-a lăsat câte un crâmpei de adevăr sau vreo simţire caldă, că spiritul lui străluceşte pretutindeni.

Ilarie CHENDI, *Pagini de critică*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969, p. 366.

Pseudo-Kinegeticos, cuprinzând stări lirice şi intelectuale, descrieri literare şi arheologice, critică de artă, critică muzicală şi literară, preocupări de istoria artelor şi folclor românesc, literatură şi ştiinţă propriu-zisă, este o operă compozitivă, care în jurul unui motiv vânătoresc suscită starea de reverie a inteligenţei. Genul acestei scrieri, văzută ca „o monografie filozofică, istorică, literară şi estetică a vânătoriei“, Odobescu singur şi-l defineşte cu aşteptarea „momentului de inspiraţiune şi talentului de critică“, ce i-ar fi necesar ca s-o scrie.

Vladimir STREINU, *Clasicii noştri*, Bucureşti, Editura tineretului, 1969, p. 22.

Deşi *Pseudo-kynegeticos* este o epistolă, ca ale atâtora, valoarea principală trebuie căutată în stilul ei clasic impecabil. Odobescu stăpâneşte cu măiestrie perioada amplă şi muzicală, bazată pe repetiţii şi simetrii, şi pe un ritm lent, dar izbitor prin artificialitatea lui subtilă. Spre deosebire de Russo ori de Ghica, Odobescu, fie şi povestind lucruri trăite de el şi foarte obişnuite, le ridică pe un piedestal care pune între povestitor şi ele aceeaşi distanţă istorică pe care o întâlnim în operele de proză ale scriitorilor vechi.

Nicolae MANOLESCU, *Istoria critică a literaturii române*, vol. 1, Editura Minerva, Bucureşti, 1990, p. 281.

Există... în proza din *Doamna Chiajna* sau *Pseudo-Kinegheticos,* în *Câteva ore la Snagov* sau *Istoria archeologiei* numeroase fericite expresii, ţâşnite prin trama aproape pedant cuviincioasă a scriiturii odobesciene, dintre care nu puţine strălucesc premonitoriu de aura levantin autohtonă a stilului matein, constituindu-se, la cel mai ridicat preţ al acelei „culori locale“, pe care antecesorul o visa mereu, şi-o programa şi o urmărea cu minuţia de orfevru a unui Benvenuto Cellini: „se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adâncă zăcăşie“, „ţine mintea vegheată“, „mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sunt de tineri cuprinşi de-o tainică melancolie, de-o îndoioasă sfială“, „muiere capeşă şi dăunoasă“...

I. NEGOIŢESCU, *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, Bucureşti, 1991, p. 101.

Mihnea Vodă cel Rău este o „încercare de restituire a vechilor datini strămoşeşti“. Ca şi Negruzzi, Odobescu înfăţişează pe eroul său, un tiran feudal, în patru capitole, care însă la el nu sunt momentele unei drame, ci patru tablouri de atmosferă. Se vede dintr-o dată că autorul este interesat în primul rând de reconstituirea istorică a epocii, de aşa-numita culoare locală. Nici eroul principal şi nici celelalte personaje nu sunt suficient desfăşurate spre a căpăta contur. Acţiunea e schematică, gesturile puţine şi nu îndeajuns de semnificative, analiza psihologică lipseşte, în schimb epoca, evocată pictural prin câteva panouri decorative, luptele dintre familiile boiereşti pentru tron, silniciile boierilor, conspiraţia taberelor adverse sunt tot atâtea elemente vii ale reconstituirii...

Meritul esenţial al nuvelei *Doamna Chiajna* nu stă în naturaleţe sau în creaţia de tipuri, ci tot în evocare...

Operă de excursie livrescă, clasică, *Pseudo-kynegheticos* este un eseu erudit şi rafinat, un savuros exerciţiu intelectual exprimat într-o formă atrăgătoare, impecabilă.

Al. PIRU, *Istoria literaturii române*, Editura „Grai şi suflet — Cultura Naţională“, Bucureşti, 1994, p.73—74, 76.